426

I. Jefremovs

KURIĻU SALU VIRKNE

SHOUT
SHARE
IT

Annotation

Ivans Jefremovs
Kuriļu salu virkne
Aprakstīta ģeoloģiska ekspedīcija gar Kuriļu salām, kurā piedalījies pats autors
TULKOJIS Eižens Rauchvangers
LVI RĪGĀ 1954
Noskannējis grāmatu un FB2 failu izveidojis Imants Ločmelis
Ю. К. Е ф р е м о в КУРИЛЬСКОЕ ОЖЕРЕЛЬЕ Детгиз
Москва 1953 Ленинград

-
- PRIEKŠVĀRDA VIETĀ
- Ir :
- Daudzstavu pilsēta
- Sachalina
- Ko stāsta celtnes?
- KURIĻU LOKS IZTĀLĒM Zemūdens Himalaji
- «Milža cirkulis»
- Krokas galdautā
- Uguns loks
- Sikotanas sala.
- Pasaka par Alaidu
- Patiesība par Alaidu
- Paisumi un jūras šaurumi
- Kuriļu dārgumi
- SACHALINA—KURIĻI Tjatja vulkāns
- Pirmā sastapšanās
- IEPAZĪŠANĀS AR ITURUPU Bumbu pludmale
- Karakums ar puķu dobēm
- Dienvidi ziemeļos
- Kuriļu odisejas
- Dūrainis uz staba
- Par zvejniekiem un zivtiņu
- ITURUPAS DŽUNGĻOS Meldri kalnos
- Ceļojums pa zvilnāju
- Ceļojums krātiņā
- Ziloņu lomā
- Ģeogrāfs uz lauka
- Nopūtu tilts
- Pumeka krasts
- KUDRJAVIJA VULKĀNS

- Salūts lācim
- Kāpiens Kudrjavija vulkānā
- Pa kūpošiem krāteriem
- Lejup kāpjam naktī
- PIE IVANA BARGĀ
- Atklājumi un aizklajumi
- Jauns vulkāns
- Zeme par šauru
- Vel uz viena vulkānā
- Cauri mūdžu mākonim
- Ivana Barga dārgums
- URUPĀ Caur Frīža jūras šaurumu
- Urupas sala.
- PA VIDUSKURIĻIEM
- Matua salā
- VĒTRU NEDĒĻA
- «Sevrjugas» boja eja
- Vulkānā aizsardzībā
- ŠIKOTANAS SALA
- Par priedem
- Labakā vieta
- Kas tad Šikotanā ir jauks?
- Subalpi
- «Nogrimušās» upes
- Šikotanas noslēpumi
- Jajiens bez takas
- LĒZENAS SALAS Kosatkas [8]
- Lezenā sala
- Krabju pārstrādāšana
- PĒDĒJĀS DIENAS KURIĻOS
- Zelta kalni
- «Šķērslis»
- Par piedzīvojumiem
- Saruna ar dienvidkuriliešiem
- Atvadīšanās no Kuriļiem
- SARICEVA VULKĀNA IZVIRDUMS
- Izvirduma sakums
- Koncerts
- Sala aug
- Dzīve turpinās
- Pēcvārds
- SATURS

IVANS JEFREMOVS

KURIĻU SALU VIRKNE

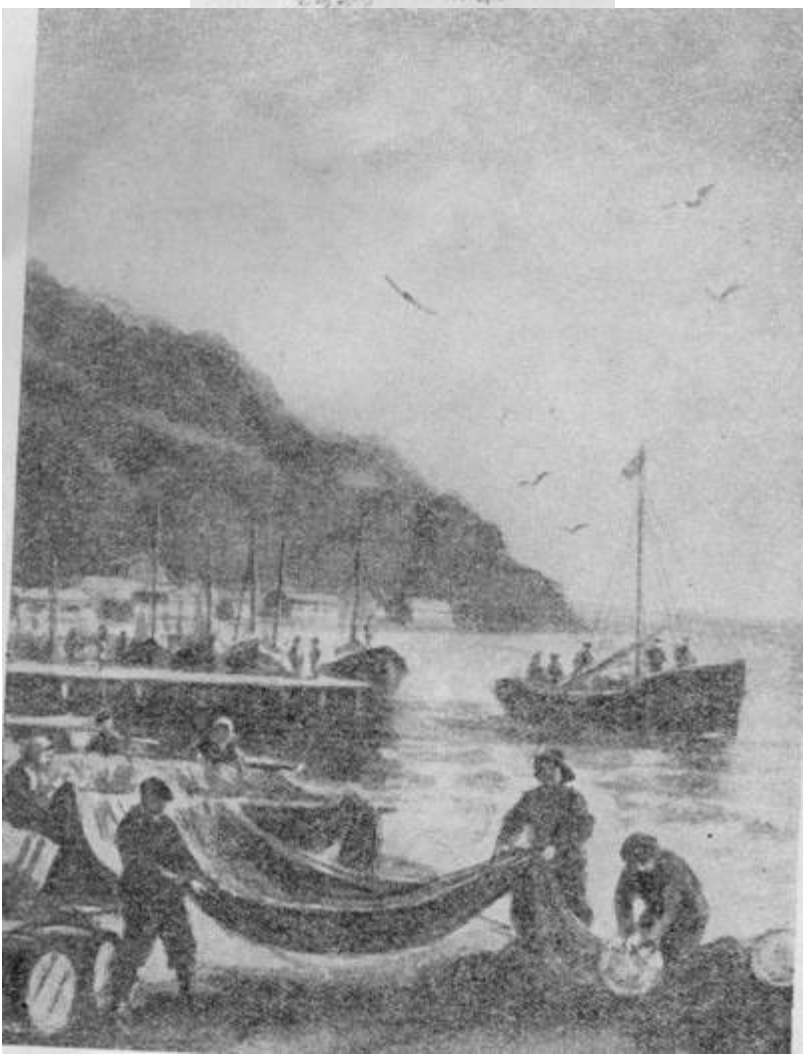

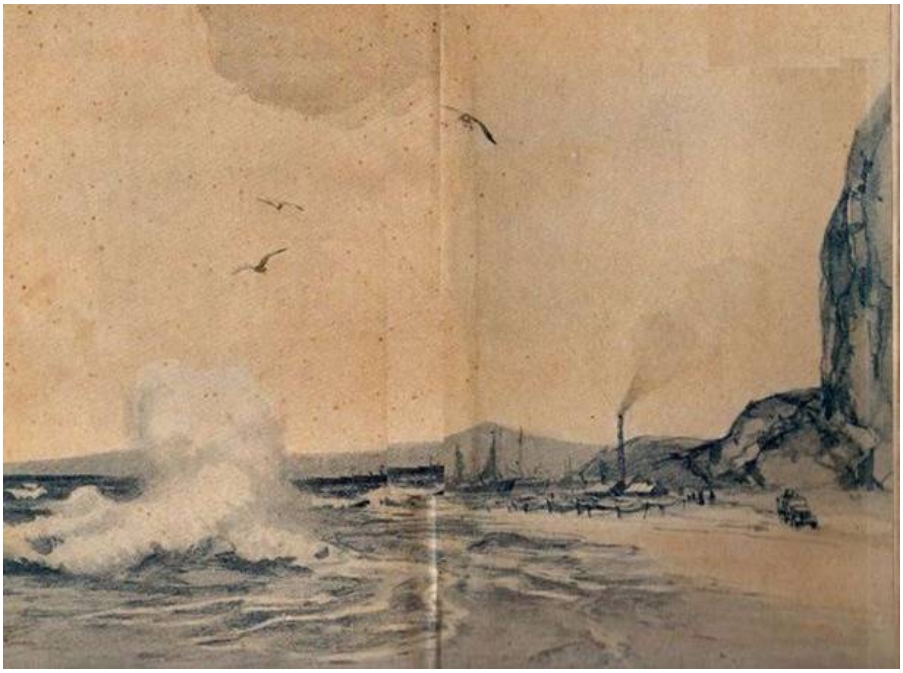

PRIEKŠVĀRDA VIETĀ

Mūsu zemes kartes galējos austrumos redzams nedaudz izliekts sīku pērlīšu pavediens — tā ir Kuriļu salu virkne, kas ar saviem galiem šķiet kā piekārta pie Kamčatkas un Chokaido un nosliekusies uz Klusā okeana pusi.

Kartēs mēs esam tā pieraduši redzēt Kuriļu salas maziņas, ka vēl nesen mums bija grūti iedomāties, kā uz šīm niecīgajām saliņu pērlītēm spēj novietoties ļaudis. Taču mērogs mums arī agrāk atgādināja, ka dažu «pērlīšu» garums ir piecdesmit līdz simt, bet vienai pat divsimt kilometru!

Pienāca 1945. gads — karš pret imperiālistisko Japanu, un Tālo Austrumu kartē, ar smailēm ieurbdamās Kuriļu salu pērlītēs, parādījās kniepadatas ar sarkanajiem uzvaras karodziņiem. Padomju Savienības Bruņotie Spēki atbrīvoja salas no iebrucējiem pēc tam, kad japaņi septiņdesmit gadu bija saimniekojuši salu grēdas ziemeļos un gandrīz pusotra simta gadu dienvidos. Senajos Krievzemes novados sākās jauna, padomju dzīve.

Mūsu priekšā dabiskā lielumā parādījās nevis niecīgas, bet lepnas un diženas salas, uz kurām atrodas kalni un ielejas, meži un krūmāji, bambusu džungļi un sūnu .tundras, pilsētas un ciemati.

Daudzi tūkstoši padomju cilvēku apmetušies salās uz dzīvi, kļuvuši par saliniekiem un sākuši pakļaut untumaino Kuriļu dabu savai gribai, izmantot milzīgās bagātības, kas slēpjas apkārtējās jūrās, un apsargāt mūsu valsts jaunās robežas.

* * *

Šo grāmatu uzrakstījis laimīgs cilvēks, kuram bija izdevies apceļot Kuriļu salas jau pirmajā gadā pēc to atbrīvošanas. Daudz kas, ko tur nācās redzēt, pastāv vēl tagad, bet daudz kas pat īsajā, no tās reizes pagājušajā laikā jau kļuvis par pagātni.

Mēs toreiz redzējām tikai pirmos padomju cilvēku mēģinājumus apgūt Kuriļu dabu. Vēl visur bija manāmas japaņu nesenās saimniekošanas pēdas. Mums nācās padzīvot arī japaņu būvētajās mājās, kas, ievērojot Kuriļu klimatu, bija aplam viegli celtas.

Taču jau pirmajā vasarā mūsu acu priekšā Kuriļu salās sāka parādīties izturīgas, pēc krievu parauga tēstas mājas. Padomju cilvēki tās ceļ citu pēc citas, dažkārt tieši japaņu finiera šķūnīšu vietās, bet dažkārt vēl blakus tiem. Tad mūsu jaunās celtnes izskatās kā dzīvi simboli. Gribot negribot jāsalīdzina nestabilie un vieglie japaņu «kāršu namiņi» ar samuraju nedibināto un īslaicīgo kundzību Kuriļu salās. Un otrādi — redzot jauno celtniecību, sajūti, cik stingri un negrozāmi liek pamatus dzīvei Kuriļu salu padomju saimnieki.

Sī grāmata stāstīs par mūsu ceļojumiem pa Kuriļu salām, par pirmajiem padomju pētījumiem šajās salās, par pirmajiem akmeņiem, kas ieguldīti Kuriļu salu jaunās, padomju ģeografijas pamatos, un par cilvēkiem, kas uzveic Kuriļu dabu.

Iedzīvotāju apmešanās salās un to apgūšana virzās uz priekšu kā ar septiņjūdžu zābakiem. Salās ierodas arvien jauni iedzīvotāji. Tie, ar kuriem mēs 1946. gadā iepazināmies kā ar jaunpienācējiem, jau kļuvuši par veciem iedzīvotājiem.

Autors, nepaguvis par salām uzrakstīt tūlīt pēc atgriešanās no tām, cer, ka arī pirmā padomju dzīves gada ainas atbrīvotajos novados ir jaunā lasītāja uzmanības cienīgas.

Ir :
BERLĪNE—SACHALĪNA Tālo Austrumu plašums

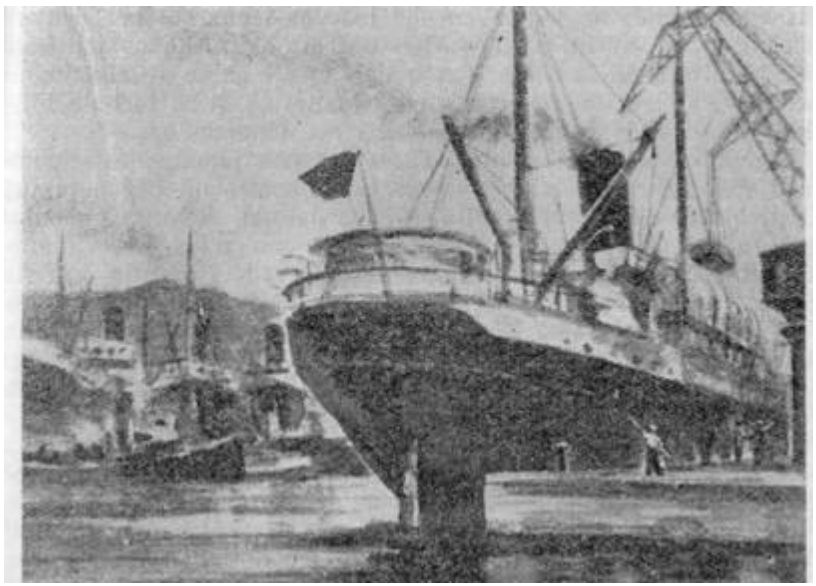

Jautājums par ceļojumu uz galējiem austrumiem, uz Kuriļu salām, tika izlemts galējā rietumu punktā, kādu man bija izdevies sasniegt, — Tīringas mežainajos kalnos Vācijā. Tur es atrados, kad beidzās karš arJapanu. Radio atnesa mums Staļina vārdus par padomju Bruņoto Spēku jauno uzvaru. Dienvidu Sachalina un Kuriļu salas tika pievienotas atpakaļ Padomju Savienībai.

Ikvienu pārņēma prieks un lepnums par mūsu zemes un armijas spēku un varenību. Taču man bez tā prieka, kas bija kopējs ar citiem, bija pamats jo sevišķi priecāties par vēstīm no Sachalinas un Kuriļiem.

Vēl pirms kara man nācās studēt to seno krievu zemju ģeogrāfiju, kuras Krievijai bija atņēmusi Japana. Tā, protams, bija studēšana «neklātienē», tikai pēc grāmatām un kartēm, jo ja- paņi stingri apsargāja šīs zemes un neļāva nevienam tās pētīt, izņemot saviem toreizējiem draugiem — vācu fašistiem. Bet

arī «neklātienē» man diezgan sīki izdevās iepazīties ar Dienvid-sachalinu un Kuriļu salām. Man dažreiz šķita, ka es jau kādreiz būtu bijis šajās salās. Tas ir liels un ne ar ko nesalīdzināms prieks, kas pieejams ģeogrāfiem, — justies tā, it kā tu būtu bijis desmit tādās zemēs, kuras patiesībā neesi apmeklējis.

Tagad salas ir atbrīvotas. Tās vairs nav jāpētī «neklātienē», turp var aizbraukt, izlabot novecojušās kartes un likt pamatus

Dienvidsachalinas un Kuriļu grēdas jaunai, krievu, padomju ģeografijai. Tas nav vienkārši untums un puiciska ceļojumu kāre, bet ģeogrāfā tiešs pienākums, īpaši tāda ģeogrāfā, kas šīs zemes jau ir izstudējis.

Tās iestādes vadītājs, kurai es biju pakļauts, toreiz man sacīja:

— Redziet nu, Vācijā esat padzīvojis, bet tagad — taisnā ceļā uz Kuriļu salām. Vajadzēs nokārtot šo lietu.

Nav nemaz jāsaka, cik es biju priecīgs. Cik plaša manā priekšā atvērās pasaule! Neilgā laikā aptvert turpat vai pusi zemeslodes, šķērsot no rietumiem uz austrumiem visu valsti — valsti uzvarētāju — un apzināties, ka šī iespēja radusies tieši tagad, pēc četriem nežēlīgas cīņas un drausmīgu moku gadiem. No Berlines uz Sachalinu! No Tīringas mežiem uz Kuriļu salām!

Protams, tūlīt doties ceļā neizdevās. Nācās pabeigt darbus rietumos. Pienāca 1946. gada pavasaris.

Ceturtajā aprilī mani izsauca pie priekšniecības: — Jautājums par jūsu braucienu izlemts. Jūs palīdzēsiet ekspedicijām, kas pētīs salas. Kā Ģeogrāfu biedrības biedrs jūs uzraudzīsiet veco nosaukumu atjaunošanu. Nodrošiniet vēsturisko un ģeogrāfisko patiesību, padariet nemirstīgu pirmo krievu pētnieku piemiņu un varoņu — Sachalinas un Kuriļu salu atbrīvotāju piemiņu! . ..

Krūtīs radās līksms satraukums, bet pašam it kā spārni pieauga. Brīnišķīga sajūta, kad sāk piepildīties sapņi! Varētu mesties vai pa logu laukā un tad laisties pāri kalniem un upēm, pāri laukiem un mežiem uz tālajām aizjūras salām ar to miglājiem un vulkāniem.

Pirms aizbraukšanas, burtiski pēdējā mirklī, izskatu vēl virkni rakstu par salām, atsvaidzinu atmiņā to, kas lasīts agrāk, pāršķirstu vecas krievu kartes un pārrakstu savā kabatas grāmatiņā veco, atjaunošanai paredzēto nosaukumu katalogu. Beidzot priekšdarbi ir galā un es sēžu vilcienā.

Jo tālāk uz austrumiem, jo vairāk laika gribas pavadīt pie vagona loga. Šķērsot no viena gala līdz otram visu valsti, veselu pasaules daļu — Āziju, — jau tas vien ir interesantāk nekā izlasīt vairākas grāmatas, nekā noskatīties veselu sēriju filmu.

Lielo upju pavasarīgais varenums! Volga, Kama, Irtiša, Oba, Jeņiseja. Noslēpumainais Baikals, vēl iekalts ledū. Aizbaikala taigas sopkas Milzīgā Amūra, ieslēgta ledus blāķos, kas palikuši pēc nesenās ledus iešanas. Pa pakalniem un uvaliem izkaisītā Chabarovska.

Par visu to gribas sīki izstāstīt, kaut arī tie ir tikai pavirši ceļa iespaidi, kas pieejami katram, kurš vilcienā no Maskavas līdz Vladivostokai šķērso pusotra kontinenta. Taču neapstāsimies pie tā, kaut arī prātā tas viss paliks kā krāšņs prologs atmiņām par tālajām Kuriļu salām.

Pa kreisi parādās gaišzilās Sichote-Alinas sopkas, pa kurām ceļoja

Arseņjevs ar savu uzticamo draugu Dersu Uzalu. Bet pa labi no vilciena tādas pašas gaišzilas Nadaņ-Hada-Alinas sopkas — tā jau ir Ķīna. Pavisam blakus stiepjas pelēkā Usurijas upes lenta — valsts robeža. Vēl nesen pretējā krastā stāvēja līdz zobiem apbruņotā japaņu Kvantunas armija, gatava lēcienam, lai desmit vietās uzreiz pārrautu mūsu Transsibirijas dzelzceļa līniju.

Bet tagad aiz loga redzama padomju karaspēka atbrīvotā Mančžurija — Ziemeļaustrumu Ķīna, kas sākusi celt jaunu dzīvi. Rau, kur tā ir — aiz Usurijas pelēkās svītras, akmens sviediena atstatumā …

Tuvojas kontinenta mala un transkontinentalā ceļa gals. Tagad es pazīstu visu lielo Sibirijas maģistrali, šo pasaulē visgarāko sliežu pavedienu. Nekādas kartes, nekādas grāmatu gudrības nevar aizstāt personīgos iespaidus par maģistrāles izmēriem. Dienām ilgi var traukties ar ātrvilcienu, bet kontinentam gala kā nav, tā nav. Gribot negribot jāapbrīno milzīgais darbs, ko mūsu tauta ielikusi šā dzelzceļa būvē.

Nāk prātā doma par citu, vēl daudz brīnišķīgāku varoņdarbu. Milzumu pūļu prasīja dzelzceļa būvēšana! Bet kā bija vēl ne visai senajā XVI un XVII gadsimtā, kad šo novadu šķērsoja gluži bez jebkāda ceļa pa taigu, pa upēm, pāri purviem un kalniem .. .

Tikai tagad, kad kontinents jau aiz muguras, var tā īsti izprast šā varoņdarba diženumu. To veica krievu varoņi — ceļotāji. Viņu dzīves gadi bija īpašs krievu lielo atklājumu laikmets.

1581. gadā pāri Uraliem devās Jermaks. 1619. gadā krievi bija jau pie Jeņisejas, 1632. gadā dibināja Jakutsku, bet vel pēc septiņiem gadiem nonāca pie Ochotskas jūras, Krievzemes malā, un jau 1643.— 1649. gadā Pojarkovs un Chabarovs brauca pa «lielo upi Āmuru».

Tajā pašā laikā, 1648. gadā, nepilnus septiņdesmit gadus pēc Jermaka, Semjons Dežņevs apbrauca arī mūsu zemes ziemeļaustrumu stūri, bet viņa ceļabiedrs Fedots Popovs tad pat aizbrauca līdz Kamčatkai, pārziemoja tur un,' apbraukdams pussalu no dienvidiem, nemaz nevarēja neredzēt Ziemeļkuriļu salas.

Neviena valsts pasaulē ar tik niecīgiem spēkiem nav atklājusi tik milzīgas platības un tik īsā laikā tās apguvusi. Jau tajos gadsimtos krievu tauta bija spējusi veikt patiesi diženus darbus!

Vēlu vakarā vilciens nonāca Amūras līča krastā. Kontinents nu ir šķērsots. Mūsu priekšā jau ir gabaliņš Japaņu jūras — okeana ūdeņu stūrītis. Jūras gaiss, sāls un ūdensaugu smarža un sajūta, ka priekšā paveras kāds jauns, vēl nepazīstams plašums …

Daudzstavu pilsēta

Tad, lūk, kāda tā Vladivostoka! Brīnišķīgais, līkumotais Zelta Raga jūras līcis — Amūras līča atzarojums — sasniedz pašu pilsētas sirdi. Līča ūdeņos arī ir pilsēta, ielas un šķērsielas, tikai tās veido nevis mājas, bet kuģu drūzma. Jūras līča krasti ir stāvi — tās ir piekrastes kalnu grēdu nogāzes. Un nogāzēs, it kā viena māja atrastos tieši uz dzegas otrai, izplešas šī dīvainā daudzstāvu kalnu pilsēta.

No augšējām ielām paveras lieliskas ainas uz Zelta Ragu un Amūras līci, uz zemesragiem un salām, kuras aizsedz izeju jūrā. Ir skaidri redzams, ka kontinenta mala te kādreiz iegrimusi un iesmēlusi savās ielejās okeana ūdeņus. Jūra pa kalnu gravām desmitiem kilometru tālu ielauzusies Āzijas malienes dziļumos, ielūkodamās pie tam katrā ieplakā un pietekā. No tā radušies neskaitāmie krastu izliekumi, apslēptie līči un saliņas, mazas kā rotaļlietiņas.

Priekšā paveras jaunu, pavisam neparastu krāsu pasaule. Jūs esat pieraduši pie spilgtajām Melnās jūras krāsu kombinācijām, pie spilgti zilas vai spilgti zaļas jūras? Austrumos ne vienmēr ir tādi toņi.

Zemu guļošā migla, kas sakļaujas ar aukstajiem Tālo Austrumu ūdeņiem, rada kaut kādu īpašu dūmaku. Tālajos Austrumos gandrīz visu jūras panoramu kontūras mēdz būt pārklātas ar zilganu plīvuru. Taču tas nepadara ainavu drūmu.

Saule te stāv augstu kā dienvidos, gaismas ir daudz, tā ka pati dūmaka šķiet gaismas pielijuši no iekšpuses.

Cik daudz te būtu darba gleznotājiem! Un cik daudz viņi mums vēl parādā! Kāpēc nav gleznu Tālo Austrumu piekrastes patiesajās krāsās?

Pilsētā dzīvo ievērojami zinātnieki, lieliski Tālo Austrumu pazinēji. Ir ar ko satikties, parunāt un kam padomu paprasīt. Bibliotēkā sameklēju pašus interesantākos rakstus par Kuriļu salām un Sachalinu un ziedoju divas nedēļas, lai tos izstudētu.

Vienojos ar jūrniekiem, ka rīkosimies saskaņoti, atjaunojot krieviskos nosaukumus. Citādi radīsies pārpratumi: viens un tas pats zemesrags vai līcis sauszemes un jūras kartēs izrādīsies dažādi nosaukts.

Ģeogrāfu biedrības filiālē iepazīstos ar ekspedīcijas locekļiem, kas rosīgi gatavojas doties ceļā uz Kuriļu salu grēdu. Tātad varēsim savstarpēji izpalīdzēties, pārbaudīt novērojumus un sadalīt darbus.

Izklāstām savus plānus, norunājam maršrutus un tikšanās vietas. Vladivostokas grupā ietilpst zoologs, botāniķis, mežkopības speciālists, ģeomorfologi un ģeogrāfi. Viņu vidū ir divi maskavieši: vulkānu pētnieks un krastu pētnieks. Viens no PSRS Zinātņu akadēmijas, otrs no universitātes. Abiem jauneklīgas sejas — vai nu gludi noskūtas, vai

arī vispār vēl nav ūsu. Viņi abi ir aspiranti, nākamie zinātnieki. Kuriļu salas viņiem būs laba skola.

Vladivostokas grupa izbrauks tuvākajās dienās, bet man nāksies aizkavēties Vladivostokā un pēc tam vēl apmēram mēnesi pavadīt Sachalinā. Satikties ceram Kuriļos Iturupas salā, bet ar abiem maskaviešiem, kuri brauc atsevišķi, — grēdas ziemeļu vai vidus salās.

* * *

Tuvojas aizbraukšanas termiņš. Notiek iekraušanas darbi okeana kuģī, kurš spēj uzņemt sevī milzumu kravas: pārtiku, mucas, darbgaldus, automašīnas, lopus .. . Veikli un manīgi strādā spēcīgie ceļamkrāni — «bultas». Viegli, bez piepūles tie ceļ gaisā te pieetonnīgu mašinu, te tīklu ar mucām, te krātiņu ar zirgu, kas aiz brīnumiem gluži vai sastindzis.

Izbraucam Zelta Raga vidū. Pilsēta atvadās no mums ar uguņu zvaigznājiem. Apgaismotās ielas izvietojušās pa nogāzi viena virs otras tik augstu, ka Vladivostoka šķiet iluminēta kā svētkos.

Kā mēmas ēnas tumsā izgaist Krievu salas zemes ragi un sopkas. Pa Austrumu Bosfora jūras šaurumu izbraucām Pētera Lielā līcī. Sāk viegli šūpot un afjāt.

No rīta pie apvāršņa vēl saskatāmas bālgani zilās Sichote- Alinas virsotņu kontūras, kas attālinās no mums. No Usurijas ielejas mēs redzējām tās rietumu nogāzi, tagad atvadāmies no austrumu nogāzes. Un tad kontinenta mala izgaist skatienam. Mēs atrodamies atklātā jūrā.

Pāris dienu braucam, sauszemes nemanīdami. Skatienu saista tikai delfini, kas veseliem bariem pavada kuģi, — viņi cer uz labu ķērienu: gaida ēdienu paliekas, kuras izmet pār bortu.

Uz klāja visur gremo lopi. Jālaipo starp zirgiem, kas spārdās, vai arī pa šaurajām spraugām starp govju ragiem un astēm. Ne zirgus, ne govis šūpošana neietekmē.

Pelēki zaļganā jūra ir drūma un vienmuļi viļņojas. Apvārsnis paslēpies savādās, miglainās duļķēs… Bet virs miglas .. . Jā, kas tad tas, vai es sapņoju? Tie taču ir kalni, tā ir zeme!

Mani kaimiņi netic: tādu zemi var uzskatīt par ko vien vēlies — par mirāžu, rēgu vai mākoni. Un tomēr tā bija zeme! Gaisos izslējies vulkānā konuss šķiet lidināmies pār jūru, viegls, it kā būtu no gāzes vai miglas. Blakus palsi viz otrs, daudz zemāks sauszemes gabaliņš.

Es zinu! Tās ir Risiri un Rebunsiri saliņas — Chokaido rietumu pavadones. Risiri ir apdzisis vulkāns, tā augstums pārsniedz tūkstoš septiņi simti metru. Tas nozīmē, ka drīz parādīsies arī Sachalina.

Sachalina

Sachalina iznirst acu priekšā neskaidra, noslēpumaina, it kā tā lidinātos virs dūmakas, kas vienmēr klājas gar aukstajām straumēm, kuras apņem salu. Tā ir milzīga, skatienam neaptverama. Kalnu virsotņu grēdas, kas augstumā pilnīgi vienādas, plaši izplūzdamas gaišajās tālēs, izgaist pie apvāršņa. Te redzama tikai kāda divdesmitā daļa no deviņi simti kilometru garās salas.

Lūk, arī bāka uz vientuļas klints, ko atklāja Laperuzs. Viņš to nosaucis par Briesmu Akmeni. Labi trāpīts nosaukums! Miglā šāda klints ir viltīgs ienaidnieks kuram katram kuģim. Pat visplānākā lejteces miglas plēvīte paslēpj šo klinti «ar visu galvu». Kapteinis var stāvēt uz tiltiņa virs miglas, redzēt skaidras debesis un nepamanīt šo klinti. Bāka par to atgādina ar ugunīm un skaņu signāliem.

Laperuza jūras šaurums rāda mums tikai savu ziemeļgalu. Tā tam nevajadzētu būt: tieši jūras šauruma ziemeļdaļā plūst aukstie ūdeņi, un te vajadzētu būt miglai. Toties dienvidos, gar

IJapanas galējo ziemeļu zemesragu, ko vietējie sauc par Soju, [no Japaņu jūras Ochotskas jūrā zogas šaura siltās straumes josla. Ari tā saucas Soja. Te, virs siltā ūdens, gluži dabiski, vajadzētu būt skaidram laikam. Bet šodien acīm redzot vēji sajaukuši ģeogrāfiju, samaisījuši ūdeni, un jūras šauruma dienvidu gals kopā ar Chokaido krastiem paslēpies no mums miglā. Toties var saskatīt jūras šauruma padomju krastu — Sacha- linas dienvidrietumu zemesragu Kriļjonu. Tas atgādina meistariski noasinātu, jūrā ienirušu akmens bultu.

Aiz zemesraga uz dienvidiem savus apskāvienus plaši pavēris Anivas līcis. Te salu var tomēr aptvert vienā skatienā, tikai, protams, ne garumā, bet platumā. Austrumos vēl neskaidrākas paceļas Toņino-Anivas pussalas sopkas, kas atrodas Sachalinas dienvidaustrumos. No šejienes redzams arī Anivas līča gals: tieši pusceļā starp sānos stāvošajām pussalām uz ziemeļiem no mums zilnē Susunajas kalnu grēdas milzeņi, bet mums priekšā — tikko saskatāmais Tornari-Anivas zemesrags.

Šis zemesrags krievu ļaudīm ir dārgs, jo tā ir vieta, kur viņi pirmoreiz iepazinās ar Sachalinu. Te nonāca Chvostovs ar Davi- dovu, Kruzenšterns, Ņeveļskis, te tika nodibināti vieni no pirmajiem krievu posteņiem uz ˆalas — Muravjova un Korsakova posteņi. Šeit, braukdams uz Dienvidsachalinu, izkāpa krastā arī Antons Pavlovičs Čechovs.

Tagad Sachalinas galvenie jūras vārti ir Korsakovas pilsēta un osta, kas atguva savu sākotnējo krievisko nosaukumu pēc tam, kad tā četrdesmit gadu bija saukusies japaņu vārdā — par Otomari. No šejienes ar salu sāk iepazīties lielais vairums padomju ļaužu, kas

ierodas Sachalinā. Un tikai ziemas beigās, kad Korsakova aizsalst, par Sachalinas parādes durvīm kļūst neaizsalstošā Cholmska.

Šī sala, kas 1945. gadā tika no jauna apvienota kā nedalāma krievu zeme, kā vienota padomju sociālistiskā Sachalina, ir lieliska ogļu noliktava un naftas rezervuārs, gigantiska papīrfabrika un neizsmeļams bagātīgas zvejas avots. Siļķu vien te var iegūt ceturto daļu no visas pasaules nozvejas!

Tagad arī atbrīvotajos salas dienvidos apmetas padomju ļaudis. Viņi pārveido visu tās saimniecību.

Esi sveicināta, darba un jaunrades zeme, lielas un laimīgas nākotnes sala!

Sachalina pirmiedzīvotāju valodā saucās Krāpto vai Krafto. Japaņiem grūti izrunāt divus līdzskaņus blakus, tādēļ viņi starp līdzskaņiem iesprauž patskaņus. Tā radās japaņu nosaukums Sachalinai — Karafuto.

Japaņi lielīgi reklamēja savus nopelnus Dienvidsachalinas saimnieciskajā attīstībā. Bet viņu «progress» bija vienpusīgs un plēsonīgs. It kā baidīdamies nokavēt, japaņu barveži steidzās izsmelt bagātības no sagrābtās salas daļas.

Viņi alkatīgi, bez jebkāda aprēķina izlaupīja Sachalinas dabu, «nosmēla krējumu» tās bagātībām: mežos nocirta labākos kokus, ogļu atradnēs izmantoja labākos slāņus.

Visu piekrasti viņi pieblīvēja ar neskaitāmām zvejas novietnēm, sālītavām, minerālmēslu vārītavām un zivju konservu fabrikām.

Minerālmēslu vārītavas — tās ir ietaises, kur vāra .minerālmēslus, ko izmanto lauksaimniecībā. Japaņi tos vārīja no zivīm! Simtiem tūkstošu tonnu pirmšķirīgu siļķu un lašu pēc vārīšanas un kaltēšanas tika samaltas japaņu lauku mēslojumam.

Japaņi izcirta milzīgos Sachalinas taigas masivus. Mežu iznīcināšanā tiem «palīdzēja» ugunsgrēki un… kukaiņi! Jā, tieši kukaiņi — ķirmji. Tie, tāpat kā ugunsgrēki, izrādījās pilnīgi saimnieki mežos, kurus japaņi gribēja izpostīt un kuri pēc izlases koku ciršanas bija nejēdzīgi pielūžņoti ar zariem un sausiem kokiem. Rezultātā aizgāja bojā apmēram divas trešdaļas visu Dienvidsachalinas mežu.

Šo mežu zemi krievu ļaudis ar cīņām atstāja 1905. gadā. Ar cīņām atbrīvojot šo zemi 1945. gadā, viņi taigas mūžamežu vietā ieraudzīja bezgalīgus izdegumus, izcirtumus un drūmas mežu kapsētas.

Bet japaņu plēsoņas Sachalinā nodarbojās ne tikai, ar dabas bagātību laupīšanu vien. Sachalinas dienvidi viņiem bija placdarms padomju Ziemeļsachalinas, Piejūras apgabala, Kolimas un Kamčatkas sagrābšanai. Tādēļ šeit tik rūpīgi tika celti dzelzceļi un autoceļi, aerodromi un nocietinātas robežas.

Arī ļaudis šurp tika sūtīti pēc izlases. Uz tālajām pierobežas salām, kas japaņiem šķita galējie ziemeļi, tāpat arī uz Manč- žuriju,

sūtīja kara mākslās apmācītus rezervistus, kuri, sākoties karam, varētu stāties ierindā: katrs zvejnieku ciemats varēja pārvērsties par veselu vadu vai rotu zaldātu.

Ko stāsta celtnes?

Ceļā no Korsakovas uz Južnosachalinsku starp šķūņiem līdzīgām japaņu mājelēm atgadās arī vecas, pelēcīgas baļķu istabiņas. Dažas no tām ir sašķiebušās, citas stāv stingri un izskatās lietojamas. Šīs ir krievu mājiņas — pagātnes tiešās liecinieces. Tās te vēl pagājušā gadsimta 80. un 90. gados cēluši

nocietinājumā izsūtītie un zemnieki — pārceļotāji. Tās ir atliekas no krievu sāciži- ņām — Micuļevkām, Solov- jovkām un Christoforovkām, kuru līdz japaņu atnākšanai 1905. gadā Sachalinas dienvidos bija vesels simts.

Pat šīs senās, sašķiebušās veckrievu celtnes spēj labi turēties pretī šejienes skarbajam klimatam: tās cēluši ļaudis, kas pazīst kā Krievijas, tā arī Sibīrijas ziemu. Bet japaņi savās «kārbiņās», kurām vējš pūta cauri, Sachalinā mocījās saldami un ziemā patērēja ļoti daudz laika, caurām dienām kurinādami krāsniņas.

Jājautā: kāpēc gan japaņi necēla siltas baļķu ēkas?

Karkasu, pareizāk sakot, šķūņu, «arehitektura», kas piesārņoja visu Dienvidsachalinu un Kuriļus, patiesībā nemaz nav raksturīga japaņiem.

Japaņi taisa ne tikai iekšējās, bet arī ārējās sienas sabīdāmas un vieglas. Subtropiskajā klimatā tas ir pilnīgi pamatoti, jo atvieglo mājokļa vēdināšanu un pasargā no tveices.

Jau Chokaido sala ar savu bargo ziemu japaņiem parādīja, ka te nevar dzīvot sabīdāmos «lukturīšos». Bet celt pret aukstumu nodrošinātas mājas viņi neprata. Tad nu viņi griezās pie «varja- giem».

Jūs domājat, ka uz ziemeļiem, pie krieviem? Nē. Samuraji nolēma nepārņemt neko krievisku, kaut arī lietderīgu. Viņi atzina par labāku griezties … pie amerikaņiem. Tie viņiem radīja «pret aukstumu nodrošinātu» karkasu stilu, ko japaņi sauc par Chokaido stilu. Tādas mājiņas arī Chokaido salā japaņus slikti aizsargā pret ziemas salu.

Bet Kuriļos un Sachalinā ar turienes salu un puteņiem pat tīšām grūti izdomāt vēl lielāku ņirgāšanos par tautu, kas pieradusi pie siltuma, nekā tās nometināšana tādos viegli celtos strazdu būros.

Taču bija vēl viens izskaidrojums japaņu ietiepībai. Viņi rīkojās ar aprēķinu sagrābt padomju Tālos Austrumus un Sibi- riju. Šim nolūkam bija nepieciešams norūdīt cilvēkus, pieradināt tos pie aukstuma, kaut arī visnežēlīgākā veidā. Katrs, kas dzīvoja Sachalinā, izpildīja mikado gribu, atradās ziemeļu «kaujas» postenī un gatavojās vēl tālāku ziemeļu zemju sagrābšanai.

Pagatnes atgādinājums

Južnosachalinska ir tā apgabala centrs, kurā ietilpst arī Kuriļu salas. Tādēļ par daudziem jautājumiem, kas attiecas uz šīm salām, man jāvienojas ar Sachalinas priekšniecību.

Vēlu vakarā eju uz pieņemšanu pie Civilās pārvaldes priekšsēdētāja.

Manā priekšā — padomju varas augstākais pārstāvis atbrīvotajā novadā, vienkāršs un uzmanīgs sarunu biedrs.

Pārvaldot atbrīvotās zemes un desmitiem tūkstošu japaņu, kas vēl nav paspējuši atgriezties dzimtenē, viņam nākas atrisināt daudzus negaidītus un neparastus jautājumus.

Mana lieta priekšsēdētājam nav mazāk negaidīta kā jautājums par dievkalpojumiem budistu tempļos. Lūdzu, lai viņš man palīdz apgabalā noorganizēt plānveidīgu pāreju uz krieviskiem nosaukumiem.

— Tas ir ārkārtīgi svarīgi, — viņš man piekrita. — Šā pasākuma politiskā nozīme ir neapšaubāma. Šeit japaņu nosaukumiem nav vietas. Bez tam tos grūti izrunāt un uzrakstīt. Viņu rakstībā daudz pretrunu. Darīsim tā: rīt pat sasauksim apgabala aktivu, un jūs tajā ziņojiet. Ievēlēsim komisiju, kopīgi izstrādāsim nosaukumu atjaunošanas projektu un nosūtīsim uz Maskavu apstiprināšanai.

īsāk un pareizāk atrisināt tik smagu un neparastu jautājumu nemaz nebūtu iespējams.

Uz sanāksmi apgabala politnodaļā salasījās jaunie Sachalinas un Kuriļu salu saimnieki, kas pārzināja atsevišķas saimniecības nozares. Ieradās arī laikraksta korespondents, novadpētniecības muzeja un PSRS Zinātņu akadēmijas bāzes vadītāji. Sanāksmi vada partijas apgabala komitejas sekretārs.

Pirms ziņojuma, kaut arī tas ir pilnīgi pārdomāts, es tomēr mazliet uztraucos. Satrauc tā- uzmanība, kāda tiek veltīta šim jautājumam. Vesela apgabala saimniecības, zinātnes un kultu- ras štābs ir ar mieru ziedot vakaru, lai apspriestu nosaukumu atjaunošanu. Vai spēšu viņus pārliecināt? Vai nenobiedēšu ar milzīgo pasākumu un neizbēgamo jucekli, kas arvien uz laiku rodas, mainot nosaukumus. Var atgadīties arī vienaldzīgi ļaudis, kuriem gluži vienalga, kā katru vietu sauc.

Politdaļas priekšnieks atklāj sanāksmi, un jau pēc viņa pirmajiem vārdiem par mūsu pasākuma politisko un patriotisko nozīmi es

nomierinos. Pasākums ir ievirzīts pareizā gultnē.

Runāt nācās ilgi. Vajadzēja sanākušajiem atgādināt Sachalinas un Kuriļu salu seno iedzīvotāju — kuriliešu likteni; par to, ko veikuši krievu cilvēki Sachalinas un Kuriļu archipelaga izpētīšanas galvenajos etapos, un, beidzot, par etapiem, kad salu bija sagrābusi Japana.

… Jau pieminētajam Fedotam Popovam 1649. gadā bīitu vajadzējis redzēt Kūriju salas, taču viņš par tām neko neziņoja, jo acīm redzot tajā pašā gadā gājis bojā Kamčatkas rietumu piekrastē. Pat vēl vairāk — tikai nesen vēsturniekiem izdevās pierādīt to, ka viņš bijis Kamčatkā.

Par Kuriļu grēdu pirmie pavēstīja ceļotāji Atlasovs (1697. gadā) un Nasedkins (1706. gadā), kuri to ieraudzīja no Kamčatkas. Vienam no tiem atklājās savā sniega cepurē majesta- tiskais Alaids, otram — zemā Sumšu saliņa.

Atlasovs un Nasedkins godam paveica krievu tautas lielu varoņdarbu: pārstaigājot neizmērojami plašo zemi no viena gala līdz otram, viņi nonāca līdz pašam Kamčatkas galam un apstājās tikai tad, kad tālāk vairs nebija kur iet — ceļu varēja turpināt tikai kuģī. Taču viņi tūlīt neriskēja braukt cauri jūras šaurumiem, bet atgriezušies ziņoja priekšniecībai, ka jūrā «it kā esot salas».

Un tā nu zeme bija pārstaigāta. Nu vajadzēja «pārstaigāt» jūru un tajā redzamās salas. Jau pēc pāris gadiem krievu ceļotāji ķērās pie airiem un devās ceļā caur Kuriļu jūrars šaurumu straumēm un atvariem.

Bieži nākas dzirdēt, ka vēl tagad jūras braucienu gar Kuriļu grēdu novērtē kā riskantu, kā tādu, kas prasa vīrišķību un bezbailību. Pie tam bieži vien aizmirst, ka mēs tagad braucam gar salām okeana tvaikoņos, ātrajos jūras kuteros un atklātā jūrā nejūtamies vientuļi, jo pa radio esam savienoti ar pārējo pasauli. Beidzot, daudzi mūsu kuģi jau ir apgādāti ar tādām «tālredzēšanas» burvju ierīcēm kā radiolokatori. Uz to ekrāniem visa kuģa apkārtne virs ūdens ir redzama tiklab melnā naktī, kā arī necaurredzamā miglā.

Bet krievu sauszemes ceļotājiem, kad tie pārvērtās par jūras ceļotājiem, taču nebija ne motorkuģu, ne radiolokacijas, ne laika prognozes dienesta.. .

Jau toreiz krievu kazaki Kamčatkas dienvidu iedzīvotājus sauca par «kuriļu ļaudīm». Droši vien «kuriļu» vārds ieviesās tāpēc, ka vietējie iedzīvotāji sevi sauca par «kur» (viņu valodā sis vārds nozīmē «cilvēks»). No viņiem krievi uzzināja, ka šī pati tauta apdzīvo arī salas, kas no Kamčatkas redzamas tālu jūrā. Jādomā, ka tāpēc salas sāka saukt par Kuriļiem.

Vēlāk parādījās cits izskaidrojums (to ieteica jūras braucējs Golovņins): it kā salas tā esot nosauktas tādēļ, ka to vulkāniskās virsotnes «kūpot»*[1]*, dūmojot.

Tāds izskaidrojums daudziem likās pārliecinošs un plaši izplatījās. Tālajos Austrumos to var dzirdēt vēl tagad. Pastāvot šādam izskaidrojumam, neskaidrs paliek tikai viens: kāpēc krievi jau Atlasova un Nasedkina laikā nosauca Kamčatkas dienvidu iedzīvotājus par «kuriļu ļaudīm», vēl nezināmi neko par salām?

Pirmie krievu cilvēki, kas spēra kāju uz Kuriļu zemes, bija Daņila Anciferovs un Ivans Kozirevskis ar biedriem.

Afanasija Sestakova (1726. gads) Kuriļu salu karte, sastādīta pēc Ivana Kozirevska (1713. gads) priekšstatiem.

1 — šajā zemes ragā neaug liels mežs, bet zems zvilnajs; 2 — apdzīvo svešzemnieki; 3 — šeit sabrauc salu iedzīvotāji; 4 — biezi apdzīvota, daudz lielu mežu, lāču, briežu; iedzīvotāji tirgojas ar Kamčatku; 5 — sastopami visdažādākie dzīvnieki; iedzīvotāji brauc uz Kunaširu un Kamčatku; 6 — šurp ar kuģiem brauc no Matmajas tirgoties . . .

Ceļotājiem, kuri apņēmās veikt varoņdarbus uz jūras, par atamanu tika izraudzīts Daņila Anciferovs. Drīz pēc brauciena uz salām viņu nogalināja Kamčatkas vietējie iedzīvotāji. Tad par vadītāju kļuva Kozirevskis. Viņš ne tikai apmeklēja grēdas ziemeļu salas, bet, iztaujājis iedzīvotājus un vētrā cietušos japaņu zvejniekus, kas bija

atdzīti pie Kamčatkas, Kozirevskis spēja sastādīt pirmo karti un dot pirmo, kaut arī primitīvu, visas Kuriļu grēdas aprakstu. Atsevišķo salu nosaukumus, kas saglabājušies vēl šodien (Uru- pa, LJšišira, Kunašira), krievu ļaudis pirmoreiz dzirdēja no Kozirevska.

Kozirevska ziņojumi kļuva par pamatu kartei, ko 1726. gadā sastādīja cits ievērojams Tālo Austrumu ceļotājs — Afanasijs Sestakovs.

Kamčatkas priekšniecība ziņoja 1714. gadā Jakutijas kornendantam par Kozirevska nopelniem.

«Bet stāv rakstīts viņa, Ivana, ceļa aprakstīšanā: apmeklējis viņš, Ivans, jūrā pret Kamčatkas galu aiz šaurumiem trejas salas… un viņš devis visam un tām salām līdz pašai Matma- nas salai ar savām paša rokām zīmētu karti. ..»

«Matmanas sala» — tā ir japaņu Macmai, tagadējā Chokaido. Apmeklēt trīs salas, bet aprakstīt visu salu grēdu — tas vien jau stāsta par Kozirevska izcilo ģeogrāfā talantu un interesēm.

Bet Kozirevska sapņi sniedzās vēl tālāk: viņš sapņoja par speciālas ekspedicijas organizēšanu, lai varētu «izlūkot» visas Kuriļu salas un pašu Japanu. Ar šo sapni viņš nonāca Maskavā, kur jo godājami augstmaņi ar neuzticību noklausījās dīvainā, no pasaules malas atbraukušā ceļotāja pārdrošos plānus.

Drīz pēc Kozirevska ziemeļu Kuriļus apmeklēja arī Pētera Pirmā sūtītie ģeodēzisti Jevreinovs un Lužins. Dodamies no Pitera uz Kuriļu salām, viņi veica milzu darbu: pēc acumēra uzzīmēja daudz tūkstoš verstu veiktā ceļa. Vēsturniekiem tikai nesen izdevās atrast vi- ņu dienasgrāmatas un SSˆSSi zīmējumus.

Jevreinovs un Lužins Kuriļos acīm redzot meklēja salas ar kaut kādiem vērtīgiem slāņiem, par kuriem baumas bija aizgājušas līdz pašai Pēterburgai. Diemžēl, secinājumi, kas izdarīti no viņu ceļojuma uz Kuriļu grēdu, līdz šim nav atrasti.

Archipelaga pētīšanā sava loma bija arī slavenajai Beringa otrajai ekspedicijai uz Kamčatku. Beringa ekspedicijā ietilpa arī Martina Španberga komandētā kuriliešu nodaļa. Španbergs divreiz dsvās pētīt Kuriļus (1738. un 1739. gadā), pabeidza to atklāšanu, uzņēma kartē visu Lielo Kuriļu grēdu, Kamčatka un Kuriļu grēdas ziemeļu dala

Kamčatka un Kuriļu grēdas ziemeļu daļa pēc Ivana Jefremova priekšstatiem (1722. gads).

pēc Ivana jefremova priekšstatiem kaido krastiem xMazas (1722. gads).

Kuriļu salas un pirmoreiz deva visām abu grēdu salām krieviskos nosaukumus.

Mums radās doma: vai nevajadzētu Španberga karti izmantot, atjaunojot vecos nosaukumus? Diemžēl, tas izrādījās neiespējami. Španbergs savā kartē bija uzzīmējis vairāk salu, nekā to bija patiesībā. Iespējams, ka migla, aizklādama lēzenos ze- 3n.es šaurumus, bija sadalījusi salas daļās un Španbergs attēlojis vienas veselas salas vietā vairākas salas. Pie tam kontūras iznāca tik sakropļotas, ka tās nevarēja pazīt. Tā nu nācās atteikties no aizmirsto Španberga nosaukumu atjaunošanas.

Krievu sauszemes un jūras ceļotāji virzījās arvien tālāk uz dienvidrietumiem.

Sevišķi tālu ar savām smailajām laivām izdevās aizbraukt kazaku sotņikam Černijam — apdāvinātam, saprātīgam un drošsirdīgam cilvēkam. Černijs 1766. — 1768. gadā apmeklēja visas Lielās grēdas salas, izņemot Kunaširu, un pirmoreiz šīs salas pamatīgi aprakstīja pēc saviem personīgiem novērojumiem (kā atceraties, Kozirevskis lielāko grēdas daļu aprakstījis pēc citu stāstiem).

Černija piezīmes vairākus gadu desmitus bija galvenais ziņu avots par Kūriju salām. Tās izmantoja ievērojami zinātnieki. Černija apraksti

ir tik precizi un izteiksmīgi, ka tie arī šodien varētu sniegt daudz ziņu par Kuriļu archipelagu, ja vien valoda nebūtu tik arehaiska.

Lielu ekspediciju, kas pētīja Kuriļu dienvidu salas, 1775. — 1780. gadā vadīja uzņēmīgie sibīrieši Antipins un Šabaļins. Viņi ilgāku laiku dzīvoja Urupā, apmeklēja Iturupu un Kunaširu un brauca uz Chokaido pie japaņiem. Mēs ne vienreiz vien vēl atcerēsimies viņu ekspediciju. Viņu vārdos mēs nosauksim lielākos Urupas salas vulkānus, bet lielajam līcim tajā pašā salā dosim nosaukumu «Natalija», kā saucās viņu kuģis, ko jūrastrīce bija izsviedusi krastā.

Neuzskaitīsim desmitiem citus jūras braucējus-medniekus un jasaka*1* vācējus, tirgoņus un garīdzniekus. Krievu valoda, krievu paražas un krievu vara stingri nostiprinājās Kuriļu salās. Nu bija laiks sākt salas pamatīgāk izpētīt un atzīmēt kartēs. Minēsim šeit divu krievu jūrasbraucēju nopelnus, kuri bez citiem slaveniem darbiem veica arī Kuriļu salu izpētīšanu, šie jūrasbraucēji bija Kruzenšterns un Golovņins.

1805. gadā gar vidus un ziemeļu Kuriļiem brauca Kruzen- šterna kuģis «Cerība», kas bija apbraucis zemeslodi. Tikai pēc tam grēdas ziemeļdaļas salas pirmoreiz tika precizi atzīmētas kartēs. Kruzenšterns papildināja karti ar veselu virkni krievisku nosaukumu. Lielākos grēdas ziemeļdaļas vulkānus viņš

1 Jasaks — nodoklis, ko cittautieši maksāja Krievijas caram. (Tulk.)

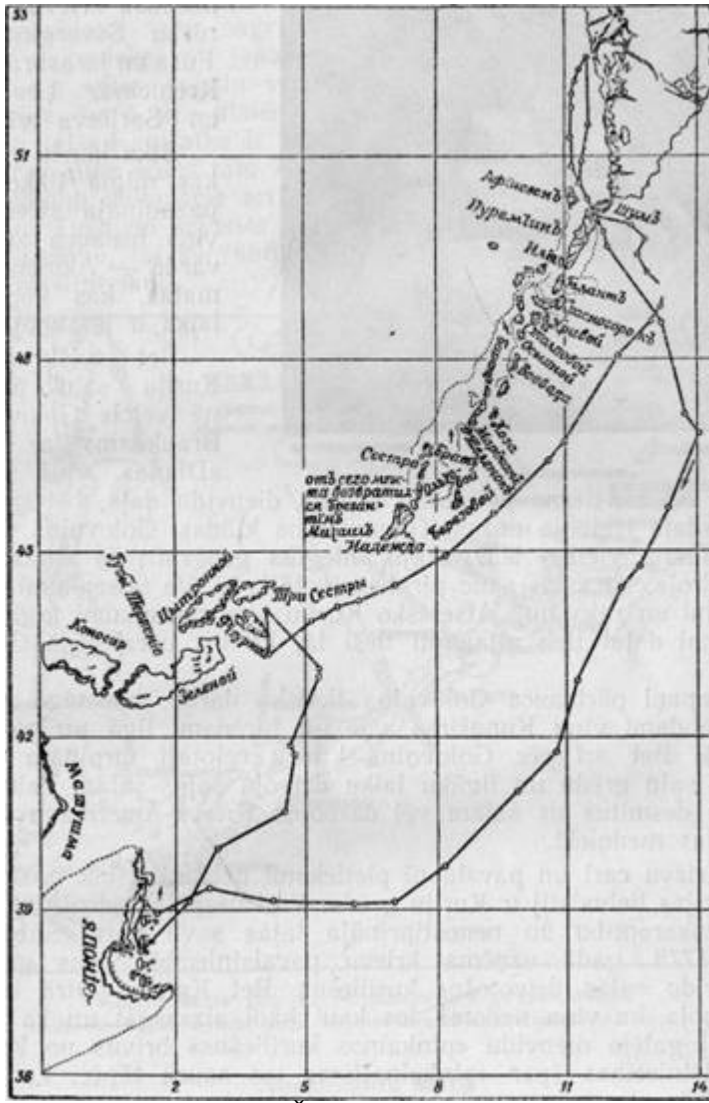

Kuriļu salas pec Mārtiņā Španberga priekšstatiem. Punktētā līnija apzīmē ceļu, pa kuru 1738. gadā brauca Španbergs, lauztā līnija — 1739. gada ceļu. Ar aplīšiem apzīmētas vietas, kur Španbergs nosacīja garumu un platumu.

nosauca krievu zinātnieku Severgina un Fusa un jūrasbraucēju Kreņicina, Ļevašova un Sariceva vārdos.

Sīku klinšu grupu, kas miglā tikko nepazudināja «Cerību», viņš nosauca zīmīgā vārdā — Akmens Lamatas, kas kopš tā laika ir iesakņojies.

Bet sevišķi daudz Kuriļu salu pētīšanā veicis Golovņins. Braukdams ar kuģi «Diana», viņš turpināja Kruzenšterna pētījumus Kuriļu dienvidu daļā, bet grēdas vidusdaļā izlaboja dažas Kruzenšterna kļūdas. Golovņins vērīgi uzklausīja vietējo iedzīvotāju sniegtās

ģeogrāfiskās ziņas, noskaidroja, kā salas sauc pirmiedzīvotāji, kā šie nosaukumi izrunājami un rakstāmi. Atsevišķo Kuriļu salu nosaukumi tagad pa lielākai daļai tiek atjaunoti tieši tā, kā tos uzrakstījis Golovņins.

Japaņi pārtrauca Golovņina lielisko darbu, nodevīgā kārtā sagrābdami viņu Kunaširas salā un turēdami ilgā un mokošā gūstā. Bet arī pēc Golovņina krievu ceļotāji turpināja pētīt savu salu grēdu un ilgāku laiku dzīvoja šajās salās. Vairākus gadu desmitus uz salām vēl darbojās Krievu-Amerikaņu kompānijās mednieki.

Krievu cari un pavaldoņi pietiekami neizprata, cik nozīmīga Krievijas lielvalstij ir Kuriļu grēda. Viņi nespēja nodrošināt salu neaizskaramību un nenostiprināja tajās savu varu. Šabaļins vēl 1778. gadā uzņēma krievu pavalstniecībā visus grēdas dienvidu salās dzīvojošos kuriliešus. Bet Katrina Otrā toreiz paziņoja, ka viņa nedomā tos kaut kādi aizsargāt un ka viņa atstāj galējo dienvidu «pinkainos kuriliešus» brīvus no krievu pavalstniecības (par «pinkainajiem» tos sauca tāpēc, ka viņu āda bija stipri apaugusi ar matiem).

Un patiešām, jau 179-5. — 1800. gadā Iturupā un Kunaširā ielauzās japaņi. Bet 1875. gadā Japana ieguva no cara valdības arī visu pārējo salu loka daļu, «apmaiņai» atteikdamās no pretenzijām uz Dienvidsachalinu.

Cik mazvērtīga bija šī atteikšanās, to japaņi parādīja 1905. gadā, izsēdinādami savus desantus Dienvidsachalinā un nostiprinādami salas sagrābšanu ar miera līgumu.

Ar saimniekošanu japaņiem Kuriļu salās neveicās, bet viņi tomēr šis salas augstu vērtēja. Tas nebija joks — šīs salas palīdzēja turēt aiz atslēgas krievu Ochotskas jūru. Bet no Sumšu salas Kamčatka ir ar roku aizsniedzama, tāpēc Kuriļi bija ērts tramplins mūsu tālo Ziemeļaustrumu sagrābšanai. No Kuri- ļiem japaņi meta acis arī uz otru pusi — uz Aleutu salām un Aļasku. Tieši no šejienes viņi 1942. gadā izdarīja savu kauna pilno lēcienu, lai sagrābtu Atu un Kiskas

salas, gatavodamies sagrābt Ameriku.. .

Kuriļu salas pec V. M. Golovņina priekšstatiem.

Līnija un bultas apzīmē kuģa «Diana» braukšanas virzienu 1811. gadā.

Nosaukumu slāņi

Japaņi ne vien nežēlīgi izlaupīja salas, bet centās arī iznīdēt visas šo zemju krieviskās pagātnes pēdas, sākot ar krievu celtnēm un beidzot ar krievu ģeogrāfiskajiem nosaukumiem. Mūsu pienākums — attīrīt salu ģeogrāfiju no okupantu mantojuma.

Pirmais Kurilu jūras š.
Šumšu s.
Severokurilsko
Alaida s.
Paramušīras s.
Štriuki s.
Ceturtais Kurilu jūras š.
Makanrušī s.
Onekotanas s.
Krenicina jūras š.
Charimkotanas s.
Severgina jūras š.
Ekarmes s.
Šiaškotanas s.
Čirinkotanas s.
Fortunas jūras š.
Lamalo s-as
Kruzenšterna jūras š.
Ralkokas s.
Golovnina jūras š.
Maluo s.
Cerbas jūras š.
Rasšua s.
Sredneje jūras š.
Ušišīras s-as
Ketoja s.
Diana jūras š.
Simušīras s.
Buasole jūras š.
Broutona s.
Melno šķ. s-as
Urupas jūras š.
Urupas s.
Friza jūras š.
Slavnoje
Lāču pussala
Iturupas s.
Vējainais zemes šaurums
Kurilsko
Kuibiševo
Kasatka
Laumes Rīkles līcis
Katrina jūras š.
Kunašīras s.
Šikotanas s.
Južno-kurilsko
Golovnino
Dienvidkurilu jūras š.
Lielā Kurilu grēda
Habomai s.

Kuriļu salu vulkāni.

Svarīgākie no jauna apstiprinātie Kuriļu ģeogrāfiskie nosaukumi.

Nedrīkst palaist garām arī patiešām vienreizēju iespēju padarīt nemirstīgu veselu plejādi cienījamu vārdu, kas līdz šim gluži nepelnīti netika atzīmēti kartēs. Tie ir vārdi, kuros saucās Kuriļu salu pirmie krievu pētnieki, politiskie cietumnieki, kas smaka Sachalinas katorgā, partizaņi, kas 1905. gadā cīnījās pret japaņiem, un, beidzot, mums vistuvākie varoņi — Dienvidsachalinas un Kuriļu salu atbrīvotāji no japaņiem.

Ģeogrāfiskie nosaukumi kartē nogulsnējušies laika gaitā līdzīgi ģeoloģiskajiem slāņiem. Tādēļ šie nosaukumi ir visinteresantākie vēstures pieminekļi. Katrs nosaukumu «slānis» ir tā laikmeta liecinieks, kurā tas radies.

Vissenākos nosaukumus, ko lietoja kuri 1 iesi, ņēma vērā pirmie krievu pētnieki, kas apceļoja salas. Šie nosaukumi bija pamatā Sachalinas un Kuriļu ģeografijai.

Lielākajam vairumam Kuriļu grēdas salu ir saglabājušies kuriliešu nosaukumi. Paramušir — «lielā» jeb «platā sala», Onekotan — «vecā nometne», Ušišir — «līčainā zeme», Čir- poi — «mazie putni», Urup — «lasis», Kunašir — «melnā sala», Šikotan — «labākā vieta».

Krievu ceļotāji bija kautrīgi ļaudis, viņi nepadarīja savus nopelnus nemirstīgus, nosaucot savā vārdā atklātās zemes. Tādēļ jo svarīgāk kartēs nostiprināt Atlasova un Nasedkina, Anciferova un Kozirevska, Šestakova un Černija vārdus, Pētera I ģeodēzistu Jevreinova un Lužina, Beringa līdzgaitnieku Španberga un Vaļtona vārdus. Lai skan šie vārdi Kurijos ciematu un vulkānu, līču un zemesragu nosaukumos!

īr laiks Golovņina vārdā nosaukt sādžu, kurā Golovņins tika nodevīgā kārtā saņemts gūstā. Lai kartē no jauna parādās Golovņina un Kruzenšterna jūras šaurumi, lai atkal skan visi tie krieviskie nosaukumi, kurus bija ierosinājuši šie jūrasbraucēji!

Dienvidsachalinas augstāko punktu, ko japaņi sauca Siki- gava-jama, pārdēvēsim par Atgriešanās kalnu — par godu tam, ka Dienvidsachalina pievienota atpakaļ Dzimtenei.

Padarīsim nemirstīgus varoņus, kas piedalījās triecienuzbrukumā Poronajas ielejas Charamitorskas nocietinātajam rajonam, — Padomju Savienības Varoņus Leonidu Smirnichu un Antonu Bajukli, kuri veica tādu pašu varoņdarbu kā Mat- rosovs …

Dosim Kuriļu salu apdzīvotajām vietām un zemesragiem pirmo padomju desanta drosmīgo dalībnieku, Kuriļu grēdas atbrīvotāju Kurbatova, Počtareva, Savuškina, Baikova, Artjušina vārdus.

Ciemus nosauksim partijas un vālsts vadītāju vārdos, pilsoņkara un Lielā Tēvijas kara mīļāko varoņu — Kaļiņina, Kuibiševa, čapajeva, Matrosova, Gastello un Koševoja vārdos.

Beidzot ņemsim vērā, ka Sachalinā un Kuriļu salās paši no sevis ieplūduši nosaukumi, kas saistās ar jauno, sociālistisko dzīvi. Tie vairs nav jāizdomā, jo ir jau radušies.

Jaunceļamie kolchozu ciemati dabū nosaukumus — Staji- nietis, Iļjiča novēlējumi, Uzvara, Jaunā dzīve, Vasiļevska vārdā nosauktais.

Rodas ciemati, kas saucas Sovchoznoje, Kolchoznoje, Pirmais Maijs, Trieciennieks, Pionieris.

Sachalinas un Kuriļu grēdas pasta adreses pašas liecinās par šo vietu krievisko pagātni, par padomju, sociālistisko

tagadni un nesaraujamām saitēm ar Dzimteni.

* * *

Ziņojums nolasīts. Visi, kas te sapulcējušies, apsolās aktivi piedalīties uzbrukumā nelikumīgajai japaņu ģeografijai krievu zemēs.

Šajā pašā naktī automobilī dodos uz Korsakovu un sēžos kuģī, kas

dodas tieši uz Kuriļu salām.

KURIĻU LOKS IZTĀLĒM Zemūdens Himalaji

Kuriļu salu virkne izstiepusies vairāk nekā tūkstoš kilometru garumā. Tikpat gara ir, piemēram, Kaukāzā kalnu grēda. Bet Kuriļu ķēdi pārtrauc jūras šaurumi, un tā sadalās trīsdesmit sešās atsevišķās salās un veselā sīku klinšu, saliņu un rifu virknē, kas pavada galvenos ķēdes locekļus. Tās šķiet kā pērlītes, izkaisītas blakus krietni prāvākajām Kuriļu salām.

Katra sala ir vulkāns, kāda vulkānā daļiņa vai arī vesela rinda pakājēs savienojušies vulkāni.

Drūmi un majestātiski ir konusi, no kuriem kūp dūmi. To pakājēs dārd okeana bangas. Bet Kuriļu grēdai ir vēl īpašs, apslēpts diženums, jo virs ūdens izslējās tikai virsotnes no milzīgajām zemūdens kalnu grēdām, kas pārdala Ochotskas jūras un Klusā Okeana bezdibeņus.

Ochotskas jūra pie Kuriļu grēdas ir trīs kilometrus dziļa. Bet, ja mēs iztēlē iedomātos, ka uz austrumiem no salu loka Klusais okeāns būtu izžuvis, tad mums elpa aizrautos, noraugoties bezdibenī, kas atvērtos mums pie kājām. Salam kaimiņos tūlīt aiz nesen atklātās milzīgās zemūdens kalnu grēdas atrodas viena no lielākajām zemeslodes ieplakam — lielais Tuskaroras bezdibenis. Tā dziļums pārsniedz astoņus kilometrus. Tāds izskatītos Ziemeļindijas līdzenums, ja mēs paskatītos uz to no Himalaju kalnu astoņus kilometrus lielā

augstuma.

Kuriļu salas tiešām ir tikko virs ūdens izlīdušas grandiozu zemūdens Himalaju virsotnes. Lūk, cik varens šis salu loks! Cik milzīgi īstenībā ir Kuriļu salu virknes apmēri!

«Milža cirkulis»

Rodas simttūkstoš «kāpēc», noraugoties šajā oriģinālajā dabas brīnumā. Zinātne vēl ir tālu no tā, lai spētu atbildēt uz visiem šiem jautājumiem.

Nav viegli iemācīties ar roku bez cirkuļa palīdzības zīmēt pareizas riņķa līnijas un puslokus. Bet paraugieties tikai, kā tos prot zīmēt pati daba!

Kā ar milzīgu cirkuli no Kamčatkas uz Chokaido ir novilkts Kuriļu salu loks. Tādas pašas precizas skavas — Aleutu, Ja- panas un Riukiu salu loki — savieno arī citus Klusā okeana ziemeļrietumu piekrastes rajonus. Uz austrumiem okeana plašumos Āzijas kontinents izlicis it kā stingrus, atsperīgus šaujamos lokus. Cik stiprām gan vajadzētu būt stiegrām, kas izlieca šos «lokus», katru kādus tūkstoš kilometrus garu? Kāds brīnumains spēks ietekmējis miljoniem tonnu lavas un akmeņu, kas amfiteatra veidā izvietojušies virs Ochotskas jūras dziļumiem? Tā ir viena no visinteresantākajām Klusā okeana dabas mīklām. Atminējumu tai bijis daudz, tomēr līdz šim vēl nav tāda, kas dotu atbildi uz visiem šiem jautājumiem.

Vai ieslīgusī Āzijas kontinenta m.ala te būtu izslējusies un spiestos virsū vēl dziļāk iebrukušajam okeana dibenam? Jeb vai šī paša dibena pamatne, padodamās mums vēl nezināmiem apakšzemes spēkiem, ir paslīdējusi, pavirzījusies zem kontinenta malas un izspiedusi uz augšu šīs salu ķēdītes?

Vai loki būtu izveidojušies tādēļ, ka zemūdens kalnu grēdu vidus ir vairāk pavirzījies uz okeana pusi nekā to gali? Jeb vai tam par iemeslu ir Zemes lodveidīgā virsma, kur katra slīpi radusies plaisa atstājusi uz zemeslodes tik pareizas, kā ar cirkuli novilktas pēdas?

Ieduriet ābolā nazi, tikai ne vidū, bet tuvāk pie malas, un pēc tam turpiniet griezt mīkstumu, līdz asmens būs izgājis ābolam cauri! Griezuma līnija būs lokveidīga. Tad iedomājieties, ka ābola vietā ir zemeslode un lokveidīgais griezums — milzīgas plaisas! Caur šo plaisu tad arī Kūriju vulkāni izgrūduši savu lavu.

Patiesībā viss ir mazliet sarežģītāk, bet lielā plaisa gan droši vien pastāv īstenībā. Pat vēl vairāk, ir pierādīts, ka no šejienes rodas daudzās Austrum- azijas zemestrīces.

Krokas galdautā

Paraudzīsimies vēlreiz kartē un dosim atbildi uz nākošo «kāpēc». Noskaidrosim, kāpēc Kuriļu salas izvietojušās tieši lokveidīgi, bet ne citādi.

Palūkojoties kartē, sākumā liekas, ka tās nav salas, bet sīki kāpuriņi zosu gājienā rāpo pa lokveidīgu celiņu. Tās salīdzina arī ar kuģu virkni, kuri brauc cits aiz cita. Starp citu, par kuģiem nav pieņemts teikt «zosu gājienā», bet «ķīļu līnijā». Jūrnieki jau daudz ko sauc citādi:

…Lūk, uz dienvidiem aiz citas cita Kuriļsalas ķīļlīnijā peld…

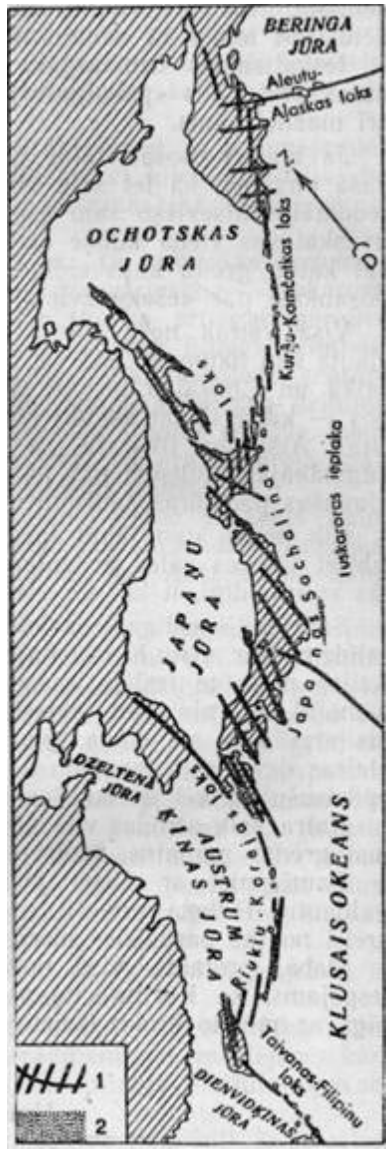

Austrumazijas salu loku kulisveida izvietojums.

1 — zemes garozas pacēluma līnijas; 2 — dziļūdens ieplakas.

Tā raksta kāds no Kuriļu salu dzejniekiem. Ka salas «peld», tas, protams, ir dzejiski un brīvi sacīts, taču izteiksmīgi un pieņemami. Nav pieņemama cita neprecizitāte: ja arī salas peldētu, tad tomēr tā nebūtu ne ķīļlīnija, ne arī «zosu gājiens».

Ieskatīsimies uzmanīgāk. Vienas salas «priekšgals» neat- duras pret citas «pakaļgalu»; tas atrodas ne tikai aiz tā, bet arī mazliet sānis.

Ja blakus esošās salas domās tuvināsim vienu otrai tādā pašā virzienā, kā iet salu virkne, tās nesadursies cita ar citu. Iedomātās atsevišķo salu asis aizvirzās cita aiz citas tāpat kā uz skatuves viena kulise aiziet aiz otras. Šādus plaisu, kroku vai kalnu grēdu

kulisveidīgos izvietojumus ģeologi jau sen ir nosaukuši par «ešelonizvietojumiem».

Visa vairāk nekā tūkstoš kilometru garā salu virkne pakļauta šim likumam. Pat vēl vairāk, arī kaimiņu zemēs — Kamčatkā un Chokaido un vēl tālākos Āzijas austrumu archipela- gos — kartē tikpat skaidri redzamas kulises, kas aiziet cita aiz citas. Atšķirība tikai tā, ka Kamčatkā atstarpes starp krietni augstākajām kulisēm nav pārplūdinājusi jūra un tādēļ tās nav kļuvušas par jūras šaurumiem.

Cik lielam gan jābūt spēkam, kas spēj no jūras dziļumiem izbīdīt veselas salas ar vulkāniskām kalnu grēdām, un izvietot tās kulisveidīgi, it kā pēc vienota, pārdomāta plāna?

Salu kulisveidīgais izvietojums ir tikai neliels krokojums, salīdzinot ar visu Kuriļu-Kamčatkas loka grandiozo izliekumu. Āzijas mala te izslējusies virs Klusā okeana bezdibeņiem ne monoliti, bet plaisājot, atsevišķiem slāņiem pārvietojoties. Slānis aizslīdēja aiz slāņa, plaisas izvietojās kāpņveidīgi. Lielās plaisas deva izeju lavai un it kā aprepēja ar milzīgām rētām — apdzisušu un vēl darbojošos vulkānu virknēm.

Katra sala atrodas virs šādas plaisas. Kulisveidīgi saplaisājusi grēdas pamatne, kulisveidīgi novietojušās arī salas.

Pamēģiniet ar vienu pirkstu paburzīt uz galda uzklātu galdautu. Pirksta priekšā radīsies kroka, bet pa labi un pa kreisi no tās parādīsies niecīgākas sānu krokas — kulises.

Dabā, protams, viss notiek daudzkārt sarežģītāk. Tomēr iespējams, ka Kuriļu salu plaisu izvietojumam ir šis tas kopīgs ar minēto kroku izvietojumu galdautā.

Uguns loks

Klusā okeana apmērus dabiskā lielumā skatiens nespēj aptvert. Lai to varētu, nāktos pacelties starpplanētu telpā un skatīties uz zemeslodi tā, kā mēs skatāmies uz globusu. Stāvot krastā, mēs redzam tikai pašu okeana piekrastes joslu, kas izskatās tāda pati kā mūsu «mazajām» jūrām — Melnajai, Japaņu un Ochotskas jūrai; bet, apzinoties, ka mūsu priekšā ir nevis simt vai tūkstoš, bet veseli divpadsmit tūkstoši kilometru ūdeņu plašuma, ar satraukumu noraugāmies šajā pasaules visdiženākajā dabas parādībā.

Okeana varenības izjūta vēl vairāk pieaug, ja iedomājamies, ka okeana lielākā daļa ir četri līdz pieci kilometri dziļa, bet krastu tuvumā šis dziļums nevis samazinās, kā varētu domāt, bet tieši otrādi — strauji pieaug.

Blakus Kuriļu salu lokam un aiz tā sekojošās zemūdens kalnu grēdas stiepjas visdziļāko bezdibeņu josla — Tuskaroras ieplaka. Klusā okeana dīvainība ir tā, ka arī gar pārējiem krastiem stiepjas tāda pati milzīgam grāvim līdzīga reibinošu dziļumu josla. Šīs dzijās zemūdens vagas sasniedz septiņu, astoņu un vietām pat vairāk nekā deviņu kilometru dziļumu. To dibenā ir mūžīga tumsa, tūkstošiem tonnu smagie ūdens slāņi rada milzīgu spiedienu. Un tikai šo grāvju ārējā malā okeana dibens uz sauszemes pusi paceļas augšup.

Pasaules lielākā okeana plašumus ielenc lielākais kalnu grēdu amfiteatris pasaulē: Austrumazijas salu kalni, Amerikas pusē Andi un Kordiljeri, Jaunzēlandes un Antarktidas kalnu grēdas.

Septiņu kilometru augstums un astoņu dziļums. Starpība līmenī par veseliem piecpadsmit kilometriem! Vai tad jābrīnās, ka, pastāvot tik milzīgiem augstumiem un dziļumiem, gar visu Klusā okeana malu atrodas visnestabilākie, viskustīgākie Zemes garozas rajoni? Šeit sevišķi bieži gadās pazemes grūdieni, šeit plaisu vietās atrada un turpina atrast sev izeju pazemē sakrājušās karstās magmas masas. Gar plaisām, kuras šķir iegrimušo okeana dibenu no blakus kontinentiem, radusies virkne vulkānu. Plaisas kopā ar vulkāniem izveido vienotu «uguns loku», kas apņem okeānu, — tas ir pazīstamais Klusā okeana vulkāniskais loks. Padomju zemē atrodas divi šā loka locekli — Kuriļi un Kamčatka.

Kā radušies šādi baismīgi loki — izliekts milzīgs grāvis un vulkānisko milžu uguns riņķadeja ap to?

Kādi spēki tos novietojuši ap okeānu koncentriski, vienu riņķi otrā? Vai tikai starp šīm parādībām nav meklējams kāds sakars, ja tās ar tādu noteiktību tik milzīgā attālumā pavada cita citu?

Neviena upe, nedz straume, nedz arī kādi citi ārēji cēloņi nebūtu spējuši radīt astoņus līdz deviņus kilometrus dziļu zemūdens

bezdibeni. Skaidrs, ka tās ir vai nu dziļas jo dziļas plaisas, vai arī zemes garozas iegruvumi.okeana pamalēs. Un, protams, nejaušība nav arī tā, ka pār visdziļākajām ieplakām

kontinentu malās paceļas visaugstākās kalnu grēdas. Ieplaku rašanās bijusi cieši saistīta ar blakus esošo kalnu izcelšanos un varbūt ir šīs kalnu izcelšanās sekas vai arī cēlonis.

Paraudzīsimies uz Lielo Kuriļu salu grēdu iztālēm, no kuģa, jaukā, saulainā dienā, kuru šeit nebūt nav tik maz, kā parasti mēdz domāt. Gar apvārsni visgarām stiepjas virkne zilganu, pasakainu konusu, kas šķiet it kā peldam gaisā, — tik mānīgi tos paceļ dūmaka, kas klājas pār jūru. Rau, kur šie vulkāni

redzami, mierīgi, viegli, šķiet gaisīgi. Liekas neticami, ka īstenībā tās ir milzīgas izdedžu kaudzes, fantastiski lavas un pelnu slāņu sanesumi.

Japaņu ģeogrāfi bija slikti izpētījuši Kuriļu salu vulkānus, 1945. gadā saskaitīdami uz visas grēdas tikai astoņpadsmit darbojošos konusu. Padomju ekspedicijas jau pirmajā sava darba gadā Kuriļu

salās gandrīz dubultoja šo skaitli. Pēc mūsu aprēķiniem izrādījās, ka salās ir vairāk par simt vulkānu, no tiem darbojas vismaz trīsdesmit pieci. Lielākā daļa no tiem pašreiz kūp, bet daži, kas ārēji aprimuši, kā zināms, vēl tikai pirms dažiem gadu desmitiem darbojās.

Ne visi konusi kūp tieši galotnēs, ne visi tie laiž karstās gāzes atklāti, tieši no kratera. Daži kūpina gluži nemanāmi. To krāterus stingri aizblīvējuši lavas sastrēgumi, bet karstās gāzes atradušas izeju caur plaisām nogāzēs vai pat pie konusu pakājēm.

Jaunie salinieki, nonākuši Kuriļu salās, reizēm brīnās: kur tad kūpošie vulkāni? Šādu sopku dūmus nav viegli ieraudzīt: tie vijas pa nogāzēm, zogas pa gravām un izgaist, iekams kļūst saredzami no tālienes.

Daudzās salās no zemes izplūst karsti avoti. To dziedinošajos ūdeņos, kurus sasildījis pazemes karstums, jau tagad ārstējas simtiem Kuriļu grēdas iedzīvotāju.

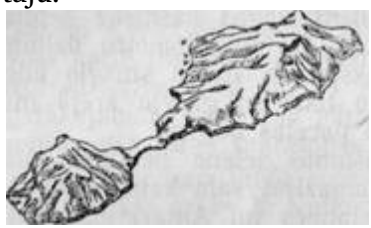

Sikotanas sala.

Pat no tā, ka vulkāni kūp, ir savs labums. No krāteriem un plaisām plūst neizsīkstošas karsta sēra tvaiku straumes. Uz apkārtējiem akmeņiem nogulsnējas tīrs, zeltains tīrradņa sērs.

Dažās vietās karsto avotu ūdeni jau izmanto, lai ziemā apsildītu mājas. Tā ir īpatnēja, pašas dabas radīta centrālā apkure, kuru gan pareizāk būtu nosaukt par «narzana apkuri».

Ko vēl labu lai saka par vulkāniem?

Jūrniekiem un lidotājiem daudzi no tiem noder par uzticamām bākām: katram konusam ir savas kontūras, kuras nav iespējams samainīt ar citām. Cik bieži gadās, ka vulkānā virsotne, pēkšņi iznirdama virs miglas, izglābj no grūtībām stūrmani, kas zaudējis orientēšanās spējas.

Cik daudzus ciematus un līčus vulkāni labi aizsargā pret vējiem un vētrām! Arī mums bieži nācās glābties kāda varena konusa «pavēnī», vienalga, vai braucām ar milzīgu okeana tvaikoni vai nelielu kuteri.

Bet cik lieliska augsne ir Kuriļu salās! Tie ir meli, ka salās esot tikai kailas klintis. Vulkāni pārklājuši salas ar vieglu, irdenu pelnu kārtu. Tātad ari par auglīgo zemi Kuriļu zemkopji pateicību parādā vulkāniem.

Pasaka par Alaidu

Taču vulkāni ne vienmēr ir tik padevīgi un noderīgi. Laikā no 1927. līdz 1934. gadam Kuriļu salu grēdā notikuši pieci lieli izvirdumi. Divreiz izvirdis niknais Matua salas Saričeva vulkāns.

Vareni izvirdumi notikuši Charimkotanas un Paramuširas salās. Sās katastrofas vaininieki bija divi vulkāni — Severgina un Ebeko.

Sevišķi negaidīts iznākums bija Kuriļu salu visaugstākā vulkānā — Alaida kalna izvirdumam. Kalna virsotne ar šļū- doni krāterī pacēlās vairāk nekā divi tūkstoši trīs simti metru virs jūras līmeņa. Protams, salīdzinot ar trīs un četrus kilometrus augstajiem Kamčatkas vulkānu milzeņiem, tas ir tīrais mazulis. Taču blakus pārējiem, vēl zemākiem Kuriļu salu konusiem Alaida kalns šķiet milzīgs.

1697. gadā ceļotājs Atlasovs, skatīdamies no Kamčatkas krastiem, pirmo no Kuriļu salu vulkāniem ieraudzīja tieši Alaidu. Ja neskaita to, ka 1649. gadā Fedots Popovs droši vien jau bija atklājis Kuriļus, tad tas bija jauns vēsturisks mirklis krievu ģeogrāfisko atklājumu gaitā — tika atklātas Ziemeļkuriļu salas.

Kopš tā laika Alaida izskats stipri mainījies. Kalnu vairākas reizes satricinājuši un pārveidojuši briesmīgi izvirdumi.

1821. gadā, notiekot titāniskām sprādzienam, uzlidoja gaisā visa kalna virsotne un tika nošķelts smailais konuss.

Dienvidkamčatkas vietējo iedzīvotāju vidū slavenais krievu ģeogrāfs Stepans Krašeņiņņikovs pierakstījis brīnišķīgu leģendu par Alaidu, kur fantastiskā veidā attēlota šā vulkānā nesenā izcelšanās.

Kamčatkā ir liels Kuriļu ezers, kas atrodas vulkānā krāterī. Ezera vidū kā saliņa paceļas klints, kas droši vien radusies šā vecā kratera nesenajā izvirdumā. Leģenda stāsta, ka ezera vietā kādreiz esot stā\ %šjis . .. Alaida kalns!

Kamčatkas iedzīvotāju nostāstu Krašeņiņņikovs pierakstījis šādi:

«Minētais kalns vispirms stāvēja milzīgā Kuriļu ezera vidū un, tīksmināmies ar savu augstumu, visiem pārējiem kalniem atņēma gaismu, par ko tie arvien bija sašutuši un strīdējās ar Alaidu, tā ka tam nācās doties prom no šās nemierīgās vietas un it vientulīgi nostāties jūrā; taču par piemiņu vecajai vietai ezerā viņš atstāja tur savu sirdi, ko Kuriki ļaudis sauc par Učiči … bet krievi — par Sirds akmeni, ķas stāv Kuriļu ezera vidū un ir koniski veidots.»

Iedzīvotāji pēc sava prāta izskaidrojuši arī caurteci no ezera uz jūru, uzskatot to par kalna «pārvietošanās» ceļu.

Kāds gan varēja būt iemesls, ka radās šāda leģenda? Jādomā, ka tās ir atmiņas par kādu drausmīgu vulkānā izvirdumu, vēlāk tās izskaistinātas un papildinātas ar dzejiskiem un māņticīgiem izdomājumiem un pārgājušas no mutes mutē, no paaudzes uz paaudzi.

Ļoti var būt, ka izvirdums noticis vienā laikā divās vietās — Kamčatkas dienvidos un Kuriļu salu ziemeļos.

Ģeologiem zināmi šādi «saskaņoti», vienlaicīgi divu vai pat vairāku vulkānu izvirdumi. Tie notiek, ja vairāķi blakus esoši vulkāni izmanto gāzi un lavu no kopēja magmatiskā avota un ir novietojušies gar vienu un to pašu Zemes garozas lūzuma vietu.

Jādomā, ka šajā gadījumā vulkāni izpildījuši «duetu». Vulkāniskais sprādziens varēja iznīcināt konusu, kas agrāk atradās Kamčatkas dienvidos, un tā vietā palicis tikai milzīgs krāteris, ko piepilda ezers. Bet vienlaicīgs izvirdums pa blakus plaisu varēja Kuriļu salu loka ziemeļu galā uzbērt jaunu vulkānu — tagadējo Alaidu. Tādējādi toreizējās Kamčatkas pusmežonīga- jiem iedzīvotājiem radās iespaids, ka kādi burvju spēki Alaidu pēc strīda ar blakus sopkām pārvietojuši no pussalas Ochotskas jūrā.

Patiesība par Alaidu

Pēdējo reizi Alaida kalns pamodās pavisam nesen — laikā no 1932. līdz 1934. gadam. Šoreiz izvirdums notika nevis pa galveno caurumu, bet pa plaisu konusa zemūdens pamatnē. Gala iznākumā no jūras pacēlās jauna saliņa, kas pati dūmoja. Tas bija Alaida kalna «parazitisks» konuss, kam pašam bija savs krāteris. Jūrnieks Taketomi, kas pirmais pamanīja un ap-

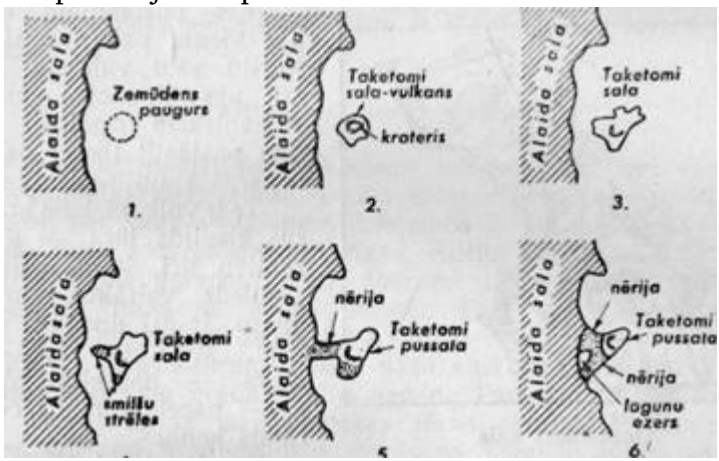

Takelomi pussalas vēsture. 1 — Tā Alaida krasts izskatījās līdz 1933. gadam; 2 — 1934. gada februāri jūrnieki te ievēroja jaunradušos saliņu — Alaida zemūdens nogāzes parazit- vulkanu; 3 — līdz 1934. gada septembrim saliņa izauga 800 metru diametra un 135 metri augstumā; krāteris sasniedza 300 metru diametra; 4 — 1935. gada septembrī viļņi, apskalodami salu, sāka to no dienvidiem un rietumiem palje- lināt ar smilšu strēlēm; 5 — līdz 1936. gada rudenim viena no strēlēm pievienoja Taketomi Alaidam, ta pārvēršot saliņu par pussalu; 6 — līdz 1946. gadam ar Alaidu saauga arī otra strēle. Starp abām strēlēm palika Jaunais ezers; no Taketomi vulkānā palikusi vairs tikai neliela daļiņa — tik pamatīgi to nodrupinājuši viļņi.

rakstīja šo salu, nosauca to savā vārdā. Atsevišķi saliņa pastāvēja tikai neilgu laiku. Pagāja tikai divi gadi, un krasta viļņi «pielipināja» to pie galvenā vulkānā korpusa — sākumā ar vienu, pēc tam ar diviem smilšu sēkļiem — «nērijām».

Starp sēkļiem palika jūras ūdens, kas te bija tieši kā slazdā noķerts. Vēl nesen šajā vietā bija jūra, pēc tam jūras šaurums (kad radās saliņa), vēl vēlāk — līcis (kad saliņa tika «pielipināta» Alaida kalnam, sākumā tikai ar vienu sēkli). Tagad te ir lagunu ezers, saukts par Jauno ezeru. Upīte, kas tecēja no Alaida uz jūru, bet tagad ietek jaunajā ezerā, no šā

laika tiek dēvēta par Aizslēgto. Bet pati jaunā sala kļuvusi par

pussalu uz vecās salas ķermeņa.

Padomju zinātnieki ņēma Taketomi vulkānu savā kontrolē un pētī to tagad rūpīgi gadu pēc gada, rakstot jaunās salas biogrāfiju. Viņi, piemēram, pierādījuši, ka sēkļi, kas saliņu pievieno Alaidam, izveidojušies no smiltīm, ko piekrastes bangas noskalojušas no paša Taketomi vulkānā.

Lūk, kā dzīvo un elpo Kuriļu zemes dzīles! Lūk, kā pašas dabas spēki mūsu acu priekšā pārmaina ģeogrāfisko karti!

Mēs pastāstījām tikai par vienu, pašu augstāko Kuriļu salu vulkānu. Bet arī par daudzām citām vulkāniskām smailēm varētu pastāstīt tikpat daudz neparasta un negaidīta.

Te ir vulkāni, kam krāterus aizpilda jūra, — apaļi krāteru līči, kuru dziļums sasniedz vairākus simtus metru. Ir arī divstāvu vulkāni, kur virs apakšējā stāva — nošķelta konusa — paceļas smails centrālais konuss.

Pasakaini krāšņs ir Kreņicina vulkāns Onekotanas salā.

Vulkānā seno krāteri, kam diametrs sasniedz septiņus kilometrus, piepilda silts, debeszils ezers, kas viz tumšu, stāvu krastu vidū. Bet jaunais centralais konuss paceļas šā ezera vidū kā koniska «sala salā». Ezers apņēmis smaili no visām pusēm kā josta un pilnīgi atbilst Gredzenezera nosaukumam.

Man neizināca apmeklēt Onekotanu. Taču, pat aplūkojot Kreņicina vulkāna fotouzņēmumus, kas izdarīti no lidmašinas, mani pārsteidza un satrauca tā krāšņums. Cik noslēpumains ezers! Kāda nepieejama sala-konuss! Cik daudz fantazijas te būtu varējis rasties, cik lieliskas leģendas šeit būtu izveidojušās, ja tikai šajās vietās būtu varējuši dzīvot cilvēki!

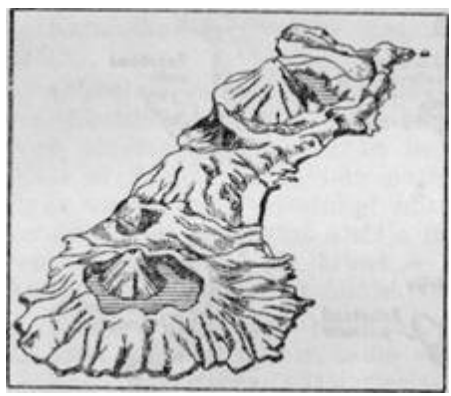

Onekotanas sala.

Priekšplānā — Kreņicina vulkāns ar Gredzena ezeru senajā krāteri un centrālo konusu, kas izskatās kā saliņa.

Vēl 1947. gadā mēs ar vulkānu pētniekiem šaubījāmies: vai uzskatīt Kreņicina vulkānu par darbīgu?, Tas nekūpēja, un nebija vēsturisku ziņu par to, ka tas būtu kādreiz izvirdis. Tomēr, ņemdami

vērā, ka kratera ezerā ūdens ir silts, nolēmām to pieskaitīt pie darbīgajiem vulkāniem, — un nebijām kļūdījušies.

1952. gada novembra vidū, drīz vien pēc vairākām spēcīgām zemestrīcēm, Kreņicina smaile sarīkoja īstu izvirdumu, trīs dienas svaidīja bumbas un pelnus, un no galvenā konusa ezerā tecēja Lava . . . Pēc tam vulkāns apklusa, taču tas turpināja kūpēt, bet virs kratera ārējās malas no sakarsētā ezera pacēlās balti tvaiku stabi, ko varēja saredzēt tieši no garām braucošiem kuģiem.

Mēs vēl apmeklēsim Kuriļu vulkānus un tuvāk iepazīsimies ar to drūmo un neparasto krāšņumu. Taču gribētos, lai lasītājs tūdaļ spētu iedomāties, kāda ir šī zeme, kas izverd uguni un lavu.

Paisumi un jūras šaurumi

Kuriļu grēdā ietilpst trīsdesmit sešas salas. Bet vietumis tās nestiepjas vienā rindā. Dažas saliņas pievienojas grēdai no sāniem, bet kādā vietā dienvidrietumos ir pat nostājušās atsevišķā rindā, izveidodamas Mazo Kuriļu grēdu. Tādēļ tikai septiņpadsmit galvenie jūras šaurumi noder par vārtiem no Ochotskas jūras uz Kluso okeānu. Taču arī tas nav maz: lielas valsts septiņpadsmit jūras vārti!

Kuriļu jūras šaurumi mums dažā ziņā svarīgāki par pašām salām. Kad salu grēdā valdīja japaņi, Padomju Savienībai nebija brīvas izejas no Ochotskas jūras okeānā. Padomju kuģiem, kuri no Vladivostokas devās pa Ziemeļu jūras ceļu vai tuvāk — uz Cukotku un Kamčatkas austrumu piekrasti, vajadzēja braukt gar pašiem japaņu krasta artilērijas stobriem japaņu kara kuģu pavadībā, bet dažkārt bija pakļauti arī apkaunojošām kratīšanām un citām varmācībām.

Tagad jūras šaurumi ir brīvi. Tie vairs nenorobežo mūs no okeana, bet kalpo par izejām okeānā; un mūsu varā ir nelaist šajos vārtos nelūgtus viesus.

Kuriļu jūras šaurumi arī ir viens no dabas brīnumiem. Šajos vārtos saduras un cīkstas divi kaimiņi-milži — jūra un okeāns.

Paisumi un bēgumi, kas izpaužas kā ūdens līmeņa pacelšanās un nokrišanās, okeānā un Ochotskas jūrā nenotiek vienlaicīgi un vienmērīgi. Okeānā paisums jau sācies, bet Ochotskas jūrā vēl ne. Un tad nu okeana ūdens pārpilnība caur septiņpadsmit Kuriļu barjeras robiem sāk ieplūst blakus jūrā. Jūras šaurumi pārvēršas varenās upēs, kurās ūdens tek ar četru, sešu un pat desmit kilometru ātrumu stundā.

Sākas bēgums, okeana ūdens atkāpjas, un tagad uz okeānu caur jūras šaurumiem brāžas liekā ūdens upe no Ochotskas jūras.

Šo regulāro, ik dienas notiekošo ūdens pārplūšanu sauc par paisuma-bēguma straumi.

Interesanti atzīmēt, ka senatnē krievu jūrasbraucēji jūras šaurumus sauca par «jūras pārlietnēm», — droši vien tāpēc, ka jūras šaurumi šķērso ceļu gar visu salu virkni. Arī citādā ziņā ejas starp Kuriļu salām ir īstas jūras pārlietnes: tās ir kanali, pa kuriem ik dienas turp un atpakaļ tek daudz miljonu tonnu sāļā jūras un okeana ūdens.

Paisuma un bēguma straumes pat vislielākajiem okeana kuģiem stipri traucē braukt pa jūras šaurumiem. Tās novirza kuģi prom no kursa, tas sāk maldīties, bet miglā slēpjas briesmas: rifi un klintis, uz kuriem viegli var uzgrūzties, ja nezina savu atrašanās vietu jūrā.

Vēl grūtāk klājas lēnajiem kuterīšiem, ja tie riskē šķērsot jūras šaurumus tādā brīdī, kad paisuma un bēguma straume plūst ar sevišķu niknumu. Kuģīti aiznes atklātā jūrā kā skaidu, un, ja pie tam vēl ir migla, tad grūti sameklēt ceļu atpakaļ uz krastu.

Kā gan brauca caur jūras šaurumiem tie pirmie krievu jūrnieki, kuri nepazina nedz kuterus, nedz tvaikoņus, kuriem bija tikai trauslas buru vai airu laivas un baidaras! Cik daudz prasmes un drosmes vajadzēja, dodoties ceļā no salas uz salu gar visu Kuriļu grēdu, uzsākot vieniem pašiem cīņu ar varenajām «jūras pāriietņu» straumēm!

Airu kuģīšiem jūras šaurumos bija arī vēl daudz bīstamāks ienaidnieks — piesta jeb sulojs. Šī savādā parādība jūras šaurumos rodas, krasi mainoties paisuma un bēguma straumēm, saduroties divām pretējos virzienos plūstošām strāvām.

Sulojs ir it kā kopā sagrūdušos viļņu stāvs uzbangojums. Suloji parādās pat gluži rāmas jūras vidū bez noteiktas kārtības, nevis veselām virknēm, bet pa vienam, it kā tie būtu izspiesti no apakšas uz augšu. Vējam pūšot pret straumi, šie ūdens kalni, kuru virsotnes puto un mutuļo, sasniedz četru un pat sešu metru augstumu.

Neskaitāmo ūdensvirpuļu izveidotās piltuves, kas vijas ap suloju kā vīteņi, var sākt svaidīt un apgāzt jebkuru laivu.

Ne vienreiz vien kapteiņi kļuva nemierīgi, pamanīdami priekšā tieši kuģa ceļā suloju: tādas bangas parasti mutuļo tikai virs bīstamiem rifiem. Vai tiešam uzsēdīsimies sckii, kas kartē nav atzīmēts? Bet dziļums pārsniedz simt metru, tādēļ nav ticams, ka no apakšas varētu pacelties tik stāva klints. Nieki, tas ir vienkārši sulojs, bet ne bangas. Tātad nekāda sēkļa te nav. Pilnā gaitā uz priekšu! Un kuģis lepni pāršķeļ «piestu»: sulojs paklausīgi sašķīst pret okeana milzeņa vareno ķermeni.

Paisuma un bēguma straumes ietekmē Kuriļu klimatu.

Kā zināms, austrumos no salu grēdas plūst varenā, kaut arī lēnā Ojasio straume. Tā daudzējādā ziņā vainojama pie aukstās un miglainās Kuriļu salu vasaras nepatīkamajām īpašībām. Pat saule nespēj tikt galā ar šo pastāvīgo, auksto ziemeļu ūdeņu straumi, kas atrodas uz tā paša platuma grada kā Krima. Tas ir par iemeslu aukstajiem vasaras vējiem, ilgi nenokūstoša- jam sniegam un tundras florai, kas iespiežas tālu dienvidos un lauztin laužas uz Klusā okeana krastiem, kurus apskalo Ojasio straume.

Vai Kuriļu piekrastē var peldēties? Ojasio straumē nav ieteicams: ūdens tur nemēdz būt siltāks par 8—9 grādiem.

Taču blakus šim varenajam ienaidniekam — aukstajai straumei — Kuriļu klimatam ir arī savs draugs, kaut arī ne tik dižens. Šis draugs ir siltā Sojas straume, kas ieplūst arī Ochotskas jūras dienvidu daļā. Pirms šie ūdeņi nonāk Kuriļu piekrastē, tie veic tālu ceļu. Tas ir Klusā okeana siltās Kurosio straumes neliels atzarojums. Šī straume plūst pa Japaņu jūru gar visu Japanu un caur Laperuza jūras šaurumu ielaužas Ochotskas jūrā.

Šie ūdeņi, kas augusta mēnesī sasilst līdz piecpadsmit un pat divdesmit grādiem (te jau var peldēties!), labvēlīgi ietekmē un

pasakaini pārvērš Kuriļu grēdas dienvidrietumu dabu. Tundras un zemu kociņu vietā te parādās bambusa džungļi un slaidu koku meži ar liānām, kas šķiet pārnestas šurp no tropiem.

Vasaru te miglu maz un ziemeļu krasti ir siltāki nekā dienvidu. Bet vulkānisko konusu barjeras droši aizsargā siltās straumes sasildīto ziemeļu piekrasti pret auksto un miglaino dienvidu elpu.

Tāda pati izskatītos arī visa pārējā Kuriļu loka Ochotskas jūras piekraste, ja vien nebūtu šo… jūras šaurumu!

Salas atdala silto un auksto straumi vienu no otras, bet paisuma un bēguma straume tās sajauc. Tādējādi plānā siltās straumes kārta pie Kuriļu grēdas rietumu piekrastes tiek aizskalota un virspusē iznirst ledainie jūras dziļuma ūdeņi.

Gar pirmajiem diviem trim jūras šaurumiem, kas atrodas dienvidos, siltā straume vēl spēj aizplūdināt savus ūdeņus. Taču. jo tālāk, jo vairāk tā jūras šaurumos sajaucas ar auksto Ojasio ūdeni. Bet aukstie dziļuma ūdeņi, uzgrūzdamies salu zemūdens cokoliem, izspiežas uz augšu, vēl vairāk atvēsinādami virsējos slāņus.

Tā jūras šaurumos rodas slavenie sevišķi auksta ūdens «plankumi», kuru temperatūra pašā siltākajā gadalaikā nav

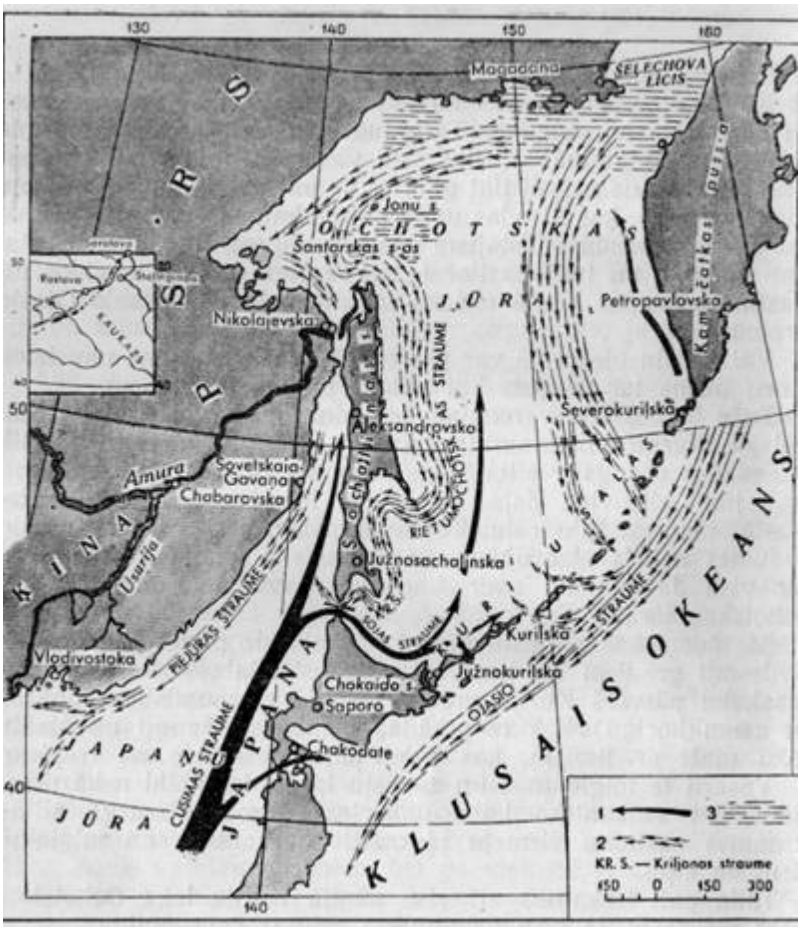

Kuriļu salu ģeogrāfiskais stāvoklis.

1 — siltās straumes; 2—aukstās straumes; 3 — sevišķi auksta ūdens «plankumi». Kartes kreisajā malā parādīts, cik lielu teritoriju aizņemtu Kuriļu loks, ja mēs to iedomātos aizvirzīt pa tiem pašiem platuma grādiem uz PSRS Eiropas daļu.

augstāka par septiņiem grādiem, bet virs «plankumiem» — mūžīgas miglas cepures.

Nonākuši miglā, jūrnieki biežāk mērī ūdens temperaturu un, pamanīdami, ka tā sāk strauji kristies, zina: salai pabraukts garām, sācies jūras šaurums.

Vējš un aukstums, caurvējš un migla — tāds ir Kuriļu jūras šaurumu klimats. To lielā mērā nosaka aukstā ūdens plankumi,

kurus virspusē izsauc paisuma un bēguma nemierīgās straumes. Bet šķita, ka šai parādībai ar klimatu nav nekāda sakara!

Mēs attēlojām drūmu Kuriļu salu klimata ainu. Taču Kuriļi nesastāv no jūras šaurumiem vien, un ļaudis tur dzīvo nevis jūras šaurumos, bet uz salām. Te klimats visumā labāks un, protams, stipri daudzveidīgāks.

Kuriļu dārgumi

Ja arī Kuriļu salas būtu gluži kailas un bez dzīvības, mums tomēr nāktos tajās dzīvot: šie mūsu valsts priekšposteņi nedrīkst stāvēt tukši, jūras šaurumus nedrīkst atstāt bez uzraudzības!

Taču Kuriļu salām ir arī savas bagātības, pie tam tādas, kuru izmantošanai nepieciešams daudz prasmīgu saimniecisku roku. Tur ir gan dziedinoši ūdeņi, gan rūda kalnu grēdu dzīlēs, gan būvkoki dienvidu salās. Tomēr galvenie dārgumi slēpjas Kūriju jūrās.

Tur, kur saduras siltās un aukstās straumes, neskaitāmos daudzumos peld zivis. Te ir dažādas zivis: gan lašu pasugas — ketlaši un kuprlaši, gan sudrabainās sardines — ivasi, gan neglītie grunduļi, jūras asari, gan it kā ar vangali norullētā, plakanā plekste, kas piemērojusies gulēšanai jūras dibenā.

Pa jūras dibenu cejo neskaitāmi bari īsti prāvu krabju, bet virspusē šad tad pēkšņi paceļas strūkla, ko iznirdams izlaiž milzīgs valis.

Uz piekrastes klintīm laiski gulšņā no ūdens izlīduši roņi, kas atgādina glumus, sudrabainus maisus. Vientulīgākajās salās rēc varenie sivuči, prāvākie no roņiem, turpat vai zirga lielumā. Reizēm var sastapt arī tādus retus dzīvniekus kā jūras kotikus un jūras bebrus. Vēl nesen salas bija slavenas ar milzīgu daudzumu šo dzīvnieku, bet japaņu saimniekošanas laikā gandrīz visi vērtīgie zvēri tika izķerti. Sevišķi noziedzīgi un nesodīti bebrus un kotikus iznīcināja angļu un amerikāņu zvēru ķērāji — malu mednieki.

Daudzas salas, ko pati daba izveidojusi par rezervātiem, ir ideala vieta sudrablapsu audzēšanai.

Virs piekrastes un ūdens riņķo neskaitāmi putnu bari. Te ir gan kaijas, gan vētrasputni, gan jūras kraukļi, gan kairi, kas mazliet atgādina pingvinus, gan jocīgās, neveiklās alkas, kuras sava smieklīgā knābja dēļ joka pēc iesauktas par Kuriļu papagaiļiem. Ir klintis ar īstiem, tāpat kā Arktikā, putnu tirgiem. Uz tām arvien dzirdama neaprakstāma putnu čivināšana un čalas. Tur var iegūt miljoniem olu, kas izmantojamas uzturā.

Kūriļu salām ir vēl viens nenovērtējams dārgums — dabas krāšņums. Tas ir īsts krāšņums, neskatoties uz bieži pārspīlēto un tomēr nenoliedzamo ainavas drūmumu. Šis krāšņums ir pārsteidzošs un nelīdzinās parastajiem jaukumiem, kādus sastopam popularajos kūrortos un bieži apceļotajos Kaukāzā un Krimas turistu maršrutos.

Kas spēj līdzināties šai panoramai, kur debeszili vulkānu konusi peld virs miglas plīvura! Panoramai ar krāteru līču platajām rīklēm, ar zeltaino sēra kārtiņu un karsto tvaiku baltajiem mutuļiem vulkānu krāteros! Un kur tad puķu krāšņums: te ir irisi, lilijas, meža rozes! Un

«meži», ko veido divus līdz trīs metrus garā zāle! Un nemitīgās okeana bangas! Un spoguļdzidrie lagunu ezeri! Vai gan var saskaitīt nesaskaitāmo! Šajā zemē viss ir interesants, viss neparasts, un apziņa, ka neesi tur bijis, rada vēlēšanos to apmeklēt un redzēt.

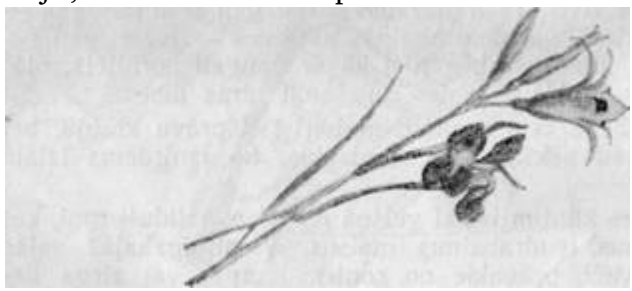

SACHALINA—KURIĻI Tjatja vulkāns

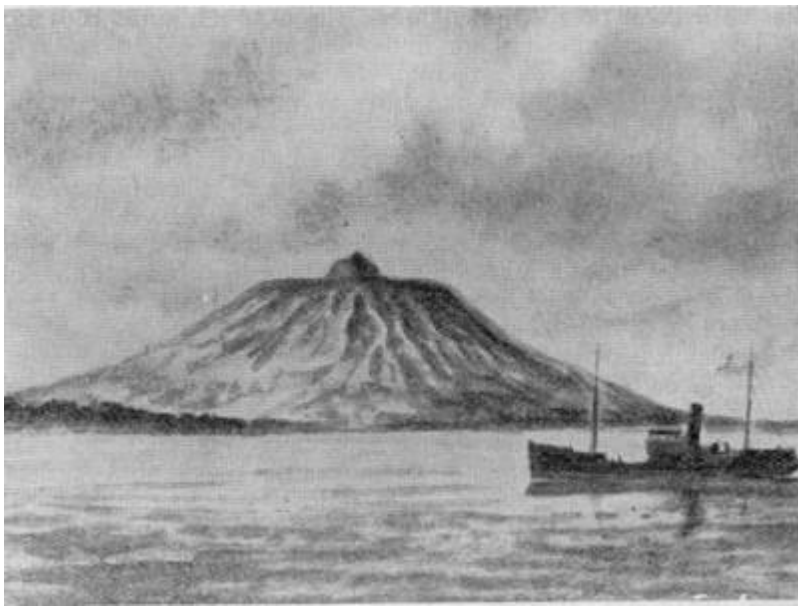

No Korsakovas kuģis brauca mazāk par diennakti, kad jau migtā parādījās tikko manāmas kalna kontūras. Pirmie iespaidi bija tieši tādi, kādus gaidījām. Par Kuriļu miglām tik daudz bija lasīts un dzirdēts, ka drūmā ainava, ko' mēs ieraudzījām, mūs nepavisam nepārsteidza. Acīm redzot mums šādā miglā nāksies strādāt un dzīvot dienu no dienas. Taču nav ko noskumt, gan izturēsim!

Vai tad «paradizei» līdzīgajos Kolchidas subtropos veselām nedcļām nav jāmirkst lietū? Un vai turistu izslavētajās Rietumkaukaza kalnu virsotnēs nav dienām jāsēž tieši mākoņos — tādā pašā miglā kā te!

Miglā neskaidri garām slīdošie kalnu milzeņi parādījās gan pa labi, gan pa kreisi no kuģa. Tas nozīmē, ka mūsu priekšā ir divas Kuriļu salas reizē, bet mēs virzāmies pa jūras šaurumu starp tām. Sopkām, kuras redzamas pa kreisi, vajadzētu atras-

ties uz lielākās no Kuriļu salām — Iturupas, bet, kuras redzamas pa labi, — uz Kunaširas, kas tulkojumā nozīmē «Melnā sala» un kas atrodas vistuvāk Japanai. Salām jābūt apaugušām ar mežu. Bet vai tad cauri šai blīvajai miglai var saskatīt, kas aug piekrastēs!

Kuģis droši peld iekšā pelēkajā miglas sienā, kas atdala abu salu kontūras. Jūras šaurumā migla ir parasta parādība. Jūra ir rāma. Likās, ka jūras šaurumā kaut kas izmainīsies,, taču nav nekādas «piestas», neviena «stāvoša» suloja viļņa. Acīm redzot mēs braucam pa jūras šaurumu tādā brīdī, kad straumes spēks visu ūdens masu

aizplūdina vienā virzienā, ne- sastopot pretī plūstošas strāvas.

Kāds pasažieris atver karti un svinīgi saka:

— Tātad mēs atrodamies Kunasiri-kaikē jūras šaurumā …

Es iejaucos un izlaboju:

— Nav vajadzīgs šis garais japaņu nosaukums. Jūras šaurumam, kurā mēs atrodamies, jau vairāk nekā simt gadu ir labs krievisks nosaukums. Jūras kartēs tas saglabājies. Bet jūsu kartes sastādītāji nav rūpējušies par Kuriļu salu krieviskās vēstures saglabāšanu un krievu nosaukumus nomainījuši pret japaņu.

— Kā tad to sauca?

— Katrinas jūras šaurums.

— Tas laikam carienei par godu?

— Nē, tas ir par godu krievu kuģim, brigantinai «Katrina», kas jau 1792. gadā brauca pa šo jūras šaurumu, vezdama pirmo krievu sūtniecību uz Japanu. Bet šo nosaukumu jūras šaurumam 1811. gadā deva slavenais krievu jūrnieks Golovņins. Par godu stūrmanim Lovcovam, kas vadīja «Katrinu», tika nosaukts jūras šaurumā izspiedies Kunaširas zemesrags. Rau, kur tas miglā jau saskatāms!

Tā jau ar pirmo Kuriļu jūras šaurumu, ar pirmo Kuriļu zemi cita pēc citas sāk uzpeldēt atmiņas par senajiem krievu jūras braucējiem šajās bargajās un tālajās zemēs. Senas saites saista mūs ar šo zemi, vēl senākas nekā ar Sachalinu. Cik lielisks mantojums mums jāsaglabā! Kādi diži darbi mums godam jāturpina!

* * *

Izbraucām cauri Katrīnas jūras šaurumam. Gluži nemanot esam nokļuvuši Lielajā okeānā. Negribējās ticēt, ka tas būs tik vienkārši. Likās, ka izbraukšana okeānā tiks kaut kā sevišķi atzīmēta — teiksim, vējš kļūs spirgtāks, viļņi augstāki, stiprāk šūpos kuģi . ..

Bet viss palika, kā bijis. Pat sīko vilnīšu kļuva mazāk. Tas ir okeāns, un šoreiz tas tiešām ir kluss.

Tikai laiks īpatnēji atzīmēja šo notikumu: mūžīgi miglains jūras šaurumā, uz okeana tas kļuva lielisks, mākoņi izgaisa, iznīcinot visus mūsu priekšstatus par Kuriļu klimatu. Vēlāk mēs sapratām, ka tieši uz okeana šādas skaidras dienas vasarā atgadās pavisam reti. Taču pirmais iespaids, kaut arī īss un nejaušs, iespiežas atmiņā asāk un skaidrāk nekā daudzkārtēji otrie, trešie un citi vēlākie iespaidi.

Tagad mūsu priekšā visā garumā izvērsās kalnainas, tumš- zaļas, mežiem apaugušas salas ar smailiem vai nošķeltiem konusiem, ar kalniem, kas atgādināja maizes klaipus vai kupolus ar daudzu sīku smaiļu virsotnēm. Bet visam tam pāri valdonīgi pacēlās divstāvu vulkāns Tjatja, skaistulis, kas atrodas garas, krietni zemākas Kunaširas vulkānu grēdas priekšgalā.

Šā vulkānā forma ir apbrīnojami skaista un pareiza. Iedomājieties kalnu, kas tikai nedaudz zemāks par diviem kilometriem! Šis konuss

izskatās kā īsts virpotāja mākslas darbs. Ar savu pakāji un nogāzēm novilkdams ideāli pareizu aploci, zaļ- ganpelēkais milzenis viegli un graciozi paceļas pār jūru. Bet apmēram pusotra kilometra augstumā konuss ir nogriezts, to «nošķeļ» horizontālā plakne. Augstāk paceļas ievērojami šaurāks radziņš — centralais, «jaunais» konuss.

Tas ir klasisks divstāvu vulkānā piemērs. Ģeologi šādus konusus pieskaita Vezuva tipam. Noraugoties uz Tjatju, gribas izlabot šo paradumu. Salīdzinot ar Tjatju, Vezuvs ir tikai greizs kroplis. Taisnīgāk būtu Vezuvu pieskaitīt Tjatjas tipam.

Neviens no kuģa matrožiem un pasažieriem nespēja palikt vienaldzīgs pret Tjatjas skaistumu. Vulkāna forma bija tik neparasti pareiza, ka pat ļaudīm, kuriem nebija nekas kopīgs ar ģeoloģiju, negribot radās jautājums: «Kā tas radies?»

Tika izteiktas domas, ka tāda ģeometriska precizitāte varot būt tikai cilvēka roku darbs . ..

Mans sarunu biedrs palūkojās kartē un šoreiz nolēma «trāpīt naglai uz galvas»:

— Bet šo sopku sauc par Tjatju. Tas gan noteikti ir vecs krievu nosaukums.

— Bet ja nu jūs neesat uzminējis?

— Kā tad citādi? Sensens krievu vārds.

— Redziet — šim vārdam ir sarežģīta vēsture. Tas patiesi ir sensens, tikai vēl vecāks par visvecākajiem krievu nosaukumiem Kuriļu archipelagā. Šā vārda sākotnējais celms pieder pie kuriliešu valodas, kādā runā šās salas pirmiedzīvotāji. Viņi šo kalnu sauc par Cača-nupuri. Tas nozīmē kaut ko līdzīgu «sirmgalvim» jeb «tēvam».

Tiešām, īsts tēvs! Tas it kā ved aiz sevis pārējās salas smailes, gluži kā velkonis peld garas liellaivu virknes priekšgalā. Līdzība ar tvaikoni būtu vēl lielāka, ja Tjatja kūpētu. Cik zināms, tas nav kūpējis jau kopš 1812. gada.

— Bet kā galu galā radies nosaukums «Tjatja»?

— Te, paši to nenojauzdamr, krieviskajam vārdam izveidoties palīdzēja japaņi. Viņu valodā nav balsiena «ča», ir tikai «tja». Tā Čaca pārvērtās par Tjatju. Protams, japaņiem iznāca Tjatjajama («jama» nozīmē «kalns»). Bet krievu ļaudis atmeta japaņu «jamu», un vulkāns kļuva par īstu krievu Tjatju, tādējādi atgūdams atpakaļ sākotnējā vietējā nosaukuma jēgu.

Uz šiem vārdiem atsaucās vēl kāds pasažieris, kas izrādījās Kunaširas salas iedzīvotājs:

— Biedrs stāsta pareizi. Mūsu salā šo sopku taisni tā sauc: cits par Tjatju, cits par Batju, cits par Papašu.*[2]*

Visu laiku, kamēr mēs sarunājāmies, stūrmanis, klusu smaidīdams, mūs vēroja. Viņš acīm redzami gribēja ko iebilst, un bija manāms, ka tam prātā asprātība.

— Un tomēr jums nav taisnība, biedri. Šim vulkanam ir sens krievu nosaukums — svētā Antonija smaile. Paraugieties jūras kartē!

Stūrmanis jau priekšlaicīgi triumfēja. Es pārgāju pretuzbrukumā:

— Vai esat pārliecināts, ka tas ir krievu?

To viņš nebija gaidījis. Nojauzdams viltību, viņš iebilda:

— Lai nu kā, bet japaņu tas nav nekādā gadījumā.

— Kaut arī nav japaņu, tomēr nav atjaunošanas cienīgs. Šim nosaukumam ir sava vēsture, kaut arī ne tik sena kā Tjatjas vārdam.

Jūtu, ka sarunu biedri ir ieinteresēti, tādēļ izmantoju gadījumu, lai pastāstītu šo vēsturi. Viņi to atstāstīs citiem, tie — vēl tālāk, un salās dažādu izdomu vietā sāks stāstīt patiesību.

— Pirmais eiropietis, kas šo vulkānu ieraudzīja, bija holandietis Frīzs. Viņš te braukāja 1642.—1643. gadā, meklēdams pasakainās zelta un sudraba salas. To vietā viņš atklāja . . Dienvidkuriļu salas. Patiesībā viņš te radīja vairāk neskaidrības nekā atklājumu.

Kunaširu Frīzs uzskatīja par Chokaido salas daļu. Starp citu, arī Sachalinu Frīzs pieskaitīja Chokaido salai. Tjatju viņš uzzīmēja Chokaido salas pašos ziemeļaustrumos. Viņš bija tas, kurš nosauca Tjatju par Antonija smaili, tikai ne par svētā. Tā sauca toreizējo holandiešu gubernatoru Indonēzijā, kurš bija noorganizējis šo Frīža braucienu.

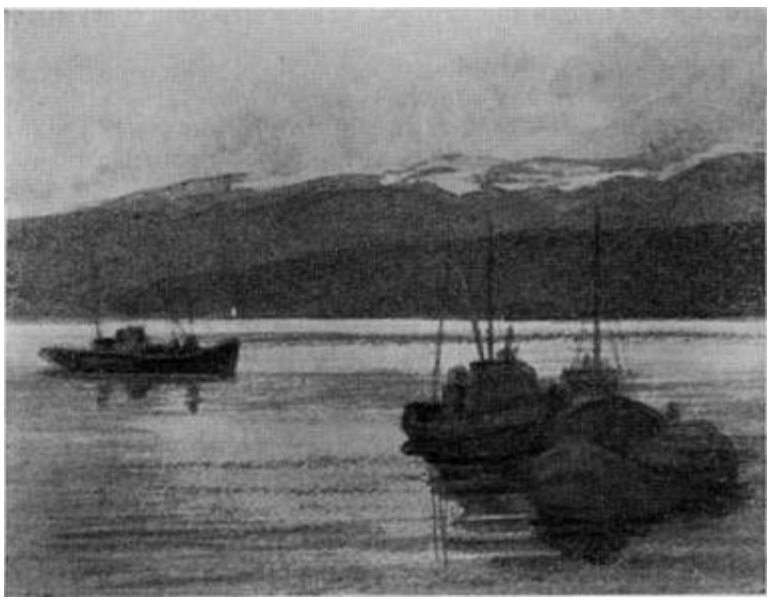

— No kurienes tad radās svētā Antonija nosaukums?

— Toreizējie kartografi tik ļoti bija pieradināti pie «svētajām Helenām» un «svētajiem Pāveliem», ka pie svēto pulkiem pieskaitīja ari holandiešu ierēdni. Pie tam visnepatīkamākais tas, ka visu šo jucekli mēs uzskatām par senseniem krievu nosaukumiem. Cik daudz vēl jāraksta, cik daudz par to vēl jāstāsta, lai visiem kļūtu skaidra

Kuriļu salu vēsture!

Pirmā sastapšanās

Južnokuriļskā mēs noenkurojāmies reidā, bet, tā kā nebija noteikts, cik ilgi stāvēsim, tad izcelties krastā neizdevās. Ar lielu interesi aplūkoju ciematu iztālēm, cenzdamies iedomāties jauno, tikko sākušos dzīvi tajā.

Drīz no krasta pie kuģa piebrauca laiva, un tajā, izrādījās, bija paziņas. Vladivostokas ekspedicija bija izbraukusi no kontinenta tieši uz Kunaširu un pagājušajā mēnesī paspējusi pamatīgi izpētīt salas dienvidu pusi. Dedzīgi apberu kolēģus ar jautājumiem, bet viņi, cits citu pārtraukdami, tikpat aizrautīgi stāsta par redzēto: par Karsto pludmali, kuras smiltīs iedzīvotāji cep krabjus un silda kāpostu zupu, par karstajiem avotiem, par vulkāniem ar karstas gāzes strūklām, par verdošiem ezeriem, par slaidu koku mežiem, par krāšņi ziedošām meža rozēm un magnolijām.

Ir jau arī par ko brīnīties! Magnolijas Kuriļu salās! Neparastais koks, kas mums pazīstams no Melnās jūras piekrastes subtropiem. Tur šis koks ir ar milzīgiem ziediem, kuriem stipra, reibinoša smarža. Ādai līdzīgās, cietās, it kā nolakotās magnolijas lapas ir tik lielas, ka uz tām raksta vēstules, līmē markas un met pastkastītē bez aploksnes. Mūžīgi zaļas atklātnes!

Tiesa gan, Kuriļu magnolijas nav mūžīgi zaļojošas, arī ziedi ir sīkāki, un smarža nav tik spēcīga, un tomēr apbrīnojami, ka šī dienvidniece aug Kuriļos, salās, ko parasti uzskata gandrīz vai par tundras zemi.

Aizbraucot no Kunaširas krastiem, bija jānoglabā sevī vēlēšanās atgriezties šeit un ar paša acīm redzēt šās salas brīnumus.

Naktī piebraucām pie Šikotanas salas, kas ir vislielākā Mazajā Kuriļu grēdā. No rīta, izgājuši uz klāja, bijām ļoti pārsteigti. Pavisam tuvu bortam pacēlās robainas, stāvas, simt metru augstas klintis, kas vidū bija pašķirušās kā vārti. Caur vārtiem mazliet bija redzams brīnišķīgs līcis, kas iespiedās dziļi salā. Jūras šauruma kakls, ko tāpat iežņaugušas stāvas klintis, atgādināja fjordu.

Stāvēšanas laiks jau beidzās, un doties krastā nebija ko domāt. Attālinājušies no krasta, uzņēmām kursu uz prāvāko Lielās grēdas salu — Iturupu. Drīz Šikotana sāka samazināties, attālināties, pārvērtās šaurā, pelēkā strēmelē pie apvāršņa, bet atmiņā palika neaizmirstami spilgtā aina, neiedomājami iespaidīga, kā fantastiskas izrādes dekorācijā.

Apziņā iespiedās doma, ka katrā ziņā jāatbrauc arī uz Šiko- tanu. Bet varbūt katra sala tāpat saistīs pie sevis kā šikotana un Kunašira?

Šajā mirklī es vēl nevarēju zināt, kādu laimi man sagādās ierašanās Šikotanā, cik brīnišķīgi mierīgs man liksies tās mājīgais līcis

pēc briesmīgās septembra vētras!

IEPAZĪŠANĀS AR ITURUPU Bumbu pludmale

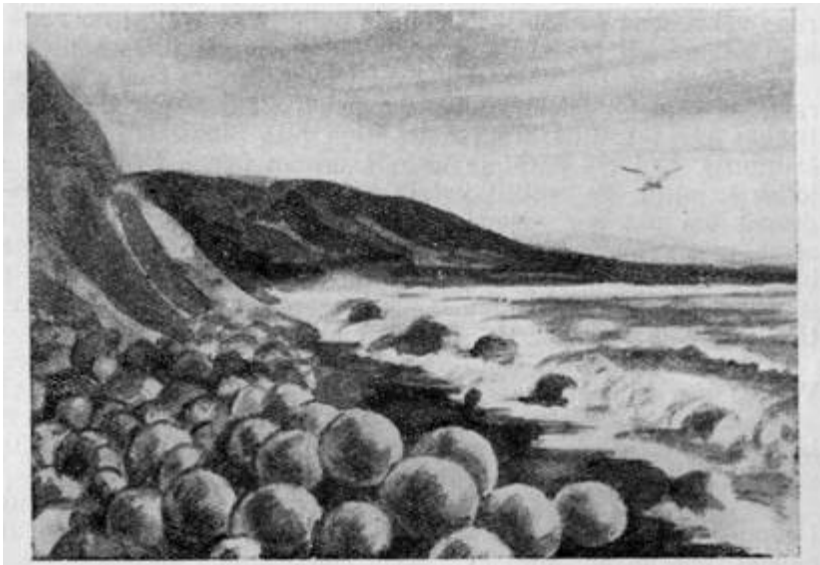

Zaļā, kalnainā Iturupa parādījās mūsu priekšā visā savā divsimt kilometru garumā. No kuģa varam saredzēt abus salas galus reizē.

Pēc formas Iturupa kartē atgādina milzīgu kukaini. Tā sastāv no atsevišķiem paresninātiem loceklīšiem, kurus savieno šauri aizdambējumi. Paresnināj̄umi ir kalnu grēdas un vulkāni, bet zemes šaurumi — zemi līdzenumi, visērtākā pāreja pār salu un galvenie «caurvēji»: te bez kādiem kavēkļiem no vienas piekrastes uz otru brāžas kā okeana, tā Ochotskas jūras vēji.

Skatoties iztālēm, zemes šaurumi tik stipri «aiznirst» aiz apvāršņa līnijas, ka atgādina jūras šaurumus, bet paresnināj̄umi — atsevišķas salas. Iturupā viegli var saskatīt turpat vai septiņas tādas «salas».

Pašreiz tā, protams, ir tikai šķietamība. Taču kādreiz tā droši vien bija īstenība.

Jau pirms ekspedicijas mums bija pamats domāt, ka Iturupa vēl nesenā ģeoloģiskā laikmetā patiesi sastāvējusi no vairākām salām, bet tās zemes šaurumi toreiz bijuši jūras šaurumi.

Ja tas tā ir, tad vajadzētu tikai jebkurā zemes šaurumā sākt rakt, un zem virsējiem vulkānisko pelnu slāņiem parādītos vistīrākās jūras smiltis. Tām katrā ziņā bija jānoslāņojas zemes šaurumos, kad tās pārklāja jūras šaurumu ūdeņi. Vēlāk, veidojoties kalniem, šīs smiltis varēja tikt paceltas par desmit, divdesmit vai pat par visiem simt metriem augstāk. Parakušies zemē, mēs varēsim pierādīt ne tikai to, ka zemes šaurumu vietā bijuši jūras šaurumi, bet arī parādīt, kur

atradušies to krasti.

Pētīt reljefa vēsturi! Jau tas vien ģeografam ir visinteresantākais temats Iturupā. Un cik vēl citu līdzīgu tematu!

Uz kartes gandrīz katrā zemes šaurumā redzami lieli ezeri. Vai tie nav bijušo jūras šaurumu pašu dziļāko vietu atliekas?

Drīz mēs pārliecināsimies, ka zemes šaurumiem ir vēl kas kopīgs ar jūras šaurumiem — vasarā tās ir vismiglainākās vietas Kuriļos.

Es izkāpju krastā. Vladivostokas grupa brauc tālāk uz Urupu. Satiksme starp salām nav regulārā, un tagad grūti pateikt, kur un kad mēs ar viņiem satiksimies.

Pilnīgā tumsā kuteris ved mūs no kuģa uz niecīgu molu (piestātni) līcī. Viļņi dzelmē mirdz un dzirkstī, it kā tajos sprēgātu zeltainas bengaliskās ugunis: tā ir jūras spīdēšana, ko rada miljoni mikroskopisku organismu. Tie mudžēt mudž katrā ūdens pilītē. Spīdēt tie sāka tādēļ, ka tika iztraucēti, kuģa korpusam šķeļot viļņus.

Esmu lasījis, ka šī spīdēšana mēdzot būt vēl daudzkārt spēcīgāka: ja uz jūras pūš dzestrs vējš, tad ik viļņa galotne ir pilna ar šo burvīgo mirdzumu un uz kuģa klāja kļūst tik gaišs, ka var lasīt avīzi.

Nāk atmiņā, kā spīd Melnā jūra, neaizmirstamā peldēšanās naktī. Siltā bezmēness naktī var peldēt, šķeļot spīdošos viļņus, un bengaliskās dzirkstis uzzibsnī tieši tur, kur ķermenis pieskaras ūdenim. Šķiet, it kā paša ķermenis dzirkstītu kā elektrizēts.

Tā ir, bet šeit nu gan naktī nepeldēsies! Kaut arī ūdens spīd, taču pat jūlija mēnesī tas šķiet ledaini auksts.

Tuvojas krasts. No kutera stingri un īsi uzsauc:

— Uz krasta!

Nepieradušam tas . liekas nepieklājīgi. Taču jāpierod vien ir pie jūrnieku paradumiem un pie viņu vispār pieņemtajiem izteicieniem. Varētu jau izrunāties arī gari un plaši, piemēram: «Ei jūs tur, biedri, uz krasta, uzklausieties nu mūs!»

Tomēr jūrnieki to dara īsāk un vienkāršāk. Arī mums atbild pavisam īsi:

— Uz kutera!

Un viss ir skaidrs.

Mēs lūdzam uzdegt mola galā lukturi. Pasviežam tauvu galus, ko jūrnieki sauc vienkārši par «galiem», pietauvojamies, izlecam krastā un nu atrodamies uz īstas Kuriļu zemes.

Sajūta, kas rodas, pirmoreiz sperot kāju uz jaunas zemes, kaut arī šī zeme jau sen atklāta, sajūta, ko pirmie atklājēji atstājuši mums it kā mantojumā, arvien ir priecīga. Atkal un atkal katrs no mums atklāj šo zemi sev… Taču ne tikai sev! … Mēs, ģeogrāfi, par to stāstīsim neskaitāmiem draugiem un biedriem.

Vai kādreiz ar tādām pašām jūtām Iturupā neizkāpa pirmie krievu tautas vēstneši — Cernijs un Ņikonovs, Šebaļins un Oče- redins ar

biedriem?

Tātad stāvam uz Kuriļu zemes.

Bieži vien, atbraucot jaunā zemē, nākas mazliet pievilties, jo zem kājām parastā grunts — dubļi, putekļi un akmentiņi.

Arī Kuriļu grēdā uz mirkli radās šāda sajūta. Vulkāniskās salas zeme šķita parastā, noblietētā augsne. Taču pēc mirkļa pat tumsā zem kājām jutām kaut ko neērtu un nelīdzenu, tā ka vajadzēja uzmanīties, lai nezaudētu līdzsvaru.

Tie ir apaļi akmeņi, nekārtīgi izsvaidīti. Bet kas par akmeņiem!

It kā kāds milzis būtu sanesis te šos lielos, apaļos akmeņus. Katrs no mums redzējis dažādas oļainas un aķmeņainas pludmales. Taču tāda, kur katrs olītis ir pusmetru diametrā, līdz šim vēl nebija gadījusies.

Varbūt te vainojams okeāns?. Tas ir liels, — un tādēļ arī viss ap to liels, pat piekrastes akmeņi?

Mēdz teikt, ka rīts gudrāks par vakaru. Kad nakti būsim pavadījuši dēļu mājiņā, mēs dienas gaismā visu sapratīsim. Guļam šajā mājiņā, kas atrodas pašā piekrastē. Visu nakti nopūlas krasta bangas, skalodamas šos brīnišķīgos oļus.

No rīta izrādījās, ka ar šādām «lielgabalu bumbām» nokaisīts viss krasts daudzu kilometru garumā.

Tas tikai ir bruģis! Automašinas riteņi, ripodami no viena akmenīša uz otru, palecas divdesmit līdz trīsdesmit centimetru augstu. Kaut mūsu automašinu konstruktori būtu redzējuši, uz kāda bruģa dažkārt nākas pārbaudīt atsperu izturību!

Bet ne ar ko citu lēzenajā zemes šaurumā ceļš nav izbru- ģējarns: visapkārt tikai irdena un mīksta grunts — smiltis, smilšainais māls, māli un kūdras purvi. Arī tas nesaskan ar grāmatu radīto priekšstatu par klinšainajām un akmeņainajām Kuriļu salām.

Kā gan varēja rasties šīs lielā kalibra lodes?

Nē, tie nav parastie oļi. Neviens okeāns nebūtu varējis tos atlasīt tik rūpīgi, kā pēc viena standarta. Sī ir mūsu pirmā sastapšanās ar Kuriļu salu grēdas vulkānisko dabu. Šie akmentiņi nav nekas cits kā piekrastes bangu nogludinātas «vulkāniskās bumbas» — sacietējušas lavas šļakatas.

Tādi daudzpudu pilieniņi kādreiz ir lidojuši no blakus esošo vulkānu rīklēm; nokrizdami zemē vai ūdenī, tie atdzisuši un, saveldamies cits citam virsū, izveidojuši jaunus paugurus un zemesragus. Pēc daudziem gadsimtiem okeāns noārdījis šīs piekrastes bumbu kaudzes, bet viļņi, kas nemitīgi plūst slīpi pret krastu, pamazām aizvēluši bumbas gar piekrasti, tālu projām no tās vietas, kur akmeņi kādreiz bija nokrituši.

* * *

Cik brīvi un nepiespiesti salās apmetušies padomju cilvēki!

Zvejnieki, meža cirtēji, skolotāji, ārsti, konservu fabriku strādnieki, kareivji un virsnieki, jūrnieki un lidotāji… Visur mūs laipni uzņem, visur uzmanība, izjautā par plāniem un nodomiem, dod padomus un lūdz izpētīt, uzzināt vai noskaidrot kaut ko.

Var teikt, ka nevienā no iepriekšējiem ceļojumiem es neesmu sastapis tādu atsaucību un, galvenais, tādu ģeogrāfu darba nepieciešamības izpratni kā te.

Pašlaik Kuriļu salās visi iedzīvotāji ir jauni, atbraukuši šurp tikai neilgi pirms mums. Ģeogrāfiskie pētījumi šeit nepieciešami un neatliekami. Šī zeme mums vēl nav pazīstama, tādēļ tā jāpētī. Un to saprot katrs kareivis, katrs šoferis, katrs zvejnieks — ieceļotājs no Astrachaņas vai Odesas.

Par reālistiem un lapeglem

Aizejiet Maskavā uz Austrumu kulturas muzeju! Daudzās ķīniešu un japaņu gleznās un izšuvumos jūs pārsteigs fantastiski koki — nelieli, horinzontaliem zariem un samtainām, maigām skujām. Tie tik maz līdzinās mums parastajām priedēm un eglēm, ka bieži tos uzskata tikai par gleznotāja mākslinieciskū paņēmienu. Ne vienreiz vien esmu nodomājis, ka šie gleznotāji tīšu prātu sagroza īstenību, lai radītu īpašu Tālo Austrumu stilu.

Uzrāpjos krastmalas terases nogāzē un ieraugu veselu koku grupu, kas šķiet ieradušies tieši no ķīniešu gleznas.

Tiem ir īsi, resni stumbri, lietussargam līdzīga, it kā ar nazi nogriezta galotne pilnīgi līmeniskiem, plaši izplestiem zariem. Asie okeana vēji visas galotnes padarījuši nesimetris-

kas, greizas: pret sauszemi pavērsti garākie, karogam līdzīgie zari, bet pret jūru — pavisam īsiņi.

Šie koki ir īpašas, Kuriļu salām raksturīgas lapegles. Taču tāda pati forma vējainajos okeana krastos izveidojas arī balt- eglēm un parastajām eglēm.

Tikai te īsti var gūt atziņu, ka Tālo Austrumu tautu mākslinieki,

kuri, pēc mūsu domām, sagroza īstenību, ir patiesi reālisti. Taču daba, ko viņi pareizi attēlo, ir tik īpatnēja, koki tik maz līdzinās mums parastajiem, ka mēs neticam viņu patiesajiem zīmējumiem. Tādēļ mums pašiem būtu labāk jāzina ģeogrāfijā, lai taisnīgi varētu novērtēt gleznu patiesīgumu un kritizēt gleznotājus.

Karakums ar puķu dobēm

Sākam pirmo maršrutu pa Iturupu. Smagās automašinas kravas kasti nežēlīgi tricina. Nav arī nekāds brīnums: te taču mēs tieši dabūjam izjust ar vulkāniskajām bumbām izbru- ģētā ceļa jaukumus. Vilks viņu zina, kas tie par ceļiem, ko japaņi te būvējuši!

Kad beidzas joņošana pa šausmīgajām lodēm, mēs atviegloti uzelpojam. Mūsu priekšā ir tīras, pelēki zeltainas, irdenas smiltis. Te nu gan vairs netricinās.

Tomēr tas ir vieglprātīgs un priekšlaicīgs prieks. Mašina tūdaļ iegrimst smiltīs un sāk buksēt. Kad paši ar saviem pleciem esam piecpadsmit minūtes stūmuši ' mašinu pa smiltīm uz priekšu, mēs jau ar maigumu atceramies vulkāniskās lodes: kaut arī uz šīm velnišķīgajām bumbām tricināja, taču tur ma- šina mūs veda un nevis otrādi.

Kā te radies tik daudz smilšu — pie tam nevis paša okeana malā, bet tālu iekšā zemes šaurumā? Viens paugurs aiz otra, viena kāpa aiz otras. Cik tālu skatiens sniedz — viena vienīga plūstošas smilts jūra, ko vēji dzen zemes iekšienē. Kāpas kā jūras viļņi — tā parasti mēdz salīdzināt, aprakstot tuksnešus.

Liekas, ka vesels Karakuma tuksnesis miniatūrā būtu pārvietojies uz šo Iturupas stūrīti. Smiltis pārvietodamās pārklāj zāli un krūmus un iznīcina kokus. Mūsu acu priekšā iet bojā pusieputinātas lapegles.

Vienīgi mežrozes ne tikai nebaidās smilšu, bet, tieši otrādi, kā redzams, atzīst tās par labākām nekā citas augsnes. Mežrozes droši apmetas kāpās, cieši sagrābj tās ar savām saknēm, saaug veseliem masiviem un it kā cenšas aizkavēt smilšu pārvietošanos. Vietām tās jau zied lieliem, tumšsārtiem ziediem.

Dažas atsevišķi stāvošas ar mežrozēm apaugušas kāpas atgādina greznas parka puķu dobes. Pie puķu dobēm ir vertikālas sieniņas, kurām uzbrūk vējš, cenzdamies pakļūt zem pašiem krūmiem un aizpūst no tiem smiltis.

Cik tas ir lielisks atspēkojums nostāstiem par .Kuriļu dabas drūmumu un nabadzību! Šāda spilgta un smaržojoša mežrožu dobe vien spēj samierināt pašu lielāko skeptiķi ar Kuriļu salām.

Spoguļpludmale

Brīžiem pati saviem spēkiem, brīžiem pasažieru pleciem palīdzot, -mašina no kāpām tomēr izbrauca okeana krastā.

Kur tad te ceļš? Mūsu priekšā izplešas milzīga, smilšaina pludmale, ko bangas, aizplūzdamas tālu krastā, padarījušas slapju un mirdzošu. Viļņu plūsmas cieši noplacinātā smilts mums liekas patīkamāka par gudronu

Šoferis dod pilnu gāzi, un, ātri braucot, spogulim līdzīgās slapjās

smilts laistīšanās vēl vairāk atgādina slapja asfalta spīdumu. «Nosauksim šo ceļu par Spogulpludmali!» — rodas doma, ko es tūdaļ izstāstu arī saviem ceļabiedriem.

Maršruta neparastumu rada kāda sīka detaļa — tas, ka pa kreisi no mums ir baltas putu bārkstis un nemitīgas, dārdošas okeana bangas.

1 Gudrons — naftas produkts, līdzīgs asfaltam,- ko lieto ielu un ceļu segšanai. (Tulk.)

Tikai pirmajā acumirklī liekas, ka vadīt automašinu pa Spoguļpludmali ir viegli. Pavērojiet šoferi: kurp viņš griež stūri, kā un kur bremzē? Kāpēc viņš nevada mašinu pa sausu vietu, bet visu laiku tiecas braukt pa atplūstošo bangu strēmeli? Varbūt viņš vienkārši uzjautrinās?

Nekā tamlīdzīga. Vajag tikai pagriezt vairāk pa labi, sausākā vietā, kad mašina sāk tūdaļ stigt pludmales irdenajā, sausajā smiltī. Bet, tiklīdz mašina tiek pagriezta pa kreisi, kur ūdens dziļāks, — tā tūdaļ sāk grimt, jo smiltis te ūdens pārsātinātas. Tādēļ šoferis laipo, it kā cenzdamies ar riteņiem notvert atplūstošo viļņu astes un izvairīties no uzplūstošo viļņu bangām.

Tā rodas gluži neredzēta aina: tieši pa okeana viļņiem drāžas automašīna, ar saviem riteņiem uzšļākdama varavīksnei līdzīgus ūdens vēdekļus un pa labi un pa kreisi vairīdamās gan no pārāk liela viļņa, gan no izžuvušu smilšu raga, kas rēgojas jūrā.

Es stāvu vaļējā kravas kastē, atspiedies pret kabines sienu, blakus seržantam, kas itin labi dzied. Viņš brauc uz kaimiņu ciematu pēc pasta. Skaists un jautrs jauneklis. Bērnībā viņš esot pat uzstājies Lielā teatra bērnu koncertā.

Es arī mīlu dziedāt un turklāt laikam ne vienmēr pietiekami ievēroju kaimiņu intereses. Tomēr citu cilvēku klātbūtne attur mani no dziedāšanas. Bet, ja kaimiņu nav, tad nav ko kautrēties! Dziedi pilnā balsī, lai dziesmā izskan viss tavs prieks!

Šoreiz mēs esam divi, un abiem patīk dziedāt. Motora

troksnī nav jākautrējas ari tad, ja balsis skan mazliet nepareizi: visi nepareizie toņi saplūst ar mašinas rūkoņu un sadzirdēt var tikai skaistu dziedāšanu …

Kā gan lai nedzied šajā- dzestrajā vējā, kas krietni vien saldē! Kā lai nedzied, ja apmetņi mums aiz muguras plīvo kā buras, kā spārni, ja automašinas riteņi šķeļ viļņus un motora troksnis saplūst ar piekrastē šķīstošo bangu daudzbalsīgo pavadījumu! Un it kā pati no sevis sāk skanēt senā Jazikova dziesma (tā tieši piemērota vīriešu duetam):

Drošāk, brāļi! Pilnu vēja Pacēlu es buru šo. Pāri viļņiem laiva spēji It kā spārnos aizlido.

Taču ceļš ir diezgan garš, bet jau sākas paisums. Piekrastes viļņi sāk velties arvien tuvāk stāvākajai pludmales daļai — irdenām un gluži neizbraucamām vietām. Mašinai arvien retāk izdodas izgrozīties no lielajiem viļņiem, arvien biežāk kabine un kravas kaste saņem šlakatu dušu.

šoferis atver savu kabini un īgni nospļaujas uz jūras pusi. It kā atbildot viņam (nespļauj okeānā!), vēl neaizvērtajās durtiņās ielaužas augsts sāļa ūdens vilnis un apšļāc viņu no galvas līdz kājām. E, lieta kļūst nopietna! Mēs pārāk ilgi esam kavējušies kāpās un tagad varbūt nepaspēsim izbraukt.

Lūk, kur jau iestrēgusi pretimnākošā mašina, kas iebraukusi par tālu jūrā. Atplūstošais vilnis izsūcis tai no riteņu apakšas smiltis. Mašina nosvērusies uz sāniem un sākusi buksēt. Paisums turpat acu priekšā ieskalo smiltīs tās riteņus, kas atrodas sauszemes pusē, un arvien dziļāk iegremdē pretējos, kas atrodas jūras pusē. Sānsvere bīstami pastiprinās, tā ka vairs neko nevar līdzēt, jānogaida bēgums.

Bet kas notiks, ja naktī būs vētra? Ir j,au gadījies, ka tādas iestigušas mašinas apsviež uz sāniem un pat ar riteņiem uz augšu. Tas sagādā daudz rūpju: jāgaida bēgums, jāatved palīgā traktors, jāatrok smiltīs iestigusī mašina, kas bezpalīdzīgi guļ ar riteņiem uz augšu,

jāapgriež tā un jāizvelk laukā … No tā var spriest, cik slikti ir jokoties ar Spoguļpludmali, īpaši vēl paisuma laikā.

Mūsu šoferis ir īsts virtuozs. Pats viņš samircis, bet pasažierus izved no ūdens pilnīgi sausus. Mēs spiežam viņam roku, apsveicam ar panākumiem.

Tas tomēr ir neaizmirstams, ne ar ko nesalīdzināms ceļš. šī titānisko okeānu bangu ainava, kad vienā laikā sāk vārīties un mutuļot septiņi astoņi piekrastes viļņi, un šī automašina, kas gluži kā kuģis nebaidās jūras, vēl gaida savu Aivazovski.

Dienvidi ziemeļos

«Tātad uz redzēšanos! Pusdienas ēdīsim pie Ochotskas jūras, bet vakariņās atgriezīsimies pie Klusā okeana.»

Tā Kuriļu salās bieži dzird sakām. Autobraucieni no viena salas krasta uz otru saliniekiem ir gluži parasta lieta. Jābrauc tikai desmit divpadsmit kilometru, un jau dārd pavisam citas- jūras bangas.

Kad pusstundu esam kratījušies mašinā caur Klusā okeana miglu, notiek brīnums — nejēdzīgi biezā migla izjūk atsevišķās, saplosītās driskās un pēkšņi izgaist, it kā būtu atvēries milzīgs priekškars.

Skatienam paveras valdzinoša Ochotskas jūras piekrastes ainava — zaļojošu pļavu terases, kā nosētas ar liesmainām oranžkrāsas lilijām un tumši violetiem irisiem, fantastiskas klintis, izrobotas jomas un visam tam pāri — skaidras, saulainas, zilas debesis kā dienvidos, bet aiz muguras milzīga, rāma, gaišzila jūra kā Krimā.

Visa daba atspirgusi rotājas spilgtās krāsās. Ziemeļnieks — ciedru zvilnājs — te nekur neuzdrošinās no augstienēm nolaisties līdz pašai jūrai. Te aug īsts būvkoku mežs, pie tam tā nav parastā, bet īpaša dienvidu taiga ar liānām. Te aug ne vien skuju, bet arī lapu koki — ozoli, kļavas un pat slavenais Tālo Austrumu korķa koks. Ap tiem tāpat kā dienvidos vijas meža vīnogulāji, kuriem septembrī nogatavojas ļoti garšīgas ogas. Bet pa stumbriem, vīdamies kā milzīgas čūskas, stiepjas augšup vīteņi rokas resnumā, pēc izskata īstas tropiskās lianas. Arī ap slaidajiem baltegļu stumbriem vijas lianas.

Uz tiem izšķērdīgā greznībā izkaisīti spilgti ziedošu hortenziju pušķi — ziedi, ko esam pieraduši redzēt tikai puķu podos.

Taču šeit hortenzija ir mežonīga liana, kurai ir tīrais nieks apvīt un izgreznot ar saviem ziediem visaugstāko ziemeļu egli.

Vārdu sakot, viss liecina, ka Ochotskas jūras krastos daba daudz devīgāka un bagātāka nekā okeana krastā. Te ir šī ačgārnā ģeogrāfijā — dienvidu daba ziemeļu piekrastēs. Mēs jau runājām par šādas parasto likumību apgāšanas iemesliem. Tieši šie Ochotskas jūras krasti vasarā sasilst no siltās Sojas straumes, bet no aukstajiem okeana vējiem, kas pūš no dienvidiem, no aukstās Ojasio straumes puses, tos pasargā vulkānisko kalnu grēdu barjera.

Galu galā, pārkāpjot visas dabas likumības, ziemeļi te ir siltāki par dienvidiem.

Tagad esam paši savām acīm pārliecinājušies, ka ne visur un ne vienmēr Kuriļu miglas ir visspēcīgas.

Kuriļu odisejas

Nonākam pie jūras. Padomju zvejnieku brigāde lāpa japaņu pamestos tīklus. Pašreiz tīkliem, kuru garums jāmērī ar desmitiem vai pat simtiem metru, sien klāt pludiņus. Tie ir lielas stikla bumbas, kuru diametrs vairākkārt pārsniedz futbola bumbas diametru. Pa gabalu tie izskatās kā lieli, uzpūsti pūšļi.

Uzsākam sarunas ar zvejniekiem. Lielākā daļa no tiem ir ieceļotāji — citi no Astrachaņas, citi no Saratovas, Kuibiševas. Ir arī demobilizēti kareivji — Kuriļu salu atbrīvotāji. Aizejot no armijas rezervē, viņi paši nolēmuši palikt Kuriļu salās, redzēdami, cik ļoti te nepieciešamas darba un saimnieka rokas. Paši salas atbrīvojuši, paši tās arī apdzīvo. Viņi salās jau pavadījuši arī ziemu. Mēs apjautājamies, kādu iespaidu tās uz viņiem atstājušas. Taču saruna vispirms novirzījās uz zivīm.

— Nu ko, vai ķeras arī?

— Ja neķeras, tad ķersies. Nebūs kuprlašu, būs ketlaši. Pašreiz ir kuprlašu mēnesis, tomēr katru gadu tie vis diez kā neķeras. Kuprlaši parasti labi ķeras pārgadiem. Pērn loms bija labs, gan būs nākošgad atkal. Tagad jāgaida ketlaši — tie nāk rudeņos.

— Bet kā tad ar plānu?

— Plānu pagaidām neizpildām. Zivis svešādas, un jūra vēl nav pazīstama. Var būt, ka te vēl kādas zivis bariem vien klīst, bet mēs sēžam un gaidām ketlašus. Vispirms jāiepazīst šejienes zivis — kas un kā. Uz labu laimi vien trenkāt visu flotili — tikai degvielas notērēs.

Šos vārdus teica acīm redzot brigādes vecākais. Pret tādu zivsaimniecības pētīšanas metodi neko nevar iebilst.

Brigadieris turpina:

— Pagaidām labi vien ir, ka zivis slikti ķeras. Ar ko tad mēs šās būtu ķēruši? Te vispirms vēl jāiekārto sava saimniecība. Japaņi, rau, kādas skrandas atstājuši, to vien zinām kā lāpīt. Mēs gaidām, ka drīz atsūtīs mūsu pašu zemes ražojumu. Un kuteri? Tie ir īsti japaņu zārki, nevis zvejaskuģi. Visu, kas vien bija kustināms, samuraji pirms padošanās aizveda uz Chokaido. Nebrauca, protams, tukšā: gan paši, kas vien paguva, muka prom ar kuģiem, gan savus krāmus stiepa līdzi. Visi bagātākie centās ar kuteriem laisties lapās. Nabagie zvejnieki vien palika un paretam kāds saimnieciņš. Bet no kārbām tik vien saglabājās kā tās, kas bija izvilktas krastā remontēt: caurums pie cauruma, visādi krāmi un grabažas. Paskatieties, kā mēs tās lāpām un atjaunojam. Ir arī ko palielīties. Tur to veco galošu pagājušajā mēnesī ielaidām jūrā, neko sacīt — braukt var.

Mums parādītā kutera izskats tiešām neiedvesa nekādu uzticību — ielāps uz ielāpa.

— Un kur tad jūs ar to braucat?

— Kur vien vēlamies. Vai nu uz kaimiņu salām, vai gar mūsu pašu salu.

— Bet vai caur jūras šaurumu ar tādu kuteri nav bail braukt?

— Protams, kādreiz jau arī dabū nobīties.

— Vai nav kādreiz arī nelaime gadījusies?

— Ir jau gan.

Brigadieris sadrūmis apklust, nevēlēdamies atcerēties kādu acīm redzot pavisam nesenu nelaimi. Taču viņa biedri tūlīt iejaucas sarunā un cits caur citu sāk stāstīt notikušo.

— Šito pašu salāpīto galošu brigadieris vadīja no vienas salas uz otru. Pasažieru nebija. Jūras šaurumā klājās migla. Sulojs un viļņi apšļāca visu klāju. Visi galīgi izmirkām. Kutera ātrums — seši mezgli (sešas jūras jūdzes stundā). Bet jūras šaurumā straume tā vien virza nost no kursa. Bēguma laikā tur straumei arī sešu mezglu ātrums. Nepieciešams stūrēt trīsdesmit grādu vairāk uz rietumiem, nekā būtu vajadzīgs, citādi aiznestu okeānā.

Un tad, kā jau tas mēdz gadīties, motors norūcās un apstājās. Tā mēs tur šūpojāmies starp sulojiem. Motoru vairs neizdevās salabot. Pārsalām, ēst sāka gribēties. Dzeramā ūdens tikai viena muca … Naktī bija sals, mēs ļoti nosalām. Kur atrodamies un kurp mūs nes — neviens nezina. Otrā dienā migla uz mirkli izklīda un mēs ieraudzījām salu, bet tā bija tālu, tikko saskatāma.

Dzeramo ūdeni sadalījām, lai pietiktu nedēļai. Par ēdienu, protams, nebija ko domāt. Mēs cerējām, ka uzpūtīs okeana vējš, bet šis kā par spīti iegriezās no Ochotskas jūras un turklāt vēl īsti dzestrs. Zinājām gan, ka mūs meklēs, — bet vai tad tādā miglā var atrast?

Tā mūs atdzina okeānā. Ceturtajā dienā krasts pazuda skatienam. Uz kādu stundiņu migla nozuda, bet no krasta ne vēsts. Vētras tomēr nebija, tā ka pārāk nenomocījāmies. Vēl trīs dienas klīdām tādā bezvējā. Varbūt mūs arī kaut kur dzina, tomēr saprast neko nevarēja.

Spēki sāka izsīkt, gulējām kā bluķi cits uz klāja, cits starp- klājā. Brigadieris viens pats vēl turējās, dalīja ūdeni, ēšanai gramzdoja siksnas … Uzmundrināja mūs, teica: «Vai nu atradīs, vai arī vējš mainīsies.» Tas mainījās ari; no okeana sāka pūst spirgts vējš un nesa mūs tuvāk salu grēdai. Kad ieraudzījām zemi, kļuvām mundrāki. Vēl tikai jāiztur, kamēr pienesīs pie krasta.

No salām mūs meklēja pat ar lidmašinu, tikai bija pārrēķinājušies. Viņi sprieda pēc vēja — tas tajā dienā pūta no okeana. Domāja, ka kuteris aiznests Ochotskas jūrā, bet tas atradās okeānā. Kuteri no jūras šauruma izdzina nevis vējš, bet straume, tieši pret vēju. Uz okeana pusi vējš sāka mūs dzīt tikai nākošajā dienā. Bez tam laiks arī nebija piemērots lidošanai — katru dienu migla. Salā jau domāja, ka kuteris gājis bojā.

Vienpadsmitajā dienā robežsargi no sopkas pamanīja okeānā melnu punktu. Izbrauca, protams, pārbaudīt, kas tas par melnumu, paņēma tauvā un atveda. Labi, ka neaiznesa uz Japanu. Cilvēki visi palika dzīvi, tikai novājējuši un zaudējuši spēkus. Pēc tam divas nedēļas veseļojāmies, — stāstītājs nobeidza.

Klusējām. Katrs domās vēlreiz pārdzīvojam šo nezināmo odiseju, kas tikko nebeidzās traģiski. Tās varoņi sēž mūsu priekšā, gatavi uzsākt jaunu cīņu ar jūru, pie kam viņi nedomā, ka tas būtu kāds varoņdarbs, tā viņiem šķiet parasta ikdiena.

Dūrainis uz staba

Demobilizēts kareivis, kas Iturupā pavadījis ziemu, atbild uz mūsu jautājumiem par Kuriļu ziemu:

—• Sniega mēdz būt daudz. Piesnieg tādas kupenas, ka jāatrok ēkas. Slēpošana lieliska! Rau, tur uz tā staba kaut kas melns …

Patiesi, telegrāfā staba galā uz izolatora redzams tumšs punktiņš.

— Tas ir mans dūrainis.

— Jūs laikam esat sakarnieks? Līniju vilkāt?

— Tad nē jel! Mēs slēpojām un pie šā staba atpūtāmies. Tas gandrīz līdz pašam galam bija ieputināts sniegā. Toreiz es tam uz izolatora uzmaucu savu veco dūraini. Vēlāk sniegs ap stabu nokusa, un cimds palika karājoties.

Kāds nevietā vēlreiz uzslavēja Ochotskas jūras klimatu. Zvejnieks.-kareivis pasmaidīja:

— Tāds kūrorts mums ir tikai vasarā. Bet ziemā — kā sāk pūst no Sibīrijas pāri Ochotskas jūrai, tā tikai pie okeana atņem elpu. Nedēļu no vietas auro sniega vētra. Kad ejam uz ēdnīcu — turamies pie virves. Kolīdz palaižas vaļā — vējš aizpūš, iepulina, noslēpj zem sniega tā, ka ne atrast nevar. Liela sala te nav, taču nosalt var.

Protams, Ochotskas pusē ir arī vietiņas, kur sniega mazāk un vēji tik ļoti netrako, tā ka turienes iedzīvotājiem šādi vārdi var izlikties pārspīlēti. Un tomēr kurš katrs no viņiem piekritīs, ka Ochotskas krastos ziema nelīdzinās vasarai, tā ir barga un vētraina, kaut ari stipra sala nav. Klusā okeana krasti, kas vasarā cieš no tā, ka kaimiņos tiem ir aukstie Ojasio ūdeņi, ziemā ir pārāki: no Ochotskas jūras sniega vētrām tos pasargā vulkānu barjera.

Pie dienvidu salām jūra ziemā neaizsalst. Bet neaizsalstošais ūdens ledainajam gaisam ziemā ir tikpat kā krāsns: tas mazina aukstumu, padara klimatu maigāku. Tādēļ aukstums Kuriļu salās nemēdz būt liels. Tikai vēju dēļ daži Kuriļu ziemas mēneši ir smagi.

Izrādās, ka ikkatra pārmērīga sūdzība par Kuriļu klimatu viegli atspēkojama. Pajautājiet šim demobilizētajam, no kurienes viņš ir. Atbilde būs — no Kazachijas.

— Kazachijā laikam gan sniegputeņi daudz bargāki nekā Kuriļos?

— Un kā vēl! Kur gan citur vēl ir tādi puteņi kā pie mums Kazachijā?

Un tad viņš sāk iztēlot savas dzimtās Kazachijas sniegputeņus vai Sibirijas aukstumu, vai arī Baltās jūras miglas, vai citu ko tamlīdzīgu un nekādi negrib pieļaut, ka no bērnības iemīļotā daba kaut kādā veidā atpaliktu no Kuriļu salām. Un tā iznāk, ka krievu cilvēkam Kuriļu klimats nebūt nav briesmīgs.

Par zvejniekiem un zivtiņu

Pie šķūņiem parādās zēnu bars. Tie izklīst pa mitro, akmeņaino joslu, no kuras jūra bēguma laikā atkāpusies. Te var brīvi izdzīvoties. Var salasīt neparastus gliemežvākus šķīvja lielumā, apkārties ar vairāku metru garām, jostām līdzīgām jūras kāpostu lentām, kas aug ūdenī, vai sameklēt krasta bangu sadauzītu krabi.

Daļa zēnu novietojas uz tilta pār upīti. Tikai pēc pieaugušo zvejnieku domām zivis tagad neķeras, bet jaunie zvejnieki viņiem tūlīt pierādīs pretējo.

Desmitgadīgs puišelis uzlec uz metrus astoņus augstā tilta margām. Bail pat skatīties uz zēnu: viena vienīga neuzmanīga kustība — un viņš novelsies.

Viņam rokā tieva aukla, bet tai galā — liels, smags un ass āķis.

Zēns mazliet pietupdamies noliecas un vērīgi lūkojas mutuļojošajā kalnu upes ūdenī.

Mēs sākumā nesaprotam, ko viņš tur skatās. Plūstošajam ūdenim cauri spīd tikai pelēkie upes oļi.

Bet tad ūdenī parādās kustīgs, tumšs punkts, līdzīgs neliela mākoņa ēnai.

Dīvains šķiet zēnu pēkšņais rosīgums: ātras kustības, veikli āķa sviedieni ūdenī, strauji rāvieni, un — tavu brīnumu! — tajā pašā mirklī no ūdens izvilkto auklu galā gaisā raustās un sitas desmitiem milzīgu, sudrabainu zivju. Tie ir kuprlaši. Viņi peld tik blīvos baros, ka pat uz labu laimi mesti āķi, ja tos ar rāvienu velk cauri zivju baram, noteikti kādu no tiem pa ceļam tomēr aizķer bez visām ēsmām, tārpiem, pludiņiem un citām zvejas viltībām.

Tālo Austrumu lašu pasugu zivju dzīve pilna noslēpumainu un vēl nepilnīgi atrisinātu mīklu. Ne velti tās sauc par «cauri staigājošajām». Atšķirībā no vietējām zivīm, kas arvien dzīvo vienā un tajā pašā upju sistēmā, vienīgi laši «izstaigā cauri» upēm un veic šo ceļu tikai divas reizes mūžā: pēc dzimšanas un pirms nāves. Viņu dzīve sākas un beidzas upēs, bet noris galvenokārt jūrā.

No sarkanajiem lašu ikriem (tiem pašiem ketlašu ikriem, ko mēs pērkam veikalos) upju augštecē rodas niecīgi zivju mazuļi. Vēl neizaugušiem tiem jāveic garš ceļš lejup pa upes straumi. Šajā laikā viņi paaugas un tiek iznesti no upēm jūrā,

Šķiet, okeana plašums ir milzīgs un grūti tajā turēties pie pareiziem maršrutiem, taču laši pat okeānā pamanās izvēlēties pilnīgi noteiktus maršrutus, it kā tiem būtu zināmas kādas slepenas zemūdens takas. Nepārvarams spēks velk tos okeānā un pa okeānu arvien tālāk, tūkstošiem kilometru projām uz Aļasku, uz Kalifornijas krastiem. Kāds «sestais zivju prāts» gan tiem palīdz atrast ceļu?

Taču laikam pareizāk ir domāt, ka šie ceļojumi nebūt nav tik noslēpumaini. Zivis neiet uz labu laimi. Tās seko ceļojošajai barībai — milzīgajiem jūras dzīvnieciņu bariem, kam tāpat ir savi maršruti un noteikts laiks, kad tie ierodas dažādās okeana daļās. Šie sīkie dzīvnieciņi ir jutīgi gan pret straumju virzieniem, gan temperatūras maiņām, gan ūdens sāļumu, tā ka arī viņu ceļojumos nav nekā noslēpumaina.

Taču vislielākais brīnums vēl priekšā. Aizpeldēt jau var nezin kur! Bet kā atgriezties atpakaļ?

Lašu pasugu zivīm piemīt apbrīnojamas spējas atgriezties. Tāds pats nepārvarams spēks kā tas, kas jaunās zivis dzina uz senās krievu Amerikas krastiem, tagad ved tās atpakaļ uz dzimteni un pat vēl vairāk — tieši uz to upi, kurā katra no tām dzimusi (radusies no ikriem).

To pierādījusi daudzkārtīga prakse, izdarot jaundzimušo mazuļu «iezīmēšanu». Pagāja gadi, un iezīmētās zivis atgriezās tajā pašā upē. Pēc tam pienāca Kalifornijas zvejnieku vēstules, ka daļa mūsu Tālajos Austrumos iezīmēto zivju izzvejota pie Amerikas krastiem. Tā tika atklāta lielā lašu klaiņošana Klusajā okeānā.

Bērni uzdāvina mums katram pa prāvai zivij, un nepaiet ne piecas minūtes, kad viņi jau izceļ nākošo tādu pašu sudrabainu skaistuļu lomu.

Zēni apsēžas mums blakus un ierastām kustībām uzšķērž zivis ar nepārprotamu nolūku — ķerties pie ēšanas. Kā tad tā? Tāpat jēlas?

Taču uzšķērstas tiek tikai pašas resnākās zivis — mātītes, kas ir ikru pilnas. Kādam no zēniem ir līdzi bļodiņa. Pāris mirkļos to piepilda ar svaigiem, ugunssarkaniem ikriem, kurus tepat attīra no visādu plēvju paliekām. Un tad — sasēdušies aplī, Kuriļu pusaudži, pat neuzkaisījuši sāli, sāk garšīgi ēst šos svaigos, tikko no zivs izņemtos ikrus. Vai tiešām tāpat bez sāls?

—• Tos tikai izskata pēc sāla. Tie jau tāpat ir sāļi.

Puišeļi notiesā ikrus ar tādu apetiti, ka ari man iegribas tos pagaršot. Mēs uzšķēržam dāvinātās zivis un piepildām ar ikriem katliņa vāku. Ar neuzticību paņemam uz mēles pirmos ikriņus. Pasāļi gan! Pie kam tikko jūtama svaigas zivs smarža, tomēr lielisks aromats un maiga, mutē kūstošu ikru garša.

Ikri kļuva par mūsu mīļāko ēdienu; vakariņās vai brokastīs parasti bija tikai tie. Pie tam tā nebija plāna ikru kārtiņa uz sviestmaizes, bet pilnas bļodas ikru, kurus ēdām ar lielām karotēm, it kā mums priekšā būtu nevis ketlašu ikri, bet griķu biezputra.

* * *

Ikri apēsti. Pa to laiku no ciemata ierodas cita puišeļu grupa, Tie velk nelielu tīklu. Piecās minūtēs tīkls jau aizsprosto upi, vēl pēc minūtes — jau velk tīklu malā, un tā «kabatā» sitas un lēkā vismaz

pusotra simta kuprlašu. Visam ciematam nodrošinātas krietnas vakariņas!

— Un jūs to saucat «zivis neķeras»? — es jāutāju pienākušajam zvejnieku brigadierim.

— Protams, ka neķeras. Vai tad tā kāda ķeršanās? Kad īsts zivju laiks, tad aiz zivju daudzuma upe no krastiem kāpj ārā, airis zivju barā stāvus peld. Tomēr upē zivis nav tik labas, tās jāķer jūrā. Un upi nedrīkst ari aizšķēršļot: tiklīdz aizsprostos ceļu uz nārstu vietām — zivīm vairs nebūs kur nārstot. No šās upes nebūs vairs jaunās paaudzes, un arī pēc diviem gadiem zivis šurp vairs neatgriezīsies. Aplaupīsim paši sevi. Šito niekošanos (viņš parādīja uz zvejotājiem ar tīklu upē) mēs aizliegsim. Upēs mēs zivis'nevis ķersim, bet audzē- -sim, lai mazāk ikru iet bojā. Bet ķert var jūrā, upēm iepretī. Tā tomēr daļa zivju nokļūs vai nu vienā, vai otrā upē un nārstu vietas nepaliks tukšas.

Neskaidrs, taču nemaldīgs, gadu tūkstošos izveidojies instinkts ved lašu pasugu zivis no jūrām upēs, bet pa upēm — līdz pašām to augštecēm. Upju izteku un strautu saldajā ūdenī nevarīgajiem zivju mazuļiem ir brīvāka dzīve, te tiem mazāk ienaidnieku. Jo zivs nonāks augstāk pa straumi, jo augstāk tā nārstos, jo garāks ceļš uz jūru būs jāveic to pēcnācējiem — zivju mazuļiem, jo spēcīgāki tie izpeldēs okeana plašumā.

Došanās uz augšu pa straujām kalnu upēm un sīkiem strautiem no lielajām zivīm prasa īstu varonību. Spiezdami laukā cits citu, izceļot gaisā muguras spuras, izskalojoties krastā, virzās augšup pa upi veseli leģioni lašu, kam ir tikai viena vēlēšanās — nonākt iespējami augstāk pret straumi un radīt pēcnācējus.

Priekšā ūdenskritums? Jācīnās ar to, jālec tam pāri, jāsasprindzina visi savi stingrie muskuļi kā tērauda atsperes. Asi akmeņi? Jālien tiem pāri. Augstāk aiz tiem ir vēl ūdens, no turienes jūtama straume — tātad jātiek tālāk, kaut arī ķermenis vienās rētās, viscaur sāp… No mātītēm neatpaliek arī tēviņi. Viņi pa to laiku pamanās vēl izplēsties savā starpā.

Aprakstītajai ainai ir arī sava traģiskā puse. Peldēšana augšup pa upi kuprlašu dzīvē ir pēdējais ceļojums. Viņi tikai vienreiz rada pēcnācējus un mirst.

Nāve iestājas tad, kad padarīts pats galvenais: radīta jaunā paaudze un darīts viss, kas bija atkarīgs no zivs, lai šī paaudze izaugtu stipra un spēcīga.

Zivs ir paveikusi simtiem kilometru garu ceļu augšup pa straujām upēm, tā ir vienās rētās, noliesējusi, visu ceļu pa upi veikusi bez ēšanas (patērējot tik ārkārtīgi daudz spēka!).

Viss kuprlaša organisms pie tam pārdzīvo neiedomājamus satricinājumus. Zivs kroplīgi pārveidojas. Uz muguras tai parādās

pretīgs kupris. Tādēļ to arī sauc par kuprlasi. Deguns kļūst garāks un zobi lielāki, tā ka mute vairs neveras ciet un pārvēršas šausmīgā, atvērtā purnā. Gaļa kļūst ļengana un tik negaršīga, ka vairs neder ēšanai.

Pat lāči, kas zivju iešanas laikā labprāt gardi pamielojas, ne visai cienī mirstošo kuprlasi. Viņi uzskata par labāku nograuzt tikai galvu, ķermeni pamezdami krastā, lai pūst. Tālo Austrumu nomaļo upju krastos var sastapt pilnus meža klajumus ar lāču maltītes paliekām — zivīm, kurām nokostas galvas.

Ir ilgi iets pa rnežu, gājēju nomocījušas slāpes. Priekšā redzama upe. Taču veltīga ir cerība remdēt slāpes ar upes ūdeni. Pa upi nesen gājuši kuprlasi, un pēc tam ūdens veselu nedēju pretīgi smako pēc pūstošām zivīm. Arī gaisā jūtama smaka: vējiņš uzpūta no upes augšteces, kas ir viena vienīga kuprlašu kapsēta.

* * *

Atpakaļ braucam pa zemes šaurumu. Jau pusceļā mūs ietin Klusā okeana migla. Ta:u pat miglā mūs it kā apmirdz dienā iegūtie saulainie iespaidi: saulstaru apmirdzētā Ochotskas piekraste, spilgtu puķu pilnas pļavas, pirmā iepazīšanās ar padomju ieceļotājiem.

Dažas uzdāvinātās zivis vedam sev līdzi. Tās noķertas pie pašas jūras upes grīvā. Tām vēl nav ne kupru, ne zobu. Kupr- laši te ir īsti skaistuļi.

Vakariņās mēs apnikušo konservu vietā ar baudu ēdam zivju zupu no lašiem un ceptu kuprlasi, kas ir garšīgs un maigs.

ITURUPAS DŽUNGĻOS Meldri kalnos

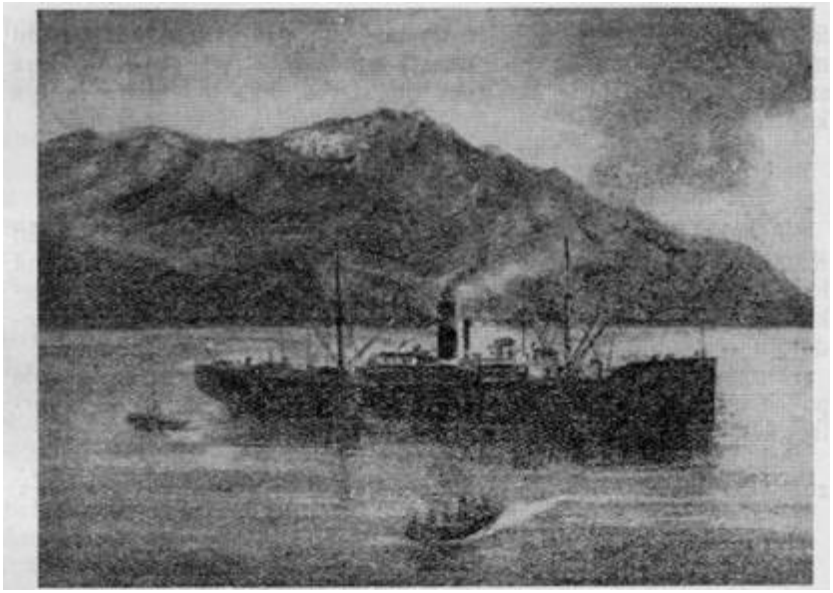

Ko lai apskata Iturupā? Duci vulkānu, vairākus karstos avotus un ezerus, septiņus zemes šaurumus, kas kādreiz bijuši jūras šaurumi. Tā ir tīri saprotama vēlēšanās: varbūt tikai reizi dzīvē lemts apmeklēt Kūriju salas. Vai gan var kaut ko svarīgu un interesantu atstāt neapskatītu!

Ar automašīnu pa Kuriļiem mēs jau esam braukuši; tagad pamēģināsim ceļot kājām. Plāns šķiet pilnīgi reāls: trīs četras dienas kāpsim vulkānos, pārējā laikā — darbs zemes šaurumos un piekrastēs, turklāt vēl iespējamās piespiedu atpūtas dienas negantā lietus laikā. Man palīgā norīkots jauniņš kareivis Antipenko. Maršruts mums paredzēts vienai dienai, pagaidām vēl bez naktsguļas kalnos. Jāiepazīstas ar apstākļiem: cik ātri var virzīties uz priekšu, vai daudz ūdens, kā ar kurināmo?

Tikai viena diena Kuriļu mežā, un jau sabrūk mūsu plāni! Iturupas daba mums ātri pierādīja, cik neuzmanīgi esam bijuši

savos aprēķinos, kuros pamatojāmies uz Kaukāzā gūtajiem piedzīvojumiem. Mēs iegājām mežā un tūdaļ sapratām, ka esam nokļuvuši nevis mežā, bet džungļos.

Kuriļu bambuss! Es to pazīstu jau no Sachalinas, taču vienīgi te Iturupā sāku saprast, kādēļ tas saucas par Kuriļu bambusu. Sachalinā ļaudis brīnās, ja bambuss izaug garāks par metru, bet te parastais izmērs ir divi trīs metri. Sachalinā caur bambusu mežu vēl iespējams iet, ar rokām pašķirot stiebrus. Iturupā pret bambusu jau nākas pielietot spēku, cīnīties ar to. Tas ir kā atspere, nomoka, plēš drēbes .

..

Par bambusu mums radies priekšstats no slēpju spieķiem, makšķerēm un bambusa mēbelēm. Atgriežoties no Batumi kūrortiem, ļaudis ved līdzi no tropu bambusa resnajiem stumbriem izgatavotas glāzītes un vāzes. No Kuriļu bambusa nevar izgatavot ne vāzes, ne slēpju spieķus.

Šejienes bambuss ir dienvidnieks, rada īstajiem, lielajiem bambusiem, taču sīkāks, kroplāks un vairāk pieradis pie aukstuma un sniega. Tas nav īsts koks, bet kaut kāds pus- koks, puszāle. Vairāk tas atgādina meldrus, arī tā puduru biezums līdzinās gluži aizauguša purva niedru biezoknim.

Daudzi atbraucēji šo bambusu sauc par meldriem. Sachalinas kartēs pat redzami uzraksti: «Meldru kalnu grēda.» Tam par iemeslu ir kļūda, ko izdarīja pirmie krievu ieceļotāji Sachalinā, noturēdami bambusu par meldriem. Ivans Černijs, kurš 1766. gadā brauca pa Kuriļu salām, arī ziņoja par «bieziem jo bieziem meldrājiem».

Bambusa stiebri un lapas ir maigi zaļā krāsā, pēc izskata gluži līdzīgas zālei. Jaunās atvasītes labprāt ēd zirgi. Mūsu botāniķiem un lopkopjiem būtu jāpadomā, vai bambusu nevar izmantot lopbarībai. Arī mēs paši diezgan daudz tikām košļājuši bambusu atvasītes: garša tām tāda pati kā daudzu stiebrzāļu ūdeņaini saldajiem galiņiem. Kurš gan bērnībā tos nav grauzis un sūkājis!

Jā, galotnīte bambusam gan ir maiga, trausla un viegli lūstoša. Bet pamēģiniet šo zālīti nolauzt mazliet zemāk! Tā salieksies līkumu līkumos, ja vien jums pietiks spēka, un tomēr pat neieknakšķēsies. Šīs atsperīgās stīgas aug veseliem ma- siviem, simtiem uz katra kvadratmetra, ar tiem pilni visi meži, klajumi un uzkalniņi.

Un tomēr šajos džungļos iemīta taka. Tā ved tālu — uz kāda vulkānā pakāji, kur japaņi ieguva sēru. Šajā vietā mēs vēl pakavēsimies.

Bet šodien mūsu mērķis ir neliels: pa taku nonākt tikai līdz tuvākās kalnu grēdas pārejai un- pēc tam uzkāpt pirmajā virsotnē, kas gadīsies ceļā. Ģeografam nepieciešams paraudzī

ties arī no augšas, jo, no lejas raugoties, nav redzama puse ainavas: kumpainie izciļņi šķiet virsotnes, plakanās kalnu muguras — izskatās asas kā asmens; vienu vārdu sakot — daudz kas šķiet savādāks.

Bambusa biezokņu mocekļi

Tā tikai ir taka! Kā gan to varēja izcirst šajā bambusa biezoknī?

Mēs ejam it kā pa aizu starp cieši saaugušām, trīsmetru augstām sienām, ko veido slaidie bambusa stiebru masivi.

Pēkšņi atskan plīstošas ādas troksnis un stipri iesāpas kāja. Zābaks «uzdūries uz mieta». Bambuss cirsts ar sevišķi asiem cirvjiem, tomēr palikuši nelieli stumbeņi, gluži kā nogrieztas kukuruzas vai saulespuķu

badīkļi.

Gar taku izrakts grāvītis, un mīkstā zeme no tā sasviesta uz takas kā zemes segums. Šis segums tikai mazliet nosedz bambusu stumbeņus. Taču zeme jau stipri nomīdīta — to mīdījuši gan ļaudis, gan zirgu pakavi un pat kāda traktora riteņi, kas uzdrošinājies pa šo šauro taku doties kalnos turpat vai trīssimt metru augstumā.

Visu šo apmeklētāju pēdas mēs uz takas varam skaidri saskatīt. Taču traktors varēja arī nebaidīties no bambusa kātiem, — bet ko lai saka mūsu apavi?

Stumbeņi izlīduši laukā no nomīdītās zemes un draudoši rēgojas, tā vien tīkodami pārdurt pazoles. Akmeņainās vietās grāvītis izbeidzas un aso kātu badīkļi rēgojas uz takas pilnīgi nenosegti. Pat apautām kājām pa tiem sāpīgi staigāt. Nāk prātā stāsti par indusu reliģiozajiem fanatiķiem-mocekļiem: te tiem būtu īstā vieta, nevis dejot pa naglām!

Mums pretī gadās jātnieks. Zirgs aiz sāpēm krāc un klibo ar visām četrām kājām. Stilbus tam līdz asinīm saplosījuši asie badīkļi.

Drīz vien arī mana ceļabiedra apavi vairs neiztur. Par laimi mūsu kājas vairāk aizsargātas nekā zirga stilbi — mēs tiekam cauri ar skrambām un nobrāzumiem, kas nav bīstami.

Taka aizlokās pa nogāzi, vedot mūs tieši projām no mērķa — tuvākās virsotnes. Bet mērķis ir gluži tuvu, ne vairāk par četrsimt metriem. Pa labu ceļu to varētu noiet vienā stundā.

Nogriezīsimies no takas? Lai notiek! Vajag taču paspēkoties ar bambusiem. Izmeklējam vietu, kur brikšņi izskatās sīkāki un klajāki, un sākam līst. Izstiepjam abas rokas uz priekšu stiebru biezoknī, it kā taisītos nirt, un tad izplēšam tās uz abām pusēm, kā peldot brasa stilā. Taču peldēt ūdenī ir tīrā bauda. Bet te jāatbīda lokani, elastīgi stiebri, ar katru kustību pārvarot pudu smagu pretspiedienu. Divdesmit trīsdesmit šādu kustību nogurdina kā smags darbs.

Stiebri aug tik cieši, ka nav kur nolikt kāju — to acumirklī sažņaudz bambusa stiebru pamatnes. Kājas ik brīdi jārauj laukā kā no lamatām.

Jau atkal sažmiedza, un cik pamatīgi! Viens rāviens — 1111 kāja balansē gaisā bez zābaka, tikai zeķē. Bambuss noāvis ceļotājam zābaku. Pēc piecām minūtēm tas pats atkārtojas ar otru kāju. Drīz mēs abi ar ceļabiedru nespējam saskaitīt, cik reizes bijām spiesti pārauties.

Nogāze kļūst stāvāka. Te, kāpjot augšā, pie bambusa var ērti pieķerties un pavilkties.

Bet kas tad tas? Te stiebri aug nevis vertikāli, bet noliekušies lejup pa nogāzi. Acīm redzot sniegs tos ziemu noliecis pie zemes. Tagad mūs sāk mocīt ne tikai stiebru pamatnes, bet arī galotnes. Tās rēgojas mums pretī kā šķēpi un duras gan sejā, gan krūtīs, pamanās iesprauktiesies kabatā, iedurt aiz apkakles vai padusē, saskrāpēt seju …

Viens — aizlido formas blūzes poga! Divi — biksēs parādās

plīsums! Trīs — plīstošas drēbes troksnis pavēstī, ka notikusi nelaime ar mana ceļabiedra formas blūzi: tajā radies apmēram piecpadsmit centimetru liels plīsums.

Tiešām lieliski mēs izskatīsimies, atgriezušies no sava ceļojuma: vienās skrandās un skrambās — un tas viss vienā pašā dienā!

Laužamies uz priekšu, taču bambuss kļūst arvien biezāks, garāks, tā elastīgie stiebri pātago mums sejas. Saņemu vēl vienu pliķi. Es saviebies slauķu sviedrus. Pasaule kļuvusi savādi neskaidra un miglaina. Vienīgi tuvējais bambuss uzmācīgi lien acīs. Uz sejas man kaut kā trūkst.

Kur tad manas brilles? Kur manas brilles!

Iedomājieties, ka jūs esat raudzījušies dzidrā tālskatī, kas nostādīts tā, ka rāda ļoti skaidri. Tad pēkšņi — vai nu stikls aizsvīst, vai arī tālskats novirzās no fokusa. Tuvredzīgajiem pasaule nekad neatrodas fokusā.

Draugi, jūs neesat tuvredzīgi, un nenovēlu jums pārdzīvot šo sajūtu. Taču pamēģiniet kaut tikai iedomāties tāda cilvēka dusmas un nevarību, kurš darbā, ekspedicijas laikā, pazaudē savas brilles! Labāk tad pazaudēt abus zābakus, labāk vēl piecās daļās saplēst savu formas blūzi nekā zaudēt iespēju skaidri redzēt tālumā, redzēt visu panoramas plašumu, kas sāk pavērties jūsu priekšā. Bet ģeografam skatīties iztālēm tikpat svarīgi kā apskatīt apvidu tuvumā.

— Biedri Antipenko, pagaidiet, nāciet palīgā!

Kareivis spraucas caur stiebriem pie manis, vēl nesaprazdams manu nelaimi.

— Meklēsim kopīgi, tikai uzmanīgi, nesaminiet!

Kā par spīti briļļu ietvari ir bāli dzelteni, ļoti līdzīgi bālgani zaļajiem bambusa stiebriem un lapām.

Zem kājām nav. Pa labi, pa kreisi, priekšā, aiz muguras arī nav. Vai tiešām būs jākāpj lejup paša neuzmanības dēļ? Labi vēl, ka lejā bazē man ir rezerves brilles, tā ka turpmākais darbs necietīs. Taču no zobgalībām es neizbēgšu. Daudzi vēl atceras, kā «Kapteiņa Granta bērnos» izklaidīgais Paganēls vienmēr pazaudēja savas brilles.

Antipenko vīlies raugās apkārt:

— Re kur ir, nolāpītās!

Manas brilles karājās metrus piecus no mums kāda bambusa galotnē. Skat, kur tās aizsviedis atsperīgais stiebrs! Bet mēs meklējām sev pie kājām. Nevar nemaz izstāstīt, cik es biju priecīgs, ka atgriezies redzes asums, cik ļoti biju pateicīgs Antipenko, kas mani izglāba no nelaimes. Bez viņa es droši vien nebūtu atradis savu dārgumu.

Pasaule atkal paveras manā priekšā visā savā plašumā, kļūst saskatāma ar visām ņirbošā, zaļā bambusa audu detaļām.

Manam skatienam atkal viss sasniedzams: sākot ar tālo vulkānu zilajiem apveidiem un beidzot ar rasaino tīmeklīti starp tuvākajiem

stiebriem.

Cik zemu mēs vērtējam veselu, nesabojātu redzi!

Tātad dodamies atkal uz priekšu tuvcīņā ar zaļajiem karapulkiem, taču tagad daudz lēnāk un uzmanīgāk. Bieži vien slēpju brilles kabatā un tad uzbrūku bambusam, būdams drošs, ka tās nepazudīs. Sviedri mums plūst aumaļām.

Kalnos ir tveicīgs karstums, gluži negaidīts pēc dzestruma okeana piekrastē. Mēs esam jau sasnieguši silto dienvidu gaisa slāni, kas šeit atplūdis no Okeanijas un pacēlies virs zemāk stāvošā aukstā gaisa slāņa, kurš atdzisis, saskardamies ar aukstajiem Ojasio ūdeņiem.

Galīgi noguruši mēs pēc katriem desmit piecpadsmit soļiem apsēžamies.

Cik grūta izrādās cīņa ar bambusa stichiju. Jā, tā paliesi ir stichija, nesavaldīta zaļā stichija!

No kādas piekalnes varam saredzēt noieto ceļa gabalu. Jau trīs stundas mēs te cīnāmies pa brikšņiem, bet neesam nogājuši pat kilometru. Mūsu noietais ceļa gabals no tālienes izskatās kā piemīlīgas, gaišzaļas pļaviņas. Šķiet, varētu mesties pa tām skriešus un iegremdēties mīkstajā, smaržīgajā zālē!

Nē, mēs zinām, kas tā par zāli! Tā ir sticbiska nelaime, naidīga orda, kas sagrābusi visu apkārtni, tas ir elastīgais un izturīgais Kuriļu bambuss, un mūs nepiekrāps tā bāli zaļganie masivi, kas viļņo kā tikko savārpojusi druva.

Ceļojums pa zvilnāju

Atviegloti uzelpojam: bambusi kļūst manāmi retāki, un mūsu priekšā līdz pat virsotnei sniedzas tumšzaļas nogāzes, ietērptas ciedru zvilnājā. Sis mežs izskatās bēdīgs, noplacis un zemei piekļāvies. Kroplus bērziņus un alkšņus, kas atgadās bambusu vidū, nomaina vesels klājiens sīku ciedru priedīšu; šie greizie stumbri līmeniski kļaujas klāt pie klintīm, bet dažkārt pat slīpi lejup pa nogāzi, lai pēc tam atkal paceltos no zemes kā zobenveidīgi izliektu zaru buķetes ar garu skuju pušķiem. Kroplie, līkumotie stumbri it kā dejo pietupus.

Sākumā mēs sastapām pavisam zemu zvilnāju — zemāku par metru. Pa to mēs virzījāmies uz priekšu tieši pāri krūmiem, lēkādami pa atsperīgajiem zariem.

Lai arī cik neērta šāda akrobatika, taču pēc cīniņa ar bambusu tā liekas tīrā laime.

Bet tad nāk lielāki krūmi. Cauri tiem nākas lauzties ar spēku, atbīdot greizos, līkumainos stumbrus, un jau pēc mirkļa ir skaidrs, ka esam priecājušies pāragri.

Cīņa ar zvilnāju nebūt nav vieglāka par «peldēšanu» cauri bambusam. Te iešana ir ne tikai grūtāka, bet pat vēl sāpīgāka. Pamatīgi zari rokas resnumā, kas ir tikpat atsperīgi kā bambuss, pacienā mūs te no sāniem, te no mugurpuses ar dunkām un belzieniem, vairākās vietās vēl saplēš drēbes un veiklāk par bambusu sakampj un novelk no kājām zābakus.

Varbūt sākumā tas nebūtu licies tik briesmīgi, taču bambuss mūs jau tā novārdzinājis, ka jaunā sodība mums šķiet gluži nepelnīta.

Liekas, ka vienam pašam jācīnās ar veselu ļaunu un ietiepīgu gnomu pūli.

Paiet vēl viena stunda, bet mēs neesam nogājuši ne divsimt metru. Salīdzinu noieto un vēl atlikušo ceļa gabalu. Ar tādiem tempiem mēs tikai pievakarē nonāksim līdz virsotnei un būsim spiesti palikt tur pa nakti. Lai tur vai kas, bet rīt no rīta mums jābūt bazē, no kurienes ties automašina, kas varētu aizvest uz salas dienvidiem. Tāpēc šodien jāatzīst sava sakāve un uz laiku jāatkāpjas, nesasniedzot mērķi. Sakāve nebūt nav tik apkaunojoša: bambusu mēs uzveicām un padevāmies tikai zvilnāja priekšā.

Antipenko ir īsti iekarsis un negrib ne dzirdēt par atkāpšanos. Esmu spiests viņam pavēlēt. Viņš ir sarūgtināts. Es viņu mierinu, ka nākamreiz mēs, jau pazīdami šejienes apstākļus, iziesim agrāk, pareizāk aprēķināsim spēkus un izvēlēsimies piemērotāku vietu ceļam. Es stāstu, ka ir kauns iestrēgt jau pirmajā maršrutā: sak, aizgājuši uz vienu dienu, bet neatgriežas. Vēl iedomāsies, ka esam apmaldījušies, un, ko var zināt, izsūtīs pat glābšanas komandu mūs meklēt.

Taču Antipenko nav nomierināms. Viņš nojauš, ka nākošajā maršrutā man līdzi var nosūtīt kādu citu un ka viņam varbūt nekad neizdosies nonākt vulkānā virsotnē.

Ceļš lejup nemaz nav vieglāks kā kāpšana augšā. Vienīgi pa slīpi augošo bambusu var ērti kā ar ragaviņām nobraukt lejā pa nogāzi. Kādas divas stundas cīnāmies, arī laižoties lejup. Taka ar briesmīgajiem badīkļiem pēc šā mežu biezokņa liekas tīrā svētlaime, it kā tā būtu noklāta ar samtu.

Bazē mūs sagaida ar izbrīnu un smiekliem. Neviens negrib ticēt, ka, vienu dienu staigājot pa sopkāin, tā var noplēst drēbes un apdauzīties.

— Aizejiet vien paši un pamēģiniet…

Ceļojums krātiņā

No rīta uz salas dienvidrietumiem iet mašina. Tāda izdevība atgadās reti, tādēļ būtu grēks to palaist garām.

Protams, ekspedicijas rīcībā vajadzētu būt savai mašinai. Tieši tā tagad ir apgādātas lielākā tiesa labi organizētu ekspediciju. Bet es uz ātru roku sarīkotajā braucienā iztikšu arī tāpat ar gadījuma mašinu. Tādēļ cenšos izmantot katru pagadījušos mašinu, lai varētu apstaigāt lielākas platības, ietaupīt spēkus un iegūt laiku.

Izrādās, ka šai mašinai ir slēgta kravas kaste, bet kabinē vēlējās sēsties automašinas saimnieks, kas mani bija aicinājis braukt. Jālien vien ir kravas kastē, kuras durtiņas no iekšpuses tiek stingri aizbultētas, lai nevirinātos.

Slēgtajā kārbā es jūtos kā pele slazdā. Mazajā sānu lodziņā var raudzīties tikai ar vienu aci. Fotografēt vai kaut ko pierakstīt nav iespējams.

Mēs drāžamies pa jau pazīstamo Spoguļpludmali. Te vēl nav liela nelaime atrasties ieslēgtafn, bet tālāk, kad sākas vietas, pa kurām braucu pirmoreiz, aiz īgnuma kodīju lūpas. Gribas visu iespējamo apskatīt, noskaidrot un aprakstīt, bet te tevi pēkšņi ved kā putnu slēgtā būrītī.

Jau pirmajā vietā, kur bijām spiesti apstāties, es steidzos apskatīt apvidu, iegūt kalna iežu paraugus kolekcijai un pierakstīt nepieciešamo …

Bojātais tiltiņš, kas mūs aizkavēja, tiek salabots daudz ātrāk, nekā es paspēju pavirši atzīmēt to, ko esmu redzējis šajā ielejā. Signāls jau aicina kopā braucējus; no jauna jāslēpjas kravas kastē, pametot neapskatītas divas interesantas kraujas ar vulkānisku pelnu nogulām. Vēl tomēr viss nav zaudēts. Atpakaļ brauksim pa šo pašu ceļu, tad pacentīšos atgūt nokavēto, varbūt vispār izkāpšu no mašinas un atlikušo ceļa gabalu noiešu kājām. Braucam tālāk.

Starp citu, tieši tā ģeografam nevajag darīt. Mums ir likums: nekad neatliec uz atceļu to, ko vari pierakstīt vai savākt šodien! Izmanto katru mirkli, kad tu atrodies kādā vietā! Rūpīgi un nekavējoties dokumentē katru kolekcijai savāktu priekšmetu! Etiķetē jābūt norādītam nosaukumam, laikam, vietai, pilnīgai savāktā eksemplārā pasei. Šodien tas ir iespējams, bet rīt vai pēc trim dienām ilgi gaidītajā atceļā var sākties lietusgāze vai viesuļvētra vai arī būs jābrauc nevis te, bet pa apkārtceļu, beidzot — pats vari saslimt. Tādejādi kāda vieta paliks neaprakstīta, bet uz ātru roku kabatā iebāztais paraugs vai augs bez etiķetes var zaudēt jebkuru vērtību.

Tomēr daru tieši tā, kā nevajag. Mašina taču nav manā rīcībā, un šoferis ar priekšnieku kaut kur steidzas, tādēļ atliek tikai piemēroties.

Braucam. Palaikam pieploku te pie stikla, te pie spraugas kravas kastes durvīs. Ainava acīm redzami mainās: arvien retāk sastopamas Kuriļu lapegles. To vietā parādās drūmās, slaidās baltegles. Te nepieciešams apstāties. Ģeografam katrā ziņā jāapstājas robežu vietās, kur mainās ainavas. Te taču sevišķi rūpīgi jānovēro katra mazākā dabas īpatnība. Vēlāk kartē tieši šajās vietās vajadzēs vilkt dažādu tipu augu valsts, reljefa un augsnes kontūras. Taču mašina drāžas garām.

Vēl vienā vietā apstājamies pie strauta, kas bija aiznesis tiltu. Braucām tieši pa ūdeni. Iebraucām tik dziļi, ka ventilators motora priekšā sāka apšļākt motora elektriskās «sveces» ar ūdeni. Lai mašina atkal kustētos, vajadzēja kāpt līdz ceļiem ūdenī, noņemt siksnu, kas darbina ventilatoru, iedarbināt apklu- sušo motoru un pēc izbraukšanas no ūdens atkal uzmaukt siksnu atpakaļ.

Iznāk tā, ka priecājos par katru neveiksmi, taču ne jau aiz ļaunuma. Katrā pieturā papildinās manas piezīmes un novērojumi. Trīs pieturas — trīs aprakstīti punkti, trīs pazīstamas vietas kartē. Kaut arī pa. drusciņai, tomēr tiks savāktas vērtīgas ziņas.

Aizsteigdamies priekšā, pastāstīšu, ka atceļu nācās veikt pavisam bez pieturām, tā ka mana iepazīšanās ar šo salas daļu aprobežojās tikai ar trim punktiem. -

Ziloņu lomā

Esam jau paguvuši pamanīt, ka mitrās ieplakās, kur tek burbuļojoši strauti, bambuss un zvilnājs atkāpjas un dod vietu zaļai zālei. Bet kas par zāli!

Iedomājieties zāli ar stiebru rokas resnumā un savus trīs metrus augstu. Tieši šāda «zāle» aug Kuriļu ieplakās. Tie ir īsti koki, tikai ar lakstainiem stumbriem. Šajā zāļu mežā var noslēpties ne tikai kājām gājējs, bet pat jātnieks.

Interesanti zināt, kas šajās vietās parādīts kartē? Te kaut kas atzīmēts ar divējām mazām svītriņām, kas līdzīgas pēdiņām. Tā apzīmē pļavas. Ir gan pļaviņas! Nē, tā mēs to neatstāsim! Būs jāpastrīdas ar kartogrāfiem. Lai viņi mēģina pastaigāties pa tādām «pļaviņām»!

Starp citu, iespējams, ka kartes sastādītājs bijis augstākā mērā apzinīgs. Japaņu kartē bija zāles apzīmējums. Bet karto- grafam vajadzēja atnākt un pārliecināties, ka tā nav vienkārša zāle, bet īsts dižzālājs, biezi un ēnaini zāles džungļi.

Jūs teiksiet, ka nav īpašas zīmes? Tad šāda zīme jārada un jāsāk lietot. Tas ir pārpratums, ka tādas vēl līdz šim nav, jo sevišķi tāpēc, ka zāļu mežus kartografi Padomju zemē bija sastapuši jau agrāk — gan Sachalinā, gan Kamčatkā.

Vai nevajadzētu izmēģināt paklaiņot pa šo dižzāli? Citādi

iespaidi par Iturupas džungļiem nebūs gluži pilnīgi. Pamēģināsim. Šie kokveida stiebri aug neiedomājami biezi. Un tomēr, salīdzinot ar bambusu un zvilnāju, staigāt pa to ir tīrā bauda. Lai cik resni šie

lakstainie stumbri, tos tomēr nav grūti nolauzt un samīt kājām.

Mums pār galvām izplešas vesela rinda lietussargu. Tās ir milzīgās Kuriļu dadžu lapas varenu, zaļu stumbru galā. Stumbru var saņemt krūšu augstumā, aizlauzt un uzmīt ar kāju — tūliņ atskan sulīgs knakšķis un gigantiskā zāle nogāžas kā aizcirsts koks.

Rau, kur Kūriju griķis — lakstains kociņš, trīs metrus garš. To nogāzt vēl vienkāršāk — ar kājas spērienu pa stiebra pamatni. Tālāk aug milzīga kakalija un liela krustaine: šo trīs- metru kārti grezno pazīstami dzeltenīgi ziediņi. Tepat aug Kamčatkas iedzīvotājiem labi pazīstamā vīgrieze — arī tā viegli padodas triecienam pie pašas saknes un knakšķ zem mūsu zābakiem. Un, beidzot, ar visresnāko stumbru apveltītais Kuriļu zāļu milzis — zirdzene jeb lāču sakne, lietussargam līdzīgs augs ar lielām ziedkopām, kas izskatās pēc atvērta izpletņa.

Aiz muguras paliek mūsu iemītā taka, pilna ar nogāztiem, samīdītiem stumbriem, gluži tāda pati, kāda tropu biezokņos paliek aiz ziloņa. Un pati virzīšanās caur šo mežu sniedz kaut kādu neizbaudītu, pirmatnēju prieku.

Droši vien kaut ko līdzīgu sajūt arī ziloņi, lauzdamies caur džungļiem, ar snuķiem dragādami un ar daudzpudu smagajām kājām gāzdami un mīdīdami tropiskā meža koku stumbrus.

Vai te bijis jūras šaurums?

No rīta saņemu palīgus un kopā ar tiem dodos iekšā kādā salas dienvidrietumu zemes šaurumā. Šodien esam bruņojušies ar lāpstām.

Auto mūs nogādā visaugstākajā zemes šauruma daļā — pie ūdenssšķirtnes plato, kas apaudzis ar lielisku būvkoku mežu.

Varenas baltegles un parastās egles tāpat kā tropos apvītas ar liānām; blakus aug ozoli un kļavas, eksotiski koki — kalopa- naksi ar tādām pašām pirkstainām lapām kā kļavai. Tepat blakus apmetušās nelielās īves — sens augs ar it kā nolakotām skujām un ugunssarkanām, indīgām odziņām.

Cik labi pazīstu šādu mežu! Tas tik ļoti līdzinās kalnu mežiem Kaukāzā pie Melnās jūras. Tāds pats diženums, tāda pati krēsla valda kalnu taigas slaido koku mežā, ap kokiem tikpat bagātīgi vijas mūžīgi zaļojošās efejas. Tomēr ir arī starpība: meža aizsegā te aug meldrveidīgs bambuss, kāds Kaukāzā nav sastopams.

Pa tikko manāmu taciņu dodamies dziļāk mežā. Kādā mitrā vietā to šķērso lāča ķetnu nospiedumi. Zvērs devies tieši cauri bambusa biezoknim. Negribot jūtu tam līdzi, jo arī lācim nav viegli lauzties caur šādu biežņu.

Izmeklējam laukumiņu, kur bambuss nav pārāk augsts un koki aug retāk. Nolemjam rakt šeit.

Grūti nākas izdurt lāpstu caur bambusa «velēnu». Kā ar spēcīgu spiedi saspiestas kopā Kuriļu bambusa pērnās, vēl nesa- trunējušās audzes stiebru un sakņu atliekas.

Bedre kļūst arvien dziļāka, un es ar interesi vēroju tās sieniņas. Ģeografam bieži vien nākas uz laiku pārvērsties ģeologā. Mūsu pētījamā reljefa un ģeogrāfiskās ainavas pagātne vislabāk atklājas zemes dzīlēs.

Zem trūdošās augsnes slāņa, kurā iesniedzas bambusa saknes, atrodas irdena melna grunts, kas pataustot atgādina pelnus. Vulkāniski pelni! Nenoliedzams pierādījums senam izvirdumam, pēc kura paguvusi uzaugt visa šī bambusa audze un izveidoties biezs augsnes slānis.

Zem pelnu slāņa — atkal trūdvielu grunts. Tas nozīmē, ka mēs redzam zem pelniem apraktu augsni; augsni, kas pastāvējusi pirms vairākiem gadu desmitiem, bet varbūt pat gadu simtiem, līdz pēdējam pelnu izvirdumam šajā apvidū, kurš apracis zem sevis te zaļojošos augus.

Rokam vēl dziļāk. Esam jau cauri pelnu apraktajai augsnei. Lāpstas nočirkst, atduroties pret akmeņiem. Vai tiešām tik tuvu ir īstā pamatne, kas sastāv tikai no akmeņiem?

Taču nē, akmeņi ir sīki un ar ģeologu āmuriņu viegli atskaldāmi. No kurienes tie te radušies? Vai tie būtu sanesu at- lūžņi no blakus kalnu iežiem? Vai merģelis, kas tepat uz vietas sa dēdējis?

Akmeņi taisnā svītrā nogulsnējušies visās četrstūrainās bedres sienās. Tātad slānis guļ līmeniski.

Ar āmuriņu sadauzu dažus akmeņus. Iezi var noteikt tikai svaiga lūzuma vietā, bet ne pēc sadrupušās virspuses. No iekšpuses akmeņi atgādina fabriku izdedžus: porainus, stiklainus un bez kristaliņiem.

Arī tas ir vulkānisks slānis, tikai ne vairs pelnu, bet sīku lavas šļakatu slānis. Mazākās no tām veido sīkus, zirņa lieluma vulkāniskās grants graudus. Lielākās šļakatas pēc'atdzišanas izveidojušas riekstiņus, ko sauc par lapilām. Šis pusmetru biezais «karteču» slānis ir kaimiņu vulkānā priekšpēdējā izvirduma liecinieks. Izrokam arī šo slāni «līdz dibenam». Akmeņi izbeidzas. Zem tiem ir vēl viens apbērtas augsnes slānis, bet zem tā — atkal pelnu slānis.

Tā lappusi pēc lappuses mēs pāršķirstām saistoša satura grāmatu, kas stāsta par Kuriļu zemes dziļu un visas salas dabas vēsturi.

Paņemam apbērto augšņu paraugus. Tie nav vienkārši muzeja retumi. Šajās augsnēs var būt saglabājušies kādreiz te augušo stādu ziedputekšņi. Pēc ziedputekšņiem var noteikt, kādi augi šajā salas daļā auguši pirms lielajiem izvirdumiem, un tātad ari saprast, vai meža izskats kopš tā laika ir mainījies.

Bedre kļūst dziļāka. Vēl parādās daži pelnu un lapilu slāņi. Beidzot grunts kļūst gaiša un irdena … Smilts!

To tikai es biju gaidījis! Lecu iekšā divus metrus dziļajā bedrē, steidzos apskatīt, paberzēju pirkstos un aplūkoju ar lupu. Tā ir tīra, vienāda, zeltaina smilts, kas šķiet tikko ņemta no jūras krasta.

Izrokam vēl vienu metru, bet visās bedres sienās spīd tā pati smilts: vienāda, izskalota un atšķirota.

Kāpēc smilts mūs tā iepriecina? Tāpēc, ka tā atver mums vienu no visvecākajām zemes šauruma vēstures lappusēm, kāda šodien vien pieejama. Tāda smilts varēja nogulsnēties tikai jūrā.

Tātad te bijis jūras šaurums, un mēs esam izrakušies līdz tā senajiem nogulsnējumiem. Šos dzirkstošos smilšu graudiņus ir skalojušas un sijājušas, krāvušas un blietējušas tādas pašas jūras bangas, kādas tikko vēl vakar mūsu acu priekšā vēlās pār Spoguļpludmales smiltīm.

Cik daudz kas noticis pa to laiku! Nav zināms, cik daudzas zemestrīces ar savu spēku pacēlušas seno jūras dibenu. Mēs to esam atrakuši apmēram simt metru augstumā virs tagadējā jūras līmeņa. Šajā laika posmā notikuši pieci tuvējo vulkānu izvirdumi, kas pārseguši jūras smiltis un granti ar pelniem. Ne mazāk par divām reizēm tie aprakuši arī augu valsti, taču pēc katra izvirduma dzīvība atkal guvusi virsroku — atkal veidojusies augsne un izauguši zaļumi.

Tā arī šodien mūsu priekšā virs bijušo izvirdumu paliekām aug biezi džungļi un slienas varens mežs. Bet dziļi zem pelniem noslēpušās jūras smiltis, kas liecina, ka senlaikos te bijis jūras šaurums.

Ģeogrāfs uz lauka

Reiz, runājot ar kādu agronomu un stāstot tam par saviem Kaukāzā ceļojumiem, es izsacījos tā: «Uz lauka, lauku darbos.» Tad agronoms mani pārtrauca:

— Pagaidiet, pagaidiet, par kādiem lauku darbiem jūs runājat? Agronomam lauku darbs ir pilnīgi noteikts lauksaimniecisks jēdziens. Bet, ja ģeogrāfs saka «lauks», tad acīm redzami nekādu lauku nav.

Agronomam taisnība. Runa bija par kailām kalnu virsotnēm, par nepieejamām smailēm, par stāviem Kaukāzā augstieņu šļūdoņiem. Taču ģeografam tas ir «lauks». Pie tam ne tikai «darba lauka» nozīmē.

Par lauku darbu ģeogrāfi, ģeologi, botāniķi, augsnes pētnieki — plašāk izsakoties, visi dabas pētnieki — sauc darbu brīvā dabā atšķirībā no darba kabinetos un laboratorijās. Pie tam ar «lauku» var apzīmēt gan purvu, gan ezeru, gan plūstošās smiltis, gan arī klinšainas kraujas. Mums «lauks» bija arī Kuriļu bambuss ar zvilnāju un kūpošie vulkāni.

Parastam cilvēkam var likties, ka ģeogrāfi, nonākuši laukā, izturas dīvaini.

Visapkārt slienas cita par citu neparastākas un jaukākas kalnu virsotnes, ietītas krāšņi zaļos mežu apmetņos. Zvīļo zemes šaurumā izsvaidītie ezeri. Kupli saaugusi dižzāle. Liekas, ka visapkārt ir tik daudz interesanta, ka jebkurā vietā var aizrauties un vērot, aprakstīt un tīksmināties.

Taču ģeogrāfs daudz ko palaiž garām un izvēlas kaut kādus savus īpašus maršrutus. Kādēļ viņš neapstājas pie šās kalnu nogāzes? Kādēļ pie šās ieplakas ar burbuļojošo strautiņu viņš atzīmēja tikai pāris vārdu? Vai tiešām tas sliktāks par netālu plūstošo nīkulīgo strauteli ar kraujiņu, pie kura pētnieks pavada veselu stundu un pieraksta dienasgrāmatā divdesmit lappuses?

Protams, šis kalns ģeografam ir tikpat interesants kā desmit citi apkārtējie kalni. Novērojumu cienīgs ir arī strautiņš. Taču pētnieks iet šīm vietām garām, ātri novērtējis, ka pēc sava rakstura tās maz atšķiras no jau izpētītajām vietām. Tādēļ pietiek ar īsu atzīmi dienasgrāmatā:

«Varoņa kalns, dienvidrietumu nogāze. Ģeogrāfiskā ainava iepriekšējā.»

Vai arī:

«Skaidrupes ieleja. Profils ķīļveidīgs, bez terasēm. Ģeogrāfiskā ainava tāda pati kā pie Klusās upes.»

Toties ģeogrāfs nav vienaldzīgs pret kraujām, izskalotām vietām un iegruvumiem, šajā ziņā viņš līdzīgs ģeologam. Viņš pametīs vislabāko taku un līdīs pašos necaurejamākos biezokņos, lai tikai

varētu paurbināties savā kārtējā «atklājumā» — nogāzītē vai kraujā, kur kā šķērsgriezumā atklājusies zemes dziļu iekšējā uzbūve.

Bet, ja apvidus līdzens un augsnes sega bieza un velēnām klāta, jo dabisku atsegumu nav, tad pētnieks apbruņojas ar lāpstu un parok mazliet vai arī rok dziļu bedri — šurfu. Tā jau ir ķirurģiska iejaukšanās zemes lietās. Ar varu piespiež to parādīt savas dzīles.

Šāda šurfa rakšana un pētīšana aprakstīta iepriekšējā nodaļā.

Mēs te neaprakstīsim katru bedri vai nogāzi, kas tādā veidā tikusi izpētīta. Tā kā to ir daudz, tās neizbēgami liksies visas vienādas, kaut arī ģeografam katra no tām ir pilna ar vissaistošāko saturu.

Vienā bedrē mūs pārsteidza ar senu izvirdumu pārklāta augsne. Citā — atklājās izvirduma apraksts reljefs: pelnos aprakta kāpa. Melna, zīdaini plāna pelnu kārta ietin visus tās nelīdzenumus kā pieguļošā, mīkstā un siltā apmetnī. Tātad kāpa te bijusi jau tad, kad vulkāns izvirdis šos pelnus.

Savādāki ir arī ģeogrāfā prieki pie katras bedres. Daža bedre iepriecina ar to, ka tajā saglabājušies notikumi vēl jāatmin. Nav nekāds nieks uzzināt par jauniem, milzīgiem izvirdumiem, par kuriem līdz šim neviens neko nav zinājis, bet tie pēc saviem apmēriem neatpaliek no «klasiskā» Vezuva un Et- nas visbriesmīgākajiem izvirdumiem. Turpretī cita bedre sagādā gandarījumu tieši ar to, ka tajā nav nekā jauna: secinājumi, pie kādiem nonākam, to pētot, ir tādi paši kā iepriekšējo novērojumu secinājumi un tātad apstiprina to pareizību.

Sastopami, protams, arī citādi gadījumi, kas sākumā var radīt sarūgtinājumu. Vairākās kraujās pēc kārtas saskatāmi slāņi, ko izgrūduši treji izvirdumi. Bet tad priekšā pagadās krauja, kas atgādina pārgrieztu, kārtainu pīrāgu. Tajā ir redzami vismaz desmit izvirdumi, bet starp tiem — veseli pieci apraktas augsnes slāņi.

Šī jaunā krauja sajauc visus secinājumus. Sākumā vienkārši negribas ticēt, ka tāda vispār ir, — tik maz tā atbilst prātā un piezīmju grāmatiņā jau sastādītajai saskanīgajai schemai.

Taču daba arvien izrādās sarežģītāka par priekšlaicīgi radītiem izskaidrojumiem. Nākas atteikties no pārsteidzīgām domām un uz iepriekšējiem pieņēmumiem dibinātajiem secinājumiem. Jāapskata vēl piecas, desmit, divdesmit kraujas, jāsalīdzina visi iegūtie novērojumi un tikai tad var droši izdarīt secinājumus.

Bet secinājumi var būt tikpat interesanti kā vēsturisks romāns vai piedzīvojumu stāsts. Kad sala pirmoreiz pacēlusies virs jūras? Cik un kur uz tās notikuši izvirdumi? Kādi spēki salas reljefu izveidojuši tieši tādu un nevis citādu?

Jā, ģeogrāfā ikdiena nebūt nesastāv no ceļojumiem un piedzīvojumiem vien. Tajā ir daudz prozaiska, melna ikdienas darba, uzkrājot novērojumus un salīdzinot tos. Un tieši tie ir galvenie, kuru

dēļ bija jādodas ekspedicijā.

Jūtos kā tēlnieks, kas domās vēlreiz veido Kuriļu reljefu. Jo pareizāk būs atminēta katra zemes virsmas formas vēsture, jo pareizāk būs iespējams atveidot reljefu kartē un jo pārliecinošāk izdosies izlabot topogrāfu darbu, kuri dažkārt reljefu zīmē mechaniski, nesaprotot to.

Pie viena palīdzēsim arī ģeologiem. Mums, tāpat kā tiem, ļoti interesē noskaidrot salu grēdas senā, «pirmsvulkaniskā» fundamenta izcelšanos. Ir ziņas, ka tam vajadzētu sastāvēt no kristāliskiem dziļuma iežiem — no granita. Atrast šādu fundamentu nozīmē atrast ceļu, pa kuru jāmeklē rūdu slāņi. Ja atradīsim kvarca dzīslas, varbūt varēsim sākt runāt par Kuriļu zeltu.

Nopūtu tilts

Ātri paiet vēl dažas dienas, strādājot divos salas dienvidrietumu ciematos — Labajā un Skaidrajā. Šādus nosaukumus tiem mūsu klātbūtnē deva vietējie iedzīvotāji, un tie ir pilnīgi pelnīti nosaukumi. Te dzidrajā Ochotskas piekrastē mūs atkal glāstīja dienvidu saule. Okeana migla tikai retumis caur jūras šaurumiem izbāza savus baltos pirkstus.

Papildinu savu piezīmju grāmatiņu ar jaunām atzīmēm un skicējumiem. Atmiņā nogulstas jauni iespaidi.

Atceļu uz salas centru veicam gar okeana krastu lietū un miglā. Izgaist visas cerības paveikt to, ko biju nodomājis izdarīt atceļā. Tādēļ piezīmju grāmatiņā paliek tikai tās atzīmes, ko izdevās izdarīt nejaušajos, īsajos apstāšanās brīžos, turp ejot.

Centrā neuzkavējamies. Auto aizved mūs uz salas viņu galu.

Laiks nekļūst labāks. Migla tik bieza, ka to var pat sataustīt. Tie ir sīki, drēgni ūdens putekļi, kas karājas gaisā. Tiklīdz uzpūš kaut niecīgāks vējiņš, tie sāk drūmi līņāt. Ceļi izrūguši, kājas slīd katra uz savu pusi, automobilis buksē un iestrēgst katrā peļķē, katrā grambā.

Bet ceļš iet pa stāvu vietu līču loču pāri kalnu pārejai ar gandrīz 180 grādu pagriezieniem. Šādos līkumos, braucot pilnā gaitā, mašinu nav iespējams pagriezt. Nākas to «grozīt», padodot četras piecas un pat visas desmit reizes gan uz priekšu, gan atpakaļ kā atspoli. Šoferis pa to laiku stūri sagriež līdz pēdējai iespējai. Pie tam priekšējie riteņi atduras sienā, bet pakaļējie kuru katru brīdi var noslīdēt pār nogāzes malu un tad — ardievu, mašina!

Visu to nebūtu vērts pat ne atcerēties, ja būtu labs laiks. Taču šādā šķīdonī riteņi, pat apvilkti ar ķēdi, lai palielinātu berzi, griežas uz vietas un negrib braukt virsū samirkušajiem pauguriņiem. Katrā šādā pauguriņā mašinu burtiski uznesām uz pleciem. To var izdarīt vienu divas reizes. Bet ja tā būs visu ceļu?

Šoferis «piespiež», dod pilnu gāzi. Motors kauc, mūsu pleci arī piespiež — jau tiešā nozīmē, stumdami kravas kasti no mugurpuses.

•— Aiziet, aizieti Vēlreiz: viens, divi, reizē!

Taču motors vairs neiztur un noslāpst. Kaut arī riteņus satur bremzes, mašina tomēr šļūc atpakaļ, tas ir, brauc kā ar slidām pa ledu tieši mums virsū, tieši uz kraujas malu.

Kliedzam pilnā kaklā, it kā kliedzieni varētu apturēt mašinu. Tā turpina slīdēt, taču kliedzieni mobilizē visus mūsu spēkus. Arī mēs paši slīdam pa bieziem, rūsganiem dubļiem, tomēr dabūjam atsperties ar kājām pret kaut kādiem akmeņiem, visi reizē sasprindzinām spēkus un noturam mašinu no droša kritiena bezdibenī.

Šoferis vēlreiz iedarbina motoru, un mēs ar pārcilvēciskiem

spēkiem uzvelkam mašinu uz nākošā ceļa līkuma. Priekšējie riteņi jau ir uz taisna ceļa, bet kravas kaste tikai viegli aizķer pār līkumu pārkārušos kranti.

Netālu no kalna pārejas ceļš vairs nav tik stāvs, grunts kļūst akmeņaināka un nav vairs tik slidena, šoferis palielina ātrumu. Traucamies cauri zaļām bērzu un bambusa alejām. Strauji nobremzējam tikai pie nedrošajiem, japaņu celtajiem tiltiņiem. Tie ir dīvaini līganu kāršu pinumi. Automobilis nevis pārbrauc, bet burtiski pārrāpo pār kārtīm ar katru riteni atsevišķi kā neveikls bruņurupucis.

Atskan brīkšķis un brākšķis. Motors aiz pārmērīgas piepūles iekaucas un noslāpst. Esam ielūzuši. Viens no japaņu tiltiņiem nav izturējis un sagāzies. Mašina ir sasvērusies uz sāniem un iestrēgusi. Tātad atkal sākas «viens, divi, reizē!».

Laiks kļūst skaidrāks. Mākoņi, kas smidzināja lietu, ir jau zemāk par mums.

Lai glābtu mašinu, nākas… salauzt neielūzušo tilta daļu. Izlaužam dažas kārtis, lai izmantotu tās kā sviras. Citas kārtis pabāžam zem mašinas, lai domkratam būtu kur atbalstīties.

Un tad — viens, divi, reizē! Vēlreiz — reizē!

Mašina nodreb un noslīd ir no svirām, ir no domkrata un iegrimst vēl pamatīgāk. Nu mums jānoņemas vēl lieku pusstundu.

Labāk nostiprinām domkratu. Pareizāk paliekam apakšā sviras. Rīkojamies vēl saskaņotāk. Mašina padodas, paceļas no iegruvuma un paliek karājamies, turēdamās tikai uz nedrošajiem sviru balstiem. Vai noturēsim?

Piespiežam! Reizē ar iedarbināto motoru grūžam ar rokām arī mēs. Kusties, kusties, mīļā! Cietušo izdodas izkustināt no vietas, un nu tā atkal stāv ar visiem četriem riteņiem uz cietas zemes. Varam braukt.

Tomēr nē, vēl nevaram! Vēl pusstundu noņemamies, labodami tiltu. Nevar taču tādu vilku bedri atstāt par lamatām nākošajai mašinai. Paši salauzām, pašiem arī jāsalabo.

Beidzot tiltiņš gatavs. Ne mazumu mēs ap to dabūjām nopūlēties! Dažādos kūrortos esmu redzējis tiltiņus ar sentimentālu nosaukumu — «nopūtu tiltiņi». Šis nosaukums domāts sapņaini noskaņotiem atpūtas namu viesiem. Daudz pareizāk būtu bijis šajā vārdā nosaukt tilteli, kas mūs aizkavēja.

Laižoties lejā no kalnu pārejas, sastopam vēl dažus gluži neticamus ceļa līkumus.

Pumeka krasts

Pabraucam garām zemes šaurumam un izbraucam vēlreiz pie jūras. Ceļš beidzas pie plaša, smilšaina liedaga. Tā kā mums jau ir pieredze no Spoguļpludmales, tad mēģinām arī te braukt pa viļņu joslas slapjo smilti. Bet nekā. Izrādās, ka smiltis visur nav vienādas un pa katru liedagu, lai tas būtu nez cik gluds, nevar vis vizināties kā pa asfaltu. Te droši vien ir citāda smilts, nekā bijām sastapuši agrāk. Automobiļa riteņi grima tajā kā šķidrā putrā. Stumt mašinu pa sausākās liedaga daļas irdenajām smiltīm vai arī pa šķidro putru nevienam negribējās. Ka ceļš atrodas tālāk nost no jūras aiz pirmās kalnu grēdas, mēs nezinājām, un nebija arī neviena, kas mums to varētu pateikt. To nezināja arī ceļā pagadījies vietējais iedzīvotājs, kas bija no nesen atbraukušajiem ieceļotājiem. Viņam ar mums bija pa ceļam, un viņš droši laida projām pa liedagu ar vieglos divjūgu ratos iejūgtiem zirgiem.

Tā kā braucējam iebildumu nebija, mēs nolēmām pamest automašinu un pārsēsties ratos.

Priekšā bija skaidri saskatāms krasts, uz kura plakanie, zemie kāpu vaļņi slējās kā sniegbaltas, stāvas sienas. Tā mirdz krīta nokalnes pie Belgorodas. Bet vai tad te ir krīts?! Liekas, ka krīta slāņiem Kuriļu salās nav no kā rasties.

Sākām šaubīties, vai izdosies pabraukt garām šiem stāvajiem krastiem. Parasti zem šādām sienām trako krasta bangas, un liedaga joslu vispār šķērso nepārejamas kraujas. Taču vedējs pārliecināti brauc.

Un nu mēs vairs nebraucam, bet ejam, salikuši ratos dalu savu mantu. Zirgi grimst šķidrajās smiltīs un, pasitoties sāņus no milzīgajām krasta bangām, arvien izvelk ratus sausumā. Te sausajā smiltī, kas ir vēl smagāka par šķidro, kājas tiem grimst līdz ceļiem, bet ratu riteņi — līdz pašām rumbām. Zirgi ar neuzticību šķielē uz putojošajām bangām un jūt tajās kādu nesaprotamu ienaidnieku.

Pamēģinājām nogriezties aiz krasta kāpu vaļņa. Te atradās taka, taču tāda, ka ratiem tūdaļ sāka krakšķēt riteņi, bet cilvēkiem uzbruka odu mākoņi, kas pie jūras pavisam nebija. Nācās atgriezties krasta bangu joslā.

Beidzot sasniedzām baltās klintis, kas nomainīja vienmuļo kāpu joslu. Bažas izrādījās veltas — arī zem stāvajiem krastiem turpinājās liedags kā taisna un nepārtraukta lenta.

Radās jautājumi: kāpēc šejienes smilts tik staigna? Kāpēc kraujas tik baltas? Un kāpēc zem tām neizbeidzas smilšainais liedags?

Vajadzēja tikai uzskriet pirmajā baltajā kraujā un sadauzīt gabaliņu akmens, lai saņemtu atbildi uz visiem šiem jautājumiem

reizē.

Akmens izrādījās porains un viegls. Pēc izskata atgādināja sūkli, bet svarā, šķiet, nebija smagāks par koku. Atbilde bija īsa un negaidīta — pumeks!

Tas pats pumeks, kas attīra jebkuru netīrumu no rokām un no traukiem; tas pumeks, ar kura palīdzību veļ velteņus.

Pumeks ir vienīgais tāda veida akmens, kas spēj peldēt ūdenī, līdz ūdens aizpilda tā poras. Pumeks ir porains un viegls kā labi izcepta maize, bet reizē arī tik stiprs, ka spēj izturēt ievērojamu slodzi. Tas ir izturīgs būvmateriāls, kas sava viegluma dēļ ērti pārvadājams.

Pumeks te mūsu priekšā nav gabaliņos kā veikala plauktā, bet veseliem masiviem daudzu kilometru garumā — gan gar krastu, gan salas dziļumā, izveidodams līdz četrdesmit metru augstas, baltas kraujas. Te atrodas simtiem tūkstošu tonnu bagātīgi sakrauta, pašas dabas radīta pirmatnīga puineka.

Tagad saprotams, kāpēc zem kraujām liedags tik plats. P'u- meks nespēj pretoties jūras bangām. Tas ātri atkāpjas bangu ārdošā uzbrukuma priekšā, neatstādams nekādus rifus vai izciļņus, ar ko tik bagātas samērā cietāku slāņu piekrastes. Droši vien arī smiltis te tik staignas tāpēc, ka tās nesastāv no atsevišķiem kvarca graudiņiem, kā tas parasti mēdz būt, bet gan no vissīkākajiem tā paša bangu izskalotā porainā pumeka gabaliņiem. Katrs graudiņš te piesātināts ar ūdeni, un šo ūdeni nespēj izspiest nekādi automobiļu riteņi.

Kā te varēja izveidoties tādi šā brīnišķīgā akmens krājumi?

Grūti pat iedomāties, cik šim krastam ir bijusi karsta, vulkāniskā pagātne. Pumeks taču ir viens no daudzajiem lavas veidiem, un katrs tā gabals ticis kādreiz izgrūzts no zemes dziļumiem izkausētā veidā. Kādēļ tad tas tik maz līdzinās visiem pārējiem lavas veidiem, kas parasti ir smagāki, masivāki un cietāki par pumeku? Izrādās, ka tas atkarīgs no tā, kādos apstākļos lava atdzisusi.

Kas tad būtībā ir lava? Tā ir zemes virspusē izlauzusies magma jeb šķidrā veidā izkususi karsta akmeņu masa, kas

zemes dziļumos atrodas zem milzīga spiediena. Masa, kas pārpilna ar tikpat karstām gāzēm. Atdzisdama lava atbrīvojas no gāzēm, kļūst blīva, viengabalaina, un tikai tās ārējā garozā paliek daudzas «poras» un citi nelīdzenumi ar saplaisājušām robainām malām kā izdedžiem. Visi šie tukšumi ir vienkārši gāzes pūšļi, ar kuriem lava bija piepildīta un kuri vēlāk pārplīsa. Taču tā tas notiek tikai uz sauszemes.

Tagad iedomājieties, ka lavas straume, kas tek no vulkānā, nonākusi jūrā. Vai arī citāds gadījums: lava izvirdusi zem ūdens, kā ne vienreiz vien Kuriļos jau ir noticis. Abos gadījumos aukstajā ūdenī paliek sakarsēta, gāzu burbuļiem pārpildīta masa.

Kaut arī aukstā jūra, saskārusies ar lavu, pārvērtīsies sāļā, verdošā

ūdenī, kaut arī tā sāks burbuļot un mutuļiem velt baltus tvaika mākoņus — nekāda uguns tomēr nepiespiedīs jūru iztvaikot. Atkal un atkal verdošo ūdeni nomainīs jaunas auksta ūdens straumes, palīdzot ātrāk atdzesēt lavu. Tā atdzisīs tik strauji, ka nepaspēs «izspiest» no sevis gāzes, ar kurām ir pilni tās neskaitāmie dobumi. Arī porainas maizes tukšumi taču nav nekas cits kā aizcepuši rezervuāri, kuros uzkrājas rūgšanas procesā atdalījusies gāze. Lūk, kāpēc pumeks ir tik gaisīgs un viegls.

Bet, ja tas veidojies ūdenī, — kāpēc tad mēs pumeku redzam uz sauszemes?, Acīm redzot visam tam sekojis zemes dziļu pacēlums. Atdzisušās lavas masas iznirušas virs jūras līmeņa, izžuvušas, un tukšumus piepildījis gaiss.

Jūras bangas paguvušas apdrupināt no jūras dibena iz- slējušās pumeka kalnu pakājes un radījušas piekrastes kraujas ar liedaga joslu. Vietām pacēlums noticis divos paņēmienos. Tādēļ stāvo krastu vidū šur tur redzams terasveidīgs senā liedaga līmenis. Jūras bangas to izgrauzušas, kad sauszeme vēl atradās desmit piecpadsmit metru zemāk nekā tagad.

Mūsu acu priekšā atklājās mežonīga, dīvaina ainava. Apžilbinoši baltās, pilnīgi kailās kraujas bija dīvāni no vienas vietas gravu izvagotas. Spraugās starp gravām palikušas tikai šauras, asas korītes ar zobiņiem un torņiem — nav pat kur kāju nolikt. Šim reljefam ir arī atbilstošs nosaukums — nelāga zeme.

Pa gravām tecēja sīki strautiņi, ko ūdens aizskalotās pumeka daļiņas padarījušas duļķaini bālganus. Lejā zem stāvajiem krastiem patvērušās vientuļas mājiņas — pagaidu zvejas būdas.

Vai pumekam katrā ziņā jābūt baltam? Nepavisam. Mēs pumeku sastapsim vēl ne vienreiz vien, un gadīsies dažāds: gan pelēks, gan sarkans, gan arī tumši brūns. Krāsa atkarīga no atdzišanas apstākļiem un no pumeka ķīmiskā sastāva, kas var būt loti dažāds.

Drīz mēs arī ieraudzījām, kur pumeks tiek izmantots. Blakus liedagam beidzot parādījās ceļš, un nomocītie zirgi priecīgi nogriezās pa to. Ceļš bija lieliski izbruģēts ar pumeka šķembām. Tādu slāni lauzt un pievest darba vietai ir tīrais prieks.

Te mēs jau varējām sēsties ratos. Pa noblietēto pumeka ceļu riteņi ripoja raiti un gludi kā pa samta paklāju.

Mūsu kabatas bija ne visai glīti izspīlējušās. Ejot pa pumeka piekrasti, pat negribēdams tu savāc sev piemiņai šo savādo «gāzēto» akmeņu kolekciju: tā ir interesanta, nav smaga un var noderēt saimniecībā, pie tam vēl tā nāk no tālienes, no Kuriļiem.

Sofijas līcis

Jājam pa krāšņām kalnu virsotņu taciņām, zālainām no- kalnēm un terasēm, kas no mums pa kreisi strauji izbeidzas pie galvu reibinošiem bezdibeņiem, kuri vērsti pret Ochotskas jūru. Jaukas ir šīs

lieliskās Iturupas pļaviņas! Te pat kroplais me- žiņš pašķir ceļu un bambuss atkāpjas sulīgas, zaļas zāles priekšā, kas ir pilna spilgti ziedošu puķu un sniedzas līdz ceļgaliem, kā īstai zālei pienākas. Lielisks ir siena laiks Iturupas ziemeļos! Bet mēs jau gandrīz bijām zaudējuši cerības te ieraudzīt par krūmājiem zemāku zāli.

Jājam stāvā piejūras grēdā. Zirgi elpo smagi, krākdami un ar kājām iztausta katru soli. Stāt! Kalnu pāreja. Zirgi, redzēdami, ka grūtais kāpiens beidzies, apstājas paši. Te jebkurš ceļa gājējs gribot negribot apstāsies — no šejienes skatienam paveras jauna, līdz šim neredzēta piekrastes daļa. Redzami jauni kalni, jauni grēdu atzarojumi un jaunas ielejas starp tiem, bet lejā zem kājām zaigo gaišzils līcis, kura zilums šķiet nākam no pašiem dziļumiem. Tā ir saskanīga, nobeigta un nevainojama aina. Reti kāds mākslinieks spēs izvēlēties tādus konturu samērus, tādus formu un krāsu savienojumus.

Sākam riskanto kāpšanu lejup pa kalna dzegu. Zirgi neuzticīgi noraugās uz krauju un nobiru pusi. Taka stāvā puslokā nolaižas līdz krastam. Esam nonākuši pie putām klātā līča, kas mūs tā bija savaldzinājis.

Te jau apmetušās vairākas krievu ģimenes. Piejājam klāt diviem ieceļotājiem. Uz sola patālu no krasta sēž gadus divdesmit veca meiča. Tai blakus stāv vīrietis, droši vien nedaudz vecāks. Izrādās — tie ir jauns laulāts pāris.

Te pašlaik ir tāda vieta un tādi laiki, ka jebkuru pretimnācēju var apsveikt ar jaunu dzīves vietu. Mums atbild ar viesmīlīgu ielūgumu ciemos: jau gandrīz pabeigta neliela, glīta māja, celta pēc krievu parauga.

Mūs pacienā ar ceptu kuprlasi, svaigiem ikriem un krabjiem.

— Kā tad tagad sauc līci?

— Par Sofijas līci saucam, — nez kādēļ apmulst jaunais cilvēks.

— Kādēļ par Sofijas līci? — jautājam jaunajai sievai. — Vai tikai jūs neesat pie tā vainīga?

— Nē, mani sauc — Lidija. Bet japaņu valodā līci sauc So- kija, krieviski iznāk kaut kas līdzīgs Sofijai, tā ir vieglāk izrunāt, tāpēc arī tā saucam.

Doma nav slikta. Vārds arī labs. Bulgārijā pat galvaspilsētu sauc — Sofija. Kāpēc gan lai šajā vārdā nenosauktu mīlīgo līci? Lai paliek, ja jau krievu cilvēki paši tā nosaukuši, ģeogrāfus nesagaidījuši!

— No kurienes atbraucāt?

Viņi atbraukuši no Tambovas guberņas. Viņa pabeigusi septiņas klases, viņš — deviņas. Karš neļāvis pabeigt mācības, bet pēc tam abi apprecējušies un atbraukuši uz Tālajiem Austrumiem pasauli paskatīties.

Par saviem iespaidiem tamboviete stāsta pacilāti, ar aizrautību, — var redzēt, ka viņa ir šā ceļojuma galvenā iedvesmotāja. Bet

tambovietis ir drūms īgņa, nebūtu viņas — viņš nekad nesataisītos tik tālā ceļā. Te viņam odi nepatīk, te migla, te atkal krabji negaršo.

Negribas nodarboties ar nepamatotu morāli, taču ar īgno jauno cilvēku vajag pastrīdēties. Nolemju sākt aplinkus:

— Kad mācījāties skolā, vai patika lasīt?,

— Patika gan.

— Un ko vairāk lasījāt: romānus, dzejoļus, ceļojumu aprakstus?

— Daudz kas patika, bet patiesībā vairāk piedzīvojumu stāsti.

— Kādus tad no tiem esat lasījis?

— Par Robinsonu lasīju. Arseņjeva grāmatu par Dersu Uzalu, bez tam Zilu Vernu, Džeku Londonu.

— Nu, vai bija interesanti? Apskaudāt varoņus? Droši vien domājāt: «Ek, ja es būtu Robinsona vai Arseņjeva vietā .. .»

— Tā bija gan dažreiz.

— Nu redziet, jūsu jaunības sapņi piepildījušies! Tagad pats esat salinieks, dzīvojat okeana krastā, vulkānā pakājē, grūtos dabas apstākļos, kur plosās vētras un aukas. Tieši kā romānā! Tagad jūs pats esat kā ceļojumu vai piedzīvojumu grāmatas varonis.

— Tā jau nu iznāk gan, tomēr grūti . ..

— Bet kā tad jūs domājat, vai Džeka Londona un Zila Verna romānu varoņiem, kad tie uzdrošinājās doties dažādos bīstamos pasākumos, jau iepriekš bija garantēta viegla dzīve? Piedzīvojumi tikai tad kļūst par īstiem piedzīvojumiem, ja iepriekš nav zināms, ar ko tie beigsies, ja nākas pacīnīties par laimīgām beigām, parādīt drosmi, attapību un izturību. Par tādu dzīvi kā jūsējā tagad sapņo simtiem tūkstošu jauniešu. Jūs, atbrīvoto salu apgūšanas pionieri, varat būt lepni. Jūs tagad paši esat robinsoni, tikai ne vieni paši uz salas un arī ne starp mežoņiem. Par jums rūpējas valsts. Jūsu rokās ir zvejas flotile un rīki. Jūsu priekšā vesels okeāns, pilns zivju un krabju, vesela sala ar mežu un malku. Strādājiet, iekarojiet Kūriju dabu, pārspējiet to viltībā, kā krievu cilvēki ir pārspējuši Sibirijas aukstumu, Poļesjes purvus un Arktikas polāro nakti! Bet par jūsu līci jaukākas vietas es visā salā neesmu redzējis. Pienācīgi novērtējiet to un jūtieties laimīgi, ka dzīvojat tādā vietā! Atvainojiet manu garo spredi̯ki .. . Laiks braukt.

Jaunie mūs pavada pateicīgi un apmulsuši — viņiem tagad ir par ko padomāt un pārrunāt.

Sofijas līci man nācās atcerēties gadu vēlāk, kad, gatavojot Kūriju ciematu nosaukumu maiņas projektu, kādam no dalībniekiem nepatika vārds «Sofija».

Ir jau viegli nopelt nosaukumu, — bet kā lai izdomā jaunu? Lai to izdarītu, biedram bija par maz iztēles. Izsvītrojis no sarakstiem «Sofiju», viņš nezināja, ko darīt tālāk. Ar ko lai to aizvieto?, Visi nosaukumi bija izzuduši no atmiņas. Viņš griezās pie kaimiņa: «Palūkojieties, kas šajā vietā redzams uz kartes! Vai līcis? Nu, tad

nosauksim ciematu par Līci.

Acīm redzot šim kabineta cilvēkam neinteresēja pašu iedzīvotāju griba, ne arī nosaukums, kas jau radies un ko lieto padomju cilvēki Kuriļos. Izkropļojums bija izdarīts jau pēc tam, kad man nācās pārbaudīt visu pārdēvēto nosaukumu pareizību.

Tā ciemats dabūja dīvaino nosaukumu «Līcis».

Atveru jaunizdoto karti un nespēju ticēt pats savām acīm. Nepietiek vēl ar to, ka ciemats nosaukts par Līci —■ pašā jūras līcītī glīti ierakstīts: «Līča līcis.» Vai man dubultojas vai kas?

Nē, dīvainais nosaukums ir gluži skaidri nodrukāts kartē. Pūlos saprast, kā tas noticis, un beidzot iedomājos. Pirms kartes iespiešanas kāds ir nolēmis saskaņot līča nosaukumu ar jau apstiprināto ciemata nosaukumu. Redzēdams, ka ciemats «Sofija» pārdēvēts par «Līci», kartografs izsvītrojis arī nosaukumu «Sofijas līcis», mecbaniski apmainīdams arī to pret «Līci». Tā radies nejēdzīgais, dubultais «Līča līcis».

Pat gribēdams nevar izdomāt neko nejēdzīgāku. Cik daudz pūlu pielikts, lai sakārtotu nosaukumus, — un tomēr kā nezāle iespiežas sajukums un muļķība!

Bet varbūt šis divkāršais nosaukums no kartēm ieviesīsies? To tik ilgi izrunās ironiski, kamēr pieradīs tāpat kā pie kinofilmas ar dubulto nosaukumu «Volga-Volga».

Tomēr nē, kamēr vēl nav daudz jauno karšu, vajag šo kļūdu izlabot. Rakstu kartografijas priekšniecībai par šo pārpratumu. Turpmāk izdodamajās kartēs «Līča līcim» ir jādod sava vieta Sofijas līcim ar Līča ciematu.

Pieci tūkstoši jaunu nosaukumu

Katrā ciematā piedalos nosaukumu izraudzīšanā. Tas nemaz nav tik vienkārši, kā izliekas. Nosaukumi jādod ne tikai ciematiem, bet arī apkārtējiem kalniem, upēm, ezeriem, kalnu pārejām. Pavisam ir kādi pieci tūkstoši objektu. Un nevar jau dažādām vietām dot vienādus nosaukumus.

Kur vien bija iespējams, tur vārda izvēle notika ar iedzīvotāju aktivu līdzdalību. Esam vienā no šādām sanāksmēm, kurās piešķīra pieci tūkstoši jaunu nosaukumu.

— Vai gribat dabūt krievisku nosaukumu?

— Protams, noteikti gribam, citādi jau nevar ne izrunāt.

— Nu, tad dodiet priekšlikumu!

Visi klusē.

Zvejnieki-stachanovieši iegrimst domās, ārsts rauc pieri. Civilās pārvaldes priekšsēdētājs virpina ūsas. Visa sapulce klusē. Zivju kombinātā direktors domīgi pūš tabakas dūmus.

— Nekā nebūs, bez cienasta laikam neizdomāsim, — viņš joko. — Pat bērnam bez kārtīgas svinēšanas nevar sameklēt vārdu.

— Biedri, svinēt varēsiet pēc tam, kad būs iznācis Dekrets. Ciematu nosaukumus taču tik vienkārši nenosaka. Tā ir juridiska lieta, kas jāapstiprina ar likumu. Tagad mēs varam tikai salu padomju iedzīvotāju vārdā iesniegt priekšlikumus. Dodiet tādu nosaukumu, kas skan patīkami. Citādi gadīsies kaut kā neveiksmīgi nosaukt, un tad nu dariet, kā zināt. Uz kontinenta kādas pilsētas daļa saucas par Smirdošo Kaktu. Tādu adresi pat neērti paziņot, bet vēl neērtāk sacīt: «Mēs dzīvojam Smirdošajā Kaktā.» Bet atbrīvotaiā zemē mēs nekādiem smirdošiem kaktiem neļaujam rasties. Padomājiet kaut vai par to, ar ko jūsu ciemats atšķiras no kaimiņu ciemata. Vai tas labāks par to vai sliktāks?

— Labāks, daudz labāks.

— Nu tad nosauksim tā labākā vārdā, ar ko tas atšķiras. Ciemats patiešam ir kārtīgs, uzposts un mājīgs.

— Nē, tādi vārdi nosaukumam neder. Kas par grūtu uzdevumu! Būs vai konkurss jāizsludina!

'— Ciemats ir labs, tam vajadzīgs arī labs, piemērots nosaukums.

— Varbūt tā ari nosaukt par Labo ciematu? — ieteic kāds no zvejniekiem.

Man ir neērti, bet esmu spiests iebilst:

— Piedodiet, biedri, tomēr labāk būs šo jauko priekšlikumu noraidīt. Jūs neesat vieni uz salas. Otrā salas galā jau ir Labais ciemats, un nebūs ērti, ja uz vienas zemes būs divi nosaukumi — vārdabrāļi. Pasts maldīsies.

Iedzīvotājiem tas nepatika:

— Kas nu tur tajā otrā salas galā par Labo ciematu? Tas taču ar mūsējo Labo nemaz nav salīdzināms …

— Saprotiet, biedri, ka tam Labajam ciematam uz šo nosaukumu ir savas tiesības, pat vēsturiskas.

— Kas tās par tiesībām?

— Tās ir tādas. Vēl 1807. gadā drošsirdīgais krievu virsnieks Chvostovs šajā ciematā pirmoreiz pārmācīja japaņus, kas patvaļīgi bija ieņēmuši salu. Tam par godu līci nosauca Labā Iesākuma vārdā. Tādēļ arī ciematu šā līča krastā nolemts saukt par Labo.

— Jūs mūs pārliecinājāt, biedri ģeograf. Nu, tad sauksim par Skaidro ciematu. Pie mums arvien skaidrs laiks, pat tad, kad līdzās migla.

— Ko lai ar jums iesāku, biedri! Ticat vai ne, bet Labā ciemata kaimiņi jau izvēlējušies sev Skaidrā nosaukumu.

— Tfu tu, it kā labu vārdu vairs nebūtu! Bet ciemats taču tik dižens …

— Nu tad nosauksim to par Dižo ciematu! — iesaucās kāds cits zvejnieks.

Visi nopriecājās un cits caur citu sāk izteikt piekrišanu. Varēja

iedomāties, ka te nikni strīdas, kaut arī visi runāja vienu un to pašu. Runāja par to, ka šis vārds gan slavē, gan arī uzliek pienākumus. Tāds vārds jāprot godam nest!

Pēc gada KPFSR Augstākās Padomes dekretā starp citiem Kuriļu rajona ciematiem lepojās arī Dižais ciemats.

KUDRJAVIJA VULKĀNS

Milzīgais ūdenskritums

Vai gan ir piedodami dzīvot Kuriļu salās un neapmeklēt īstu vulkānu? Tomēr jau pagājis mēnesis, kopš dzīvojam Iturupā, bet nevienā krāterī mēs vēl neesam bijuši. Iznāk tā, ka no Maskavas nokļūt Kuriļos ir vieglāk nekā, atrodoties Iturupā, uzkāpt krāterī.

Antipenko bažas bija pamatotas, ka viņu vairs nedos man palīgā, kad kāpšu vulkānā. Ceļabiedru, kas norīkots man par palīgu, sauc — Genadijs Konovalovs. Arī viņam gribas kāpt vulkānā.

Apskatījuši karti, mēs pirmajai reizei izvēlamies pašu tālāko no mums un pie tam visdarbīgāko Iturupas salas vulkānu. Tas paceļas virs Lāču līča pašā salas ziemeļaustrumu galā. Tur ir rinda vulkānisku virsotņu, no kurām divas samērā augstākās nedarbojas, kamēr trešā nedaudz zemākā nepārtraukti kūp.

Japaņi šo virsotni bija nosaukuši par Io, kas nozīmē «Sēra virsotne». Kad Lāču līcī atgriezās krievu cilvēki (viņi te bija jau XVIII gadsimtā), tie atkal atdeva tam veco krievu vārdu, bet vulkanam, kura krieviskais nosaukums nebija saglabājies, izdomājām jaunu, zīmīgu — «Kudrjavijs»

1 Kydpn8biū — cirtains, sprogains.

Tas ir piemērots vārds. Vulkānā virsotnē arvien vijas karstu sēra tvaiku mākoņīši, balti kā sniegs un cirtaini kā viegli putojoši vilnīši. Tikai retās bezvēja dienās šī baltā dūmaka kāpj tieši gaisā kā stabs. Biežāk gadās, ka vējš, it kā sukādams sprodziņas, liek tai slīgt pa nogāzi lejup.

Mēs šo vulkānu neizvēlējāmies nejauši. Kartē atzīmēta taciņa, kas ved līdz pašam krāterim, bet mēs jau bijām pārliecinājušies, kāda tai

Kuriļu salās liela nozīme. Pa taku vieglāk kāpt un neplīst arī drēbes un apavi. Pirms vairākiem gadiem japaņi krāterī ieguva sēru un pa gaisa ceļu laida to lejā. Kara gados viņi šīs ieguves pameta, gaisa ceļš sabruka un vulkāns tika aizmirsts.

Un nu mēs esam ceļā uz vulkānu. Nelielā kuterītī cīnāmies ar pretī plūstošo straumi, vēju un Frīža līča sīkajiem viļņiem.

Piedzīvojis Tālo Austrumu zvejnieks meistarīgi vada kuteri, nepieļaudams sānisku šūpošanos. Katru vilni, lai nāk no kurienes nākdams, viņš veikli prot uztvert ar kuģa priekšgalu, tā ka tikai daļu klāja, kādus divus metrus, apšļāc putojoši viļņi. Mēs sēžam sausumā, kaut gan tādās reizēs viļņi parasti plūst pāri visam klājam.

Atceros, ka esmu bieži lasījis par japaņu kuģošanas mākslas brīnumdarbiem. Bet mūsu zeme taču ir daudz bagātāka ar jūrām nekā Japana. Mūsu krastus apskalo divpadsmit jūras un divi okeāni, un mūsu cilvēki šajos krastos dzīvo gadsimtiem ilgi, pieraduši pie jūras, pazīst to un nebaidās no tās untumiem un niķiem. Viņi tajā jūtas kā savā elementā, brīvi un jautri, veikli un lietišķīgi. Tie ir īsti dzimuši jūrnieki, kam aiz muguras tēvu, vectēvu un tēvutēvu gadsimtu pieredze. Kūriju kuteru stūresrati atrodas drošās rokās! Lielajai jūras valstij ir krietni jūrniekil

Jūras šaurumā ir drēgns, debesis apmākušās. Kā draudīgi milzeņi līdz pat ūdenim sniedzas lielu vulkānu gruveši. Vienam no tiem saglabājies vecais nosaukums Kamui — «dievišķīgais» (starp citu, šis nosaukums nozīmē arī «šausmīgais» — no kuri- liešu viedokJa šie jēdzieni acīm redzot ir Joti tuvi). Arī kaimiņu vulkānu smailes vajadzētu nosaukt par «demoniem» vai «sātaniem».

Pa jūras šauruma pašu ūdens virsu klīst balti miglas klēpji. Apbraucam apkārt zemesragiem, un aiz tiem izpeld aizvien jauni un jauni balti mākoņiši. Bet tad aiz kāda sevišķi drūma zemesraga parādās vēl viens kaut kādas draudīgi pelēkas krāsas mākonītis. Kas tas varētu būt? Kāpēc starp baltajiem miglas vāliem parādījās pelēks? Varbūt tur- no kādas plaisas vulkānā nogāzē kūp karstas gāzes?

Pabraucam vēl dažus desmitus metru uz priekšu, un mīkla atrisinās. Izrādās, ka pelēkais mākonis ir milzīga ūdenskrituma šļakatas. Turpat vai no simt metru augstuma, no reibinoši augstas kraujas gāžas lejā varena ūdensstrūkla. Tā iztek no ieplakas virs krants kā no ūdensnovada caurules gandrīz līmeniskā straumē, kas gaisā noliecas un brīvi gāžas zemē. Rodas svērtenisks ūdens stabs, kas krīt lejup vienu vai varbūt pat vairākus metrus atstatu no kraujas.

Šo lidojošo ūdeni pārvalda vējš. Tas vienīgais spēj pavēlēt šai lepnajai upei, kas pametusi savus krastus un izrāvusies brīvā, simt metru augstā lidojumā pa gaisu. Vējš krītošo straumi kustina te spēcīgāk, te vājāk, un tā lokās te pa labi, te pa kreisi kā dzīva.

Taču lidojošajam ūdenim ir arī savs ienaidnieks, kas tam uzglūn

lidojuma laikā. Šis ienaidnieks ir ātrums. Nesastopot pretestību, straume nolido desmitiem metru un ar katru metru palielina krišanas ātrumu. Tā krīt, krīt un beidzot nespēj vairs izturēt pieaugošo ātrumu. Ūdens sašķīst pret gaisu. Brīnišķīgā ūdenskrituma zemākajā daļā straume pazūd. Tā pārvēršas tajā pašā šļakatu mākonī, kas mūs tā pārsteidza ar savu drūmo, pelēko krāsu pretstatā baltajiem miglas vāliem.

Salūts lācim

Lāču pussala, ko mēs apbraucām, acīm redzot nolēmusi attaisnot savu nosaukumu — pa kreisi no ūdenskrituma zālē ganās prāvs lācis. Garāmbraucošais kuteris tam pilnīgi vienaldzīgs.

Un pamatoti, jo krasti ir tik stāvi, ka piestāt pie tiem nav nekādu cerību. Neatkarīgais dzīvnieks uz mums pat paskatīties nevēlas.

Konovalovs to nespēj izturēt: «Pagaidi, gan es tevi pārsteigšu!» Atskan īsa automata kārta. Lācis, protams, ir pārsteigts. Skaidrs, ka no tāda attāluma nav vērts tērēt patronas. Tomēr šāviena troksnis un tuvu garām aizlidojušās lodes padara pinkaini nemierīgu: viņš nolemj aizvākties tālāk no nepieklājīgā kutera ar labu. Kur viņš noslēpsies?

Pēc izskata neveikliem un nesteidzīgiem, bet patiesībā loti ātriem un manīgiem lēcieniem lācis kāpj augšā pa zaļu nogāzi, smieklīgi kratīdams ķermeni kā lielu, rūsganu maisu. Nogāzes stāvums to nemaz nemulsina. Pat vēl vairāk — viņš virzās arvien tuvāk kraujai, no kuras gāžas zemē milzīgais ūdenskritums. Vai tikai satrauktais zvērs negrib iet zem nomierinošas dušas?

Kādas pusotras minūtes laikā lācis sasniedz nogāzes augšējo kranti un te apstājas, juzdamies pilnīgā drošībā. Tālskatī var labi redzēt, ar kādu ziņkārību viņš no kraujas malas mūs vēro.

•— Ek Konovalov, Konovalov! Tu ar savu salutu esi sasmīdinājis lāci. Paskaties, kur tas raugās un smejas …

* * *

Apbraucam ap stāvu zemesragu, ko nosaucam rakstnieka — dabas cienītāja Michaila Prišvina vārdā.

Tad nāk Lāču līcis ar savām varenajām okeana bangām. Te ir baltās dūmu sprogās tinies konuss, kas aicina mūs, un gaisa ce|a masti, kas rāda ce|u uz krāteri. Mēs jokojam, ka nebūtu slikti šo ceļu saremontēt un uzbraukt krāterī tieši pa funikuleru. Savādi bija dzirdēt no apkārtnes pazinējiem, ka, neskatoties uz taku, ceļš uz virsotni ir grūts.

Kuteris piestājas krastā tur, kur to vismazāk varēja gaidīt, •— zemūdens un virsūdens akmeņu labirintā, kuru dēļ nācās izslēgt motoru un irties ar kārtīm. Tieši šie akmeņi samazina bangu spēku, un tieši te ir visvieglāk piestāt pie krasta. Taču arī te kuteris jāvada ļoti veikli. Viena neuzmanīga kustība — un kuģi var satriekt pret tiem pašiem rifiem, kam vajadzēja aizsegt to pret bangām.

Ciemata zvejnieku jutīgā dzirde uztvērusi kutera tuvošanos pat biezā miglā cauri bangu dārdoņai. Ciematā atskanēja gongs, un visi iedzīvotāji pēc šā signālā, kas nozīmē «pieņemt kuteri!», salasījās krastā.

Mūsu mestos «galus» veikli uztver, un krastā jau sāk griezties

jautrs karuselis: piecpadsmit cilvēku, skriedami ap stabu, aiz roktura griež lielu grieztuvi, un tauva kuteri velk pie krasta. Nedrīkst vilcināties ne mirkli — ja aizkavēsies, būs par vēlu, un varenas bangas sadauzīs kuģīti pret klintīm.

Krastā zvejnieki patlaban atbrīvo no zivīm tikko no jūras atvestu tīklu. Tajā sitas, spārdās un lēkā simtiem lielu un mazu zivju. Brīdi pa brīdim viss tīkls stipri nodreb, it kā tajā grozītos kāds nezvērs. Un tiešām, starp sīkajām zivtelēm pēkšņi atklājas liels, spīdīgi pelēks ķermenis … Šķība, apaļa mute, šausmīga, zobaina rīkle, kas drudžaini tver gaisu. Zvejnieki ar pieta sitieniem pa galvu tūdaļ nobeidz plēsoņu. Haizivs!

Tad, lūk, kāda ir šī trīsmetrīgā zemūdens džungļu tīģeriene!

Motorists ved mūs uz ciematu. Viesmīlīgie krievu zvejnieki, kas pārcēlušies šurp no Odesas, pacienā mūs ar vārītiem krabjiem.

Kāpiens Kudrjavija vulkānā

Rīts pievīla mūsu cerības: bieza, pienam līdzīga migla ietina visu apkārtni, bet ekskursiju atlikt nebija iespējams. Cerēdami, ka laiks noskaidrosies, mēs nolēmām doties ceļā. Iespējams, ka migla guļ tikai lejā, bet kalni virs tas var but skaidri.

Devāmies ceļā un tūlīt sapratām, ko Kuriļu salās nozīmē septiņus gadus nelietota taka. Tā paspējusi tik ļoti aizaugt ar alkšņiem un bambusu, ka bieži vien nav saskatāma pat īsajās simtmetru atstarpēs starp gaisa ceļa mastiem. Arī te bambusa stiebri ir noliekušies pa nogāzi lejup un rēgojas nācējam pretī kā šķēpi. To galotnes sakļāvušās pāri takai un savijušās tik pamatīgi, ka tās nav iespējams atšķetināt. Tikai lienot četrrāpus, starp stiebru pamatnēm var izšķirt tikko manāmu gram- biņu, kādā tagad pārvērtusies taciņa.

Pat uz taciņas par katru metru nākas cīnīties ar džungļiem. Laiku pa laikam, nonākot pie pussagruvušiem mastiem vai atrodot bambusa brikšņos iekritušo metala trosi, ar smaidu atceramies savus sapņus par funikuleru.

Pēc pusotras stundas cīniņa cauri bambusu biezoknim esam nogājuši divus kilometrus. Tas vēl ir tīri labs temps. Mēs esam gluži slapji, kaut arī lietus nav lijis ne pilītes: samirkām, lauzdamies cauri brikšņiem, ko migla padarījusi slapjus.

Beidzot slaido bambusu nomaina zemāks, līdz ceļgaliem, un tūlīt kļūst vieglāk elpot. Te beidzas arī migla — mūsu aprēķins izrādījies pareizs. Tā tagad guļ zem mums kā biezs baltu mākoņu plīvurs, bet tam pāri spoži spīcl saule, zilgmo debesis un slienas vulkānisko milzeņu stāvi.

Tagad kļuva redzams viss tālākais ceļš. Un, kaut gan ceļš tagad bija daudz stāvāks, mēs sākām virzīties uz priekšu viegli, kā spārnoti. Apkārtējās nogāzēs tagad zaļoja zemi ciedru zvilnēja brikšņi, taka kļuva skaidri saskatāma.

Pārsteidza tikai tas, ka ielejā, pa kuru mēs gājām, apmēram kilometru platā joslā viss ciedru zvilnājs bija nokaltis. Starp zemo bambusu stiebriem rēgojās tikai pelēkas, nokaltušas zvilnēja zaru rīkstes. Kas gan to tik platā vienlaidu joslā varēja izkaltēt?

Iemesls te varēja būt tikai viens: vēja dzīti, no vulkānā šurp nokļuvuši karsti sēra tvaiki un izpostījuši augu valsti. No ta laika atkal izaugt ir paspējis tikai bambuss, kamēr zvilnājs tā arī nav atdzīvojies.

Negribot nāk prātā: ja nu tagad, kamēr mēs te kāpjam, arī mainās vējš — kur tad lai paglābjas? Vai mums neklāsies tāpat kā zvilnājam? Par vulkāniem taču rakstīts tik daudz šausminoša, ka, pirmoreiz ar tiem iepazīstoties, ir piedodama neliela baiļošanās.

Bet, ja «no vulkānā baidīsies, krāterī neuzkāpsi». Cilvēki taču te ir

ne tikai bezbailīgi staigājuši, bet pat krāterī ieguvuši sēru. Tādēļ — uz priekšu cauri vairākām dziļām, izkaltušām ieplakām, pāri mežonīgām plaisām, kas atgādina aizas, metru pa metram arvien augstāk un augstāk, tuvāk un tuvāk vilinošajām, baltajām dūmakām.

Arvien biežāk apstājamies, lai atvilktu elpu. Kļūst karsti. Mūsu uzvalki jau sen izžuvuši, un tagad mums nebūtu nekas pretī no jauna samirkt, lai atsvaidzinātos.

Daba kļūst arvien drūmāka. Jau pazūd bambuss, pamirušais zvilnājs un pat pēdējā zālīte. Mums apkārt kailas nogāzes, melnas, pelēkas, šķembainas un klinšainas, ar savu izskatu atgādinādamas par nesenajām vulkāniskajām katastrofām.

Vulkāns klusē jau vairāk nekā sešdesmit gadu, taču šīs šūnainās vulkāniskās bumbas, šīs akmenī sastingušās lavas šļakatas, kas nereti katra sver veselu tonnu, šķiet it kā tikai vakar būtu te nokritušas.

Blakus milzīgiem, dobumainiem blāķiem mājas vai smagās automašinas lielumā izkaisītas samērā sīkākas bumbas un bumbiņas — čemodānā, galvas, dūres vai rieksta lielumā. Katra no tām ir šūnaina un poraina kā sūklis, saplaisājusi kā fabriku izdedži. Visi šie caurumi akmeņos ir pārplīsušu karstu gāzu pūslīšu atliekas. Dažas bumbas ir sarkanas, dažas — pelēkas, citas ogļu melnā krāsā.

Un viss tas ir uzlidojis gaisā no briesmīga sakarsētu gāzu spiediena! Viss tas ir gāzies zemē no augšas! Viss vulkānā konuss ir kā milzīga, poraina smilšu un izdedžu kaudze, kas tikai vietām «nošūta» ar sastingušu lavas straumju šuvēm.

Briesmīgai vajadzēja būt šai krusai, kad konusa rīkle dārdēja kā liela kalibra neredzams zenitlielgabals un nodrebēdama izgrūda debesīs nokaitētos akmeņus! Lieli akmeņi bombardēja konusu un uzkrājās tā virsotnē, radīdami tikko uzkritušajos pelnos dziļas, starveidīgas gravas. Pelnu mākoņi ir lidojuši tālāk un kaisījušies gan vulķana pakājē, gan pār tāliem ciematiem, gan, vēja nesti, desmitiem un simtiem kilometru projām jūrā un uz tālākām grēdas salām.

Jo augstāk, jo vairāk sarauta dzelzs trose. Pieskaries — un tā turpat pirkstos sabirzt rūsas putekļos, tik ļoti pa šiem gadiem to saēduši sēra tvaiki.

Vēl brīnišķīgāk pārveidojušies gaisa ceļa masti. Apakšā tie pelēki, pa pusei satrunējuši, bet augšā — tikpat kā jauni, ugunīgi sārtā krāsā, it kā tos kāds tikko būtu noēvelējis vai nokrāsojis. Pieejam klāt un tad saprotam — arī koksne bijusi pakļauta sēra tvaiku iespaidam un tādēļ ieguvusi tik spilgtu krāsu.

Nu jau esam tuvu pie mērķa. Mazliet mainās vējš — un mēs jau sajūtam vulkānā elpu. Gaisā manāma sēra smaka. Dodamies vairāk pa kreisi, lai apietu krāteri no vēja puses. Vējš šodien pūš no okeana, bet mēs kāpām no Fiīza jūras šauruma puses.

Kāpjot nepazīstamā kalnu korē, pārejā vai virsotnē, mūs pārņem

sen pazīstama, taču katrreiz jauna, aizraujoša gaidu pilna sajūta. Kādi bezdibeņi, kādi plašumi atvērsies, raugoties no tās! Tagad taču mēs pirmoreiz no tāda augstuma ieraudzīsim okeānu, Lielo okeānu, kura ūdens plašumi neierobežoti sniedzas līdz pat Amerikai .. .

Uzskrienam pašā korē. Sejā strauji iesitas brāzmains vējš un it kā atduras pret krūtīm. Priekšā — stāva nogāze un bezgalīgi plašs okeāns, bet tas nav okeana ūdens, nē! Zem mums līdz pašam apvārsnim izklājies pūkainu mākoņu okeāns, pār kuru uz zilā debess fona kā gigantisks šķirsts paceļas Iturupas sala, un turpat blakus mums savu karsto elpu dveš virsotne.

Tagad — steigšus pie kratera!

Pa kūpošiem krāteriem

Kartē nebija saprotams, kādas formas ir šā vulkānā krāteris. Mēs iztēlojāmies to vai nu kā piltuvi, vai arī kā bezdibens aku, kurā ir baismīgi ielūkoties. Cik liels bija mūsu pārsteigums, kad: nonākuši virsotnē, ieraudzījām savā priekšā nevis aku vai piltuvi, bet gan pavisam seklu bļodveidīgu kausu ar plakanu dibenu un ne pārāk stāvām malām. Tas bija krāteris.

No nelielajām plaisām tā sienās izplūda baltu dūmu gūzmas, bet dibens veidoja pilnīgi līdzenu laukumu. Acīm redzot te kādreiz bijis kratera ezers, kas vēlāk izžuvis, bet dūņas, kas tajā nosēdušās, izveidojušas blīvu kratera dibena virsmu.

Noskriet lejup pa kratera nogāzi un paskraidīt pa šo laukumiņu bija viena mirkļa darbs. Taču jau pirmie soļi lejā lika būt piesardzīgiem. Ejot pa izkaltušo dibenu, soļu troksnis dobji atbalsojās kā tukšā mucā.

Pārbaudīdams padauzu ar ģeologu āmuriņu. Bum-bum- bum — zem kājām nodārd nezināms tukšums. Kļūst baigi. Virs kāda bezdibeņa mēs atrodamies? LIn cik biezs var būt šis tiltiņš, šī garoza, kas mūs tur un pēc izskata ir tik mānīgi blīva un izturīga?

Par šo jautājumu manam biedram ilgi domāt nenācās. Garoza zem viņa kājām ielūza kā pakusis Iedus un vairākus metrus tālu iegrima par kādu pusotru metru. Uztraukumā viņš

metās atpakaļ uz kratera malu, mukdams no pamatnes, kas slīdēja laukā no kāju apakšas. Bet, kad grimšana apstājās, ziņkārība pārspēja bailes. Kā lai neizpētī, kāds bezdibenis uzglūn ļaudīm ar savu rīkli, aizvilcis tai priekšā tādu viltīgu plēvi! Viņš griežas atpakaļ uz draudīgā lūzuma vietu, tikai ne vairs skriešus, bet uz pirkstgaliem, tik tikko pieskaroties garozai. Nu ir izlauzts caurums un redzams garozas biezums — pavisam tikai kādi desmit divdesmit centimetri, bet zem tās ir tukšums, tikai nebūt ne bezdibenis. Tikai divus metrus zemāk par virsējo garozu ir redzama tieši tāda pati apakšējā. Kas tie par brīnumiem!

Izlauzuši augšējās garozas caurumu platāku, nolaidāmies uz apakšējās un pamēģinājām ar kāju — izturīga. Piedauzījām stiprāk — bum-bum-bum, — atkal apakšā tukšums. Ko tas var nozīmēt, vai viss krāteris būtu nožogots ar plēvītēm tāpat kā bambusa stumbrs? Te mēs vairs nespcjām noturēties, neizlauzuši caurumu apakšējā plēvē.

Padodas arī tā. Izlauztās garozas gabaliņi sāka birt lejup, un pa izlauzto caurumu izšāvās karstu, baltu sēra dūmu strūkla, par laimi netrāpīdama sejā. Nu vairs ar krāteri nevarēja jokot, mums vajadzēja steidzīgi atkāpties.

Kā radies šis daudzstāvu plaukts, ko vulkānā krāterī veido

līmeniskas starpsienas un tukšumi? Trīs nedēļas pēc mūsu apmeklējuma vulkāns pats palīdzēja atbildēt uz šo jautājumu, izsviezdams gaisā nedaudz karsta ūdens. Izrādās, ka šādi izplūdumi notiek periodiski. To rezultātā krāteris piepildās ar šķidriem dubļiem (ūdenī izšķīst ļoti daudz irdeno vulkānisko pelnu). Ja šāds izplūdums notiek ziemā vai pavasarī, kad krāterī ir daudz sniega, tas pa daļai izkūst zem karstā ūdens, bet dūņas, kas nogulsnējušās ezeriņā, pārklāj sniegu. Ezers pēc tam izžūst. Atlikušais sniegs karsto gāzu ietekmē kūst, un starp dūņainajām garozām paliek tukšumi.

Mūsu apmeklējuma dienā vulkāns mūs ar izvirdumiem nepagodināja, vienīgi kūpināja karstu gāzi pa caurumiem kratera sienās. Šādu gāzu izplūšanas veidu sauc par fumarolu.

Kādai fumarolai mēs no vēja puses piegājām cieši klāt. Caurums, kura sienas sērs bija padarījis dzeltenas, ir kādu pusmetru diametrā. Smacīga sēra tvaiku smaka sajaucās ar aso sērgāzes smaku. Acīm redzot daļa sēra sadeg vēl zemes dzīlēs.

Tagad mums nesenās bailes jau šķiet smieklīgas. Fumaro- las mēs jau labi pazīstam un pat mēģinām kūpošajos caurumos bāzt pirkstus. Vairāk par vienu reizi, protams, nebāžam — apsvilst kā uz primusa liesmas.

Nosēdinu Konovalovu fumarolas priekšā, lai nofotografētu. Pēkšņi viņš uzlec kājās kā applaucējies. No akmeņu kaudzes, ko viņš sēzdamies bija mazliet sakustinājis, sāk spēcīgi sūkties karsti, balti dūmi.

— Jūs jau, mīļais, esat uzsēdies tieši uz fumarolas!

Sākām aptaustīt zemi un atklājām vēl dažas karstas vietas. Dažreiz pietika atstumt tikai vienu pašu akmeni, lai tajā vietā rastos fumarola.

Apiedami krāteri, nonācām pie tā pakaļējās sienas. Sev par lielu brīnumu ieraudzījām otru tādu pašu krāteri ar tādu pašu dibenu, tādām pašām izžuvuša ezeriņa paliekām, tādām pašām plaisām, fumarolām un sēra noslāņojumiem. Apgājām arī to — blakus atradām trešo krāteri, aiz tā ceturto . .. Cik viņu īsti būs?

Sēra dūmu stabi ļoti ierobežoja kustību starp krāteriem, tādēļ nebija viegli tos saskaitīt. Izrādījās, ka pavisam ir septiņi krāteri, katrs piecdesmit līdz septiņdesmit metru diametrā un piecpadsmit līdz divdesmit metru dziļumā. Tie novietojušies cits citam blakus kā bišu šūnas.

Acīm redzot pēdējais izvirdums noticis bez spēcīgiem sprādzieniem, no kā mēdz uzlidot gaisā virsotne un tās vietā paliek rēgojamies milzīgs krāteris. Nē, te notikuši tikai sīki «sprā- dzieniņi», un, rau, kur to sekas — nelieli, šūnveidīgi kraterīši.

Nolēmām saskaitīt fumarolas. Izrādās, ka tas ir vēl grūtāk. Šķiet, ka atsevišķu, kūpošu caurumu te ir bez skaita. Saskaitītie ne ar ko

neatšķīrās no nesaskaitītajiem. Daudzās vietās gāze starp akmeņiem sūcās tieši cauri irdenajai gruntij. Pavisam saskaitījām divpadsmit lielas fumarolu vietas, pa desmit līdz piecpadsmit «dūmu» stabiem katrā, kopskaitā vairāk par pusotra simta «dūmu».

Kāda no fumarolām laiž tvaiku, šņākdama kā lokomotive. Virs varenā, siegbaltā tvaika staba pret spilgti zilo debess fonu slienas oriģinālā celtne, kas atgādina ar griezumiem rotātu zeltaini dzeltenas krāsas lapeni. Šī lapene ir pašas dabas darināta, un tā sastāv no tīra sēra, kas pamazām nosēdies uz kūpošā cauruma malām. Kāda sarežģīta, dažāda virziena vēju rotaļa bijusi vajadzīga, lai no sēra varētu rasties tādas režģo- tas sienas un tām pāri sakļauties dzintara spraišļi! Kādā sēra valstībā esam nonākuši, ja te no sēra uzceltas veselas lapenes? Ja te būtu pilis, šķiet, mēs nebrīnītos arī par sēra pilīm.

Sērs krāterī ir piesātinājis un padarījis bezkrāsainu visu grunti, bet fumarolas pastāvīgi papildina tās krājumus.

Pie gaisa ceļa augšējā galapunkta pienāk vagonešu sliedes, kas izlokās gar visiem krāteriem. Tas acīm redzot bijis izplānots tā, lai būtu iespējams ātri manevrēt no vienas kratera puses uz otru, ja pēkšņi mainās vējš. Citādi karstās gāzes var ap- plaucēt un saindēt ļaudis. Vagonešu sliedes ir sarūsējušas. Piederoties sliedēm, tās sabirst rūsganā pulverī tāpat kā trose.

Atstājuši krāterus aiz muguras, izejam uz vulkānā dienvidrietumu nogāzes.

Mūsu priekšā pavērās neaizmirstama aina. Miglas okeāns, kā ar nazi nogriezts, izbeidzās baltas sienas veidā pie mežainiem kalniem salas iekšienē. Dziļā ielejā starp kalniem mirdzēja līkumaina upe, bet tās zālainajā palienē zaigoja neskaitāmi mazi spogulīši — ezeriņi.

Upes augštecē izpleties liels ezers, bet blakus paceļas zems, patstāvīgs konuss ar krāteri un stāvām nogāzēm un ļoti akmeņains. Tas ir Kudrjavija pats tuvākais kaimiņš — vulkāns, kas vēl senos laikos nosaukts par Mazāko Brāli. Trāpīgs nosaukums! Šo blakus smaili patiešām gribas uzskatīt par Kudrjavija mazāko brālīti. Bet ģeologi tādu oficiāli sauc mazāk glaimojošā terminā — par parazitkonusu.

Varbūt pamēģināt nolaisties pie ezera? Visa pret ūdeni vērstā vulkānā nogāze ir pieblīvēta ar atdzisušas lavas kaudzēm. Tās virspuse no tālienes atgādina melnu upi, kurā ņirb sīki vilnīši. Jāpieiet tuvāk. Kas tā par ņirboņu?

Mēs nonākam it kā melnā akmeņu mežā. Pārakmeņojušās upes «šļakatas», kas iztālēm izskatās pēc sīkiem vilnīšiem, patiesībā ir divus, trīs vai pat četrus metrus augstas. Tie ir melni un asi izciļņi, šūnaini puni, akmeņainas skabargas, ieplīsuši atnadži . .. Daži no tiem izturīgi, citi aizdomīgi šūpojas un, liekas, tūlīt sabruks. Zeme kļuvusi kā adataina suka — nav kur kāju nolikt. Dažas akmens «šļakatas» ir tik

augstas, ka tām pāri nemaz nav iespējams tikt, bet, ja ari pārrāpsies, tad saskrāpēsies un saplēsīsi drēbes. Krist te bīstami. Kritiens uz akmens adatām var izrādīties pēdējais šajā pasaulē.

Baigs, melns tuksnesis. Kopš šī lavas izvirduma laika — sešdesmit gados — vairāku kilometru apkārtnē nav izaugusi neviena zālīte, neviens krūmiņš.

Sevišķi varena lavas straume ir izvirdusi no Mazākā Brāļa. Kā liela mēle lava pieskārusies Kudrjavija pakājēm, sadalījusies vairākos atzarojumos, un kāds no tiem ievēlies tieši ezera ieplakā.

Var iedomāties, kāda šņākoņa, kādi tvaika mutuļi radās, karstajai lavas masai pieskaroties aukstajam ezera spogulim! Lavas straume aizžogoja ceļu sīkiem strautiem, kas traucās uz ezeru, aizdambēja tos un strautu ieplakās izveidoja veselu virkni jaunu ezeriņu.

Vērīga acs saskatīs, ka arī pats lielais ezers radies, kādreiz lavas straumei aizdambējot ieleju, tikai tas būs bijis ļoti sen — varbūt vēl Kudrjavija un Mazākā Brāļa rašanās pašā sākumā.

Kudrjavija konuss ir sauss. Kā gan ūdens lai noturas šajā poraino akmeņu kaudzē! Katrs piliens iesūcas dziļumos, lai iznirtu tikai ieplakās pie pakājēm strautu veidā. Mēs savām vien

kāršajām brokastīm izmantojam ūdeni, kas tikko sūcas no virsotnē vēl nenokusušā sniega apakšas.

Tā beidzās mūžam neaizmirstamā pirmā tikšanās ar darbīgajiem krāteriem. Jau izdarītas v'sas piezīmes, zīmējumi, fotouzņēmumi, kolekcijai paņemti sēra, pelnu, bumbu un lavas paraugi.

Iespējams, ka pa mūsu pēdām šurp uzkāps cilvēki, lai atjaunotu sēra raktuves un piespiestu vulkānu kalpot mūsu saimniecībai.

Lejup kāpjam naktī

Sākām kāpt lejup. Jau par pirmo mēģinājumu novirzīties no ceļa, pa kuru kāpām augšup, tikām sodīti, nonākot kustīgajās nobirās. Šajā vietā vulkānā nogāzi sedz milzīgs asu akmens plākšņu apmetnis. Sākumā pa akmeņiem kāpt lejup ir viegli. Taču drīz viss šis šķembu apmetnis sāk kustēties kopā ar mums. Te jau draud nepatikšanas. Sāk kustēties arī tie nobiru akmeņi, kas palikuši virs mums. Tagad tie, lēkādami kā bumbas, birst mums virsū no augšas. Vajadzēja sarauties un sastingt, lai nogaidītu, kamēr nobiras apstāsies. Laime, ka neesam tās pārāk stipri sakustinājuši. Tagad būs sevišķi jāuzmanās.

Ik mirkli riskēdami radīt bargu akmeņu lietu no augšas, mēs apmēram divsimt metru kāpām lejā veselu stundu un nomocījāmies vairāk, nekā kāpdami tūkstoš metru augšup.

Beidzot mēs vēl nonācām pavisam citā ieplakā, ne tajā, pa kuru iet taka, bet aptvērām to tikai tad, kad bijām jau nokāpuši biezas miglas slānī.

Taku meklēt negribējās. Bija liels kārdinājums kāpt lejā tieši pa gultni, jo katra ieplaka galu galā iznāk pie jūras. To sevišķi vēlējās Konovalovs. Meklēt taku nozīmēja nekāpt lejā, bet iet pa nogāzi, vietām pat kāpt atkal augšā, bet tas būtu pavisam nejēdzīgi. Iet pa nogāzi bez takas —• nemaz nav patīkami. Ne velti ir gudrs sakāmvārds: «Nestaigā pa nogāzi — nošķiebsi zābakus!»

Taču man visvairāk bija jāturas pie cita baušļa, kas iegūts kalnu tūrista praksē: «Sargies kāpt lejup pa nepazīstamām ieplakām, kur nav ceļa!», «Bīsties no talvegiem!»,*[3]* «Labāk pamo- kies, apejot pa nogāzi, labāk griezies atpakaļ, kāp augšā, tikai neuzticies gultnēm!»

Ieplakas bieži vien izbeidzas ar stāviem ūdenskrituma pakāpieniem, kurus no augšas nemaz nevar pamanīt. Ja pa tiem sāk kāpt lejā, var iekulties nelaimē: var palikt karājoties — ne vairs uz priekšu, ne atpakaļ. Ir gadījies, ka nepiedzīvojuši tūristi, izvēlēdamies ceļu pa nepazīstamu talvegu, palikuši tādos ūdenskrituma kāpienos un aizgājuši bojā vai arī tikuši sakropļoti, nogāzdamies no tiem. Bet daži, kas «palikuši karājoties», pat zaudējuši prātu.

Mūsu apstākļos atrasties virs ūdenskrituma kraujas nozīmē nenovēršamu naktsguļu bambusa biezoknī, ko nepārtraukta migla padarījusi slapju.

— Nē, Konovalov, pa talvegiem nevar iet, dosimies pa labi.

Mans ceļabiedrs negribot paklausa. Lai izkļūtu no nelaimīgās ieplakas, nācās doties pa nogāzi uz labo pusi, šķērsot vēl kādas desmit dziļas ieplakas, kuras atkal vilināja doties lejup pa gultni. Šķiet, pārāk daudz ieplaku. Vai tikai nebūsim palaiduši garām to, pa kuru iet taka? Taka te tāda, ka to viegli var arī nepamanīt. Tomēr tad mums

vajadzēja pamanīt zemē nokritušo trosi — gaisa ceļa metala trosi. Bet, tā kā trose ir sarauta, tad varēja gadīties, ka esam pārgājuši taku tieši tādā vietā, kur troses nav …

Mūsu neatlaidība vainagojas ar panākumiem. Jau krietnā krēslā mēs klūpam pār ilgi meklēto trosi. Kaut vienmēr varētu paklupt ar tādu prieku! Trose ir visdrošākā pazīme, ka beidzot esam uz takas.

Miglā tumsa sabiezēja sevišķi ātri, bet palikuši vēl kādi trīs kilometri ko kāpt lejup pa bambusa džungļiem.. Izlauzušies cauri pirmajiem desmit metriem bambusa, bijām cauri slapji. Tagad vairs nevarējām redzēt ne taku, ne trosi, ne mastus. Visnepatīkamāk būtu bijis pazaudēt ar tādām pūlēm sameklēto taku un lauzties cauri bambusa biezokņiem. Bet vēl nepatīkamāk būtu iestrēgt tajos un pilnīgi izmirķušiem pārnakšņot turpat netālu no mājām.

Taču, cik dīvaini: tur, kur dienā acis ar pūlēm saskatīja taku, naktī necaurredzamā tumsā to sameklē pašas kājas. Tikai reiz mēs nomaldījāmies un zaudējām desmit minūtes, kamēr atradām taku. Dažreiz palīdzēja arī trose, ko sataustījām, ar kājām.

Arvien dzirdamāk priekšā krāc krasta bangas, kas liedagā valsta vulkāniskās bumbas. Beidzot esam cauri bambusa biežņai. Tepat arī sēra rūpnīcas drupas, līča krasts, mājiņas. Saimnieki jau nolēmuši, ka mēs esam iestrēguši kalnos, un negrib ticēt, ka tikko atbraucis cilvēks var naktī nokāpt no vulkānā.

Odesas zvejnieki brīnījās arī par to, ka «pie mums augšā» bijis labs laiks, kamēr lejā — visu dienu migla. Tie ir vēl nepiedzīvojuši kurilieši, kas nav paguvuši ievērot, ka šādas laika kombinācijās Kuriju salās vasarā diezgan parastas.

Šajā vakarā augstākais apbalvojums bija karsta tēja un sausa veļa. Pārdzīvotās nepatikšanas attālinājās no mums, kad par tām pastāstījām, un atmiņā iespiedās, drūma, kūpoša vulkānā ainas, tā krāteri un fumarolas, ezeri un lavas straumes. Un nogurums, kas bija pārņēmis pa dienu piepūletās kājas, netraucēja priecīgo domu: esam bijuši uz īsta vulkānā un tagad zinām, kādi šie vulkāni ir!

Kur te radies automobilis?

Nakts. Pēc grūta maršruta miegs parasti spēcīgs un dziļš. Okeana bangu rūkoņa ieaijā ar savu vienmuļību. Taču šodien iespaidu bijis tik daudz un, lejā kāpjot, samirkšana bambusa biezoknī tik ļoti uzmundrināja, ka miegs ir saraustīts, nomods mainās ar pusmiegu. Sapņi jaucas ar atmiņām.

Aiz starpsienas mierīgi guļ saimnieki. Padomju zvejniekiem vulkāni un zemestrīces šķiet kaut kas nereāls.

Ģeogrāfu dzīve ir nemierīgāka. Mēs pārāk bieži atceramies Zemes garozas nepastāvību, dabā ik uz so]a pārāk daudz redzam kādreizējās un arī tagadējās nepastāvības sekas, tādēļ ik mirkli gaidam iespējamās jaunās parādības. Katra krasta terase, kura kā balkons paceļas pār

pašreizējo piekrastes joslu un kurā ir saredzamas senas pludmales pēdas, ir desmitiem zemestrīču izcelta; mēs saskatām katra atsevišķa apakšzemes grūdiena sekas, zeme šķiet kustamies mūsu acu priekšā. Ģeografam zemes pacēlumi nav iedoma, bet pierādīta īstenība.

Tīri neviļus gribas domāt, ka šādas dabas katastrofas ir bieža parādība. Tādēļ dīvaini liekas tas, ka šeit dabā manāmas pavisam nelielas izmaiņas. Jau mēnesi ceļojam pa salām, bet — nevienas zemestrīces, neviena izvirduma. Nākas sev atgādināt, ka ģeoloģiskiem procesiem ir īpaši tempi, īpaši laika samēri, kas nav salīdzināmi ar mūsu priekšstatiem par ilgiem vai īsiem termiņiem. Pat cilvēka dzīve — salīdzinot ar pašu īsāko ģeoloģisko laikmetu, ir tikai niecīgs mirklītis. Kuriļu salās var nodzīvot pat visu mūžu un tomēr neredzēt neviena izvirduma. Ļoti var būt, ka tā būtu bijusi tikai laimīga sagadīšanās (diezin vai laimīga?), ja man izdotos būt par kādas bargas dabas katastrofas — izvirduma vai zemestrīces liecinieku.

Zemestrīci esmu piedzīvojis bērnībā, 1921. gadā Kaukāzā.

Atceros, kā zeme līgojās zem kājām, kā sienas drebēja, mēbeles izkustējās no vietām un kā skursteņi ripoja zemē no jumtiem. Šī zemestrīce bija tikai 5 balles *[4]* stipra, nekā katastrofiska vēl nebija. •

Šis tas saplīsa, un mājām, nobira apmetumi. Taču «zemestrīces sajūta», sajūta, ka zeme var līgoties zem kājām kā kuģa klājs, — palika. Tādēļ, ja tagad notiktu zemestrīce, tā varbūt gan nobaidītu, taču nebūtu nekas jauns.

Te var atgadīties citāda veida jaunumi. Tikpat bargas sti- chiskas parādības ir zemestrīču radītās jūrastrīces.

Varētu domāt, ka nav ko uztraukties. Jūra trīc? Nu, lai taču trīc! Viļņi jau tur veļas tikpat.

Taču jūras dibena drebēšana zemestrīces laikā dažreiz rada jūrā viļņus, kas mēdz būt milzīgi augsti un ar briesmīgu ārdošu spēku. Atklātā jūrā kuģiem šādi viļņi varbūt arī nav bīstami: tāds okeana šķirsts kā skaidiņa uzpeld platā ūdens valnī, kas ir desmitiem metru augsts, un kā skaidiņa nolaižas pa pretējo nogāzi.

Draudīgāka aina ir krastmalā. Ūdens berzēšanās gar tuvojošos jūras dibenu noved pie tā, ka vilnis apgāžas. Tad pār krastu brāžas mutuļojoša ūdens siena, kas noslauka savā ceļā visu dzīvo un nedzīvo. Jūrastrīču viļņus labi pazīst japaņi, kuri tos sauc par «cunami».

Cunami augstums sasniedz desmit, divdesmit un pat piecdesmit metru. Ir gadījies, ka šāds vilnis paceļ reidā stāvošus kuģus, norauj tos no enkura un aizsviež tālu zemes iekšienē.

1854. gadā tāds vilnis pie Simodas pilsētas izsvieda krastā uz Japanu atbraukušo krievu fregati «Diana». Līdzīga nelaime Kuriļu grēdā notika vairākus gadu desmitus agrāk. Okeans Uru- pas salā izsvieda brigantini «Natalija». Kad vilnis atplūda, bri- gantine palika uz sauszemes vairākus desmitus metru no krasta. Pie toreizējās

technikas to atstumt atpakaļ vairs neizdevās.

Guļu nedrošā japaņu būdā pie pašas piekrastes joslas un negribot nāk prātā, ka šā gada aprilī notika liela jūrastrīce. Sāka trīcēt jūras dibens pie Aļaskas, bet satricinājuma radītais vilnis aizvēlās pa okeānu daudzus tūkstošus kilometru tālu. Atsities pret krastiem, tas izpostīja plašus Kalifornijas un Havaju salu piekrastes rajonus.

Kādēļ gan japaņi, daudzus gadsimtus dzīvodami piekrastēs, kuras apdraud jūrastrīces, ar tādu ietiepību (vai arī ar tādu bezrūpību) ceļ savas būdas pie pašas jūras? Te taču tās var noslaucīt pats zemākais cunami.

Daudzās vietās pie krastiem atrodas ērtas terases, kas paceļas piecus, divdesmit un pat vēl vairāk metru virs jūras. Tur ir mazāk mitruma un miglas un, jo augstāk, jo mazāk jābaidās no cunami.

Mēs no jauna apgūsim Kuriļu zemes. Vai mums būtu vēlams atdarināt japaņu apbūves izplānojumu? Vai ir nepieciešams celt ēkas tik tuvu pie pašām krasta bangām? Ja jau ir pretseismiskas celtnes, kas zemestrīču laikā nesagrūst, — kāpēc gan tad nevarētu padomāt arī par ēku «pretcunamisku» izvietojumu? Vai būs patīkami, ja māju, kas izturējusi zemes grūdienus, aizskalos trakulīgs vilnis?

Starp citu vajag padomāt arī par pretseismisku celtniecību. Kuriļu salās jau parādījušās krievu apaļo baļķu mājiņas. Taču mūsu cilvēki tās ceļ vienkārši, nebūt neņemot vērā, ka bez parastajām izturības normām Kuriļu salās jārēķinās arī ar kustīgo pamatni.

Vajag uzdot mūsu architektiem un celtniekiem, lai tie izstrādā jauna tipa māju projektus, kas domātas Kuriļu apstākļiem ar to vējiem un zemestrīcēm.

Šī doma ir pareiza un nepieciešama. Droši vien tāpēc, ka tā mani apmierina un tālāk domāt negribas, sāku snaust…

Guļu, guļu, vienmērīgi dārd krasta bangas šajā tālajā Kuriļu grēdā, šajā nomaļajā Iturupas stūrī, kur dzīvo tikai lāči, tālu no cilvēkiem, no pilsētām, no braucamiem ceļiem.

Bangu troksnī iejaucas kāda jauna skaņa: dreb sienas, sīki ietrīcas grīda, iešķindas logu rūtis. Droši vien pa ielu brauc smagā mašina. Bet no kurienes te radās automašina?

Pārvaru snaudienu un pieceļos sēdus gultā. Stiklu šķindoņa turpinās. Bet te taču nav un nevar nemaz būt ne automobilis, ne traktors, ne tanks. Tātad … Tātad nu dreb pati zeme!

Tricināšana izbeidzas, bet pēc kādām desmit minūtēm atkal atjaunojas — atkal šķind rūtis. Ļoti nožēloju, ka no galvas neatceros zemestrīču skalu. Gribētos zināt, cik stipri tricina: divas vai trīs balles? Pieceļos kājās, lai labāk izjustu, vai šūpo vai ne.

Kaimiņi, odesieši, nepamostas. Arī Konovalovs krāc zem sava šineļa. Gribētos viņu pamodināt, citādi neticēs un būs žēl, ka nav izjutis zemestrīci.

Taču šķindoņa pārstāj. Vēl stundas ceturksni gaidu, vai tā neatkārtosies, bet nekas nenotiek. Apguļos un tikai tagad cieši un bezrūpīgi aizmiegu, nedomādams vairs par cunarni, kas visu aizskalo savā ceļā, un aizmirsis, ka šo nakti pavadu vulkānā pakājē, kurš izverd karstu gāzi.

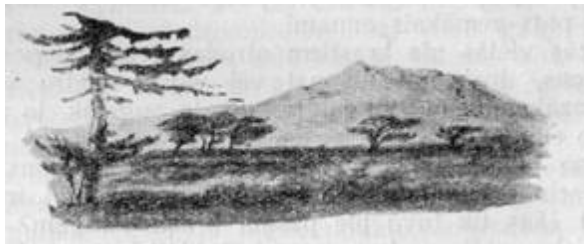

PIE IVANA BARGĀ
Uzņēmums no gaisa

Dienasgrāmatā arvien vairojas piezīmes par reljefa tipiem un augu valsti, par terašu augstumu, par slāņu nogulumiem, par to, kā viena parādība pieskaņojas citai: migla — lēzenajiem zemesšaurumiem, meža rozes — piekrastes kāpām un vēl par daudz daudz ko citu.

Reiz atgriežos bazē. Pie mašinas, ar kuru atbraucām, pieskrien Antipenko un paziņo, ka ieradusies vēl viena ģeogrāfu ekspedicija.

Tie taču ir draugi no Vladivostokas! Izlecu no mašinas. Sākam sasveicināties un izjautāt cits citu.

Biedri strādājuši nākošajā salā uz ziemeļiem — Urupā, izlodājuši'turpat vai pusi salas, pabijuši darbīgā vulkānā Trijzobja krāterī. Viņi aizgūtnēm stāsta par saviem iespaidiem. Taču arī mums ir ko pastāstīt: arī mēs neesam «pirmoreiz ar pīpi uz jumta» — arī mēs esam bijuši kūpošajos krāteros.

Apspriežam plānus.

Es Iturupā palikšu vairs tikai nedēlu. Tādēļ prātīgi būtu vienu no maršrutiem veikt kopīgi. Tā ir vērtīga iespēja: vairāku nozaru zinātniekiem — ģeogrāfiem, ģeologiem, zoologiem un botāniķiem — doties kopīgā ceļojumā pa kalniem. Katrs no mums atsevišķi ievēros simtiem šejienes dabas īpatnību. Dalīdamies savos novērojumos, mēs labāk sapratīsim, kas uz ko jāattiecina.

Ģeogrāfijā tagad zināmā mērā pārvērtusies zinātnē par parādību savstarpējām sakarībām. Taču izprast visu sarežģīto dabas parādību daudzveidību nav pa spēkam pašam prasmīgākajam ģeografam, ja viņš darbojas viens pats.

Tātad ejam kopīgi. Mūsu mērķis — izpētīt vēl vienu vulkānu. Mēs jau esam tam izraudzījuši ļoti izteiksmīgu vārdu — Ivans Bargais.

Negaidot mums loti laimējas: lidotāji piedāvā iepazīties ar šā vulkānā fotouzņēmumiem, kas izdarīti no lidmašinas. Ar uzņēmumu palīdzību var labi izpētīt mūsu maršrutu, lai nebūtu jāiet uz labu laimi, lai jau iepriekš būtu iepazīts izvēlētā mērķa raksturs un ceļš uz šo mērķi.

Technika mums devusi brīnišķīgu iespēju izpētīt apkārtni. Ģeogrāfijas zinātnē arvien plašāk tiek pielietoti aerouzņēmumi, kas desmitkārt, pat simtkārt ietaupa laiku un spēkus. Ar aerouz- ņēmumu rokās mums jāveic daudz mazāk maršrutu nekā bez tā. Aerouzņēmums palīdz izvēlēties pašu īsāko ceļu, norāda, kur dabā ir krasākas robežas: kur mežu nomaina krūmāji, ielejas — kalni. Mēs savus maršrutus pieskaņosim šīm robežām, lai pilnīgāk varētu izprast te notiekošo dabas parādību cēloņus.

Lūk., ainava, kas fotografēta no lidmašinas. Taču atsevišķā uzņēmumā aina izskatās plakana, bez dziļuma. Tāds uzņēmums atgādina sīku, pareizu, bet mēmu karti.

Lai ainu padarītu dzīvāku, ņem divas fotogrāfijās, kas uzņemtas no lidmašinas divās dažādās vietās, bet attēlo vienu un to pašu apvidu.

Tādi uzņēmumi veido «stereoskopisko pāri» vai, īsāk sakot, «stereopāri».

Droši vien daudzi no jums ir skatījušies stereoskopā. Šajā aparatā divi uzņēmumi brīnišķīgā kārtā savienojas vienā, aina iegūst dziļumu un daudzplānu perspektīvu. Tagad iekārtoti pat stereoskopiski kino: ekrāns pavirzījies ne tikai dziļumā, bet arī uz priekšu, tuvāk skatītājiem. Šķiet, ka no ekrana izspur- gušie putni lido tieši zālē, pār galvām tiem, kas sēž pirmajās rindās .. .

Stereoskopā var apskatīt arī aerouzņētnumus. Tad tie iegūst savu reljefu. Koki, kas bija tikai plankumiņi, paceļas no zemes kā krūmiņi, ielejas iegūst manāmu dziļumu, bet kalni — noteiktus izliekumus. Tā vairs nav plakana karte, bet tieša reljefa pasaule, kādu to no sava lidojuma augstumiem redz putni un lidotāji.

Taču jr vēl lielāki brīnumi! Modelēta reljefa iespaidu, skatoties uzņēmumu stereopāri, var iegūt arī bez stereoskopā. Par stereoskopu var noderēt mūsu pašu pilnīgi neapbruņotās acis. Vajag tikai tā novietot uzņēmumu pāri, lai katra acs patstāvīgi redzētu vienu un to pašu punktu, attēlotu divos dažādos uzņēmumos.

Te tad ari notiek triks: divi plakani uzņēmumi, kuros redzama neizteiksmīga aina, kādā mirklī pēkšņi savienojas vienā ainavā, pie kam it kā nozūd zem mirdzoša, caurspīdīga stikja. Ielejas padziļinās, kalni kļūst reljefi, vulkāni atpleš melnās krāteru rīkles. Dažos krāteros tieši gribas iebāzt pirkstu, lai izurbinātu caurumiņu vel apaļāku un dziļāku.

Un viss tas redzams zem neesoša, it kā sapnī skatīta spoguļstikla, it kā es no augšas raudzītos apburta ezera dzidrajā ūdenī.

Tā ir neaizmirstama, pasakaini skaista aina! Cilvēkam, kas nekad nav pacēlies gaisā, tā ļauj saprast baudu, ko dod lidojums, cilvēkam, kas nekad nav redzējis kalnus, tā parāda, cik lieliskas ir skulpturas, ko radījis visvarenākais skulptors — pati daba.

Ne tikai lai izpētītu, nē! Šķiet, tikai laimes dēļ vien — redzēt šīs patiesās panoramas — esmu gatavs stundām, pat dienām ilgi sēdēt noliecies pār uzņēmumu pāri.

— Vai tiešām tu neredzi? Nu, pavirzi uzņēmumu tā! .. . Tagad atplet acis un pašķielē mazlietiņ! … Netrāpīji?

Ekspedicijas ģeomorfologs, mans universitātes kursa biedrs, izrādās slikts skolnieks. Viņam nav vienādas acis: viena acs redz labāk par otru, tādēļ tam nav pieejams «stereoskopiskais efekts». Viņa ceļabiedri ir laimīgāki. Katrs no tiem vienu vai divas reizes «notver» stereoefektu. Taču, pirmkārt, «notveršana» ievelkas pārāk ilgi un, otrkārt, notvertais efekts tikpat pēkšņi izgaist, un «tveršana» sākas no jauna. Tātad nāksies pašam ķerties pie sīkas stereopāru apskatīšanas.

Biedri pieraksta, bet es diktēju viņiem to, ko redzu. Tas droši vien izskatās diezgan dīvaini. Grūti ticēt, ka cilvēks, kas ar neapbruņotu aci apskata divus fotouzņēmumus, var kā kāds gaišreģis saskatīt tajos kaut ko sevišķu, ko neredz apkārtējie ļaudis.

Nobeidzot šo ceļojumu pēc uzņēmumiem, mums gadās necerēts, bet patīkams pārsteigums: mēs atklājam jaunu vulkānu.

Atklājumi un aizklajumi

Vai iespējams izdarīt vēl kādus ģeogrāfiskus atklājumus? Vai pasaulē jau viss atklāts? Pavirši skatoties, var likties, ka zemeslode ir jau caur un cauri izpētīta, izmērīta un atveidota kartēs. Bet vai tas patiešām tā ir?

Jaunu kontinentu atklāšanas laiks, protams, jau sen ir pagājis. Pēdējo no tiem — Antarktidu — pirms vairāk nekā simt gadiem atklāja krievu jūrnieki Belinghauzens un Lazarevs. Padomju zinātnieku darbības laikā no mūsu ģeogrāfiskajām kartēm ir nozuduši pēdējie lielie «baltie plankumi».

Un tomēr mums daudz palicis ko atklāt. Šie atklājumi nebūs sevišķi manāmi, pēc samēriem tie daudz sīkāki, tie attieksies uz detaļām, precizēs ziņas, aizpildīs tukšās vietas. Ja jums ir sīka pēdējā izlaiduma karte un jūs atrodat, ka tā nav preciza, ka tajā nav atzīmēta kāda kalnu grēda, šļūdonis vai ezers, un ja jūs pie tam zināt, ka neviens no iepriekšējiem pētniekiem nekad šo kalnu grēdu, šļūdoni un ezeru nav aprakstījis, tad tie pieder jums kā jūsu ģeogrāfiskie atklājumi, kaut arī mazi un niecīgi.

Man jau kopš jaunības ir pazīstams gandarījums, ko sniedz šādi «sīki atklājumi». Saudzējamos, klusos, neviena neapdzīvotos Rietumkaukaza stūrīšos mēs, grupa studentu, ceļodami ar sīku karti, atklājām veselu virkni kartē neatzīmētu zilgmo- jošu kalnu ezeru, izdzēsām no kartes dažus šļūdoņus kā izzudušus un atzīmējām citus, ko topogrāfs kādreiz bija izlaidis. Izdzēst no kartes neesošus šļūdoņus — tas gan drīzāk ir ģeogrāfisks «aizklājums» nevis atklājums!

Turpat (proti, kartē) mums nācās pagriezt kādas lielas upes augšteci no Kubaņas baseina uz Melnās jūras baseinu un par vairākiem kilometriem pārvietot Galveno Kaukāzā kalnu grēdu, kuras virsotnes šajās vietās pārsniedz trīstūkstoš metru augstumu. Šādus labojumus kartē mēs parasti saucam par «lieliem zemes darbiem».

Aizrāvušies mēs mazliet pārspīlējām savu «atklājumu» nozīmi. Taču kāds tas bija prieks, ka mums bija savi pašu atklāti ezeri un tiem doti vārdi — Zilacis, Brīnumainais, Acetuks, savi šļūdoņi, smailes, ko nezināja pat Vietējie pavadoņi un mednieki.

Un nu mēs esam Kuriļu salās, ko krievu ceļotāji atklājuši jau divarpus gadsimtu pirms mums. Tās aprakstījuši Kozirevskis, Černijs, Španbergs un Golovņins. Taču tajos laikos vēl nebija lielāka mēroga karšu.

Japaņiem, kas te apmetās uz daudziem gadu desmitiem, bija laika diezgan pamatīgāk izpētīt salas. Sagatavodami Kuriļus par militāru placdarmu viņu iecerētajam lēcienam uz Kamčatku, samuraji sīki uzzīmēja salas kartē.

Vai tad pēc tādas izpētīšanas Kuriļos vēl ir palicis kaut kas atklājams?

Lai cik sīkas ir japaņu kartes, mēs nezinām, cik precizi un apzinīgi tās tikušas sastādītas un vai nav novecojušas kartēs atzīmētās ceļu un ciematu kontūras un augu valsts robežas.

Daba Kuriļos ātri uzveic pamestas takas. Tātad, kartes jāpārbauda, jāatjauno, jāizlabo, bet, ja vajadzīgs, arī jāpapildina ar jaunatklātiem ezeriem, upēm un krāteriem.

Aerouzņēmumi šajā saistošajā pasākumā mums palīdzēs.

Jauns vulkāns

Es turpinu aplūkot stereoskopiskos uzņēmumus un stāstu draugiem visu, ko tur redzu. Viņi kartē seko maniem vārdiem.

— Upes ielejā ir brīnišķīgs, līčains ezers: tam ir septiņi šauri, tālu izvirzīti līči, bet apkārt — sīku ezeru «archipelags».

Man iebilst:

— Piedodiet, bet kartē gan ezeram ir tikai trīs līči un nekāda ezeru arcllipelaga nav.

— Vai esat pārliecināts par to? Vai tikai jūs nemaldāties? Pārbaudiet vēlreiz! Tātad japaņu karte melo. No lidmašinas izdarīts uzņēmums taču vispareizāk parāda apvidu. Ja karte ar to nesaskan, tas nozīmē, ka japaņi karti sastādījuši, neizmantojot aerofotografijas. Bet japaņu topogrāfs acīm redzot bijis slinks un nav iedziļinājies šajos biezokņos, atzīdams par labāku uzzīmēt to, kas ienāk prātā.

Fiksējam mūsu atklāto neprecizitāti. Paziņosim par to kartogrāfiem, lai karte tiktu izlabota.

Es turpinu pētīt aerouzņēmumus.

— Uz dienvidiem no ezera — tumšs konuss. Tas ir vulkāns Ivans Bargais. Virsotne sašķelta trīs zaros, kas kā vainags apņem kratera iegruvumu. Nogāzes ir stāvas ar sastingušas lavas mēlēm. Ziemeļu nogāzē redzams biezs mākonītis, kas droši vien ir no plaisas plūstošu karstu tvaiku stabs.

Šim konusam apkārt ir samērā zemāku vulkānu saime. Sevišķi iespaidīgs ir liels krāteris rietumos no Ivana Bargā ar ezeru sānu daļā. Virsotnes, kas ielenc krāteri, izveido lokveidīgu kalnu grēdu.

Draugi mani pārtrauc:

— Paga, paga! Mēs nevaram atrast to, ko jūs tur stāstāt. Atkārtojiet vēlreiz!

— Lūdzu. Rietumos no Ivana Bargā … — vēlreiz atkārtoju par krāteri un par ezeru.

— Ticiet man, ka jūs kļūdāties! Kartē nekā tāda nav!

Tas nu ir par daudz! Nelabprāt novēršos no stereoskopiskā attēla. Mirkšķinu acis, pēc šās «burvīgās» perspektivas pielāgojoties parastajai, un skatos kartē. Tiešām! Kartē nav ne vēsts no vulkānā un kratera! Nav pat ezera, ko var saskatīt arī vienā pašā uzņēmumā bez «stereoskopiskā efekta». Arī kalnu grēdu un upju izveidojums ir pavisam citāds.

Tātad — kas nu iznāk? Esam atklājuši jaunu vulkānu, kas japaņiem nebija zināms. Tā nav ne katalogos, ne kartēs, bet mēs to esam pamanījuši un varam tūdaļ pēc uzņēmuma izlabot karti.

Tas ir mūsu vulkāns! Par to var runāt ar lepnumu. Daudz kas mums var piederēt: divritenis, radio, smailīte . . . Taču mūsu lepnums

ir likumīgs ne tikai tāpēc vien, ka vulkāns ir neredzēts, ne ar ko nesalīdzināms īpašuma veids. Patīkami apzināties arī, ka japaņi simt četrdesmit piecus gadus nosēdējuši Iturupā, bet nav spējuši to izpētīt pietiekami rūpīgi. Bet padomju cilvēki jau pirmajā gadā, kopš pārvalda Kuriļus, spēj te izdarīt ģeogrāfiskus atklājumus.

Kā lai nosaucam mūsu pirmdzimto?.

Blakus kūp Ivans Bargais. Šā cilvēka slavu, kurš savā laikā tikai vēl bija sācis paplašināt Krievijas robežas aiz Uralu kalniem, esam aiznesuši līdz pasaules malai. No šejienes, no Kuriļu zemes, mums vēl labāk redzami viņa lielie nopelni Krievijas labā un viņa ievadītā pasākuma diženums: no Jermaka gājiena līdz Kuriļu grēdas pievienošanai.

Negaidot rodas doma — blakus Ivanam Bargajam padarīsim nemirstīgu arī Jermaku! Tas ir lepns vārds, skanīgs un teiksmains! Vēsturē šie vārdi atrodas blakus — liksim tos blakus arī kartē.

Mums varētu jautāt: «Kā tad tā? Jūs runājat par jauna vulkānā atklāšanu, kaut gan paši vēl nupat tikai taisāties doties ceļojumā. Kas tad tā par atklāšanu?»

Nepārspīlēsim savus nopelnus. Jā, esam atklājuši vulkānu, sēdēdami bazē un noliekušies pār aerouzņēmumiem. Lai izdarītu šādu «atklājumu», nemaz nebija jābrauc uz Kuriļu salām. Ja šāds uzņēmums būtu nonācis mūsu rokās agrāk, mēs būtu varējuši, pat Maskavā sēdēdami un salīdzinādami fotogrāfiju ar karti, «atklāt» Kuriļu salās jaunu vulkānu. Tagadējās technikas laikā tas nebūtu nekāds brīnums.

Taču mēs šo atradumu nemaz nevēlamies piedēvēt tikai sev. Patiesībā pirmais vulkānā atklājējs, protams, ir nezināmais padomju lidotājs, kurš veicis bīstamos lidojumus virs kū

pošajām Kuriļu salu krāteru rīklēm. Var būt, ka arī viņš nav pirmais, kas šos kalnus redzējis no lidmašinas. Bet viņš pirmais mūsu vulkānu padarījis nemirstīgu, atveidojis to mākslinieciskā uzņēmumā, kamēr mēs esam tikai noskaidrojuši viņa darba rezultātus.

Zeme par šauru

Draudzīgā pulciņā dodamies pa to pašu taku, pa kuru abi ar Antipenko gājām, kad pirmoreiz iepazināmies ar bambusa biezokņiem. Atkal plīst apavi uz bambusa badīkļieni. Bieži apspriežamies, jautājam viens otram. Kas tas par augu? Vai tā nav aprakta augsne? Kā noteikt šo kalnu iezi? Vai šis nogludinātais izcilnis pie kalnu grēdas nav dala no senas jūras terases?

Kalna pārejā nelielu, pusaizaugušu ezeriņu krastā atpūšamies un brokastojam. Kamēr vārās tēja, paspējam izrakt augsnes šurfu un ieskatīties zemes dziļumos. Parādās kūdra — kādreiz bijuša purviņa pazīme, bet zem kūdras — varens vulkānisku šķembu un grants sablīvējums. Tas nozīmē, ka purvs radies un izzudis pēc pēdēja izvirduma šajā apvidū.

Aiz kalna pārejas, kur es vēl neesmu bijis, klājas zemi mākoņi. Sāk līt apnicīgs, ilgstošs lietus, kas traucē izdarīt piezīmes un fotografēt. Kājas sāk slīdēt. No augšas mūs mērcē lietus, bet no apakšas — pār taku pārkārušās lapas un piemirkušā bambusa stiebri.

Pēkšņi priekšā atskan balsis. Kas gan vēl, izņemot mūs, šādā laikā klaiņo pa bambusa džungļiem?

Mums pretī izjāj jātnieku grupa, kas arī izskatās pēc ekspedīcijas: ar tālskatiem, lauka somām un fotoaparatiem, slapjos ādas apmetņos. Viņi izskatās drūmi, bet tomēr apņēmīgi.

Lietū apstājamies un iepazīstamies. Izrādās, ka tā ir vēl viena ekspedicija no Maskavas, kas izbraukusi vēlāk, tādēļ es par to neko nezināju. Viņi pētī zemes dzīļu ķīmiju un pašreiz kāpj lejup no tā paša vulkānā, uz kuru mēs dodamies.

Apberam viņus ar jautājumiem: kur bijuši, ko redzējuši? Skaidrs, ka pēc viņu darba mēs varam ierobežoties tikai ar neilgu vulkānā apskati, bet galveno uzmanību pievērst blakus vietām, kur vēl neviens nav bijis.

Ģeoķīmiķi arī no mums saņem savu daļu: vladivostokieši pastāsta par Urupas un Kunaširas vulkāniem, bet es — savus iespaidus par Kudrjavija sīkajiem krāteriem un vēl par dažiem citiem interesantiem Iturupas vulkāniem. Biedri pat lietū pamanās šo to no mūsu stāstījuma atzīmēt. Apmainījušies ar mūsu Maskavas telefonu numuriem, šķiramies kā draugi.

Kur un kā gan negadās sastapt zinātkāros un nenogurstošos padomju pētniekus! Tālā, nepazīstamā Iturupas stūrītī uz tikko saredzamas takas, bambusa biezokņos, lietum līstot, krustojas uzreiz veselu triju ekspediciju ceļi. Rau, cik neatlaidīgi mūsu zinātne laužas Kuriļu salās!

Pievakarē, līdz ādai izmirkuši, nonākam vecā sēra fabrikas

ciematā. Apmetāmies tukšā šķūnī, kur pa visām spraugām vējš velk cauri, un sākam kaltēt drēbes. Drīz atgriežas viens no jātniekiem, ko mēs satikām ceļā. Izrādās, ka viņš ciematā ir galvenais priekšnieks un jājis tikai pavadīt Maskavas viesus līdz kalna pārejai. Tur lietū es viņā neieskatījos, bet te degošā pavarda gaismā man viņa seja šķiet dīvaini pazīstama.

Guļu sarāvies vēl mazliet mitrajā vates guļammaisā. Pusmiegā man nāk prātā šis cilvēks, kas izrādās «saimnieks» uz viena no Kuriļu vulkāniem. Domās atkārtoju viņa uzvārdu — Puškarevs. Mēģinu atcerēties arī viņa seju. Pēkšņi kā uzvārds, tā seja sāk atmiņā virzīties pa divām līnijām, kas tuvojas viena otrai un. .. kādā ļoti senā punktā krustojas: tas ir vēl 1931. gadā! Tieši toreiz «vulkānā direktora» sejai bija kāds sakars ar šo man pazīstamo uzvārdu. Jā, tieši pirms piecpadsmit gadiem biju pazīstams ar biedru Puškarevu, kam bija tieši šāda, tikai mazliet jaunāka seja.

Apmierināts ar savu atklājumu, es iemiegu, kaut gan vēl arvien neesmu pārliecināts, vai tas tā ir.

No rīta jautāju Puškarevam:

— Vai jūs pirms piecpadsmit gadiem nestrādājāt Omskas apgabalā?

— Kā tad, strādāju. Omskā pabeidzu industriālo techni- kumu un strādāju sovchozos.

Nu viss skaidrs. Tas ir viņš.

— Tad taču jūs esat bijis mans priekšnieks Alabotinskas graudkopības sovchozā! Es toreiz biju students — praktikants, bet jūs — sektora priekšnieks, mācījāt man braukt ar traktoru …

Vārds pa vārdam, un atmiņā atplaiksnās sen pagājuši notikumi, biedru sejas un vārdi, kopīgie paziņas un spraigās sējas kampaņas dienas kādā no pirmās piecgades pavasariem. ..

Vulkānā saimnieks saka:

— Cik gan zeme ir šaura! Aizbrauc kaut vai uz pašu pasaules malu — tomēr satiksi pazīstamus!

— Bet iedomājieties, biedri Puškarev, ja mums, braucot projām no graudkopības sovchozā, kāds jokodamies būtu teicis, ka mēs abi pēc piecpadsmit gadiem tiksimies un tieši Kuriļu salās! Droši vien mēs šādu joku nebūtu uzskatījuši par visai asprātīgu.

— Jā, tā būtu šķitusi gluži fantastiska iedoma.

— Un tomēr noticis ir tieši tas, kas toreiz būtu licies pilnīgi neiespējami.

— Nezin kur un pēc cik ilga laika lai tagad nosakām satikšanos?

— Norunāsim atkal ne ilgāk kā pēc piecpadsmit …

— Lai notiek. Bet kur? Pašreiz ir tāds laiks, kad var piepildīties pat vēl daudz pārdrošāki sapņi!

— Nu, ja jau tā, tad esmu ar mieru satikties kaut vai

Jaunzēlandē!

Vel uz viena vulkānā

Ja katrā vulkānā varētu uzkāpt pa tādu šoseju, tad droši vien nepaliktu neviena vulkānā, kurā mēs nebūtu uzkāpuši. Tā ir uzbūvēta sēra izvešanai no bezvārda konusa — Ivana Bargā kaimiņa. Lai bambusa stiebri neliektos pār ceļa stigu, tie tieši pie saknēm gar visu ceļu sasieti pušķos, kas atgādina kūļus, it kā ceļš ietu nevis pa Kuriļu džungļiem, bet pa rudzu lauku.

Kāpjam lēni, elpojam smagi, bieži apstājamies, lai atņemtu elpu (uz muguras mums ir divdesmit piecu kilogramu nasta), gan arī lai vērotu un pierakstītu. Atkārtojas jau pazīstama aina: lejā migla un dzestrums, augšā — tveicīgs karstums, kas mūs pamatīgi sviedrē.

Taču ir arī ķas jauns. Nokļūstam īstā odu valstībā. Citās salas daļās nekas tamlīdzīgs nebija novērots. Odi mudž gaisā kā bieza masa, aizklāj to kā migla, kā gāzes aizkars. Ar tiem aplīp visa seja, veseliem bariem tie gurkst zem rokas, tā ka delnas kļūst tūlīt mitras. Šie nekrietneļi nosēžas uz drēbēm, dzeļ cauri audumam. Gaiss pilns uzbāzīgas spindzoņas. Kopā ar odiem mūs vēl ēd kādi lieli, nikni knišļi, apmēram divreiz tik lieli kā parastā muša. Izvelkam no mugursomām aizsarg- tīkliņus un uzmaucam tos pāri sejām.

Laiku pa laikam atskan šāvieni. Tur preparētājs Saša šauj putnus kolekcijai. Vakarā pie ugunskura tie tiks izķidoti un sagatavoti izbāšanai. Botāniķis atrod jaunus, vēl līdz šim neredzētus augus.

Ģeologi uztraukušies, viņi atraduši kalnu ieža atlūzni — parastu, bālganpelēku akmeni, taču viņiem tas ir vesels notikums. Tas ir kvarca dzīslas gabaliņš ar sīkiem, zeltainiem, kubveidī- giem kristaliņiem.

Zoologi, kuriem ģeoloģiskās gudrības ir svešas, ieinteresējas: vai tikai nav atrasts zelts?

Nāk prātā, kā Kaukāzā pieviļas tūristi, kas tur kalnos atrod tādus pašus zelta klucīšus un svinīgi nogādā tos apvidus pētniekiem, pilnīgā pārliecībā, ka atraduši zeltu. Šie kristaliņi nav nekas vairāk kā sēra pirits. Kādā Kaukāzā raktuvē kalnrači sēra piritu jokodamies sauc par «turistu zeltu».

Bet par ko tad uztraucas mūsu ģeologi? Protams, ne jau par pašiem pirita graudiņiem. Tiem nav nekādas vērtības, un to ieguve neatmaksājas. Interesantāks ir kas cits: kaut kur zem mums vai blakus mums ir kvarca dzīslas. Tam tuvumā var atrasties ne tikai pirita klucīši, bet arī vērtīgāku rūdu krājumi — vara, svina vai cinka. Un galu galā ar kvarca dzīslām var būt saistīts arī zelts.

Pārāk neaizrausiinies. Viens kvarca atlūznis ar piritu vēl nav nekāds atklājums. Taču tas jau ir signāls, tā jau ir pazīme, ka fundaments, kas guļ zem vulkānisko iežu slāņa, atrodas te kaut kur tuvumā. Tātad ne visur to sedz pelnu sanesumi un lavas bruņas, tātad

kaut kur līdz tam jau ir izrakušies nenogurdināmie «zemesracēji» — strauti, kas traucas lejup no vulkānā.

Mums ir ārkārtīgi svarīgi ievērot pat šīs pirmās pazīmes, lai turpmāko ekspediciju ģeologi jau iepriekš zinātu, kurās ielejās tiem jāsāk meklēt zemvulkaniskā fundamenta izejas.

Šoseja izbeidzas dažus simtus metru zemāk par virsotni, pie raktuves barakām. Pret mums pavērsto vulkānā fasadi pārdala dzeltensārta, bālgana ieleja. Tā ir vieta, kur kādreiz bijuši sēra gāzu fontāni — fumarolas, kas vēlāk apsīkušas.

Visa dzelteni baltā augsne, kuru karstās gāzes padarījušas bezkrāsainu, ir blīva sēra «rūda». Ne mazumu to no šejienes izgrābuši japaņi, kas te kādreiz saimniekoja.

Pie barakām izplūst karsts mineralavots, kura ūdens ir briesmīgi skābs un ar pretīgu smaku. Koka vanna, kurā satek dala avota ūdens, noteikti domāta priekš mazgāšanās. Tas jāizmēģina.

Ūdens tik karsts, ka tikko var izturēt. Pēc dažām sekundēm āda sāk neciešami niezēt, — niez tās vietas, ko sakoduši odi un knišļi. Pārvaram gan temperaturu, gan sakosto vietu niezēšanu, gan arī pretīgo smaku. Kad pierodam — vairs negribas līst ārā no tovera, kas pilns avota ūdens. Pa visu ķermeni, ko nogurdinājis karstums un kāpiens kalnā, izplūst lieliska labsajūta.

Mēs sēžam vannā ne vairāk par minūti, bet arī tas izrādās par daudz. Ūdens tik karsts un stiprs pēc sava ķīmiskā sastāva, ka mūsu sirdis neiztur un sāk stipri dauzīties. Ar šādām peldēm ļoti jāuzmanās.

Mazliet atpūšamies, iekožam un dodamies atkal ceļā, tikai divreiz lēnāk nekā agrāk. Vispirms — te vairs nav šoseja, bet taka. Otrkārt — sirds arvien vēl atgādina par peldi.

Arvien tuvāk nāk kaina kore. Tā izskatās gluži fantastiska. Vārda tiešā nozīmē tā izskatās pēc susekļa, pēc zarainas ķemmes, ar ko varētu izsukāt varbūt tikai kāda pasakaina milzu briesmoņa sarus.

Pret debesīm izslējusies asa, šaura ūdenssšķirtne, kas izskatās kā tievu, garu, pirkstiem līdzīgu izciļņu žogs. Ko visu tikai neatgādina šā susekļa atsevišķie zari — torni, obelisku, skursteni, apdegušu koku.

Kā radušās šādas formas?. Kā to lai saprot? Vai tās būtu brīnišķīgas sadēdējušu iežu figūras, ar kādām mūsu skatienu reizēm pārsteidz Alpu kalnu augstāko virsotņu kores? Nē, tās parasti nav tik robainas un ir izvietojušās pa visām ūdenssšķirtnēm, kamēr šeit — tikai pašā vulkānā galotnē.

Uzrāpjos kalna galā un ielienu šaurā spraugā starp diviem zariem. Tad, lūk, kas par lietu!

No šās virsotnes paveras baismīga, aizraujoša aina. Tieši pie kājām atveras simtiem metru dziļa krauja, kas kā amfiteātris ieskauj stāvas aizas augšmalu. Šis amfiteatris pēc formas atgādina krāteri, taču noslēgts tas ir tikai no trim pusēm. Ceturtā pusē kratera malu

pāršķeļ aiza, kas rada izeju no kratera uz okeānu. Aizas sienas pārsteidz ar neticamu krāsu spilgtumu: dala no tām ir asinssarkanā krāsā, daļa oranžā, citas dzeltenas vai sniegbaltas. Šīs krāsas radušās to pašu sēra gāzu rezultātā vai arī no kādiem citiem vulkāniskās ķīmijas brīnumiem.

Par to, ka mēs raugāmies kādā sarežģītā ķīmiskā virtuvē, liecina arī asa sēra gāzu smaka un straume, kas redzama aizas dibenā: ķīmiski piemaisījumi to padarījuši neskaidri baltu, bet uz tās karsto temperaturu norādīja tvaika mutuļi, kas pacēlās visgarām straumei.

— Piena upe nu mums būtu, trūkst tikai ķīseļa krastu, — joko mūsu zoologs.

No augšas visu kratera malu apņem tāds pats ķemmveidīgs akmens pirkstu, adatu, durkļu un stabiņu žogs.

Tagad ir skaidrs, ka šīs figūras nav radušās sadēdējot. Šīs neredzētās statujas nav veidojuši kādi pārdabiski vai ārējie spēki, tās nav izskalojis lietus, nav izpūtis arī vējš. Nē, tās veidojuši apakšzemes skulptori — mežonīgi, neaptverami sprādziena spēki. Visi šie pirksti, šīs smailes nav nekas cits kā saplosītas bārkstis, kas saglabājušās kratera malā pēc graujoša vulkāniskā sprādziena. Viss pārējais bezdibenīgā amfiteatra saturs ir uzlidojis gaisā, tikai malas palikušas turpat. Te nu tās stāv, izcēlušas savas smailes pret debesīm, kurās tām neizdevās uzlidot izvirduma laikā.

Tā ir draudīga aina, kas negribot liek nodrebēt. Gribas to ieteikt māksliniekiem par modeli, attēlojot elles ainas, — tādas taču var noderēt kādai pasaku filmai vai operai.

Virzāmies gar kratera malu, apiedami nepieejamos ķemmes zobus. Uzrāpjamies kādā samērā lēzenā zobā un ar prieku redzam, ka tas ir visaugstākais. Esam vulkānā virsotnē!

Tikai tagad novēršam skatienus no briesmīgās, degošās ielejas. Brīnumu pietiek arī bez tās!

Laiks pilnīgi noskaidrojas, tā apveltīdams mūs par visām pārdzīvotajām ceļa grūtībām. Redzamība kļūst tieši lieliska. Salu var saskatīt kādus simts kilometrus uz dienvidrietumiem un tikpat tālu uz ziemeļaustrumiem. Pat vēl vairāk: piepildījusies mana sen lolotā cerība ieraudzīt lielo salu visā platumā, no jūras līdz jūrai, no viena krasta līdz otram. Ja uz jūru raugās no liela augstuma, tad tā atgādina augstu, zilu sienu. Rau, tā zilā siena dienvidaustrumu pusē — tas ir Klusais okeāns, kas saskatāms gandrīz pusotra simta kilometru attālumā. Kad palūkojos atpakaļ, tur ir tāda pati zila bezgalīgās Ochotskas jūras siena. Puslokā izliecies Kuibiševa līcis pie tāda paša nosaukuma ciemata. Līcī redzama pelēka strēmelīte — tur noenkurojies okeana tvaikonis, kas jāizkrauj. Bet uz lieliskā, zaļā zemes šauruma galdauta kā sudraba bļodas izkaisīti mirdzoši ezeri.

Cik varena un diža ir Kuriļu daba! Kāda svinīga sajūta pārņem,

atrodoties kalna virsotnē un noraugoties šajos plašumos, šajā kalnu grēdu jūklī, krāsu bagātībā un šajos reibinošajos augstumos!

Gribas uz visu mūžu saglabāt šo augstuma, plašuma, brīvības un varenuma sajūtu. Gribas kļūt labākam, tīrākam, mērķtiecīgākam.

. .. Atgriezīsimies pie mūsu ekskursijas. No virsotnes var ērti izplānot arī turpmākos maršrutus. Tas, kas aerouzņēmumā bija skaists un niecīgs kā rotaļlietiņa, tagad guļ mūsu priekšā visā savā dabiskā lieluma varenumā un diženumā. Visi attālumi ir saskatāmi, var aprēķināt ātrumu, kādā jāiet, novērtēt katra atsevišķa ceļa grūtības un saprātīgi izvēlēties un izplānot maršrutus. Visapkārt ir tik daudz interesanta, ka te pietiktu darba veselam mēnesim. Taču mūsu laiks un pārtikas krājumi ir ierobežoti. Pirmkārt, mums jāizpētī briesmīgā vulkāniskā ieleja; otrkārt — gribētos apmeklēt arī kaimiņu vulkānus. Ivans Bargais paceļas gluži blakus. Tā bargais, melnais konuss, kura sānus kā bruņas sedz sastingušas lavas straumju mēles, mums pat traucē, aizsegdams daļu neizmērojami plašās panoramas.

Taču lai paliek vulkāni, jo mūsu skatienus saista vēl kāda cita mīkla. Ziemeļos, mums pie pašām kājām sākas plata, zālaina ieleja, izraibināta ar veselu virkni pavisam sīku ezeriņu. Liekas, ka te būtu nokritis un smalkās druskās saplīsis milzu spogulis un tā drumslas izkaisījušās pa visu ieleju. Šādu ainu mēs Kuriļos vēl neesam redzējuši, taču tā tik ļoti atšķiras no visas apkārtnes, ka ir nepieciešams noskaidrot šās savdabības cēloņus. Tātad viens no maršrutiem būs uz turieni.

Cauri mūdžu mākonim

Nolemjam sadalīties grupās. Kamēr laiks labs, jāpaspēj apskatīt pašu svarīgāko no tā, kas paredzēts. Uz kratera ieleju meklēt avotus un fumarolas dodas jaunais ģeologs viens pats. No vladivostokiešiem nav vairāk neviena, kas varētu iet ar viņu kopā, bet vienu pašu cilvēku laist šādā maršrutā nedrīkst: kas viss var notikt — sasitīsies vai nomaldīsies .. .

Dodu ģeologam līdzi savu palīgu Konovalovu, kuram vairs nav sveši pārsteigumi, kas var atgadīties krāteros.

Pavadām abus ar pamācībām: «Esiet uzmanīgi, rūpīgi izvēlieties ceļu, kad kāpsiet lejup. Sevišķi jābaidās doties lejā pa gultnēm! Labāk griezieties atpakaļ, ejiet pa apkārtceļu, nekā riskējat uzdurties stāvām kraujām!»

Pārējie dodas uz ezeriem. Botāniķi turp vilina kalnu pļavas, kas salās mums vēl nav gadījušās. Ģeomorfologiem interesē, kāpēc tieši šajā ielejā un kā ir izveidojies tāds milzums ezeru. Bet zoologs visur iet kopā ar botāniķi.

Ģeologs ar Konovalovu aiziet. Vēl veselu stundu mēs tos varam saskatīt. Pelēki punktiņi virzās uz augšu sākumā pa taku, pēc tam pa baltām nokalnēm, kur ir sēra atradnes. Nu viņi jau nonākuši pie ūdenssšķirtnes. Pret debesīm iezīmējas viņu mikroskopiskie silueti. Viņi tuvojas pirkstiem, kas iežogo krāteri. Pieiet atstarpei starp diviem zobiem un apstājas. Tad viņi sāk virzīties uz kreiso pusi un meklē ērtu vietu, pa kurieni doties lejup. Viņi paiet garām vienam zobam, diviem, vēl trešajam … un tad pazūd skatienam.

Laimīgie! Cik ļoti gribētos būt kopā ar viņiem mežonīgajā ielejā!

Drīz sākām savu maršrutu arī mēs. Nokļūt pļaviņās ar ezeriem nozīmēja kādu pusotru stundu cīnīties ar ciedru zvilnāju. Šis kilometrs nogurdināja tāpat kā krietni desmit kilometri parasta gājiena.

Odu un mušu te bija vēl vairāk nekā agrāk. Gaisā šķita līgojamies viens vienīgs knišļu, odu, mušiņu plīvurs — tik daudz to bija. Kaut vai gāzmasku liec uz sejas!

Gāzmaska gluži ne, bet moskitu tīkliņš jāuzliek gribot negribot. Tas ir pretīgs, smacējošs marlija pārvalks uz sejas, caur kuru visas krāsas kļūst nespodras kā miglā. Nejēdzīgie kukaiņi tomēr vēl joprojām apgrūtina: viņi lien zem aprocēm, bet paši manīgākie sūc asinis cauri kreklam. Kas tad te nu būs! Ūdenslīdēja tērpā būs jāstaigā, vai!

Cik zīmīgi Sibirijā sauc šo mušiņu, knišļu, odu un odiņu gūzmu — mūdži! Tiešām mūdži! Ko vēl nejaukāku daba būtu varējusi radīt!

Atceros, ka bazē man iedeva kādu līdzekli pret odiem — kādas ķīmiskas zāles ar sarežģītu latiņu nosaukumu. Lauka somas dibenā

atrodu mazu pudelīti, izaicinoši noņemu mos- kitu tīkliņu un ierīvēju seju ar šo šķidrumu. Tam ir nepazīstamu zāļu maisījuma smaka. Varbūt man no šās smakas ātrāk kļūs nelabi nekā no šiem kukaiņiem.

Sākumā odi vēl nesaprot, ka esmu ieziedies ar aizsarg- ziedi, un turpina man kost un sūkt asinis. Pēc kādām trim minūtēm, kad ziede sāka izgarot, kļuva vieglāk. Mūdžu uzbrukums atslāba. Ierīvētajai ādai uzdrošinājās pielidot tikai daži, paši neattapīgākie odiņi.

Gribu dalīties savā jaunajā līdzeklī arī ar draugiem. Viņi paoda un nolēma labāk palikt moskitu tīkliņos.

Šis līdzeklis visādi būtu bijis labs, ja varētu ar to iesmē- rēties un sēdēt nekustīgi. Bet, kad jācīnās ar zvilnāja stiebriem, tad sviedri līst aumaļām. Kas te nu vairs par parfimēriju! Pēc piecpadsmit minūtēm odi kā pēc komandas no jauna uzbrūk sejai. Kas noticis? Sviedri noskalojuši zāles. Noslauku seju, iesmērējos no jauna un tā pēc katra stundas ceturkšņa. Un tomēr tas ir ieguvums. Es visu laiku varu noraudzīties spilgtajās Kuriļu salu ainavās, dabiskajās krāsās, nevis netīrajā moskitu tīkliņa marlijā.

Mīklainu ezeru ieleja

Zvilnājs beidzas. Mūsu priekšā izplešas lēzeni, pakāpjvei- dīgi līdzenumi, gaišs, iepriecinošs īstu dzimto Ziemeļkrievijas pļavu zaļums. Kāda laime — iet pa mīkstu, zemu zāli, kur nevajag spraukties starp stumbriem, kur lokani zari nesitas sejā un nekrakšķ zem kājām saspiestie stiebri!

Ieleja ir tik plaša, lēzena un liela, ka rodas doma: kādēļ gan japaņi nav vilkuši čeki no raktuvēm pa šo ieleju uz Ochotskas jūru ar tās līčiem un piestātnēm, bet gan pa stāvo Klusā okeana nogāzi? Vai okeāns ir tuvāk? Taču ceļš tur pēkšņi izbeidzas pie stāva krasta, kur nav ne līča, ne ostas .. . Varbūt tā ir kļūda un tā jāizlabo? Tad mūsu maršruts noderēs arī kā pirmais pētījums jaunai trasei uz Kuibiševa līci.

Rau, kur viens no neskaitāmajiem ezeriņiem! Baseins būs kādi četri metri diametrā un pusmetra dziļumā.

— Skatieties, kādi tam stāvi krasti!

Ezerā burbuļodams ieplūst ņiprs strautiņš. Tāds pats strautiņš arī iztek no ezera, izlauzis sev ceļu pakāpē uz nākošo līdzeno laukumiņu, un no turienes ietek blakus ezerā. Aiz tiem nāk vēl viena pakāpe un tajā — atkal ezers. Tās ir veselas ezeru kāpnes! Ezeru baseini kā pērlītes savērti uz sudrabainajiem strautu pavedieniem, kas untumainā kaskadē lekā no viena pakāpiena uz otru. Bet kā radušies paši pakāpieni?,

Rokam augsni — kūdra. Bet kūdra ir pārpurvojušos, aizaugušu un izzudušu ezeru pazīme. Agrāk te vajadzēja būt vēl varenākām ezeru kāpnēm. Grūti pateikt, kas aizdambējis ezerus. Droši vien vulkānisko bumbu sanesumi. Ezeri aizauguši ar zāli, pārpurvojušies un izzuduši.

Tagad mūsu priekšā ir to kapsēta.

Bet kādēļ šajā kapsētā vēl tik daudz ezeru? Kas tie ir vai varbūt iepriekšējo ezeru kāpņu atliekas, kas vēl nav paguvušas aizaugt?

Nē, šie ezeri izplešas, nevis aizaug. Pat vēl vairāk — tie tikai nesen radušies. Tās nav veco ezeru paliekas, bet jaunu pirmsākums. To stāvie, gandrīz metru augstie krasti, ko ūdens no apakšas izskalo, burtiski acu priekšā iebrūk un atkāpjoties paplašina ezeriņa ūdensspoguli. Ja paskaitītu, par cik šie no- brukumi atkāpjas gada laikā, varētu apmēram izrēķināt katra ezera vecumu.

Zoologam ir tīkliņš ar apmēram divus metrus garu kātu. Viņš ar tīkliņu katrā ezerā ķer ūdensvaboles un kāpurus. Bet kātu mēs reizēm izmantojam dziļuma mērīšanai. Sākumā tas nekur neiegrima dziļāk par pusi sava garuma. Tad pēkšņi kādā ezeriņā iegāja viss iekšā. Bedre vairāk nekā divus metrus dziļa. Tāds atvars pie pašas krasta kraujas! Savādi.. .

Blakus ezeriņos atrodam vēl dažas tādas pašas bedres. To dibenus izdodas sasniegt tikai ar steigā izgatavotu loti — auklā iesietu akmeni. Kāda no bedrēm izrādās četrus metrus dziļa. Priekš sīka, sekla ezeriņa (pavisam, 'tikai pusmetru dziļa) šāda bedre ir īsta aka.

Kas gan to varēja rakt vai kalt ezera dibenā? Varbūt šīs bedres izsitis ūdens, kas plūdis no kādreizējiem ūdenskritumiem? Taču laukumiņš visapkārt ir tik līdzens, ka ūdenskritumiem nemaz nav bijis no kurienes krist.

Atmin̄jums rodas tikpat negaidīti, cik negaidīta bija pati mīkla. Pa ceļam no viena ezeriņa pie otra kāds no ceļabiedriem iesaucas:

— Biedri! Man zem kājām kauťkas burbuļo!

Kā tad tā? Cilvēks stāv sausā pļavā, bet apakšzemē, zem kājām tam. kaut kas burbuļo? Pieejam tuvāk. Tiešām burbuļo. Zem plāna zemes un velēnu slāņa var pilnīgi skaidri dzirdēt strauta čalošanu. Mēģināsim izsekot, no kurienes un uz kurieni tas plūst. Tepat ir arī iebrukums. Izskalotā grunts nav izturējusi un nosēdusies. Te izveidojies «lodziņš», pa kuru var novērot «vainīgo». Izrādās, ka te ir apakšzemes upīte. Zem zemes pa slīpumu no viena kāpiena uz otru pa nezināmiem tuneļiem traucas spēcīga straume.

Augstāk strauts vairs nav tik labi sadzirdams. Acīm redzot virszemes reljefs te paceļas stāvāk nekā apakšzemes gultnes- tuneļa slīpums. Taču viens ir skaidrs: apakšzemes strauts iztek no tā ezera, kurā mēs tikko izmērījām divus metrus dziļo bedri.

—• Draugi! Kur tad mēs esam skatījušies? Kāpēc neviens nav pievērsis uzmanību, ka šajā ezerā strauts gan ietek, bet no ezera pa virspusi nekas neiztek? Pēc tā vien jau varēja iedomāties, ka ezeram ir apakšzemes noteka.

Jo tālāk, jo vairāk brīnumu. Drīz atradās vēl viens ezers ar apakšzemes noteku, aiz tā — trešais, ceturtais … un apakšzemes

strautu skaits pārsniedza duci.

Izrādās, ka šie strauti šķērso visu augsni, ka stiepjas vesels mīklainu apakšzemes artēriju tīkls.

Lūk, kādi apakšzemes darbi notiek zem ezeru ielejas ziedošajām pļavām!

Jā, te tomēr nevarēs vis plānot autoceļu: izbūvēs, bet to sāks skalot laukā apakšzemes upītes. Brauks automašina un pēkšņi — trach! — ievelsies apakšzemes tunelī…

— Te nu jums, biedri, ir ezeru izcelšanās atminējums!

Tās nebūt nav ūdens izgrauztas akas, bet iegruvumu bedres. Ezeri aizpildījuši iegruvumus, ko izgrauzuši apakšzemes strauti. Tādēļ tajos ir tik dziļas bedres.

— Piedodiet! Kā zināms, iegruvumu ezeri izveidojas tur, kur izplatīti ūdenī šķīstoši ieži: kaļķakmens vai ģipsis. Bet te taču nekā tamlīdzīga nav!

— Jūs runājat par karsta parādībām? Te tiešām nav ne kaļķakmens, ne ģipsis un, šķiet, nevarētu būt arī karsta iegruvumu. Taču atcerieties, biedri! Ģeologs Nackis pirms gadiem trīsdesmit taču atklāja apakšzemes izskalojumu formas mālainā iezī. Man gadījies tos redzēt Kopetdaga kalnos, un es pārliecinājos, ka Nackis ar pilnām tiesībām atklāto parādību nosaucis par «mālaino karstu».

— Tad jau jūs teiksiet, ka mēs esam atklājuši «vulkānisko karstu»!

— Pagaidiet, vispirms jāizskaidro tā izcelšanās cēloņi, tad var runāt par atklājumu!

— Kas gan te apakš zemes tā var izšķīst ūdenī?

— Nav nemaz katrā ziņā jāizšķīst. Ūdens te var izskalot no pazemes samērā irdenākos pelnu starpslāņus, neizšķīdinot tos. Bet rezultāts ir tāds pats kā karsta apgabalos — iegru- vumi un dabiski tuneļi.

Kraujās var redzēt, kā kūdrājam cauri te stiepjas pelnu kārtas un vulkānisku bumbu slāņi. Tieši pelnos apakšzemes strauti izskalojuši caurulēm līdzīgus tuneļus, par kuriem mēs tā brīnījāmies.

— Draugi, steidzieties šurp! Es atradu atrisinājumu, kā izcēlušies jūsu ezeri! — negaidot iesaucas botāniķis, kas visu laiku bija klīdis pa pļavām pēc augiem un nebija dzirdējis mūsu minējumus.

Dodamies pie tā. Viņš mums svinīgi norāda uz nelielu grambu svaigi nomīdītā zālē, kurā šur tur pavīd kūdras*1* augsne:

— Te jūs redzat ezera pirmsākumu!

Aiz pārsteiguma, kaut arī nav nekādu argumentu, kas pierādītu šo noteikto apgalvojumu, mēs pat samulstam.

— Bet kāds tam sakars ar ezeriem?

Botāniķis uztraucas. Viņu iekveldina tas, ka viņš varbūt ir atrisinājis šo uzdevumu ātrāk par ģeogrāfiem un ģeomorfo- 'ogiem.

— Es jums tūlīt pierādīšu! Vai redzat šo niecīgo nelīdzenumu? Tā ir vienkārša gramba. Taču ar to jau pietiek. Ziemā tā aizsalst, bet pavasarī tās sieniņas atkūst un apdrūp. Sieniņas iebrūk arvien vairāk un vairāk, un beidzot izveidojas ezers …

Mēs klausāmies gan, bet neticīgi. Iznāk kaut kas juceklīgs un nepierādīts.

Taču mani interesē kas cits.

— Pagaidiet acumirkli! Pirms apspriežam jūsu asprātīgo domu, atļaujiet šo grambu papētīt uzmanīgāk . .. Tā, tā … Bet te blakus, lūk, vēl viena, tā ir vēl interesantāka.

— Kas jūs interesē?

— Pēdas.

— Kādas pēdas? Vai sala sadrupināto iežu pēdas?

— Nevis sala, bet drīzāk lāču sadrupinātas.

— Kā tā — lāču?

— Vai redzat pēdas nospiedumu? Tā ir īsta lāča ķepa. Bet nagi, kas par nagiem!

Mums kjūst jautri. Biedri jau sāk jokot:

— Nu tik rakstiet apcerējumu pār lāča iespaidu uz ezeru izcelšanos! Varbūt lāči vainīgi arī pie vulkāniskiem izvirdumiem?

Botāniķis apmulst, tomēr padoties vēl netaisās.

— Nu kas par to! Nemaz nebaidiet mani ar savu lāci! Ar to mans apgalvojums nepavisam nav atspēkots. Es taču jums saku, ka ezers var izveidoties no jebkuras grambas, tātad — arī no lāča ķepas nospieduma!

Es pāreju pretuzbrukumā:

— Mīļais draugs, ne jau par lāci ir runa, bet par to, ka jūsu izskaidrojumā daudz kas tomēr paliek neskaidrs. Kāpēc grambas kļūst dziļākas? Kāpēc to sieniņas kļūst stāvas? Labāk atnāciet līdzi tur pie tā iegruvuma un jūs sapratīsiet, ka mēs ezeru noslēpumu esam atrisinājuši pareizāk.

Jau pie pirmā ezera ar apakšzemes noteku botāniķis spiests piekāpties. Te skaidri var saskatīt apakšzemes straumes izskaloto grunti.

— Taču zināt ko, — zoologs mierina botāniķi, — jūsu lācis tomēr varbūt ir piedalījies ezera izveidošanā. Gāja, teiksim, tāds tēvainis pa pļavu, mielojās ar lekno zāli, klausījās, kā zem zemes burbuļo, un pēkšņi — iebruka! Vai nu kāds brīnums, ka tāds gaļas blāķis sagrauj apakšzemes strauta izskalotā tuneļa virspusi? Tā radusies šī lūka, un tagad mēs tajā skatāmies. Sienas turpinās sabrukt, caurums paplašināsies — tādējādi iznāks, ka lācis spēj. veicināt ezera izveidošanos!

— Piedodiet, bet kāds tam visam sakars ar ezeru?

— «Kāds sakars»? Jūs taču pats teicāt, ka šie ezeriņi

izveidojušies iegruvumu vietās?

— Iegruvumu vietās gan, bet ne tāpēc, ka tos radījis lācis. Ja šo lūku paplašinātu, rastos upe, nevis ezers!

— Upe?

— Ja, apakšzemes upe it kā «izģērbtos», tiktu «izrakta» no zemes apakšas un pārvērstos virszemes upē. Pārspiežot tu- tuneļa virspusi, var, protams, uzdurties arī apakšzemes ezeram, ja tāds gadās. Taču, lai rastos pats ezers, ir jāiebrūk nevis tuneļa virspusei, bet tai vietai, kur būs nākošā ezera dibens. Vai sapratāt, cik te liela atšķirība?

šoreiz zoologs spiests piekrist.

* * *

Iepazīšanos ar ezeru ieleju pabeidzam, nonākuši pie paša lielākā ezera. Nespējam turēties pretī kārdinājumam izpeldēties. Pie šā beznosaukuma ezera kartē parādās uzraksts «Peldu ezers».

Viegli pateikt — izpeldēties. Lai to izdarītu, vajag acumirklī izģērbties un zibens ātrumā ieskriet ūdenī, citādi odi un knišļi tūliņ pārklās ķermeni un sadzels to.

Peldēšanās atsvaidzina un kā ar roku noņem nogurumu. Uz mirkli aizmirstam visu zinātnieku nopietnību un gluži puiciski šļakstināmies un grūstāmies pa ūdeni. Protams, ari šeit nepalaižam garām iespēju izdarīt vajadzīgos novērojumus. Pats ar savām kājām izmēroju ezera dziļumu krustām un šķērsām. Pašās dziļākajās vietās bija jāiet uz pirkstgaliem kā balerinai.

Ivana Barga dārgums

Mūs vilina pie sevis vēl viens baseins (mēs to redzējām aerouzņēmumā) — savāds līčains ezers pie Ivana Bargā vulkānā pakājes.

Kad gadās redzēt ezerus, kuru līči iespiedušies visās blakus ielejās, tad gluži pamatoti rodas doma, ka te kaut kas aizsprostojis parasto upju ieleju. Kad ceļ dambi, tad upes augšgalā izveidojusies ūdenskrātuve ar saviem atzarojumiem tieši tāpat iespiežas visās ieplakās.

Te dambjus neviens nav cēlis, bet aizsprostojuma radīts ezers tomēr ir. Kas te varēja radīt aizdambējumu: kalnu nogruvums, nobiras vai lavas straumes mēle?

Atrodoties vulkānu vidū, visvienkāršāk ir iedomāties, ka ezers izveidojies tieši lavas aizdambējuma dēļ. Tādus aizdambējumus un ezerus mēs jau redzējām no Kudrjavija virsotnes. Taču ezeram, kas atrodas pie Ivana Bargā pakājes, šis izskaidrojums man likās nepietiekošs jau tad, kad apskatījām aerouzņē- mumus. Pauguri un kalnu grēdiņas, kas noslēdza izeju no ezera, nepavisam neatgādināja lavas mēli. Uzņēmumā kaut ko vairāk saprast nebija iespējams. Vajag apmeklēt aizdambējumu.

Pļavu un ezeru ielejai esam izgājuši cauri. Strauja, ūdeņiem bagāta upe, uzņēmusi sevī simtiem apakšzemes un virszemes strautu, atstāj ieleju ar plakano gultni un ieplūst nomaļā mežainā aizā.

Nu jau esam pie aizdambējuma. To veido zema kalnu grēda, kas noaugusi ar biezu zvilnāju. Lai arī kādu ceļu mēs izvēlētos, tomēr caur biezokni būs jālaužas. Tātad dodamies uzbrukumā.

Zvilnājs paliek zvilnājs, tas ir tāds pats, kā bijis: no mugurpuses sit elastīgie zari, plīst drēbes, starp stumbriem iestrēgst zābaki un, raujot laukā, mūk nost. Atkal pamatīgi no- mokāinies …

Tomēr gluži viss te nav kā iepriekšējā reizē. Pašķirot zvil- nāja stumbrus, pēkšņi nav kur kāju "nolikt: priekšā divus trīs metrus augsta krauja. Pa to jālaižas lejā, turoties pie zvilnāja. Tālāk nāk dziļa aiza. Tai rāpjamies pāri tieši pa zariem kā pērtiķi. Aiz tās — stāvus izslējušos bluķu šķērslis. Tajos rāpjamies augšā, ar rokām pieturēdamies aiz nolikušajiem stumbriem.

Ko tas nozīmē? Visa kalnu grēda, kurā mēs rāpjamies, viss aizdambējums sastāv no atsevišķu vulkānisku blāķu sablīvējuma, no tādām pašām lielām bumbām smagās mašinas vai mājas lielumā, kādas mēs redzējām Kudrj.avija nogāzēs.

Skaidrs, kāpēc aizdambējums neatgādina atdzisušas lavas straumes mēli. Te vai nu nemaz nav bijis lavas straumes un viss aizdambējums radies no vulkānisko bumbu sablīvējuma, vai arī lavas

mēle sākumā tomēr ir aizžogojusi ieleju, bet to no virspuses tā nokaisījušas bumbas, ka nav nosakāms, no kurienes tā iztecējusi un kurp tā virzījusies.

Jau klāt aizdambējuma virsotne. Kā putns notupstos uz zvilnāja krūma un nenolaižu acis no zilganzaļās, gludās virsmas, kas paveras skatienam.

Mūsu priekšā ir līčains ezers — Ivana Bargā malachita dārgums, ķas izplājies pie kūpošā vulkānā melnajām pakājēm. Cik maigi tā atradzes apņem brīnišķīgie ezera līči!

Kas tā par iekšēju gaismu, kas tie par stariem, ko izplata šie valdzinošie ūdeņi? Kādi noslēpumi tajos slēpjas? Ko klusībā glabā sevī šis nepazīstamais brīnums? Ja tas atrastos bieži apceļotā vietā, tā krastos izaugtu turistu bāzes, viesnīcas un laivu stacijas. Šejienes slava tacl sacenstos ar Kaukāzā Riču …

Taču ezers ir noslēpies neapdzīvotas, grūti pieejamas salas pašā sirdī. To greizsirdīgi apsargā drūmie vulkāni. Ceļu pie tā aizšķērso bumbu blāķi un zvilnāja brikšņi. Bet tos, kas tomēr uzdrošinātos uz to paraudzīties, sodīs odi un nejaukās mušas. Un tomēr kā laimi atcerēsies ikviens, kurš uz to būs paraudzījies, jo otra skaistumā līdzīga Kuriļos nav. Un ne tikai Kuri- ļos! …

Mums nav laika palikt pie ezera visu dienu un nav arī tādu instrumentu ezerpētniecības darbiem. Jādodas atpakaļ, citādi mēs te iestrēgsim pa nakti un nevarēsim rīt apskatīt paredzētās vietas.

Jau krēslo, kad pārvaram beidzamos zvilnāja brikšņus, kuros, šķita, esam iztērējuši pēdējos spēkus. Pie barakas nonācām jau tumsā.

Te mūs sagaidīja nepatīkams pārsteigums: ģeologs ar Konovalovu nav atgriezušies no maršruta.

Kur viņi palikuši?

— Gan jau pēc pusstundas vai stundas viņi atnāks. Nevar būt, ka viņi tik slikti būtu aprēķinājuši laiku.

— Vajadzētu sakurt lielu ugunskuru, lai tas būtu viņiem par bāku, ja tie nolemtu virzīties tumsā.

— Nez vai viņi tā nolems. Vienīgi, ja viņi ir uz takas, tad var, un tomēr arī tā būtu tīrā akrobatika. Bet bez takas tur var nolauzt kaklu.

— Vai nebūtu jāorganizē meklēšana naktī?

— Nez vai tas ko dos?

— Labāk sakiet, vai tas neradīs lieku ļaunumu! Būs gan jauki, ja diviem pazudušajiem pievienosies vēl pieci, kas naktī meklēdami salauzīs sev kājas! Mēs taču paši no dienas maršrutē tikko atgriezāmies. Rīt mūsu palīdzība viņiem var izrādīties daudz svarīgāka nekā pašlaik, kad mēs tā kā tā viņus neatradīsim. Izmantosim labāk atelpu, atpūtīsimies, uzkrāsim spēkus, bet, gaismai austot, iesim meklēt.

Ugunskurs liesmo kā milzīga, draudīga lāpa. Tā gaismā visa

apkārtne liekas tieši necaurredzami melna.

Kāpēc gan viņi neatnāca? Kas viņiem var būt atgadījies šajā mežonīgajā aizā, no kuras kūp karstas gāzes? Vai viņi būtu sasitušies, kāpdami lejup? Jeb vai varbūt nomaldījušies un paguruši, cīnīdamies ar bambusu un zvilnāju? Varbūt, vējam mainoties, tie cietuši no karstajām gāzēm? Jeb vai satikuši lāci? Negribot sev jāpārmet, ka neesmu pietiekami devis norādījumus, neesmu biedrus pietiekami brīdinājis par iespējamām briesmām.

— Bet varbūt ar viņiem viss kārtībā? Ģeologs vienkārši atradis interesantus kalnu iežu atsegumus, to aprakstīšanai patērējis pārāk daudz laika un bez jebkādas avarijas bija spiests pārnakšņot ārpus bāzes …

Paēdām vakariņas un likāmies gulēt. Pēc tik grūtas dienas varētu gulēt vienā gulēšanā. Taču pārmērīgais nogurums un nemiers nepārnākušo dēļ ilgi neļauj aizmigt. Vairākas reizes piecejos un jautāju dežurantiem pie ugunskura, bet nē, nav atgriezušies.

Aust gaisma. Ātri pagatavojam brokastis un apsveram, kur un kā katrs no mums meklēs. Daļa ies pa viņu pēdām uz mežonīgo ieleju no augšas. Daļa mēģinās nokļūt tajā no sāniem. Satikšanās — mežonīgās ielejas talvegā. Ja viņus neatradīsim satikšanās vietā, lemsim, kā rīkoties tālāk.

Esam jau gatavi doties ceļā, kad pēkšņi kāds no raktuvju strādniekiem mums sauc: «Nāk!»

Kā akmens noveļas no pleciem! Visi ir sveiki un veseli. Nez kādēļ viņi nāk no lejas. Tas ir tieši pretējais virziens tam, kurā mēs gatavojāmies viņus meklēt. Viņu pirmais lūgums — dzert. Tas ir savādi. Liekas taču, ka visapkārt ūdens diezgan, visās malās strauti. Smagi gan viņiem būs gājis! Abiem drēbes saplēstas, paši nomocījušies, ar uztūkušām sejām — tas ir mūdžu sabiedrībā pavadītās nakts rezultāts.

Paēdinām viņus un sākam izjautāt. Viņi atbild ļoti īsi, cenzdamies slēpt neveiklību, — tiem neērti, ka mums bija jāpārdzīvo nemiers viņu dēļ.

Nokāpšanas vietu mežonīgajā ielejā viņi izvēlējušies veiksmīgi. Apskatījuši vairākus karstos sēravotus. Taču gāzes smaka nākusi vēl arī kaut kur no apakšas. Viņi nolēmuši aiziet līdz fumarolām un novērtēt ar tām saistītos sēra krājumus. Bet lejup- ceļu aizšķērsojušas kraujas, kā licies — ne sevišķi briesmīgas. No dažām viņi nokāpuši, bet kraujas kļuvušas arvien augstākas un stāvākas. Žēl atpakaļ rāpties, uz priekšu arī nevar, bet apkārtceļu nekur nebijis.

Sadomājuši no kādas, it kā astoņus metrus augstas sienas nolēkt (acīm redzot vismaz divkārt pārspīlēts, citādi viņi gulētu pie šīs astoņu metru sienas ar salauztiem kauliem). Nolēkuši, sadauzījušies, taču mērķi sasnieguši. Esot bijuši pie veselas grupas fumarolu. Konovalovs

stāsta, ka tās tādas pašas kā Kudrjavija vulkānā — šņākušas un svilpušas … Ģeologs aptuveni aprēķinājis sēra krājumus. Pienācis laiks griezties atpakaļ. Sākuši domāt, pa kādu ceļu doties. Iet pa iepriekšējo ceļu nav bijis ne mazākās iespējas. Uz sienas, no kuras spējuši nolēkt, uzrāpties vairs nav varējuši.

Lēcieni no sienas bija ne tik daudz aplami, cik bīstami. Tālāk jau draugi izdarījuši tiešu kļūdu. Viņi atradušies aizā, kurā nebijis ne cilvēku, ne ceļu, un pa kuru grūti nācies virzīties uz priekšu. No ielejas, pa kuru ved labs ceļš un kur atrodas barakas, viņus atdalījusi liela vulkānisku kalnu grēda. Tā kā atpakaļceļš pa jau noieto trasi izrādījies neiespējams, vajadzējis par katru cenu atrast kādu citu iespēju tikt kalnu grēdā, lai nonāklu ielejā, kurā atrodas barakas.

Taču kalnu grēda mūsu ceļavīru priekšā slējusies tik stāva un milzīga un tā negribējies iet atkal tos vairākus simtus metru, ko viņi pazaudējuši, kāpjot lejā, ka abus ceļotājus pārņēmusi pavisam kļūmīga un nepiedodama ideja: viņi nolēmuši pa sēra upīti doties lejā uz jūras krastu.

Nemaz nezinu, kuru no viņiem vairāk bārt. Jaunajam ģeologam kā savas nozares speciālistam vajadzēja zināt, kādas nepatikšanas var gadīties šādā ceļā. Bet Konovalovu es pats, vēl kāpjot lejā no Kudrjavija vulkānā, mācīju: nekāp lejup pa nepazīstamu upju gultnēm! Labāk kāpt augšup, nekā uz labu laimi laisties lejup! Un vai tad mēs tiem neteicām, pavadīdami abus uz vulkānu: «Bīstieties no gultnēm!»

Nē, kā redzams, kamēr cilvēks pats nav izbaudījis visas neērtības un bīstamos apstākļus, kādi var rasties, kāpjot lejup pa kalnu gultnēm, tikmēr tas nespej ticēt šim likumam. Toties, reiz kļūdījies, neviens vairs nākotnē šo kļūdu neatkārtos.

Un tā viņi gājuši gar upīti. Gribējuši paēst, bet nebijis ko dzert. Jā, sēžot pie straujas kalnu upes, nebijis ko dzert. Ūdens tajā smirdējis pēc sērūdeņraža un vēl nez pēc kādiem ķīmiskiem maisījumiem, garša — dedzinoši skāba, neciešama … Viena pieteka, otra, trešā .. . visas kā viena — arī ar sērūdeni, dzeršanai nelietojamas.

Gājuši tāpat nedzēruši. Par odiem nemaz nav ko runāt — veseliem mākoņiem! Visu laiku tie ēduši mūsu biedrus. Nekāda sēra smaka tos neatbaidot.

Pa upīti, protams, nav gājuši, bet līduši un nevis pa zemi, bet pa zvilnāju. Mums vairs nav jāstāsta, ko tas nozīmē. Ja šajā ielejā nebūtu bijis nevienas kraujas, viņi būtu līduši pa to līdz upītes grīvai vismaz divas dienas un vēl nemaz nav zināms, vai viņi gar stāvo piekrasti spētu nokļūt līdz ciematam.

Tādēļ, jāsaka, bijusi laime, ka viņu ceļu šķērsojušas kraujas un pie tam tādas, no kurām nevarēja ne norāpties, ne nolēkt. Tikai tagad viņi sapratuši, cik patiesi bijuši mūsu brīdinājumi. Bet diena jau gājusi uz

vakarpusi:

Nomocījušies, izkaltušām mutēm, lādēdami sēra upīti ar tās stāvajām aizām, viņi sākuši rāpties sānu nogāzē. Te zvilnājs audzis pamīšus ar bambusu. Lai kā viņi mēģinājuši «piespiest», lai līdz tumsai paspētu uzkāpt sānu grēdas virsotnē, — krēsla tomēr aizsteigusies priekšā. Tumsa pārsteigusi mocekļus stāvā nogāzē, kur burtiski nebijis iespējams nolikt kāju. Nācies vienīgi «sēdus karāties», turoties pie bambusa.

Tumsā spraukties cauri zvilnājam būtu bijis neprāts: var palikt bez acīm un pat bez galvas. Nolēmuši pārnakšņot. Tā līdz rītausmai karājušies, ar vienu roku turēdamies pie bambusa, ar otru gaiņādami odus, kuri nerimušies arī naktī. Pārsaluši, izsalkuši, noilgojušies pēc ūdens un sakasījuši sevi tā, ka sejas bija pilnīgi sapampušas.

Tikko sākusi aust gaisma, saņēmuši pēdējos spēkus, uzrāpušies kalnu grēdā un blakus ielejas galā ieraudzījuši ugunskuru un barakas.

Vēl vienu stundu viņi cīnījušies ar zvilnāju un tad izgājuši uz ceļa lejpus barakām.

Tad, lūk, kāpēc viņi parādījās no lejas, kur viņus neviens nebija gaidījis. - -

Mēs, protams, visi tā priecājamies par viņu atgriešanos, ka nenāk ne prātā lasīt tiem spredikļi par vieglprātīgo rīcību. Un kādēļ gan to darīt? Viņi jau pietiekami par to samaksājuši.

Pirms viņi aiziet gulēt, es saku:

— Svarīgi ir tas, ka jūsu gājiens nav bijis veltīgs ne jums pašiem, ne zinātnei. Vulkāns, uz kura jūs bijāt, nav ierakstīts darbīgo vulkānu sarakstā, tam nav pat nosaukuma. Jūs pirmie esat aizkļuvuši līdz šā kalna fumarolām un karstajām upēm. Tātad ar jūsu palīdzību Kuriļu salu darbīgo vulkānu saraksts ir papildināts vēl ar vienu pārstāvi. Kā balva par to un arī par pārdzīvotajām mokām jums, manuprāt, ir priekšroka dot šim vulkanam jaunu, krievisku nosaukumu.

Cietušie neparko nevēlas dot šim vulkanam godīgu vārdu (viņš tiem pamatīgi sariebis).

Sātans, Pūķis, Mežainis, Nelietis, Velna kalns, Raganas rīkle, Nolādētais, Ļaunais, Nepatikšanu kalns — ko tikai visu viņi neiesaka. Beidzot tomēr apžēlojas un vulkānu nolemj nosaukt nevis lamu vārdā, taču arī ne visai glaimojoši — par Mačechu.*1*

Mūsu kopējā ceļojuma beigas pagāja bez piedzīvojumiem. Bazē šķiramies no vladivostokiešiem. Viņi vēl pus mēnesi paliks Iturupā, bet man laiks pārcelties uz citām salām. Uz redzēšanos, Iturupā!

1 MaMexa — Pamāte (kriev.).

URUPĀ Caur Frīža jūras šaurumu

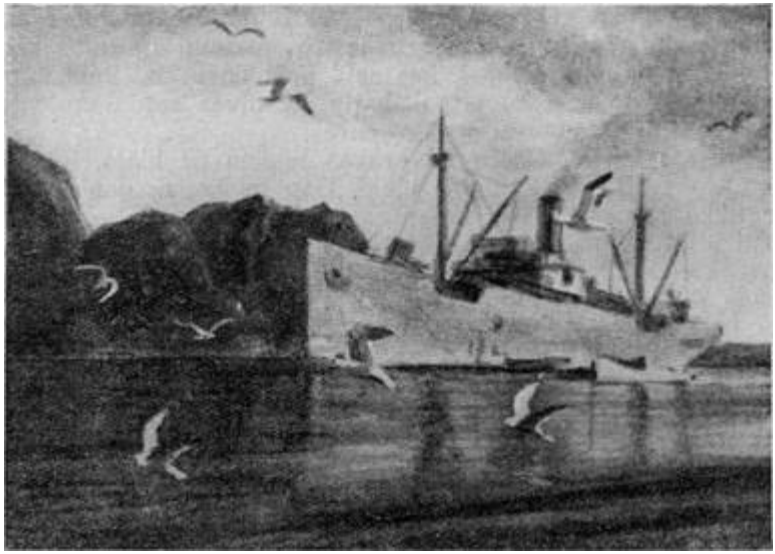

Pārcelties no vienas salas uz otru … Cik tas liekas vienkārši, skatoties kartē! Bet īstenībā? Nav taču nekāda okeana tramvaja, kas pēc saraksta braukātu gar Kuriļu grēdu un vadātu pasažierus no vienas salas uz otru. Katrs brauciens uz citu salu — tas ir tikai gadījums, kad nejauši izdodas nokļūt uz garām braucoša okeana tvaikoņa, kas gadās vienu — divas reizes mēnesī vai pat tikai vienreiz gadā.

Man par laimi reidā ieradās liels tvaikonis, kas, kā noskaidrojās, dosies uz Urupu. Kaut gan vladivostokieši tur jau ir bijuši, esmu tomēr apmierināts arī ar braucienu uz šo salu: no turienes vieglāk nokļūt grēdas vidējās salās.

Vēl ceļā, braucot gar Baikalu, biju sarūgtināts, ka vilciens pēc saraksta daudzām interesantām vietām brauc garām naktī. Bet cik daudzkārt nepatīkamāk tas ir ekspedīcijas laikā!

Enkuru paceļam tikai pievakarē. Cik daudz cerību saistījās ar šo braucienu! Cik loti gribējās kaut no jūras paskatīties uz Iturupas austrumu malu, kur nepaguvu pabūt!

Bet visu aizsedza nakts. Kuģis tumsā peld garām aizmigušajai salai. - -

Vienīgais, ko vēl var darīt, — tīksmināties par jūras spīdēšanu naktī. Melnajā tumsā uzliesmo mīklaini gaismas rēgi. Tur kustas baltputu vilnīši, kas spīd paši no sevis. Spīd putas pie kuģa borta. No kuģa pakaļgala kā divas spīdošas lentas tumsā aizlokās fosforescējošas svītras.

Gaismai austot, izlecu no kravas telpām uz klāja. Pūš ledains, ass vējš. Klīst miglas blāķi. Gan pa kreisi, gan pa labi var tikko samanīt

kādu krastu apveidus. Kur mēs esam? Ja krasti ir abās pusēs, tas nozīmē, ka te ir Frīža jūras šaurums. Nevienā citā jūras šaurumā mūsu kuģim nav jānonāk. Pametu atvadu skatienu uz Iturupu. Pēc tikko manāmiem apveidiem noskārstu, kur kūp Kudrjavija vulkāns, kas jau kļuvis mīļš manai sirdij, kur bango Lāču līcis un kur savu krāšņumu un spēku sīkās šļakatās izšķiež milzīgais ūdenskritums Iļja Muromietis.

Nē, nav ko skatīties atpakaļ. Tagad visas domas jāvērš uz priekšu, kur tādā pašā miglā slienas pelēkvioletie blakus salas milzeņi. Šī pati jau ir Urupa — Dienvidkuriļu sala, kuru no vissenākiem laikiem apdzīvo krievu cilvēki.

Bet ko gan milzīgā, nepazīstamā salā var saskatīt no jūras, pie tam vēl lielā attālumā caur rīta miglas ceriņkrāsas dūmaku?*1* Nepazīstamas smailes, konusi un masivi noslēpumaini un vilinoši slienas cits aiz cita. Kurā no tiem izdosies uzkāpt? Stāsta, ka Urupā bambuss esot vēl negantāks nekā Iturupā.

Sasprindzināti raugos kartē, cenšos noteikt visu, ko varu saskatīt no kuģa borta. Lūk, to klinti var nosaukt par Pirkstu. Bet šo ne velti jau senatnē saukuši par Buru — būs jāatjauno šis zīmīgais vārds.

Kuģis slīd vienmērīgi un viegli. Ir drēgni un auksti, bet nost no klāja tomēr negribas iet.

Skatienu saista arvien jauni un jauni kalnu apveidi, kas izlien no miglas. Bieza migla ietin nepazīstamās virsotnes, traucēdama noteikt tās kartē. Starp citu, reizēm vainīga pati karte. Rau, kur no mākoņiem izslienas varenu konusu virkne — to ir pavisam četri, bet japaņu kartē — tikai trīs. Tas jau ir pilnīgi nepiedodami: kartes neprecizitāte redzama, pat raugoties no jūras.

Sevišķi skaista ir kāda stalta, asa smaile, kas ir arī visaugstākā salā. Kartē uzrakstīts — Urupu-Fudži. Tas ir augstākais tituls, kādu japaņi mēdz piešķirt smailēm. Nav pa jokam — salīdzinājuši vulkānu ar Japanas svēto kalnu Fudžijamu. «Urupas Fudži!» Taču šai skaistajai smailei ir bijis arī savs sens, skanīgs krievu nosaukums — Zvans. Cik izteiksmīgi tas skan, kā piestāv konusam!

Kreisajā pusē starp pelēkiem miglas lēveriem redzami balti dūmu stabiņi. Pelēkie kustas gan šurp, gan turp, bet baltie neatlaidīgi turas vienā un tajā pašā vietā. Uzpūta vējš no augšas un nospieda miglu lejā, bet baltie dūmu stabiņi vijās vēl arvien tajā pašā vietā, tikai nedaudz pa nogāzi uz leju. Tur kūp vulkāns ar trim atzarojumiem pie kratera. Pēc kartes tas ir Džigokujama. Tas taču vecais krievu Trijzobis, kurā vladi- vostokieši jau ir bijuši!

Bet kas tur vēl kūp starp Trijzobi un Zvanu?, Kartē nav ne mazākās pazīmes, ka tur pašreiz būtu vulkāns, saskatāmas tikai liela, veca kratera drupas. Bet no jūras lieliski redzami dūmi un spilgti baltas, dzeltenas un sarkanas nobiras. Mēs jau zinām, ka šādas krāsas ir droša sēra tvaiku pazīme.

Atceros, ka arī vladivostokieši stāstīja par diviem kūpošiem Urupas vulkāniem, pie kam otro viņi nav atraduši kartē. Tātad pirmā par šo vulkānu ziņojusi Ģeogrāfu biedrības ekspedicija. Nebūtu slikti to nosaukt par godu biedrības prezidentam akadēmiķim Bergam — labākajam Krievzemes Klusā okeana piekrastes pazinējam.

Kalni kļūst zemāki. Tas ir lēzens zemes šaurums, pār kuru klājas miglas josla. Vējš strauji pieņemas. Vēlāk šis zemes šaurums pelnīti tiks nosaukts par Caurvēja šaurumu.

Pie zemes šauruma ir līcis, ko japaņi nosaukuši par Sjo.

— Kas tas nu par nosaukumu? — joko stūrmanis. — Nav ne šis, ne tas. Bet Urupā nav padarīta nemirstīga brigantina «Natalija» — šīs salas izpētīšanas un apgūšanas pionieru kuģis. Pirms pusotra simta gadu jūrastrīce izsvieda to šajos drūmajos krastos. Cik lieliski tas skanētu — Natalijas līcis!

Tuvojamies krastam. No blakus līča mums pretim izbrauc kuteris.

Lasis vai žurka?

Tolaik urupieši nedzīvoja tik mājīgi kā iturupieši. Japaņu laikā te civilo iedzīvotāju un reizē ar to arī privāto ēku pavisam nebija, ja neskaita lapsu audzētavas un divu trīs zivju audzētavu strādniekus. Turpretī japaņu kareivju te bija sadzīts daudz. Starp citu, samuraju brigāde Urupā vienprātīgi padevās padomju desantam bez neviena šāviena.

Japaņu kareivjiem te nebija nekāda jaukā dzīve. Viņi bija izrakuši salā alas, uzcēluši daudz būdeļu, kas nebija izskatīgākās par kurpnieku novietnēm tirgū. Šajās zemnīcās un būdelēs nācās mitināties arī pirmajiem Urupas krievu iedzīvotajiem, kamēr uzcēla izturīgas krievu mājas.

Nakti pārguļu dīvainā celtnē no dubultīgām finiera un kartona starpsienām. Jau vakariņas ēdot, manu uzmanību vairākkārt saistīja čaboņa un nez kāda kustība, kas sadrebināja šīs šķērssienas. Istabiņu iedzīvotāji pret to izturējās vienaldzīgi.

— Kas tur ir?

— Žurkas. To te ir milzum daudz. Japaņi savairojuši. Stāsta, ka viņi ar žurkām sudrablapsas barojuši. Bet pēc tam sabūvējuši savam karaspēkam intendanturas noliktavas un saveduši simtiem tonnu rīsa. Žurkas aiz priekiem sākušas vairoties. Tagad vairs no tām nav glābiņa.

Pret paša gribu lāgā neguļu. Starpsienās nemitīgi ņemas žurkas, pa grīdu — žurku bara dipoņa, un visu laiku ļoti nepatīkama sajūta: ja nu pēkšņi man pāri pārskrien kāds no šiem nekaunīgajiem dzīvniekiem? Tā nonīkstu līdz rītam, neaiz- midzis pa īstam. Apskaužu savus kaimiņus, jo viņi bezrūpīgi bija gulējuši.

— Ko tad mediķi dara? Vajag taču indēt.

— Indes nav. Pa radio ziņoja, ka izsūtīta, bet kuģi vētras dēļ nevarēja izkraut, un tās aizveda uz Kamčatku.

Izeju no rīta laukā. No kāju priekšas kā pelēkas bumbiņas mūk zvēriņi, kas «ganās» pagalmā. Tās taču žurkas! Cik to daudz! Atbraukšanas dienā es nez kādēļ nepamanīju. Bet tagad tās kļuvušas tik bezkaunīgas, ka pat nebēg no cilvēka, tikai negribīgi paskrien sāņus un izaicinoši skatās.

Protams, ka salas iedzīvotājiem šādi kaimiņi sagādā daudz neērtību. Lielākā daļa no tiem vairs vispār neievēro šos nešķīsteņus. Cilvēki strādā savu darbu, nebojādami garastāvokli tik niecīga iemesla dēļ. Bet tad kāds skeptiķis pēkšņi paziņo:

— Ko te citu var sagaidīt? Japaņu valodā taču pats vārds «urup» nozīmē «žurka».

Tas nu ir par daudz. Izmantoju nelielo auditoriju un uzsāku sarunu:

— Kas tad jums, biedri, mācīja japaņu valodu?

Izrādās, ka vainīgais ir kāds gūsteknis, japaņu virsnieks, kas mazliet zina krievu valodu.

— Atraduši gan labu skolotāju!

— Vai samurajs mūs piemānījis?!

— Domāju, ka viņš nebūs melojis kļūdīdamies. Krievu cilvēki šo salu par Urupu nosauca jau sen pirms tam, kad uz tās nonāca japaņi. Bet šo nosaukumu krievi bija pārņēmuši no toreizējiem salas vietējiem iedzīvotājiem — kuriliešiem.

— Un ko tad tas nozīmē?

— «Urup» kuriliešu valodā nozīmē «zivs» — lasis, bet nevis žurka!

Kāds no sarunu biedriem nepiekrīt:

— Bet mums stāstīja, ka mūsu salai ir ne tikai kuriliešu, bet arī krievu nosaukums.

Es noprotu, uz ko tas attiecas, un aizsteidzos priekšā ķildniekam. Jautāju:

— Vai Kompānijās sala?

Runātājs, diezgan vīlies, spiests apstiprināt:

— Nūjā, Kompānijās salai Kādēļ tad tagad mēs to nesaucam šajā vārdā?

Nācās atgādināt, ka arī kara laika pavēlēs sala tika saukta par Urupu. «Kompānijās» nosaukums nebūt nav nācis no krieviem, bet gan no holandiešiem. Frīzs, kas 1643. gadā uzdūrās šai salai, nemaz neiedomājās paintеresēties, kā šo salu sauc vietējie iedzīvotāji. Viņš bija holandiešu Ostindijas kompānijās jūrnieks, tādēļ nosauca salu tās vārdā. Iznāca Kompanilandes sala jeb Kompānijās zeme.

Šī kompānijā droši vien nebija sevišķi iepriecināta par Frīža atklājumu. Viņš bija meklējis zelta un sudraba salas, jo kādi lielīgi jūrnieki un fantazētāji kartografi bija iedomājušies, ka tādas ir, taču viņš bija atradis tikai drūmo Urupu, kas sastāv no pumeka, lavas un

pelniem.

Citādi Urupu bija novērtējuši krievu cilvēki. Sotņiks Černijs 1766. gadā pirmoreiz bija aprakstījis tās dabu. Kamčatkā bija nonākušas baumas par Urupas bagātīgajām jūras zvēru apmetnēm. Viens pēc otra uz salu devās krievu zvejnieki un mednieki. Drīz Antipins un Šabaļins te ierīkoja bazi savai tirdzniecības ekspedicijai, kas devās pie japaņiem. Viņi te ierīkoja pirmos sakņu dārzus un ar panākumiem izmēģināja sēt dažādu labību.

Jūras bebru un kotiku ieguve Urupā izrādījās tik izdevīga, ka salā savu bazi nodibināja toreizējā krievu īpašumu saimniece Amerikā — Krievu-Amerikaņu kompānijā.

Reizē ar to salai atgriezās «Kompānijās» nosaukums, taču ilgi tas netika lietots, jo neieviesās. Un, ja to lietoja, tad tikai par godu krievu, bet ne vairs holandiešu kompanijai.

Interesantāks bija cits vārds — Urupas galvenās krievu bāzes nosaukums. Šim ciematiņam bija lepns nosaukums — Ku- rilorosija! Tādu nosaukumu būtu vērts atjaunot!

— Kāpēc tad to nedara?

— Tāpēc, ka tagad tajā vietā nav nekāda ciemata. Japaņi nav atstājuši ne akmeni uz akmens no senajām krievu celtnēm šajā salā.

— Tad varbūt vajadzētu visu salu nosaukt par Kurilorosiju.

— Kādēļ gan, biedri, tā jānosauc jūsu sala vien. Tagad par Kurilorosiju ar pilnām tiesībām var nosaukt visu Kuriļu grēdu. Bet atsevišķām salām nolemts atstāt senos vietējos nosaukumus, tādus, kā tos pierakstījuši pirmie krievu ļaudis Kuriļos. Vēl 1711. gadā kazaks Kozirevskis jūsu salu bija nosaucis par Urupu. Tādēļ sauciet arī jūs tā un sakiet visiem, ka tas nozīmē zivi, nevis žurkas. Žurkas jūs drīz iznīcināsiet un par tām būs pat smieklīgi atcerēties.

— Kā tad, šīs jau nu varēs aizdzīt!

— Kas tad tā par runāšanu! Samuraju iebrucējus spējāt iztriekt, bet ar žurkām netiksiet galā!

Kas būvējis šos ceļus?

Ekskursijas pa Urupu nekā daudz jauna nedeva. Daba te tik ļoti līdzinās Iturupas Lāču pussalai, it kā šo salu starpā nemaz nebūtu Frīža jūras šauruma. Tāds pats greizu bērzu un alkšņu mežs, tāds pats biezs un augsts bambuss un tikpat daudz zvilnāja. Pavisam reti vējam nepieejamās ielejās var atrast īstus kokus. Astoņus metrus garš bērzs — tas jau ir dārgums, būvmateriāls. Bet vai gan no šādiem grumbuļainiem stumbriem var uzcelt lielas mājas, kādas visur ceļ krievu namdaru veiklās rokas?

— Biedri, no kurienes jūs dabūjat kokus māju celšanai?

— No jūras.

Jā, tiešām — tieši no jūras. Straumes atnes, bet viļņi devīgi izmet krastā lielu daudzumu peldošu kokmateriālu — sāļajā ūdenī pamatīgi

izmirkušus baļķus. Šos baļķus iznesušas upes no tām zemēm, kur aug īsti koki. Gadās koki no Sibīrijas, Kamčatkas, Japanas vai Amerikas . .. Vidējos Kuriļos, kur aug tikai zvilnājs un sīki, greizi kociņi, šis peldošais kokmateriāls ir dārga un gaidīta dabas dāvana.

Ja Urupā kaut kas ir labāks nekā Iturupā, tad tās ir takas.

— Cik to daudz! Te nu gan japaņi ir drusciņ pastrādājuši.

— Tas nav japaņu darbs.

— Bet kā tad? Vai patiešām mēs pusgada laikā esam jau tik daudz paveikuši?

— Šīs takas ir taisītas piespiedu kārtā. Te samurajiem strādāja tūkstošiem karagūstekņu. Tie tad arī izcirta takas uz katru sopku .. .

— Kas tie par gūstekņiem?

— Pa lielākai daļai ķīnieši. Taču stāsta, ka bijuši arī ame- rikaņi. No Filipinām.

— Kur viņi ir tagad? Vai atbrīvoti?

— Par brīvību viņi varēja tikai sapņot… Kad mēs ar desantu nonācām Urupā un japaņi pacēla baltu karogu un padevās, tad šo karagūstekņu vairs nebija. Viņi visi tika nošauti gravās. Tur aiz sopkām ir kapi…

Cik tūkstošiem traģēdiju slēpjas šajos ceļos un takās, dotu caurumos un zemnīcu alās! Lūk, ko bija spējīgi izdarīt nežēlīgie un zemiski bailīgie samuraju militāristi! .. .

Mēs zinām, ka ķīniešu tauta nepiedod šos upurus japaņu imperiālistiem un pieprasa, lai viņus sauc pie atbildības par šiem un vēl simtiem un tūkstošiem līdzīgu noziegumu. Bet vai ASV prezidents ar saviem ģenerāļiem atceras te nogalinātos nezināmos amerikaņu kareivjus? Ko viņam nozīmē kareivji! Viņam svarīgāk saglabāt japaņu mikado, apžēlot kara noziedzniekus un pārvērst Japanu par amerikaņu kara bazi, par amerikaņu finansistu koloniju.

* * *

Urupa jau ir pazīstama, un žēl tajā tērēt daudz laika, vēl jo vairāk tāpēc, ka vladivostokieši to diezgan pamatīgi izpētījuši. Gribētos no tās pārcelties uz ziemeļu salām, bet negadās transports uz to pusi. Rīt apsolīts kāds kuteris, taču nevar galvot: atbrauks vai neatbrauks. Tādēļ nolemju doties braucienā pa salas ziemeļdaļu.

Liela kravas mašina jau pilna cilvēku. Novietojos pie kravas kastes borta uz savas mugursomas. Visi braucēji ir jautri, neskatoties uz miglu un skumīgo lietu. Skan smiekli, saucieni un dziesmas.

Arī autoceju, tāpat kā sīkās taciņas, izbūvējuši ķīniešu karagūstekņi. Bet kas tas par ceļu! Vai nu japaņu priekšniecība ļoti steigusies, vai arī ķīnieši tīšu prātu slikti strādājuši, bet «šoseja» ir briesmīga — bīstami slīpa, ar neticamiem pagriezieniem virs galvu reibinošiem bezdibeņiem.

Jābūt akrobatam, lai pa šo ceļu varētu vadīt daudztonnīgu

automašinu. Taču mūsu šoferis acīm redzot nebrauc te pirmoreiz, un pasažieri, ar kuriem pilna kravas kaste, ne tikai uzticas viņam, bet vēl uzmundrina:

— Saturas nu, zēni! U-uch! … — Saņemam triecienu pa sāniem. — E-ech! … — Tiek strauji nobremzēts, braucēji sakrīt cits citam virsū. Tad nosveramies pa kreisi, pēc tam pa labi.

— Nu gan piespiež! Nu gan drāžas!

Šoferis brauc kā bez prāta: pašā stāvākajā pagriezienā virs astoņdesmit metru augstas kraujas viņš dzen mašinu ar pilnu jaudu. Stingri jāpieturas, lai neizveltos pāri bortam. Vēl viraža — atkal ar pilnu jaudu virs kraujas. Ak, kas par dziļumu! Te jau arī citi braucēji piecēlušies kājās, gatavi lēcienam pār kreiso bortu . .. Nekā, tomēr izlocījās! No riteņiem līdz bezdibeņa malai vairs bija tikai kādi divdesmit centimetri.

Mašina atkal traucas tālāk un no kravas kastes šoferim tiek veltīti uzmundrinoši kliedzieni:

— Vasja, uzdod! Vasja, piespied! Vasja, gāzi!

Var redzēt, ka šis Vasja patiešām ir virtuozs: lietū, braucot pret kalnu, uz slidena ceļa virs pārsteidzošām kraujām pastrādā tādus .trikus.

Traucamies, traucamies, uzreiz priekšā spējš pagrieziens, krauja, spēcīgs grūdiens, kopīgs «ai!» — stop! Stāvam sveiki un veseli. Šoreiz esam apstājušies ar* priekšējiem riteņiem kādus desmit centimetrus no kraujas malas. Šoreiz, liekas, arī šoferis nobijies. Viņš izkāpj no kabines palūkoties, cik liela nelaime būtu varējusi notikt.

Kas tas par pārgalvi! Nu gan ir par ko galvu grozīt! Lejā — stāva nogāze ar nobirām, briesmīgi akmeņi, celmi un klintsragi …

Atzīstos, ka tikai tagad man patiešām kļūst baigi. Vai gan varēja gaidīt, vai varēja iedomāties, ka pirmā, pati spilgtākā briesmu sajūta tālajā ekspedicijā būs saistīta nevis ar vētrām un negaisiem, ne ar izvirdumiem vai plūdiem, bet ar šoferu pārgalvību? Turpmākajos ceļojumos tai gadā mums bija vēl briesmīgāki piedzīvojumi. Taču visbriesmīgākajās vētrās nekad vairs nav bijusi tāda nevajadzīga riska sajūta.

Braucam tālāk. Vai nu ceļš ir labāks, vai šoferis «apdomājies», bet bīstamu mirkļu kļūst mazāk.

Esam pie kalna pārejas. Lietus un migla veido blīvu aizkaru. Bet no šejienes vajadzēja pavērties skatam uz abiem salas krastiem! …

Kartē kalna pārejai nav nosaukuma. Nosauksim to par Bīstamo. Varbūt pats nosaukums mazliet atskurbinās šoferus un liks tiem stingrāk ievērot transporta disciplīnu.

Par laimi brauciens lejup no kalna pārejas noris mierīgāk nekā brauciens augšup: gan ceļš taisnāks, gan slīpums lēzenāks. Veselus kilometrus ripojam no kalna ar izslēgtu motoru.

Atkal mums pie kājām šalc okeāns. Esam Urupas austrumu - krastā netālu no senās Kurilorosijas.

Sacensība ar kuteri

Urupas sala kartē atgādina vārpstiņu: abos galos tā nobeidzas ar izstieptiem, asiem zemesragiem. To var salīdzināt arī ar kuģi: kalni abu zemesragu virzienā pazeminās un pāriet līdzenos plato, kas sniedzas no jūras līdz okeanam — īsts kuģa klājs. Kas gan nolīdzinājis šos klājus?

Kad sala bija zemāka, jūras ūdeņi pirmām kārtām applūdinājuši piekrastes un to skaitā arī abus samērā lēzenākos zemesragus salas galos. Okeana bangas visā platumā plūdušas pāri abiem zemesragiem, tādējādi nogludinādamas pussalu krasta terases kā ar ēveli.

Mēs esam Urupas ziemeļaustrumu smailajā pussalā. Klājam līdzīgā terase pie jūras strauji izbeidzas ar stāviem, bort- veidīgiem krastiem. Zemesrags pašā salas galā šķeļ aukstos jūras šauruma viļņus gluži kā kuģa priekšgals. Zemesragam, tāpat kā pussalai, ir pat kuģa nosaukums — Kastrikums. Tā saucās šās salas atklājēja Frīža kuģis.

Kastrikuma pussalā, kā jau tas zemā līdzenumā parasts,

sevišķi, ja blakus ir auksts jūras šaurums, migla turas diezgan ilgi. Tikai retumis tā paceļ savu plīvuru un atsedz skatienam vienmuļīgu līdzenumu, kas atgādina klāju.

Urupas sala.

Ko lai iesāk miglā? Jāložņā pa pussalas krasta kraujām, jāpētī senu vulkānisku lavu un pelnu slāņu nogulsnējumi. Ja nav saskatāmas tāles, jāaplūko tas, kas atrodams tepat tuvumā. Jāklaiņo pa krastu un jāapbrīno neredzētās jūras veltes — savādie ūdensaugi un gliemežvāki, dīvainie, blaktīm līdzīgie vēzīši, kas veseliem miljardiem lēkā at- plūstošo bangu joslā.

Uzpūš dzestrāks vējš citā virzienā … Miglas plīvurs tiek aizrauts projām, un acu priekšā izplešas tumšzaļais okeāns, pa kuru kādas divas jūdzes no krasta Kastri- kuma zemesraga virzienā brauc kuteris.

Kuteris! Tas pats, ko man solīja, kaut arī ne visai pārliecinoši, un kas varbūt jau šodien dosies uz grēdas vidus salām. Varbūt tā ir vienīgā izdevība, kāda vairs neatkārtosies. Kā nu lai rīkojos? Vai griezties atpakaļ un pamēģināt to sastapt līcī? Taču tas ir ļoti ātrs kuteris, tas brauc ar divdesmit četru mezglu lielu ātrumu, citādi sakot — divdesmit četras jūdzes stundā, jeb stundā nobrauc vairāk par četrdesmit kilometriem. Bet mums atpakaļceļš ir apmēram pussimts kilometru. Neviena mašina turp nebrauc. Stāsta, ka esot kāds ceļš gar krastu, kas gan nav vēl nobeigts, taču iet pa to tomēr varot un tas esot tuvāk nekā pa braucamo ceļu. Kuterim vēl jāapbrauc apkārt zemesragam, jūras šaurumā jāuzveic pretī plūstošā straume, pēc tam jāpanāk un jāaiziet mums garām gar Ochotskas piekrasti.

Nolemjam doties ceļā. Liekam mugursomas plecos un sākam iet. Nepaspēsim laikā uz kuteri — tik un tā iestrēgsim Urupā. Bet, kamēr vēl ir cerības, — ašā gaitā pa īsāko taku jāapdzen kuteris!

Migla atkal paslēpj no mums okeānu un kuteri. Pa plato, kas aizaudzis ar zvilnāju, dodamies uz Ochotskas piekrasti.

Vasara jau pagājusi. Sācies septembris — taifunu un vētru mēnesis. Bet mēs taisāmies mazā kuterītī doties uz tālām salām …

Zvilnājā jau nobrieduši sīkie, bet garšīgie ciedru rieksti. Pa ceļam pielasām pilnas kabatas ciedru čiekuru un ar patiku kožam riekstu čaumalas. Cik te daudz riekstu! Var noorganizēt to pār

strādāšanu tāpat kā Sibirijas taigā. Čiekuri ir tieši pie rokas — zvilnājs zems: nevajag ne sniegties uz augšu, ne pieliekties.

Nonācām pie pretējā krasta. Miglu tikpat kā ar roku noņēma, un acu priekšā pavērās Ochotskas piekrastes burvīgās ainavas. Mēs jau esam pietiekami augstu un tagad varam saredzēt visu Kastrikuma pussalu, neticami līdzenu, ar stāvām sienām — tieši kā no koka izgrieztu kuģa mācību modeli.

Nav vaļas, nav vaļas — arvien uz priekšul

Jau esam nogājuši neizbūvēto ceļa gabalu, uz kura sastingušas stāv ērmīgas mašinas: japaņi, padodamies gūstā, tās ar nolūku

sadragājuši. Arvien tālāk un tālāk pa zvilnāju un bambusa biezokni, pa bērzu un alkšņu krūmājiem — ātrāk, ātrāk! Mēs vairs nevaram saredzēt Kastrikuma zemesragu un neredzam, vai kuteris to jau apbraucis. Aiz muguras ne viens vien kilometrs ceļa, bet arī priekšā vēl kādi divdesmit…

Nonākam zaļā, saulainā ielejā, kas vilina atpūsties. Te rit spraiga celtniecība: ukraiņu puiši ceļ jaunus mājokļus. Kopā ar tiem uz ātru roku iekožam. Šo to pajautājam par ziemu Urupā un — atkal ceļā. Pēc katra kilometra atskatāmies, it kā mēs glābtos no vajātājiem.

Jūrā aiz tuvākā nelielā zemesraga parādās pelēka svītriņa — kuteris. Bet mums priekšā vēl kādi desmit kilometri grūta ceļa no vienas sopkas uz otru. Paiet vēl pusstunda, noejam vēl divus trīs kilometrus. Tagad jau var viegli aprēķināt. Mums vēl jāiet pusotras stundas, bet kuterim — divdesmit minūtes.

Vai tiešām tas tik ļoti steigsies, ka pat stundu nenostāvēs? Tas nevar būt, gan jau panāksim un dabūsim rokā!

Iešana kļūst arvien grūtāka, taku aizšķērso arvien vairāk kavēkļu. Cik daudz lieku kalnu grēdu izaug ceļā, kad steidzas! Liekas, vēl viens kāpiens kalnā — un skatienam pavērsies gaidītais līcis ar kuteri, kas jau būs noenkurojies. Taču nekā: aiz viena kalna nāk otrs, trešais … Starp tiem nepatīkama, lieka kāpšana lejup, bet līča arvien vēl nav.

Beidzot uzkāpjam pēdējā kalnā. Rāmi vizmo debeszilais līcis, tam pret vidu guļ ciemats, bet reidā viegli šūpojas kuteris. Skrienu uz vienu no piekrastes mājiņām:

— Vai te ir kutera kapteinis?

Pretī iznāk bārdains jūrnieks. Uzrādu viņam dokumentus.

— Oho, vēl viens zinātnieks! Es jau vedu veselu ekspediciju — zoologus un zvērkopjus, speciālistus jūras dzīvnieku jautājumos. Kuteris aties pēc divām stundām. Mēs aizvedīsim zinātniekus uz blakus salu, aizbrauksim uz grēdas vidusdaļu un atkal atgriezīsimies Urupā.

Kapteinis ir ar mieru mani uzņemt, bet Konovalovu neņem: kuteris pārpildīts un maz dzeramā ūdens. Nāksies ceļabiedru atstāt, lai gaida mani Urupā.

PA VIDUSKURIĻIEM
Ceļojums «neklātienē»

Laiva piebrauc pie kutera. Jūrnieki ar interesi apskata jauno pasažieri. Vispirms interesējas par to, vai esmu piedzīvojis kuģa šūpošanu. Acīm redzot, ja arī viņiem ir pasažieri, tad visbiežāk tie sagādā tikai nepatikšanas. Zoologi visi kā viens saslimuši ar jūras slimību un guļ starpklājā, ilgodamies iespējami ātrāk izsēsties malā. Bet viņiem gribas, lai pasažieris būtu mundrs un jautrs ceļabiedrs, lai pastāstītu kaut ko par cilvēkiem, par sevi pašu vai par kontinentu.

Jā, tādā kuterī nav nekāds brīnums saslimt ar jūras slimību. Liekas, ka pati laiva, ar kuru piebraucām pie kutera, šūpojās mazāk nekā šis toveris, kas apgādāts ar visādu sarežģītu techniku.

U-uch-augšup! Uch-lejup! Kā milzu šūpolēs. Nākas tepat uz līdzenas vietas pieradināties: noturēt līdzsvaru, nepieķeroties pie apkārtējiem priekšmetiem, un pie tam vēl izlikties, ka viss tiek darīts nepiespiesti. Tas, protams, iznāk ļoti nedabiski un jūrniekos izsauc smaidus, ko tie ar pūlēm cenšas apspiest. Par laimi nekāda jūras slimība man.nesākas. Kapteiņa kajitē mani pacienā ar vakara tēju.

«Plackarte» man nebūs pastāvīga — kārtējā sardzes matroža guļamtīkls.

Ir migla, kad dodamies ceļā. Gar Urupu nav žēl braukt arī miglā — šo piekrasti esmu tikko izmērījis ar savām paša kājām. Vēlā vakarā pabrauksim garām Melno Brāļu salām — ari ta s nav nekas, io mežonīgos konusus, kas rēgojas tieši laukā no ūdens, man jau bija izdevies apbrīnot viņpus jūras šauruma no Urupas. Aiz tiem ir tikpat plats Busoles jūras šaurums. Šis ģeodeziskā instrumenta nosaukums te skan diezgan negaidīti. Taču tas saglabāts tāda paša nosaukuma kuģa

piemiņai, ar kuru 1787. gadā te braucis Laperuzs. Ļoti ticams, ka, jūras šaurumus šķērsojot, paies visa nakts, bet, gaismai austot, jau varēs saskatīt nākošo lielo salu — Simuširu.

Mani kaimiņi — jūrnieki tagad jau smaida bez izsmiekla. Ceļabiedrs, kas nesaslimst ar jūras slimību, iedveš cieņu un uzticību.

Piekaramais guļamtīkls starpklājā ir ērts. Šūpoties, guļot tajā, ir daudz patīkamāk nekā stāvot kājās.

Šis brīnišķīgais, maigais šūpu'is ir patiess gandarījums pēc šāsdienas sacensībām ar kuteri. Es a: zsnaužos un nemaz nedzirdu, kā, nonākot pie Melnajiem Brāļiem, jūrnieki jau krietnā tumsā nolaiž laivu un kādā no salām izsēdina grupu zoologu.

Tiem jāsaskaita jūras dzīvnieku apmetnes un jāizpētī, vai te nebūtu iespējams audzēt sudrablapsas.

Gaismai austot, uzeju uz klāja. Kuteris traucas pa biezu, pienam līdzīgu miglu. Te tev nu bija Simuširas sala! Mēs neko neredzēsim! Ar naidu noskatos šajā nepelnītajā dabas izsmieklā — miglā. Kaut būtu jel viena skaidra plaisiņa!

Saīdzis izvelku karti un vēlreiz apskatu Simuširas kontūras, kas jau no galvas zināmas.

Arī šai salai ir sava vēsture. Kuriliešu valodā šis vārds nozīmē «Lielā» jeb «Plašā sala». Ir bijis arī cits nosaukums — šinširi. Tas nozīmē «dunošā» jeb «drebošā zeme». Tai ir arī

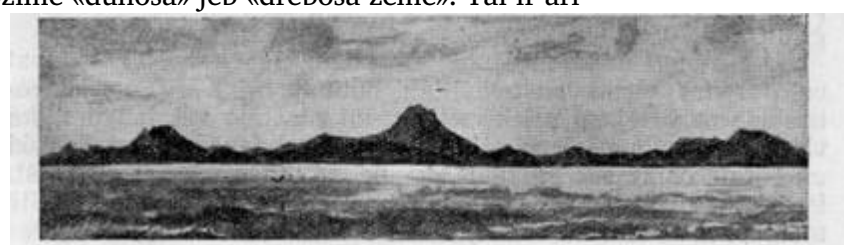

iemesls dunēt un drebēt. Te tā ir kartē: slavenā Gorjaščaja *[5]*sopka — vulkānā Milna blakus konuss. Krievu jūrasbraucēji tās «briesmīgo degšanu» vairākkārt novērojuši un skaidri aprakstījuši jau pirms dažiem gadsimtiem.

Simuširas salas ziemeļu daļa ir pāršķelta un izskatās kā milzīgas knaibles, kas plašo jūras līci apņem gandrīz pilnīgi noslēgtā lokā. Tikai šaurs robs savieno līci ar jūru — tas ir noslīcis vulkānā krāteris, bet knaibles, kas ieslēdz līci, — kratera malas.

Šis līcis no laika gala saucas angļu jūrnieka Broutona vārdā (japaņi šo uzvārdu pārveidojuši par Burotonu). Taču šis brits te nebūt nebija braucis pirmais. Šajā līcī jau sen pirms viņa bijuši krievi — jasaka vācēji no vietējiem iedzīvotājiem un jūras dzīvnieku mednieki.

Vēlāk līča krastā bija apmetusies kāda no Krievu-Amerikaņu kompānijās bāzēm. Cilvēki dzīvojuši un varbūt pat nenojautuši, ka dzīvo krāterī.

Jā, to visu esmu desmitiem reižu pārdomājis, aplūkodams karti

gan Maskavā, gan Vladivostokā. Kāds izsmiekls — nonākt beidzot blakus Simuširai un tās teiksmainajam kratera līcim, bet traukties tai garām gluži bezcerīgā miglā!

Miglas plīvurs tikai uz īsu mirkli mazliet pašķīrās, un jūrnieki, kas jau sāka just līdzi manam ģeogrāfiskajam izmisumam, draudzīgi iesaucās:

— Skatieties! Skatieties!

It kā caur biezu marli pavīd un iezīmējas divu konusu kontūras: Miļna un Prevo vulkāni — divi milzīgi, gaisīgi, mānīgi rēgi. Tie parādās uz kādām divām minūtēm, it kā tīšām, lai pierādītu man, ka tur tiešām ir Simušira. Tie parādās un atkal noslēpjas tajā pašā, no jauna sabiezējušā miglas plīvurā, lai vairs nerādītos . . .

«Ceļojums neklātienē» turpinās Tagad braucam pa tādām vietām, kas mums atgādina Golovņina jūras braucienu 1811. gadā. Golovņina kuģis saucās «Diana». Viņa tuvākais palīgs un aizvietotājs gūsta laikā bija Rikords. Golovņins bija pirmais, kas šīs salas precizi uzņēma kartē.

Braucam caur Rikorda un Dianas jūras šaurumiem, garām miglā nesaskatāmajai, mežonīgajai Ketojas salai; par šo salu zinu tikai tik daudz, ka tā ir pēdējā, līdz kurai no dienvidiem nonāk Kuriļu bambuss un arī tikai rets un zems. Salās, kas atrodas tālāk uz ziemeļiem, nedalīti valda zvilnājs.

Uz ziemeļiem no Ketojas vajadzētu būt redzamām Ušiširas saliņām, kas kuriliešu valodā nozīmē «līčainā zeme». Kuriļu

vietējiem iedzīvotājiem šīs divas niecīgās saliņas tomēr bija svarīgs centrs. Tās saistīja kuriliešus ne tikai ar savu ārkārtīgo putnu un jūras dzīvnieku bagātību.

Vienas šīs saliņas galvenais lepnums ir tās brīnišķīgais Kratera līcis. Kratera līcis — tāpat kā Simuširā, tikai šeit vārds «kratera» izsaka ne tikai to, kā cēlies līcis, bet ir reizē ari līča nosaukums.

Golovņina ceļabiedri Ušiširā bija izcēlušies malā, runājuši ar vietējiem iedzīvotājiem un sīki aprakstījuši saliņas. Japaņi,. 1875. gadā sagrābuši vidējās un ziemeļu Kuriļu salas, bija izraidījuši no Ušiširas visus kuriliešus, un salas palika tukšas. Ilgus gadus te nesodīti saimniekoja angļu un amerikaņu malumednieki. Viņi iznīcināja desmitiem tūkstošu vērtīgo jūras bebru un kotiku. Bet kurilieši, kas no šejienes tika pārvietoti uz jauko, zaļo dienvidu saliņu Šikotanu, cieta

tur trūkumu un ilgus gadus skuma pēc pamestās miglainās Ušiširas, kur bija tik daudz zvēru un putnu.

Ja nebūtu miglas, mēs varētu saskatīt uz ziemeļiem no Ušiširas sīku klinšu archipelagu: Sredņija saliņas. Kas tas par nosaukumu?,

Tās 1811. gadā bija atklājis Golovņina ceļabiedrs Vasilijs Sredņijs, kurš bija stūrmaņa māceklis uz «Dianas» un pirmais pamanīja te klinšu grupu.

Kapteinis šo notikumu bija atzīmējis, nosaukdams archipelagu kautrīgā stūrmaņa mācekļa vārdā. Šajā pašā vārdā Golovņins nosaucis arī visu jūras šaurumu starp Ušiširas un Rasšua , salām, kurā atrodas Sredņija salas.

Cik žēl, ka daži kartografi, neinteresēdamies par attēlojamo vietu vēsturi, šos nosaukumus pārtaisa par «Vidus salu» vai «Vidējo jūras šaurumu»! *[6]* pat krievi, kas lieto šādas kartes, sāk domāt, ka «Sredņija» jūras šaurums tā saucas tāpēc, ka atrodas Kuriļu salu loka vidū. Nemaz nerunājot par ārzemju

atlantiem, kur vārds «sredņij» tulkots tiešā nozīmē — «centrālais»!

Nē, neļausim aizmirst Vasiliju Sredņiju! Jaunajās Kuriļu kartēs vajag lepoties «Sredņija» jūras šaurumam un salām.

Vasilijs Sredņijs atklāja nelielus sauszemes gabaliņus, taču arī uz tiem atradās milzīgas bagātības. Tieši uz šādām pavisam nenozīmīgām klintīm mīl apmesties jūras kotiki. Te atklātās apmetnes izrādījās visbagātīgākās Kuriļu salās. Arī te pa- saimniekoja angļu-amerikaņu malumednieki. Katru gadu uz vienu no Sredņija salām — uz Roņu klinti — atpeldēja līdz piecpadsmit tūkstoš kotiku. Angļu malumednieks Snouss lielīgi rakstīja, ka viņš «1881. gada vasarā uz šā brīnišķīgā akmens nogalinājis vairāk par pieciem tūkstošiem kotiku». Iznīcināt sezonā vairāk nekā trešo daļu no kopskaita! Lūk, cik tālu nonāca šie plēsoņas, izlaupīdami salu, ko japaņi bija pametuši bez uzraudzības.

Nu jau esam pie Sredņija jūras šauruma. Mēs braucam tālāk, neiegriezdamies tajā.

Migla vēl arvien tāda pati. Taču kutera kapteiņa sejā nez kādēļ arvien vairāk lasāmas bažas, viņš biežāk raugās kartē, biežāk uzklausa ziņojumus par dziļumu, ko rāda echolote.

Sredņija jūras šaurums skaitās viens no bīstamākajiem Kuriļu salās. Paisuma un bēguma straumes te sasniedz sevišķi lielu ātrumu, suloji — sevišķi lielu spēku.

Atceros, ar kādām šausmām kāds ne visai drošsirdīgs biedrs man par to stāstīja Iturupā. Lielu okeana tvaikoni, uz kura viņš braucis, sagrābusi varena straume, novirzījusi no kursa un iznesusi okeānā. Biedrs bija tik ļoti nobijies, ka ilgi centās mani pārliecināt, lai pārdēvēju šo vietu par «Briesmu jūras šaurumu».

Tas bija vēl viens uzbrukums Vasilija Sredņija piemiņai! Kā gan

tas izskatītos, ja mēs tik viegli mainītu vēsturiski mums dārgus nosaukumus, vadīdamies no kāda nobiedēta pasažiera atmiņām!

Kāpēc jūrnieki Sredņija jūras šaurumā tā uztraucās? Tāpēc, ka arī mūs nemanot sagrābusi straume, kas plūst no jūras šauruma, novirzījusi no kursa un sāk dzīt Ochotskas jūrā. Stūri nācās stipri sagriezt pa labi, lai, pārvarot straumi, šķērsotu jūras šauruma joslu un saglabātu vajadzīgo kursu.

Visu dienu migla. Šķērsojam nākošo — Cerības jūras šaurumu. Tas ir labs, uzmundrinošs nosaukums. Šo jūras šaurumu 1805. gadā savas ekspedicijas kuģa vārdā tā nosaucis Kruzenšterns. (Daudzi kuģi Kuriļu jūras šaurumiem jau devuši savus nosaukumus.)

Taču ari Cerības jūras šaurumā mūsu cerības nepiepildās. Migla arī vakarā pilnīgi noslēpusi mūsu skatienam pašu interesantāko no vidējām Kuriļu salām — Matua salu ar bargo Sa- ričeva vulkānu. Miglā piebraucām, miglā arī izkāpjam uz salas.

Matua salā

Migla kļuvusi mazliet retāka, taču vulkāns vēl arvien nav redzams. Ejam pa taciņu starp nolīkušiem alkšņiem un dižzāli. Mums no ceļa uz visām pusēm bēg žurku bariņi — arī te viņu briesmīgi daudz un tāpat nobarojušās japaņu rīsa noliktavās.

Nonāku pie meklētās zemnīcas. Divi bārdaini biedri draudzīgi sasveicinās ar mani kā ar vecu paziņu un sāk izjautāt. Arī man viņu sejas šķiet itin kā pazīstamas. Neatceros, kur būtu viņus redzējis, taču pēc viņu vārdiem noprotu, ka man tos vajadzētu pazīt.

Pēc kādām piecām minūtēm nācās atzīties, ka esmu aizmāršīgs. Bārdaiņi sāka smieties.

Tie taču ir mūsu jaunie draugi no vladivostokiešu ekspedīcijas! Viņi ir divi: ģeologs — vulkānu pētnieks un ģeomorfo,- logs — krastu pētnieks, atsevišķi no pārējiem viņi tieši no Vladivostokas atbraukuši uz grēdas ziemeļu salām. Bet kā viņi pārvērtušies! Manā priekšā rūpīgi noskūtu (jeb varbūt vēl bez- ūsainu?) pilsētnieku vietā stāv bārdaini, vēja appūsti cilvēki, jūras vilki, kurus tikpat labi var uzskatīt arī par vietējiem zvejniekiem vai taigas zelta meklētājiem. Cik ļoti bārdas pārvērš cilvēku sejas!

Draugi Matua salā ir jau vairākas nedēļas. Viņiem aiz muguras tāls ceļš. Viņi apmeklējuši daudzas no grēdas ziemeļu salām, «uzveikuši» vairākus vulkānus. Matua salā, gaidot transportu, tie aizkavējušies, toties paguvuši uzkāpt Saričeva vulkānā virsotnē un redzējuši tā briesmīgo krāteri. Viņi vulkānu sīki aprakstījuši: tātad nebūs liela bēda, ja man neizdosies tajā uzkāpt, tāpēc ka kuģis ilgi nestāvēs. Mūsu kuteris te uzturēsies tikai vienu dienu.

Kas tad Matuā vēl palicis neatrisināts?

Dodos ar biedriem kopīgā maršrutā.

Uz gluži līdzeniem, terasveidīgiem pakāpieniem novietojušies salinieku ciemati. Pa paradumam domāju, ka šie līdzenie pakāpieni ir bangu nogludinātas un pēc tam uz augšu izceltas krasta terases. Ieminos par to saviem ceļabiedriem, bet viņi negaidot jautā:

— Kāpēc jūs tā domājāt?

Vai tiešām viņi to nesaprot? Atbildu tā:

— Kāds cits spēks gan būtu varējis tā nolīdzināt šos pakāpienus? Dienvidu salās es pietiekami daudz esmu redzējis šādas terases, ko neapstrīdami veidojusi jūra: uz tām atrodas gan jūras smiltis, gan jūras oļi, gan arī gliemežvāku paliekas…

Viņi man nepiekrīt:

— Bet vai' jūs nedomājat, ka tas, kas dienvidu salās ir gluži iespējams, vidus salās var arī neatbilst īstenībai?

— Varu gan iedomāties, taču gaidu pierādījumus.

— Dienvidu salas ir lielas, tās ir augušas un turpina augt, ceļoties uz augšu kopā ar saviem lēzenajiem cokoliem. Bet te vidējās salās nesalīdzināmi*1* sīkākās konusu smailes tikko rēgojas laukā no ūdens. Celšanās uz augšu te varēja arī pavisam nenotikt. Tieši otrādi, lielāko tiesu notika iegrimšana.

— Bet kas tad pacēlis konusus?

— Tie varēja būt uzbērti zemūdens izvirdumu rezultātā, kas notika jūras dibenā. Tātad nav bijušas arī jūras terases.

— Bet mēs taču stāvam uz terases!

— Tā nav jūras terase.

— Kas tad to nolīdzinājis?

— Vulkāns.

— Kā tad tā?

Pieejam pie šķēluma vietas — pie stāva terases griezuma, ko apskalo okeana bangas.

— Lūdzu, papriecājieties!

Redzam terases iekšieni visā tās četrdesmit metru augstumā.

Pārsteidzoši ir daudzie slāņi un spilgtās krāsas krantī. Stingri līmeniskās strēmeles stāvajā sienā vienu, divus līdz trīs metrus platumā nomaina cita citu, it kā tās kāds būtu novilcis ar lineālu. Viena strēmele ir spilgti oranžā krāsā, otra — pelēkā, trešā — gluži melna, ceturtā — violeta. Ne terase, bet kārtains pīrāgs …

Padauzām ar āmuriņiem virsējo, rudo slāni — sīkgraudaini vulkāniski izdedži. Paroķam zemāk, melno slāni — plāni, mīksti pelni. Vēl zemāk — prāvu akmeņu slānis; tās ir iepriekšējā izvirduma laikā nogulušās vulkāniskās bumbas — pelnu pīrāga akmens pildījums.

No kraujas pretējās malas mūs ar interesi novēro iedzīvotāji. Mums jau jautāja, vai mēs meklējam zeltu, un, uzzinājuši, ka nemeklējam, vieni jutās vīlušies, citi neticēja. Kā cita dēļ gan cilvēki būtu rāpušies stāvā sienā ar āmuriņiem dauzīt akmeņus un rakņāties pa zemi?

Pieturēdamies aiz tikko manāmām dzegām, laižamies pa krauju lejup no viena slāņa pie otra. Tie visi ir vulkāniski slāņi. Katrs no tiem ir vulkāniskās katastrofas rezultāts. Nekur nav ne mazāko jūras smilšu pēdu, nav neviena jūras olīšu slāņa. Tātad biedriem taisnība: tā nav jūras terase.

Nolaižamies pie kraujas pakājes. Te arvien vēl atsegti tie paši kārtainie pelni.

Ceļabiedri jau uzvaroši noskatās manī: terases no augšas līdz apakšai sastāv no līmeniskām pelnu kārtām. Tātad nekāda jūra to nav līdzinājusi. Un manis izsacītā doma tātad arī nav pareiza.

Bet vai manu draugu uzskats atbild uz visiem jautājumiem? Jautāju tiem:

— Tomēr sakiet: kādēļ šie pelnu slāņi nogulušies tik līdzeni?

Iznāk, ka katrs no tiem nogulies uz gludas plaknes, kas jau iepriekš bijusi? Bet kas tad nolīdzinājis pašu pirmo te radušos zemes kārtu, uz kuras pēc tam sākuši mierīgi nogulties pelni? Tātad tomēr jāsecina, ka nevarēja iztikt bez jūras terases!

Biedri pretojas:

— Kur tad ir jūsu terase, ja līdz pat jūras līmenim guļ tie paši izvirdumu nogulsnētie pelni!

Bet es nerimstos:

— Tieši tāpēc, ka pelni guļ līmeniski līdz pat jūras līmenim, esmu spiests domāt, ka to līmeniskuma pirmcēlonis ir jūras nolīdzināta terase, kas noslēpusies, noslīgusi zem jūras līmeņa un aprakta pelnos.

Vulkānā pētnieks pārdomā. Pēc tam viņš saka:

— Jūs tomēr pilnīgi nenovērtējat vēl vienu veidu, kā vulkāniskie spēki veido krastā terases, — tās ir Lavas straumes.

Par lavas straumēm esmu lasījis, taču pagaidām vēl neesmu tās dabā sastapis, tādēļ nevaru tā īsti iedomāties. Tūlīt man parādīs lavas terasi.

Apiedami visu līci, dodamies uz atsegtu lavu. Te nav nekāda «kārtaina pīrāga». Visa krauja sastāv no šūnainas lavas straumes virskārtas. Tātad te nav lavas mēles šķērsgriezums, bet gan tās gals, ko vēl nav sadrupinājušas jūras bangas. Bet virs kraujas, tāpat kā virs iepriekšējās atsegtās vietas, redzama ideāli līdzena terase.

Parokam tās virspusi un dažu centimetru dziļumā uzduramies tādai pašai šūnainai lavas garozai. Līdzenais terases laukumiņš nav nekas cits kā lavas garoza! Tieši garoza. Lavas straumes iekšpusē ir blīva, cieša un sagulusies lava (mēs varam to redzēt, ja gadās veca lavas straume, kas ieplūdusi gravā vai arī ko izskalojušas bangas). Taču te redzama poraina un šūnaina izdedžu garoza, kas nav blīvāka par pumeku.

Tātad mūsu priekšā ir nevis jūras bangu nogrieztas lavas straumes iekšpuse, bet gan kādreiz šurp atplūdušas lavas pati virspuse, tās sastingušās virspuses putas, kas, sakarsētu gāzu pilnas, kādreiz mutuļojušas un šļākušās.

Šāda garoza terasē ir tieša lieciniece tam, ka tā nav jūras terase. Biedram taisnība. Protams, arī lava varēja būt nogulusies uz līdzenās jūras terases, kas nogrimusi zem ūdens. Taču lava var arī nelīdzenu reljefu pārvērst līdzenā. Iespiedusies kādā nelīdzenumā, izkususi lava izveidojusi ezeru. Sacietējusi, tā pārakmeņojusies, apklājusies ar garozu un ir izveidojusi terases virspusi.

Pateicos biedriem par šo uzskatāmo pamācību. Cik daudz sarežģītu un mīklainu ainu vēl slēpj Kuriļu daba!

Putnu ferma juras šauruma

Parunājies ar iedzīvotājiem par salas dabu un ģeogrāfiskajiem

nosaukumiem, iegriežos pie salas priekšniecības:

— Vai nav kādas radiogramas par kuģiem, kas dodas uz ziemeļu salām?

— Divas trīs nedēļas nebūs neviena kuģa.

Tātad vajadzēs ar to pašu kuteri atgriezties Urupā. Tur biežāk var patrāpīties kāds izdevīgs gadījums.

Atceļā iegriezīsimies Rasšua salā, izsēdināsim vulkānu pētnieku un krastu pētnieku, kuri tur turpinās pētījumus. Bet no Melnajiem Brāļiem paņemsim uz klāja tos pašus zoologus, kurus tur pirms trīs dienām izsēdinājām. Kaut tikai viļņi nekļūtu lielāki un netraucētu izkāpt krastā . ..

Tātad — atpakaļ uz dienvidu salām! Vai tiešām man nebūs lemts nokļūt no Matua salas tālāk uz ziemeļiem? Vai tiešām neizdosies šķērsot Golovņina jūras šaurumu un redzēt ilgoto Onekotanas salu ar tās Kreņicina vulkānu un teiksmaino, pilnīgi apaļo kratera ezeru! Vai tiešām neredzēšu milzīgo Para- muširu ar tās desmitiem vareno konusu un nevarēšu aplūkot veco Alaidu ar jaundzimušo Taketomi! Un tur blakus būtu arī Kamčatka, varbūt kādi vēji mani aiznestu arī pie tās krastiem?

No rīta tādā pašā miglā aizbraucam no Matua salas. Tikai atvadoties nozūd miglas plīvurs — un mūsu priekšā visā savā krāšņumā parādās Saričeva vulkānā kūpošā virsotne.

Te nu ir šis bargais un patvarīgais salas saimnieks! Milzīgais, nošķeltais konuss aizņem gandrīz visu Matua salu. Terases, kurās mēs bijām, iztālēm izskatās pēc sīkiem pakāpieniem. Vulkāns spēcīgi kūp. Balts tvaika stabs ir tikpat plats kā nošķeltā konusa virsotne.

Gaiss tomēr nav pilnīgi dzidrs, mazliet dūmakains, tā ka vulkāns izskatās gaisīgs un nereāls .. . Bet mēs gan zinām, cik tas milzīgs: paši esam ar āmuriņiem urbinājuši tā cokolu.

Iedzīvotāji stāstīja, ka martā šī sopka mēģinājusi izdarīt izvirdumu. Bet it kā spēka pietrūcis. Mazliet pasprauslājusi un apklususi. Sākumā ļaudis uztraukušies, bet, kad viss apklusis, tad vairs nav gribējuši ticēt, ka notiek vēl daudz briesmīgāk.

Paliec sveiks, Saričeva vulkan! Ko gan tu soli ļaudīm, kas paliek pie tevis? Vai nolemsi attaisnot savu niknākā Kuriļu vulkānā ļauno slavu vai arī nomierināsies un apklusīsi?

Tagad varam redzēt visu Cerības jūras šaurumu. Ap kuteri lido neskaitāmi daudz putnu: kaijas, kairi, alkas, vētrasputni. Matua kaimiņu saliņa pat saucas par Alkas salu.

Man jau ir gadījies redzēt putnu tirgus — klintis, uz kurām sēž tūkstoši un desmiti tūkstoši jūras putnu. Tur skan spiedzieni, čiepstēšana, ķērkšana un klaigas. Bet tādu ainu kā Cerību jūras šaurumā nekur neesmu redzējis. Arī te ir putnu tirgus, taču ne uz klintīm, bet tieši uz ūdens. Šos peldošos, lidojošos un nirstošos putnu

barus nemaz citādi nevar nosaukt kā par tirgu.

Acīm redzot pa jūras šaurumu pašlaik iet lieli zivju bari. Kā gan citādi lai izskaidro to, ka ūdenī desmitiem kilometru tālu mudžēt mudžēja putnu ķermeņi. Kutera priekšā tie negribot, kaut gan ar satraukumu uzspurdza gaisā, bet iesāņus peldošie nepievērsa nekādas uzmanības mašinai, kas traucās tiem garām.

— Redziet nu, esat nonācis putnu fermā! — jokoja matroži.

Rasšua salā izkāpām bez sevišķiem piedzīvojumiem un guvām interesantus zinātniskus novērojumus: apmeklējām vecu krāteri, ko bija aizņēmušas pļavas un ezeri.

Līdz darbīgajam vulkanam netikām, jo kuterim te nebija paredzēts ilgi uzturēties. Atmiņā iespiedies tikai viens: ja bangas būtu nedaudz spēcīgākas, laiva neizbēgami tiktu sašķaidīta klinšu labirintā, kur vajadzēja līkumot, lai nokļūtu krastā. Varēja notikt arī tā, ka, viļņiem pieaugot, mēs no salas vairs netiktu atpakaļ uz kutera. Tad gan mēs dabūtu pasēdēt pie jūras un gaidīt labāku laiku!

No Rasšua izbraucam vēlu vakarā. Drūmajā, tukšajā salā palika mūsu izsēdinātie cilvēki. Viņi te kādus divus mēnešus dzīvos kā īsti robinsoni. Bet kā viņus varēs paņemt no šīs salas vēlā rudenī! Ne jau vienmēr krasta bangas ir tik rāmas kā šodien.

Un atkal es neredzu ne Sredņija jūras šaurumu, ne tā paša nosaukuma salas, nc Ušiširu ar Ketoju, ne Simuširu. Šoreiz tos manam skatienam slēpj tumša nakts.

Naktī mani pamodina šūpošana, kas arvien pieņemas. Var dzirdēt, kā ūdens plūst pāri klājam, kā kuteris pēc katra viļņa trieciena brīkšķ un vaid, kā draudīgi iekaucas dzenskrūves, kad tās izceļas no ūdens, kuģa priekšgalam iegrimstot un pakaļgalam izslienoties gaisā.

Mēģinu izkļūt uz klāja, bet nevaru atvērt lūku.

— Aizķīlēts kā jau vētras laikā, — saka matroži.

— Mēs jūs aizvedīsim uz kajiti pa lejas eju.

Izrādās, ka no starpklāja uz stūres ratu ved arī kāda lejas eja — pa pusei rāpus pa nez kādu cauruli.

No stūrmaņa kajites var labi redzēt, kas notiek. Jau aust gaisma. Kuteris slīgst no viena viļņa otrā, tā ka nākas turēties pie visa, kas pagadās, un ar rokām un kājām rīkoties veikli kā ar atsperēm. Viļņi — vareni milzeņi, kas puto, plosās un šūpojas … Cik ilgus gadus, jau kopš bērnības, esmu sapņojis redzēt īstu vētru!

Tad tā nu beidzot ir vētra, mana pirmā, ilgi gaidītā un pēkšņā vētra! .. .

Agri sapņot par vētrām jo drausmām — Ar tām sastapties pēkšņi, varbūt Pat bez priekšstata kāda, bez jausmas, Kā tas jūrniekadzīvē mēdz būt.

Vēl tu laimīgs ej ikdienas gaitās, Naivi jautā un pašam tev prieks: Vai šī vētra maz bīstama skaitās, Jeb tā pagaidām tikai tāds nieks?

Ūdens virpuļus vēji nes tālē, Baltas putas kā putekļi krīt. Lido kuteris ūdeņu gālēs, Liekas, kuģi tie aprīs tūlīt.

Šķeldams bangas, kas saplīst tam blakus, Kuģis lejup krīt, negaisa rauts. Ūdens mutuļo, vērpetēs sakults, Vētrā viļņi krāc, dzenskrūve kauc.

Tā var iegrimt ik atvarā dīvā! Uzskriet klintīm, zem bangām kas gumst! Vētrā rūdītam vieglāk ir dzīvot, Pārciest vētru, kas gaidīta tumst.

VĒTRU NEDĒĻA
Pie Melnajiem Brāļiem

Kad es no Urupas noraudzījos uz saliņām ar šo jocīgo nosaukumu, man nenāca ne prātā, ka pēc trim dienām mums pie tām būs jāmeklē glābiņš no vētras. Taču septembris paliek septembris. Tas ir musonu «lūzuma» mēnesis. Dienvidu vēji, kas vasaru pūš no okeana, sāk mainīties ar aukstiem ziemeļu un rietumu vējiem no Sibīrijas. Tādēļ laiks kļūst nepastāvīgāks, vēji pūš te no dienvidiem, te ziemeļiem, skaidro dienu kļūst vairāk, miglu mazāk, taču arī vētras uznāk biežāk un reizēm no Japanas puses apciemo arī paši spēcīgākie šejienes vēji — viesuļvētru taifūni.

Krievu ļaudis senatnē šīs saliņas trāpīgi nosaukuši — «Melnie Brāļi». Tās ir divas vulkāniskās salas, kas patiesi ir kā brāļi: drūmas, ietērpušās melnā lavā.

Sevišķi melna ir viena — Čirpoja sala. Kuriliešu valodā «čiri-poi» nozīmē «sīkie putni». Dažās gan krievu, gan arī ārzemju kartēs drukas kļūdas dēļ sākuši rakstīt «Čir-noi», bet

vēlāk to pārtaisījuši gluži krieviski — par , «Cernoj»*1* . Vai tikai no tā nebūs radies arī Melno Brāļu nosaukums? Otru salu sāka saukt par Čirpoja Brāli jeb Melno Brāli.

Interesanti, ka ar Melnajiem Brāļiem saistās ari to vārdabrāļa — pirmā krievu Kuriļu grēdas vidus un dienvidu salu pētnieka sotņika Ivana Černija liktenis. Černijs bija Čirpojā vēl 1766. gadā, aprakstīja to un savai atbraukšanai par godu uzstādīja salā krustu «ar gada, mēneša un datuma uzrakstījumu». Varbūt arī Černija uzvārds ievijies

salu nosaukumā? Katram gadījumam tas jānostiprina: nosauksim Černija vārdā galveno Čirpoja vulkānu.

Čirpoja izskatās briesmīga. Tās vidējais konuss stipri kūp, pie tam kūp nevis virsotne, bet saplosītie sāni. Vulkānā nogāzi no smailes līdz pakājei šķeļ plaisa, un no šīs plaisas visā garumā veļas baltu, biezu dūmu mākoņi. Vulkāns izskatās, it kā būtu ietinies siltā zvērādu kažokā un gar aizpogāto malu palikusi redzama balta zvērādu apšuve — karsto gāzu izplūduma josla.

Galvenajam konusam blakus pakšķina dūmus mazs, gluži melns konuss. Tas klusē, klusē — tad izgrūž gāzu mākonīti, pēc tam atkal pārstāj darboties. Tas ir melns no nesen izplūdušās lavas un bumbu sablīvējuma. Tālskatī redzamas brīnišķīgas lavas sablīvējumu formas: lavas putas te izšļakstījušās un sastingušas neiedomājamu figuru, krūmu un koku veidā. Veselas pussalas virsma ir nedzīvi melna un atgādina drūmu, pārakmeņojušos dārzu.

Angļu mednieks Snouss, kas kādreiz bija laupījis grēdas vidējās salās, redzēja, kā šis vulkāns izveidojās, redzēja tā izvirdumus, redzēja arī, kā izplūda lava un acu priekšā izveidojās sauszeme. Kopš tā laika pagājis vairāk nekā septiņdesmit gadu, taču sala arvien vēl ir drūma un baiga. Pat uz kutera var just no turienes atplūdušā tvanīgā sēra smaku.

Čirpoja Brālis ir zaļāks, patīkamāks. Tā vulkāns jau sen vairs nekūp, lava un pelni pārklājušies ar augsni un apauguši ar pļavu zāli.

Pie šīs salas nonācām ne tikai vētras dēļ vien. Tieši no šejienes mums jāpaņem zoologu grupa. Taču vētrā par izcelšanos malā nav ko domāt. Vajag nogaidīt.

Kamēr gaidām, es tālskatī sīki aplūkoju Čirpoja Brāli. Pēc saskatāmā slāņa šķērsgriezuma cenšos iedomāties, kur atradušies seno un jauno izvirdumu centri.

Jūras šaurumu starp Melnajiem Brāļiem grezno dīvainas klintis. Kādā vietā no ūdens izslējies vesels cietoksnis. Tā nosaukums — Jūras Udris — liecina par to, ka uz šīs klints lielā daudzumā dzīvo vērtīgi kažokādu zvēri — jūras ūdri. Bet kāda cita, ne mazāk iespaidīga klints saucas Lauva, tomēr tas, protams, nenozīmē, ka uz tās dzīvo lauvas.

Pat jūras lauvas uz tās nekad nav bijušas. Bet pati klints pēc savas formas apbrīnojami atgādina guļošu lauvu. Līdzīgu klinti, tikai ar nosaukumu Lauvas Akmens, mēs jau iztālēm esam redzējuši un drīz ieraudzīsim vēlreiz pie Iturupas krastiem . ..

Vētra pamazām norimst, un sīkie vilnīši jūras šaurumā sāk nomierināties. Tikai kādā vietā, pašā jūras šauruma vidū, nerimst mutuļojošs putu virpulis. Kas tas ir — vai sulojs?

Nē, labāk nemēģināt pāršķelt šādu virpuli ar kuteri. Virpuli nebūt nerada suloji. Vainīga ir zemūdens klints, ko pašreiz pārklāj ūdens, bet bēguma laikā tā piinīgi izceļas virspusē un nožūst. Kādreiz tā bijusi jūras ūdru iemīļots liedags. Rau, kur klints redzama vecā jūras kartē — Ūdru Akmens. Ja kuģis tam uzskrietu virsū, — šis akmens kļūtu par kapu visiem, kas atrodas uz klāja.

Apbraucam salas no aizvēja puses. To piekrastes viļņi rāmāki, un tajos var riskēt nolaist laivu, kaut arī tā ir vienīgā uz kutera.

Viesos pie Čirpoja Brāļa

Uz Čirpoja Brāli no kutera brauc tikai jūrnieki. No salas jāuzņem cilvēki, tādēļ katra vieta laivā svarīga. Ne vairāk kā divos braucienos jāpaspēj pārvest visus, citādi nevar būt drošs

par laiku — var vēl 'mainīties. Tādēļ jāpaliek uz kutera un jāierobežojas ar salas pētīšanu no jūras.

Laiva dodas ceļā, jautri šūpodamās prāvajos viļņos. Mēs tai sekojam, raudzīdamies tālskatos. Sevišķi uzmanīgi vērojam brīdi, kad braucēji kāpj krastā. Tomēr viss kārtībā, — viņi jau ir uz salas.

Bet kur viņi meklēs pasažierus, pēc kuriem esam atbraukuši? Zoologi bija izkāpuši un arī nometni tiem vajadzēja ierīkot salas pretējā krastā, ko laivai nepieejamu padara vētras bangas. Bet «salinieki» nezina, ka esam piebraukuši salai no šīs puses. Gar stāvo krastu nevar iet: traucē nepieejamas kraujas. Tātad jātiek pāri vulkanam.

Sīki, dzelteni un balti punktiņi (tā no tālienes izskatās mūsu biedri) sāk virzīties augšup pa zaļo, pļavaino vulkānā nogāzi. Nevarētu teikt, ka viņi izvēlējušies pašu ērtāko ceļu. No malas redzams, ka viņiem tūlīt būs priekšā stāvas kraujas, kuras var krietni ilgi aizkavēt un no kurām viegli var arī nogāzties. Ek, būtu taču turējušies mazliet pa labi, vai tiešām viņi neko neredz!

Vē]Š, mainījis virzienu, kļūst jūtami dzestrāks un spēcīgāks. Tā

puse, kurā mēs atrodamies un slēpjamies no vētras, kļūst par vēja pusi. Tas nenāk par labu ne mums, ne laivai. Ko nu darīt?

Bet kas tad tas? Visi punktiņi salasās kopā, acīm redzot lai apspriestos, un apspriedušies dodas lejup uz laivu. Malači! Tātad arī viņi pamanījuši vēja izmaiņu. Tas labi, citādi viļņi var pieņemties, var sadauzīt laivu, un tad viņi paliks uz salas. Bet kāpēc divi punktiņi atdalās no pārējiem un nekāpj kopā ar tiem lejup?, Gluži otrādi, tie no jauna sāk kāpt augšup un drīz nozūd miglas mākoņa aizsegā, ko izmainījies vējš piedzinis salas virsotnei.

Kādēļ gan viņi tā dara? Viņiem taču redzams, ka vētra droši vien uz vairākām dienām atgriezīs kuģi no salas.

Pārējie nokāpj pie laivas, iestumj to jūrā, pārspēj piekrastes bangas un jau iras uz kuteri, cīnīdamies ar pieaugošo vēju. Drīz jau varam saskatīt sejas un noteikt, kuri no matrožiem palikuši uz salas.

Laiva piebrauc klāt. Vecākais matrozis stāsta kutera kapteinim:

— Pamanījām vēja maiņu. Šajā salas pusē bangas sāka pieņemties, tādēļ baidījāmies pazaudēt laivu. Aizvējš tagad ir pretējā pusē, labāk brauksim ar kuteri uz turieni. Bet divi biedri pa to laiku pāri kalnam nonāks pie nometnes un savāks ļaudis, lai nebūtu ilgi jāgaida.

Kutera kapteinis visu to noklausās mierīgi, it kā tā arī vajadzētu būt, bet es sāku pārdomāt un nevaru saprast, kāpēc salā vajadzēja atstāt vēl divus cilvēkus bez tiem sešiem, kuri no salas jāpaņem. Jau tad, kad gatavojās izcelties malā salas pretējā pusē, es brīnījos, ka jūrnieki tik vieglprātīgi izturas pret nepieciešamību doties pāri vulkanam. Tas taču nepavisam nav viegli, tieši otrādi — tas ir ļoti nopietns un ilgstošs pasākums. Es tomēr kautrējos iemaisīties kutera saimnieku darīšanās un nodomāju, ka gan jau viņi zina, ko dara.

Domās salīdzinu laiku: mēs ap salu apbrauksim vienā stundā, bet, cik laika paies, kamēr pāri vulkanam tiks biedri jūrnieki? Viņiem uz augšu vien jākāpj kādi piecsimt metri, un nevar jau zināt, kā tajā pusē varēs tikt lejā. Tas ir pilnīgi veltīgs pasākums.

Pēc to cilvēku atbildēm, kas atgriezušies no salas, pārliecinos, ka viņi patiešām uz visu to skatās pārāk vienkārši. Izrādās, ka viņi sava naivuma pēc domājuši, ka nonāks pie nometnes, iedami gar krastu, un, tikai izkāpjot malā, tie sapratuši, ka krasti ir nepieejami. Arī stāvais vulkāns tiem izrādījās mazliet negaidīts. Pieraduši pie briesmām uz jūras, šie cilvēki acīm redzot domāja, ka uz sauszemes nekā sarežģīta un bīstama nemaz nevar būt:, kas nu tur liels — pāriet nez kādu tur kalnu.

Cik bieži tā gadās: ja cilvēks kaut ko labi pazīst, tad domā, ka arī visiem citiem tas ir tikpat labi pazīstams un zināms. Tomēr īstenībā ir gluži citādi.

Raksturīgi, ka cilvēki, kas pirmoreiz nonāk kalnos, izdara vienu

un to pašu kļūdu: viņi domā, ka kalnu virsotnes ir daudz zemākas un daudz tuvāk, nekā tas ir īstenībā. Cik reižu nav nācies redzēt turistus, kas, agri no rīta piecēlušies un ieraudzījuši mākoņu neaizsegtā virsotnē sniegu, dodas turp, «lai līdz brokastīm dabūtu sniegu», bet atgriežas tikai pievakarē izsalkuši un nomocījušies un pie tam nesasnieguši virsotni, kas tos vilināja! Kādēļ tā? Tādēļ, ka viņi rupji kļūdījušies attāluma un augstuma novērtējumā, tādēļ, ka viņi nav zinājuši ceļu un nav pratuši to izvēlēties.

Tikai tagad sapratu, ka arī mani ceļa biedri jūrnieki tāpat neizprot vulkānā īstenos apmērus un grūtības, kādas sagādā tā pāriešana. Ka arī tie divi kalnos ir pirmo reizi, var redzēt jau no nemākulīgi izvēlētā ceļa… Sapratu, ka arī es esmu līdzvainīgs notikušajā kļūdā: neesmu savlaicīgi iejaucies un brīdinājis.

Nolemju griezties pie kutera kapteiņa un kaut tagad brīdināt viņu:

— Piedodiet, ka iejaucos jūsu darīšanās, taču man liekas, ka, atstādami vēl divus cilvēkus uz salas, esat sev lielā mērā pavairojuši rūpes. Diez vai viņi nonāks nometnē ātrāk par vakaru.

Jūrnieki smejas:

— Ko jūs runājat par vakaru! To visu nokārtosim vienā divās stundās!

— Bet vai jūs zināt, ko biezā miglā nozīmē kāpšana lejup pa nepazīstamu nogāzi? Vai zināt, cik grūti pat piedzīvojušam tūristam izvēlēties ceļu, ja jānokāpj pa nepazīstamu vietu? Vai zināt, virs kādām kraujām var nonākt? Šai saliņā katra ieplaka uz jūras pusi nobeidzas ar četrdesmit metru augstu krauju. Būs labi, ja biedri aizkļūs vēl šodien. Bet var gadīties, ka viņi, meklēdami ceļu, nomocīsies līdz naktij un dabūs pārnakšņot miglā un vējā bez pajumtes un pārtikas, bez uguns un ūdens, bez siltām drēbēm.

Jūrnieki tomēr vēl netic un iebilst:

— Nu jūs šaujat par augstu, «dabūs pārnakšņot»!

Kā lai viņus pārliecinu? Bažas manī modina ceļotāja prakse. Kalni mēdz būt tikpat barga stichija kā jūra. Un to akmeņainajos viļņos jāprot orientēties un lavierēt tikpat droši un veikli kā jūrniekam ūdeņu bangās.

Nākošajās minūtēs izdarām vēl vienu kļūdu, kas šoreiz neattiecas uz kalniem, bet uz jūru. Kapteinis nolemj apbraukt salu, nepaceļot laivu uz augstā kutera borta, bet velkot to tauvā. Ļoti negribējās tērēt laiku, paceļot un nolaižot laivu. Kas gan var notikt kādu piecu sešu jūdžu garā ceļā?.

Taču notika pavisam drīz — jau pirmajā jūdzē. Straujās bangas tauvā vilkto laivu tikmēr svaidīja un raustīja, kamēr atrāva no kutera kopā ar buksējamās tauvas gabalu. Nākošajā acumirklī laiva tika apsviesta, un viļņos tikai paretam vairs pavīdēja tās glumais, izliektais dibens.

Lielāka nelaime vairs nebūtu varējusi notikt. LJz salas ir cilvēku grupa, kurai tur nav ko darīt vairāk par trīs dienām, un produktu tiem arī nav vairāk kā nedēļai. Kaut kur pāri vulkanam rāpjas divi matroži, kuri droši vien apmaldīsies. Bet mēs esam pazaudējuši vienīgo līdzekli, kā palīdzēt gan vieniem, gan otriem, un nevaram pat paziņot tiem par savu bezspēcību tuvojošās vētras priekšā (vējš kļuva arvien izaicinošāks) .

Cik daudz laika nu vajadzēs, lai nonāktu Urupā? Un cik mēs tur vēl noņemsimies, kamēr izsauksim laivu no krasta?

Bet kas tikmēr notiks ar laiku? Un kā klāsies ļaudīm, kas palikuši uz salas?

Nē, jāizglābj zaudētais. Stop! Visi uz klāja — visiem jāķer laiva!

Kuteris sāk veikli manevrēt ap apgāzto čaumalu, kas guļ bezpalīdzīgi kā beigta zivs. Piebraucam tai klāt ar bortu. Viļņi sāk neatlaidīgi dauzīt laivu gar kuteri. Ja laiks būtu rāms — laivu dabūt rokā nebūtu grūti. Bet ja tas jādara tādos viļņos!

Jau esam ar ķekšiem aizķēruši laivas malu. Jau paliekam trosi zem paceltā pakaļgala. Cenšamies aizāķēt priekšgalu. Gatavs, viens, divi — reizē! Tai pašā mirklī jauns vilnis sasver kuteri uz sāniem, pagrūž laivu, tā izslīd no ķekšiem un troses un šoreiz nirst atpakaļ līganajā dzelmē ne vairs kā beigta, bet kā gluži dzīva zivs.

No jauna ar bortu tuvojamies apsviestajai laivai, no jauna ķeram, sākam celt, tā atkal izslīd un tā piecas, sešas . . . desmit reizes. Laivai šīs operācijās nepaiet sveikā: tās koka daļas jau vairākkārt krakšķējušas un brīkšķējušas.

Beidzot pec neskaitāmiem veltīgiem mēģinājumiem satveram laivu mazliet veiklāk: vienā laikā priekšgalu un pakaļgalu ar divām trošu cilpām, reizē velkam, pagūstam apņēmīgi «piespiest» divu lielu viļņu triecienu starplaikā — un, rau: laiva ir uz klāja!

Atviegloti nopūšamies. Visi esam nosvīduši slapji. Ne velti trīs stundas bija jāmokās gan matrožiem, gan pasažieriem.

Paraudzīsimies nu, kas noticis ar laivu! Tā ir krietni sadauzīta. Sūces ir gan dibenā, gan sānos. Ar tik cauru laivu braukt nav iespējams. Nekavējoties ķeramies pie labošanas.

Vai pie ugunskura ir divi vai četri?

Kuteris apbrauc salu un nostājas iepretim zemesragam, uz kura vajadzētu atrasties nometnei. Virsotne arvien vēl ir miglā, bet no krasta mūs droši vien redz un gatavojas ceļam.

Tikai iestājoties tumsai, uz ātru roku salāpīto laivu izdodas atkal ielaist jūrā. Krastā uzliesmo ugunskurs — tātad mūs gaida. Laiva dodas uz uguntiņu un jau pilnīgā tumsā atgriežas ar pirmo partiju pasažieru.

Viņi pavēsta satraucošu jaunumu: jūrnieki no sopkas pie viņiem nav ieradušies. Ir piepildījusies vissliktākā iespējamība: cilvēki

apmaldījušies un tagad klīst vai arī sēž kaut kur uz vulkānā tumsā un miglā. Kur un kā lai tos meklē?,

Laiva otrreiz dodas uz krastu, atved otru partiju, bet atbilde atkal tā pati: matrožu kā nav, tā nav. Šoreiz krastā atstāti divi biedri. Viņi nogaidīs nakti, kurinādami ugunskuru, un no rīta dosies meklēt. Tiem atstāti produkti, siltas drēbes un medikamenti, — kas gan viss nevar atgadīties: var sacelties vētra, tad kuterim uz ilgāku laiku būs jāatstāj krasts.

Tā arī notiek. Vējš sāk pieņemties arī šajā salas pusē. Paceļam laivu uz borta un dodamies drasēt atklātā jūrā. Kuteris atkal visu nakti sten no viļņu triecieniem un dzenskrūves kauc, izslietas ar kuģa pakaļgalu no ūdens. Šī otrā vētra vairs neiepriecina, un, arī satrauc pavisam citādi nekā pirmā. Tagad tā vispirms izsauc dusmas: tā traucē veikt svarīgu un neatliekamu uzdevumu — atrast salā pazudušos jūrniekus.

Aust gaisma. Dienvidu vējš mazliet atslābst. Atgriežamies pie salas. Kapteinis uzmanīgi lūkojas tālskatī uz to pusi, kur atrodas zoologu nometne. Vai pie ugunskura ir divi vai četri? Ja divi — tas nozīmē, ka pazudušo vēl nav un tie jāmeklē. Ja četri — tad jūrnieki atgriezušies. Divi vai četri?

Kutera kapteinis nolaiž tālskati un nokāpj no tiltiņa. Viņa seja ir apmierināta un mierīga. Viņš saskatījis, ka pie ugunskura ir četri. Pazudušie atradušies.

Gribas saukt «urā». Bet uz kutera visi paliek mierīgi. Vēl taču vētrā, kas tikai mazliet pierimusi, jāatved no salas tie četri. Bet atvest var tikai ar to pašu nabaga laivu, riskējot sadauzīt to pret krastu.

Atkal nolaižam laivu. Atkal neatraudamies sekojam tai ar binokļiem un tālskatiem. Laivas ekipāžā, piestādamās krastam, vēlreiz parāda veiklības un izmaņas brīnumus. Acumirklī laivā ielec šīs nakts varoņi, un pēc pusstundas ilgas cīņas ar viļņiem un vēju tā veiksmīgi piestāj pie kutera.

Pazudušie izskatās saņurcīti un nomocījušies. Pa dienu, ko tie pavadījuši uztraukumā, maldoties bez pārtikas, pa bezmiega nakti aukstajā vējā abi paguvuši sakristies. Droši vien arī viņi ļoti nervozēja. Viņi taču saprata, kāds lieks slogs tie bija kuterim.

Sākas jautājumi, pārmetumi un jautrība. Viss noticis kā pēc priekšrakstiem. Sākuši iet pārāk daudz pa kreisi, pēc tam miglā pagriezušies pa labi. Izrāpušies uz kalna muguras, pa nobirām nošļūkuši lejup, gājuši pa ieplaku, nonākuši pie stāviem pakāpieniem. Taču vislielākās mokas solījis stāvais, nepārejamais krasts. Vajadzējis iet apkārt un pa slidenām kraujām un klintīm kāpt augšā divus līdz trīs simtus metru. Pie tam nav bijis dzeramā ūdens.

Viens no jūrniekiem, pamatīgi nolamājis tikko atstāto saliņu, drūmi paziņo:

— Ilgi man paliks atmiņā šis Čirpoja Brālis! Labāk esmu ar mieru pārciest desmit balles stipru vētru nekā rāpties pāri vulkāniem.

«Sevrjugas» boja eja

Tagad mūs pie Čirpoja Brāļa vairs nekas nesaista. Pilnā gaitā dodamies pāri jūras šaurumam uz Urupas pusi. Bet vējš, kaut gan debesis ir skaidras un saulainas, arvien pieaug un pieaug, līdz pāriet īstā, astoņas balles stiprā vētrā.

Mēs nepaguvām vēl noslēpties no dienvidu vētras, kad vējš sagriezās no ziemeļiem. Jau varam saredzēt okeana kuģi, kas steidzīgi «bēg» no salas ziemeļu piekrastes uz dienvidu piekrasti — tagad tieši tur jāslēpjas no ziemeļu vētras. Vai tiešām arī mums nāksies vairākas dienas «mētāties» pa jūru, slēpjoties no vētras te aiz viena, te otra salas sāna? Kas notiktu, ja riskētu izsēsties malā? Uz savu čaumalas lieluma laiveli vairs nepaļaujamies. Ar signāliem lūdzam no krasta izsūtīt kādu drošāku motorlaivu. Ja mēs kādu pusotru vai divas stundas būtu nokavējušies, tad vairs neizdotos izcelties malā, tik spēcīgi pieņēmās vētra.

Bazē satieku Konovalovu un uzzinu, ka rīt došoties ceļā kāds cits zvejas kuteris uz Simuširas salu, kas mani jau sen vilina. Mūs ar mieru uzņemt un atstāt Simuširā. Tikai vētra sākusi itin pamatīgi plosīties, tā ka nāksies braucienu atlikt.

Mēs tikko vētrā bijām pabraukuši garām Siinuširai. Vairākas reizes vētra plosījās arī, kamēr gaidījām pie Melnajiem Brāļiem. Taču tad mēs atradāmies uz lieliski aptakelēta jaunākās konstrukcijas kutera. Bet tagad mūs gaida vecs, salāpīts kuģelis, kas vēl nav izņemts no apgrozības, un mums vajadzēs tam uzticēties. Pat nosaukums tam ir tāds jocīgs — «Sevrjuga».

Neviļus drebuļi pārskrien pār muguru, iedomājoties, ka nāksies šajā kastrolī braukt gar nepieejamām Melno Brāļu klintīm. Taču braukt vajag, jo Simuširā ģeogrāfi līdz šim vel nav bijuši.

— Kādēļ traktors dodas uz jūru?

— Glābt kuterus no jūras.

— Glābt?

— Nu ja. Ar vinčām izvilkt krasta, citādi vētra sadauzīs.

— Tātad arī mūsu «Sevrjugu» izvilks, un tad gaidi nu pie jūras labāku laiku.

Drīz uzzinām, ka traktors netiek galā ar tik smagu kuteri kā «Sevrjuga». Motors nespēj izturēt un katrreiz noslāpst, tiklīdz saspringst buksējamā trose. Kuteris gan nodreb, taču it kā atsperas un negrib padoties spēkam, kas to velk uz sauszemi. Otra traktora tuvumā nav, un ir jau arī par vēlu to meklēt. Vētra joprojām pieņemas. Kamēr ļaudis noņemas ar «Sevrjugu», bangas jau sagrābušas pēdējo vēl neizvilkto motorlaivu, sarāvušas virves, ar ko tā bija piestiprināta piestātnei, un sāk to dauzīt pret piekrastes akmeņiem.

Tāds pats liktenis draudēja arī «Sevrjugai». Tādēļ tiek nolemts to nostumt no sēkļa jūrā un pamēģināt aizvest tālāk no krasta. Kuteris, kas mūs tikko atveda no Urupas, ir aizbraucis atklātā jūrā pārlaist vētru. Tātad arī «Sevrjugai» vienīgā izeja ir attālināties no krasta.

Jūrnieki, cits līdz jostas vietai, cits no galvas līdz kājām mutuļojošo bangu apšļākti, kopīgiem spēkiem nobīdīja kuteri no piekrastes sēkļa. Uz viļņos līgojošā kuģa palika tikai moto- rists un kutera staršina. Viņi iedarbināja motoru un, pārvarēdami milzīgus viļņus, pret vēju devās pārlaist vētru satracinātajā jūrā. Kāpdami uz kutera borta, viņi pat neiedomājās, ka veic īstu varoņdarbu. Viņiem tā likās parasta, kaut arī grūta ikdienas dienesta pienākuma izpildīšana.

Naktī pie dzīvokļa, kurā es pārguļu, kāds uztraukti dauzās un sauc saimnieku, kas pārzina kuterus.

■— Nāciet ātrāk — vētra sadauzīja «Sevrjugu»!

Motorists un staršina, kas abi palikuši dzīvi, ziņo par ava- riju. «Sevrjugas» motors nav ticis galā ar vētras spēku jeb, kā viņi saka, «nav nostāvējis» pret vēju, kas arvien pieņēmies, un kuteris atkal piedzīts pie krasta — labi, ka pie liedaga, bet ne pie stāvajām klintīm, kur bojā eja būtu neizbēgama. Te viņi paguvuši vēl laikā izlēkt ārā.

Nakts vēja kaukšana un vētraino bangu dārdi šķiet divreiz spēcīgāki nekā dienā un pārliecinoši apstiprina avariju cietušo stāstu.

No rīta dodos uz krastu. Debesis vēl arvien skaidras, spīd saule, pūš negants, brāzmains vējš. Vēl arvien turpinās tā pati vētra saulainā laikā. Tagad mēs to vērojam no krasta.

Bardzības pilna varenība! Zinām jau, kādi putu kalni tagad līgojas atklātajā jūrā. Tuvojoties krastam, tie it kā sakārtojas vienmērīgās rindās un dodas pretī sauszemei kā milzīgi, galotnēs putojoši kalni. Vienā laikā mutuļo desmit divdesmit piekrastes viļņi, kas, tuvojoties krastam, pamazām apvalda savu spēku. Pār sen sabrukušo molu, kas iežogoja nelielu «kausu», kur piestāt kuteriem, gāžas ūdenskritumi, bet dažkārt paceļas līdz astoņu metru augstas fantastiskas strūklas. Var iedomāties, cik briesmīgi ir šo viļņu triecieni, ja no pamatīgā bctonētā mola palikušas pāri tikai bēdīgas atliekas.

Gar visu piekrasti skan vienmērīgi dārdi — bangas valsta vulkāniskās bumbas.

Ne velti vakar tika izvilkti krastā mazie kuterīši. Rau, kultie taisnā rindā nostādīti tajā liedaga daļā, kur ūdens netiek klāt! Piespiedu kārtā kļuvuši par bēgļiem, tie žāvē sānus un pacietīgi gaida, kamēr pāries negaiss. Bet tālāk ir divi upuri!

Uzkāpjam uz skaidu un kaut kādu metala daļu kaudzes. Tas ir viss, kas palicis pāri no nelielās motorlaivas, kas mūs vakar atveda no kutera. Vētras bangas to saberzušas gandrīz vai pulverī. Skaidas derēs vairs tikai krāsns iekuriem (kad izžūs), bet metala lūžņi varbūt vēl noderēs par rezerves daļām citiem kuteriem.

Blakus guļ krietni lielāks upuris — sadauzītā «Sevrjuga». Tā ir liela un smaga, to pat tādas bangas tik ātri vis nesaberzīs pulverī.

Kā zivs, kas pēkšņi izmesta uz sauszemes, tā nodreb no katra jauna viļņa grūdiena, gribētos teikt — «kustina žaunas». Vilnis aizveļas atpakaļ, un tad no desmitiem kutera borta caurumiem — sūcēm kā no milzīgām šļūtenēm šļāc ūdens. Ilgs remonts stāv priekšā nelaimīgajam kuģelim!

Un tā mēs nekādi nevaram nokļūt Simuširā. Mēs atkal esam spiesti palikt Urupā, salā, kas jau pamatīgi izpētīta, kamēr pavisam netālu redzamas salas, kas joprojām paliek nesasniedzamas …

Pēc vienas dienas vētra mazliet norimst — līcī vienā laika iebrauc divi pilnīgi vienādi kuteri. Viens no tiem man jau pazīstams — tas veda mani uz Matua salu un devās atklātā jūrā pārlaist vētru. Grūti pat iedomāties, cik ļoti nomocījušies jūrnieki!

Bet no kurienes ieradies otrs? Izrādās, 'ka tas pārlaidis vētru, slēpdamies salas dienvidu malā, bet tagad steidzīgi dosies uz dienvidu salām, uz Šikotonu, ko esmu jau redzējis.

Pārdomāt nav vaļas. Pa radio ziņoju biedriem, ka nevaru nokļūt ziemeļu salās, jo nav kuģu, kas dotos uz to pusi, un izmantoju gadījumu sīkāk izpētīt dienvidu salas. Sarunāju ar kapteini un dodos uz kuteri, šoreiz kopā ar Konovalovu.

Vētru esmu piedzīvojis tikai divas trīs reizes, taču jāatzīstas, ka vairs neesmu tik romantiski noskaņots, lai vēl lieku reizi «meklētu vētru».

Kad vētru nav, tad jau var tās «vēlēties» un «meklēt». Bet, kad tās plosās veselas desmit dienas no vietas, tad, gluži dabiski, vairs negribas vētru, bet starplaiku starp vētrām.

Vulkānā aizsardzībā

Pēc samērā rāmas vasaras septembra pirmajā pusē pār Kurijiem gāžas pašu bargāko vētru brāzma.

Kad izbraucām no Urupas, ziemeļu vējš bija pārstājis plosīties. Gribējās cerēt, ka mums izdosies «aizsprukt» starplaikā starp divām vētrām. Taču izrādījās, ka tās nepavisam nav vētras beigas, bet tikai tās kārtējā virziena maiņa.

Atkal sāka pūst spēcīgs dienvidaustrumu vējš. Tieši šajā brīdi mēs braucām gar Frīža jūras šaurumu, un salas mūs no šādas vētras neaizsargāja. Kuteris tūlīt sāka stenēt no vētras dzīto viļņu triecieniem. Noslēpāmies aiz Iturupas Lāču pussalas. Pie katra lēzenāka zemes šauruma mums ar jaunu spēku gāzās virsū dienvidaustrumu vētra. Vairākās vietās apstājāmies cerībā, ka vētra pāries. Taču pagāja vairākas dienas, bet tā tikai pieņēmās spēkā.

Noenkurojāmies klintsraga pavēnī, kurš sniedzās tālu jūrā un uz kura pacēlās Atsonupuri vulkāns. Šis eksotiskais nosaukums nozīmē «pretējais kalns». Šis konuss tiešām atrodas savrup no pārējiem Iturupas vulkāniem, un no salas to atdala lēzens zemes šaurums, tā ka iztālēm tas dažkārt šķita kā atsevišķa sala.

Šo konusu sev par aizsegu izvēlējāmies tieši tā savrupības dēļ. Ne jau visu laiku vējš pūta no dienvidaustrumiem. Dažkārt to nomainīja dienvidu, dienvidrietumu un pat rietumu vēji. Mēs tad arī atbilstoši mainījām savu enkurvietu, slēpdamies no šiem vējiem te vairāk uz ziemeļiem, te uz austrumiem no konusa.

Nokāpis kajitē, es rakstīju uz mājārn atklātni, kurā notēloju pārciestās vētras. Protams, atrodoties uz kutera, to nekur nevar nosūtīt. Rakstu, lai būtu «krājumā», lai varētu attēlot pilnīgi svaigus iespaidus.

Cik smieklīga likās šī atklātne, pārlasot to pēc divām dienām: tā taču tika uzrakstīta tieši pirms pašas briesmīgākās vētras, kādu šovasar pārdzīvoju.

Vētra pie Lauvas Rīkles

Kā tas iesākās? Atkal tāpat kā jau parasti uz jūras — bez jebkāda brīdinājuma. Gluži vienkārši vējš vēlreiz asi un pēkšņi sagriezās. Tas sāka par jaunu pūst no ziemeļiem, tūlīt sagrieza atpakaļ no dienvidiem nākošos viļņus, sacēla jaunus ūdens vālus un ar visu Ochotskas jūras vētru varenumu triecās pret Iturupas ziemeļu krastiem, kas nupat vēl mūs aizsargāja. Drūmās Atsonupuri klintis, kas aizsedza mūs pret dienvidu un rietumu vējiem, ne vien nenoderēja vairs, bet pat pārvērtās briesmīgā ienaidniekā.

Viens rāviens, pēc tam grūdiens — un tā tuvais krasts sāka bīstami tuvoties. Izrādās, ka mēs esam norauti no enkura un mūs nes

tieši pretī piekrastes akmeņiem.

Trauksmaini skan dziļuma mērītāja balss, kurš rīkojas ar echoloti. īsi, aprauti, ārēji mierīgi, taču patiesībā ar milzīgu sasprindzinājumu skan kapteiņa komandas, kurš mēģina pagriezt kuģī. Paugurainais, klinšu bluķiem nosētais dibens ir gluži tuvu. To var redzēt no echolotes, kuras rādītājs ik mirkli lēkā par metriem desmit augšup un lejup. Brīnums, ka kuteris vēl nav pieskāries atsevišķo zemūdens blāķu virsotnēm: tas izdara pagriezienu tikai kādus divdesmit līdz piecdesmit centimetrus virs tiem! Ik mirkli kuteris var uzskriet uz augstāka blāķa un neglābjami iestrcgt uz tā kā tauriņš uz kniepadatas, pilnīgi nonākot trakojošās vētras varā.

Kuteris spēji sagriezās un atgāja no krasta, atstādams starp vulkāniskajiem zemūdens klinšu blāķiem sava enkura nolūzušās «ķepas». Pilnīgi izcelt enkuru, izvilkt to, kā pienākas, nepaguvām. Enkura ķēdi uztinām uz vinčas, bet enkura stieni, kam nolauztas abas ķepas, atstājām karājamies aiz kutera borta. Tā bija maza paviršība, par ko drīz vien nācās samaksāt.

Taču pagaidām bija skaidrs, ka esam izbēguši no pirmajām, visnegaidītākajām un pēkšņākajām briesmām. Bet ko gan nozīmē pirmās briesmas, kad vēl tikai sākas aizvien pieaugoša varena vētra, kas drāžas tieši pretī. Visa jūra ir balta no vir-

puļojošām putām un šļakatu mākoņiem. No zemūdens klintīm esam izvairījušies, taču krasts vēl arvien ir tuvu. Vējš nepielūdzami turpina dzīt mūs tam tuvāk. Nepieciešams ātrāk izbraukt jūrā.

Braucām un šūpojāmies viļņos. Mūs sāka briesmīgi svaidīt. Milzīgu viļņu triecieni drebināja kutera korpusu. Pāri visam klājam plūda ūdens.

Bum-bum-bum — skan enkura stieņa triecieni pret kutera bortu. Stienis katrā ziņā jāizvelk no ūdens, bet kā? Bocmanis lien gar bortu, lai atkabinātu stieni, taču vilnis viņu gandrīz aiznes jūrā. Viņš izlien slapjš (milzīgi viļņi vairākkārt vēlās tam pāri), tomēr līdz enkuram nav ticis.

Kapteinis ir uz tiltiņa. Odeņu apšļākts, stāvēdams vējā, viņš ar abām rokām ieķēries margās. Viņa rokās ir kuģa liktenis.

— Rumbā divsimt piecdesmit, — skan viņa mierīgā un pārliecinošā komanda. Tas nozīmē, ka esam apbraukuši Atsonupuri vulkānu.

Tagad atrodamies iepretī nākošajam vulkanam, vienam no oriģinālākajiem Kuriļu grēdā.

Iedomājieties zemu, it kā plati izplātu, nošķeltu konusu, ar milzīgu krāteri (vairākus kilometrus diametrā). Kratera sienas ir kraujas, gandrīz stāvas. Jūra pārrāvusi kratera ziemeļu malu, tādēļ tas viss pieplūdis ar ūdeni — tas ir vēl viens brīnišķīgs kratera līcis!

Kratera malas ieskauj līci ar pussalām, kas izvirzītas uz. priekšu kā divi žokli. Līcis ir simtiem metru dziļš — ar enkuru dibens nav aizsniedzams. Žokļi, kas ieslēdz šo bezdibeņa rīkli, ir pavērti pret ziemeļiem. Tas nozīmē, ka, pūšot ziemeļu vējam, šis līcis kuģim nebūs vis glābiņš, bet bojā eja.

Pie līča ir interesants «sargs». Jūras pārrautās kratera ārējās malas atlūznis rēgojas laukā no ūdens kā dīvaina klints. Šī klints, līdzīgi tai, kas pie Melnajiem Brāļiem, pārsteidzoši atgādina guļošu lauvu. Akmens Lauva! Tā šo klinti nosaukuši jūrnieki, kas sastādījuši šo krastu pirmo krievu karti. Akmens Lauva, kas aosargā ieeju kratera rīklē! Visu līci varētu nosaukt par Lauvas Rīkli!

Cik sen jau man gribējās apskatīt šo bargo, vulkānisko rīkli, ko jūra atkarojusi vulkanam! Braucot uz Kunaširu, tās malas tikko mirgoja miglā. Iturupā bija pārāk maz laika, lai aizietu līdz Lauvas Rīklei, tāpēc vajadzēja samierināties ar to, ka redzēju tikai vienu žokli no sāniem. Un nu beidzot redzu Lauvas Rīkli, taču tādā laikā, kas apskatīšanai pavisam nav piemērots. Kādēļ gan vajadzēja būt šādai vētrai, kad atrodamies pret draudīgo ieeju līcī, pret vārtiem, ko veido neaizvērtie žokļi!

Šīs briesmīgās, nepieejamās klintis tagad ir gluži tuvu! Vulkāns atvēris mūsu priekšā savus žokļus, un, ja nu motoram kaut kas atgadītos, — vējš iedzītu mūs tieši šajā rīklē.

Trakojošo brāzmu vidū, milzīgā lauvas figūra, ko ielenc bangu mutuļi un rēkoņa, šķiet kā nelaimi vēstījoša sfinksa.

Kutera priekšgalā atskan kaut kāda čirkstoņa un dārdoņa un pēc tam — pēkšņi tiek dota komanda «stop». Nez kādēļ visus sauc uz klāja. Kas noticis? Vai tiešām avarija? Bet kāda tad? Vai tuvumā būtu rifi? Nē, nevar būt, echolote rāda lielu dziļumu.

Izrādās, ka nav nekas bīstams, tomēr gadījums ir ļoti nepatīkams. Kāds vilnis, kas plūda pāri klājam, nez kā izsitis vinčai stieni, ar ko bija nostiprināta enkura ķēde un kas enkuram, kurš karājās aiz borta, neļāva krist.

Tiklīdz stienis bija izsists, ķēde atbrīvojās un enkura smagums, kā jūrnieki saka, «izritināja» to jūrā visu simt metru garumā.

Enkurs, kaut arī tam nolauztas ķepas, nav nekāds nieka smagums. Nav joks vilkt pa jūras dzelmēm aiz sevis tādu svaru bumbu! Ceļā var gadīties arī dziļums, kas nesasniedz simt metru — un ja nu enkura stienis tur aizķeras? Tad var notikt tā, ka tādā vētrā nevis virzīsimies uz priekšu, bet būsim noenkurojušies; protams, vētra mūs tūlīt nocels no enkura, taču var gadīties, ka kopā ar enkuru dibenā paliek arī ķēde.

Kapteinis pieņem vienīgo lietderīgo lēmumu — «izņemt», tas nozīmē izvilkt enkura ķēdi atpakaļ un nostiprināt enkura atliekas uz klāja, lai tas maksā ko maksādams. Tādēļ arī tiek sapulcināti visi cilvēki.

Mēs dreifējam, tas nozīmē — atdodamies viļņu varā. Matroži rāpus lien pa klāju pie vinčas. Viņiem veļas pāri, viņus sit un mētā briesmīgi ūdens kalni, kas kļuvuši par vienīgajiem valdniekiem uz klāja. Piecas minūtes cīnījies ar ūdeni, bocmanis lien atpakaļ ar sāpēs saviebtu seju. Vaidēdams viņš ierāpjas stūrmaņa kajitē un lūdz pasaukt sanitaru ar zālēm. Noplēšam viņam samirkušās bikses. Ceļgals asiņains, kāja nedzīvi nokarājas… kāds vilnis viņu pacēlis uz klāja un, triekdams pret vinčas izcilni, sašķaidījis ceļgala bļodiņu.

— Karš mani par kropli nav padarījis, bet šī nolādētā vētra grib laikam ieskaitīt invalidos? — saka ievainotais, runādams caur zobiem un tikko noturēdamies, lai nekliegtu aiz sāpēm.

Pa to laiku, kamēr noņemamies ap cietušo, aizmirstam vērot apkārtni. Kad paceļam, galvas, redzam: pavisam blakus rēgojas Akmens Lauva, pat cauri vētrai var dzirdēt bangu rēkoņu tā krastos.

Pametam enkura izcelšanu, iedarbinām motoru un dodamies projām no viltīgās klints. Tad sākam atkal dreifēt, jūrnieki atkal varonīgi cīnās ar vētras viļņiem un metru pēc metra ceļ ārā enkura ķēdi'. No ierindas iziet vēl divi matroži — viens stipri sasities, otrs izmežģījis roku. Un atkal ļoti tuvu no mums parādās briesmīgā lauvas statuja.

Ātrāk, cik vien var, ātrāk jādodas projām no šiem baigajiem krastiem! Jau ir' izcelts pēdējais ķēdes metrs, nelaimīgais enkurs pārvilkts pār bortu un ar vairākām ķēdēm nostiprināts uz klāja. To visu veic kādi desmit drošsirdīgi matroži, kuriem ik mirkli uzbrūk veselas tonnas ledusauksta ūdens …

Un tad atskan ilgi gaidītā komanda. Atkal ierūcas motori, un kuteris sāk virzīties pats ar saviem spēkiem. Cik daudzkārt labāk ir tā nekā dreifēt kā nevarīgai skaidiņai vētras varā!

Sajūta desmit balles stiprā vētrā ir gandrīz tāda pati kā rīta vingrošanā. Kārtējie vingrojumi — pietupieni un pievilkšanās ar rokām. Piecas, desmit, divdesmit reizes … Bet vai jūs domājat, ka ar to ir diezgan? Nē, vētras laikā šādi vingrinājumi turpinās stundu, divas, piecas, dienu, divas dienas — tik ilgi, kamēr plosās vētra.

Klājs nosveras uz sāniem par piecdesmit grādiem. Ik mirkli var zaudēt līdzsvaru, tādēļ nākas pietupties te uz vienas, te uz otras kājas kā uz atsperēm. Arī rokas ■ kustas kā atsperes, ķerstot te vienu, te otru atbalstu.

No pārmērīgajiem fiziskajiem vingrinājumiem vien jau jāsāk gandrīz kaukt, bez tam arī nervi sasprindzināti!

Lai cik tas šķiet dīvaini, taču galu galā var pierast arī pie vētras. Jā, var pierast. Kuteris dreb no varenajiem vētras viļņu triecieniem, tas sten un ņirkst tā, it kā tā sienas būtu no finiera, bet pa tām nez kādi milži atvēzēdamies triektu ar smagām vālēm.

Bet, kad ir pierasts, — vairs nav pat jādomā, ka kuģis var arī neizturēt šos triecienus un sašķīst. Kad pierasts, sāk ticēt arī motoru spēkam, kas vētrai par spīti mūs nes uz mērķi. Kad pierasts, vairs nepārsteidz, ka cilvēki, kas vada kuteri un pavēl motoriem, ir tik mierīgi, un par visspēcīgiem vairs neliekas viļņi, bet cilvēki.

— Rumbā simt astoņdesmit! — atskan cauri vētrai.

Atviegloti nopūšos: skaitlis 180 nozīmē dienvidus, kurss uz dienvidiem. Vētra mūs tagad dzen vēlamā virzienā. Atrodamies tieši pret Katrinas jūras šaurumu. Tagad mūsu ceļš ved cauri jūras šaurumam uz okeānu.. Pūšot ziemeļu vējam, tur būs mierīgāk, mūs aizsargās Lielās grēdas salas. Viļņošana

jūtami atslābst. Pēc desmit balles stipras vētras sešas balles šķiet kā atpūta.

Nakts. Vētraina nakts «Klusajā» okeānā. Visapkārt satracināti ūdens kalni. Pie debesīm redzamas saraustītas mākoņu driskas, starp kurām kaut kur trakā ātrumā traucas mēness. Bet kuteris, sasvēries gandrīz pilnīgi uz sāniem, drāžas, burtiski lēkdams no viļņa uz vilni, kaucoša vēja dzīts, uz turieni, uz ilgoto glābēju saliņu Šikotanu, uz tās bāku, kas jau mirdz pie apvāršņa, uz tās līci, kas vētrai nav pieejams.

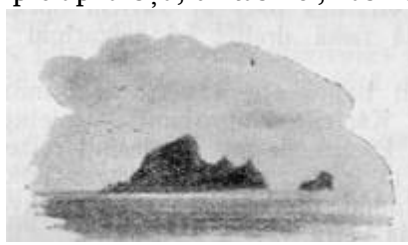

ŠIKOTANAS SALA
Harmonijs uz tiltiņa

Vētra ir garām. Ar interesi ieklausos kutera ļaužu sarunās. Vētras laikā viņi vairāk klusēja, bet tagad atklāti novērtē visu pārdzīvoto. Interesanti zināt, kāda viņiem liekas šī vētra: vai tas bijis bīstams piedzīvojums jeb varbūt tikai viduvējs ikdienas notikums?,

Nē, acīm redzot arī viņi to loti pārdzīvojuši. Šī vētra tiem liekas barga. Daži no viņiem tādu vēl nav redzējuši. Tieši šādas vētras skaitās bīstamas. Šajos vārdos klausoties, jūtos apmierināts: tātad arī es tagad zinu, ko nozīmē briesmīga vētra (starp citu, ir viegli justies apmierinātam, kad visas briesmas jau garām).

Kamēr gaidām laivu no krasta, es uzkāpju uz kapteiņa tiltiņa, ap ko visu laiku plosījies vējš un ko apskalojuši sāļie jūras viļņi. Cilvēks, kurš te stāvēja un raudzījās sejā stichijai, neskatotoies uz vētras brāzmām un ūdens kalniem, kas centās viņu notriekt no kājām, ir palicis savā vietā un ar neiedragā- jamu neatlaidību ievadījis kuteri rāmā līcī. Aizkustināts izjūtu šā klusā varoņdarba diženumu; tas ir parasts, ikdienas varoņdarbs kā desmitiem citu līdzīgu, bet varbūt tieši tam mums šoreiz jāpateicas par savām dzīvībām.

Tiltiņa stūrī atrodas kāds prāvs priekšmets, pārsegts ar vaskadrānas pārvalku. Jautāju blakus stāvošam matrozim, kas tas par aparatu (domāju, ka tā ir kaut kāda echolote).

— Tā, biedri ģeograf, ir mūsu tnuzika.

— Kā tā — muziķa?

— īsta muziķa. Ziniet — citi vadā sev līdzi akordeonu vai bajanu, citi — harmonikas. ESet mūsu kapteinis no kāda savādnieka nopirka harmoniju un nu vadā sev līdzi uz kutera. Kur lai to citur liek, ja ne uz tiltiņa? Tā arī vedam to zem vaskadrānas. Redz — izturējis arī pēdējo vētru.

Tas jau ir pavisam aizkustinoši. Tad, lūk, ar ko kopā kapteinis te nostāvējis visu briesmīgās vētras laiku pie Lauvas Rīkles!

— Kas tad uz tā spēlē?

— Agrāk spēlēja bocmanis, bet viņu nomainīja, tā ka tagad nav neviena, kas prastu spēlēt.

Palūdzu, lai iztin šo «muziķu». Zem vaskadrānas atklājās tīri labs harmonijs, ar virvi pamatīgi piesiets pie tiltiņa margām (citādi to mētātu pa laukumiņu kā spēļu klucīti). Matrozis noskrēja lejā un nez kur sadabūja ķeblīti, pie reizes daudznozīmīgi uzsvilpdams biedriem. Uz tiltiņa tūdaļ sarodas klausītāji.

Ar kājām spiežu harmonija plēšu paminas, un par lielu brīnumu visiem līcī stāvošajiem kuteriem no mūsu tiltiņa atskan melodiski akordi.

Ko lai nospēlēju? Kā pateikties maniem pēdējās vētras ceļabiedriem? Man jāpasmaida, atceroties dziesmu, ko mēs ar seržantu dziedājām Spoguļpludmalē. Nu ir īstā reize šai dziesmai!

Drošāk, brāļi! Negaiss grandīs, Odens vāli pāri grūs. Augstāk vējš vēl viļņus vandīs, Bezdibens daudz dziļāks kļūs!

Cik saprotami un tuvi tagad kļuvuši šie vārdi:

Tur, aiz vētras tālēm baigām, Atmirdz ilgu zeme mums: Negaiss skarbs tai nepārstaigā, Debesloks tur nesatumst.

Cik brīnišķīgi rakstījis Jazikovs! Man tagad šķiet, ka tas teikts tieši par Šikotanu.

Bet tik turpu viļņi spēji Nesīs tos,' kam droša sirds! … Drošāk, brāļi! Pilna vēja, Stipra mana bura mirdz!

Divas pēdējās rindas nepiedien mūsu kuterim ar tā spēcīgajiem motoriem, taču mani klausītāji neko neiebilst. Viņi saprot, ka dziesma pēc savas būtības domāta viņiem, un jau nodrošinās ar zīmuļiem, lai pierakstītu vārdus.

Ieapaļais, gaišzilais līcis šķita kā arēna, kuteris ar tiltiņu — estrāde, bet pauguri un kalnu grēdas, kas ieskāva līci, — kā milzīgs improvizēts cirkus amfiteatris. Lai kādās auditorijās vai zālēs man nācies uzstāties līdz tam un pēc tam (protams, ne ar dziesmām, bet ar lekcijām uz ziņojumiem), taču nekad un nekur neesmu sajutis tik dziļu apmierinājumu par savu uzstāšanos kā te uz šās peldošās estrādes, kur apkārt šļakst viļņi, uz apburošā zaļā Šikotanas krastu fona pašas jūtīgākās, vērīgākās un atzinīgākās auditorijas priekšā, kādu vien varētu vēlēties katrs profesionāls mākslinieks. Es to sapratu, kad pamanīju, ka kādam no matrožiem, kas nebija drebējis pašos briesmīgākajos vētras mirkļos, klausoties muziķu, parādījās asaras acīs.

Par priedem

Kalnu grēdās, kas ieskauj līci, redzami savādi, vēja noplui- nīti koki. Aprakstos, ko sastādījis angļu mednieks Snouss, minēts, ka tās ir priedes. Ja tā ir taisnība, tad Šikotana ir vienīgā tāda sala visā Kuriļu grēdā. Izņemot zvilnāju, nevienā Kuriļu salā nav nevienas pašas priedes.

Pārbaudīsim, kas tie par brīnumiem, ka šajā saliņā aug priedes, ja tikai Snouss to nav izdomājis.

Uzkāpju augšā pie dīvainajiem kokiem. Pēc formas tie tiešām atgādina priedes, tikai krāsa ir aizdomīga — skujas pārāk tumšas. Arī stumbri ir tumšpelēki, bez tās iesārtās vara nokrāsas, kas raksturīga priežu mizai.

Pieeju pie kāda no šiem kroplajiem kokiem un pasniedzos līdz tuvākajam zaram. Skujas ir mīkstas, mazliet elastīgas un spīdīgas, it kā tikko būtu pārklātas ar laku. Katru skujiņu viegli pārdala gareniska vadziņa. Tā taču ir baltegle!

Baltegle? Vai šis strupais, sēnei līdzīgais koks būtu baltegle? Es taču pazīstu citādas baltegles. Es tās atceros kā slaidas, smailas skaistules, kas Kaukazā sasniedz septiņdesmit metru garumu. Un tepat blakus Iturupā, kur to augstums sniedzas līdz trīsdesmit metriem, tie ir īsti, ievērības cienīgi koki, bet ne tādas karikatūras. Un, ja jau nu baltegli var ar kaut ko sajaukt, tad vienīgi ar egli, bet nekad ar priedi vai lapegli.

Un tomēr tā ir baltegle!

Kas gan to tik pamatīgi sakropļojis? Tepat blakus ir arī egle, kas tāpat līdzinās nejēdzīgai, greizai sēnei. A, te visi koki vienādi dabū savu tiesu, it kā kāds tos visus vienādi sukātu un apgrieztu: visiem tiem nogrieztas slaidās virsotnes, visiem sānu zari izstiepti uz vienu pusi.

Par frizieri te ir piekrastes vējš. Visi piejūras koki un krūmi rāda tā nevaldāmo brāzmu pēdas. Ir koki, kas atgādina saulessargus, sēnes, karogus, vēja rādītājus, ˆ visus tos sasukājis un apcirpis šis nevaldāmais spēks — vējš.'

Drīz pārliecināmies, ka arī citās vietās Šikotanas salā visi koki, kurus varētu iedomāties par priedēm, izrādās baltegles vai parastās egles (salas iekšienē, piekrastes kalnu grēdu aizsegā, tās kā parasti ir ar skaisti slaidām galotnēm).

Tikai vienā Šikotanas stūrītī izdodas atrast saulessargiem līdzīgu lapegļu birzi, kas atgādina Iturupas lapegles. Priedes tomēr neatrodam nevienas. Nākās Snousa aprakstos izdarīi svarīgu labojumu.

Labakā vieta

Šikotana ir lielisks gandarījums par izciestajām mocībām. Grūti iedomāties pievilcīgāku vietu. Šurp var ieteikt braukt atpūtā no visas Kuriļu grēdas (kaut tikai būtu bijis ar ko braukt). Kāda laime dzīvot un strādāt tik jaukā salā! Ne velti kuriliešu valodā nosaukums «Šikotan» nozīmē «labākā vieta».

Starp citu vienai daļai kuriliešu ar šo salu saistās arī bēdīgas atmiņas.

Par «labāko vietu» Šikotanas sala likās tikai dienvidu kuriliešiem, kas apdzīvoja tai blakus atrodošās grēdas salas — Iturupu un Kunaširu. Turpretim ziemeļkurilieši, vidējo un ziemeļu Kuriļu iedzīvotāji, savā laikā šo saliņu ļoti ienīda, jo tā izrādījās par viņu pēdējo patvērumu, trimdas un bojā ejas vietu.

Kad grēdas ziemeļu pusei uzkundzējās japaņi, viņi padzina no tās visus bijušos krievu pavalstniekus — kuriliešus un izsūtīja tos uz vienu no Japanai tuvākajām salām — Šikotanu. Un, ja blakus esošo salu iedzīvotājiem tā patika vairāk par pārējiem salu grēdas rajoniem, tad pārnācēji no tālajām un skarbajām ziemeļu salām neiemīlēja tās ziedošo dabu. Viņi ar pūlēm piemērojās šejienes apstākļiem un ļoti skuma pēc pamestās Ušiširas ar lieliskajām jūras dzīvnieku apmetnēm un milzīgajiem putnu bariem.

Japaņi pret kuriliešiem izturējās kā pret mežoņiem, «zemākas rases» pārstāvjiem, pielika tiem nežēlīgus policijas uzraugus, kuri par viņiem ņirgājās; bez tam aizliedza šiem senajiem medniekiem lietot šaujamos ieročus un bez atļaujas braukt jūrā uz zveju. Parastā uztura — jūras dzīvnieku gaļas un tauku vietā kuriliešiem nācās lietot japaņu ēdienus: rīsu, saknes un zivis, taču arī šos produktus viņi saņēma tikai ļoti niecīgos daudzumos. Katru pavasari bija bads, sākās cinga, bet vienīgā barība bija jūras mīkstmieši.

Ar katru gadu samazinājās kuriliešu skaits Šikotanā. 1884. gadā japaņi no ziemeļiem atveda šurp 97 cilvēkus. Pēc trīspadsmit gadiem bija vairs tikai 69 kurilieši, 1899. gadā — 62 cilvēki, bet vēl pēc četrpadsmit gadiem — 1913. gadā — pavisam tikai 57 cilvēki.

Pēc Šikotanas atbrīvošanas no japaņu jūga mēs tur kuriliešus vairs nesastapām.

Interesanti, ka Šikotanā ar varu nometinātie pat japaņu jūgā saglabājuši krievu kulturas pēdas. Viņiem saglabājušies krievu vārdi — Jakovs, Darja, Ivans, Prokofijs un krievu uzvārdi — Storoževs, Novograbins, Lomovs, kas viņiem tika doti, pieņemot pareizticību. Viņi svinējuši arī pareizticīgo svētkus un kapsētās likuši krustus. Tāpat viņi valkājuši arī krievu drēbes, un viņiem bijušas krievu pirtis.

Mūsu vēsturnieku un archeologu pienākums ir saglabāt Šikotanas

kuriliešu piemiņu. Par cik tas bija iespcjams, mēs pa- centāmies to nostiprināt, saglabājot un atjaunojot te virkni sensenu kuriliešu nosaukumu, tajā skaitā arī pašas salas nosaukumu — Šikotana.

Tā Šikotanas vārds no jauna parādās kartēs nesagrozītā veidā. Mēs pretēji ziemeļkuriliešiem esam pilnīgi vienis pratis par šī nosaukuma dzejisko nozīmi.

Kas tad Šikotanā ir jauks?

Vispirms jau līči. Tie ir tik jauki, kādu nav nekur citur Kuriļos. šie līči, kas dziji iespiežas salā, ir aizsargāti no jūras bangām, spoguļgludi kā ezeri un šauri kā fjordi. Otrkārt, meži: lieliski skuju un jaukti meži, kuros aug baltegles un egles, bērzi un kļavas, pilni. .. meža vīnogulāju; meži, ko nomaina leknas pļavas, un — kāds brīnums Kuriļos! — meži bez bambusa un zvilnāja. Ir te vēl arī citi labumi un jaukumi, taču pietiek arī ar šiem. lai pēc citu Kuriļu salu apmeklēšanas uz visiem laikiem iemīlētu tieši šo.

Subalpi

Atstājam viesmīlīgā līča krastus un jājam pa mežiņiem un pļavām te pa taku, te, izvairīdamies no tās līkumiem, tieši pa dabisku pļavu. Te ir tādas ērtības, kādu nav nekur citur dienvidu Kuriļos.

Pļavās šur tur pavīd zilganpelēka nokrāsa …

— Konovalov, tas taču ir bambuss!

Mans ceļabiedrs netic. Kā gan šī mīkstā zāle, kas sniedzas tikko līdz ceļgaliem., var būt Kuriļu bambuss?

Ja mēs Šikotanā būtu nonākuši mūsu ceļojuma sākumā, vai gan tad mēs prastu pienācīgi novērtēt šejienes bambusa īpašības? Nē, tieši pēc tam, kad esam pamocījušies īstos Iturupas

un Urupas bambusa džungļos, tieši tagad mēs visā pilnībā varam novērtēt un iemīlēt Šikotanas dabu. Bambusa džungļu vietā — bambusa pļavas! Ar kādu sajūsmu mēs pa tām lēkšojam, tieši pa bambusu, bez ceļa, pilnos auļos!

Pļavas apņem tumšzaļi egļu un baltegļu meži un jaukas, gaišzaļas bērzu jaunaudzes. Kādēļ šīs ainas man liekas tik mīļas un pazīstamas?

Negribot nāk prātā Rietumkaukaza augstie kalni. Man šķiet, ka es patlaban j.āju pa šo kalnu subalpinajām pļavām. Te ir tādas pašas smailas baltegles, tādu pašu sagriezušos bērziņu mežs augšējā meža joslā un ēnainās ieplakās tāda pati dižzāle. Liekas, jāaizjāj tikai aiz šīs kropliem kociņiem noaugušās kalna kores un skatienam pavērsies mirdzošā Galvenā Kaukāzā kalnu grēda ar savām sniegotajām virsotnēm un šlūdoņiem . . .

Tomēr nav gluži tāpat. Lai Kaukāzā varētu ieraudzīt šādas ainavas, jāuzkāpj vismaz divus kilometrus virs jūras līmeņa. Turpretī te mēs nonākam pie augšējās mežu joslas gandrīz tūlīt, tiklīdz esam aizjājuši no jūras krasta.

Un tomēr kaut kāda līdzība ar Kaukaza subalpiem te ir, tā nav nejauši saskatīta. Mūsu priekšā tagad ir Kuriļu subalpi.

Jā, tā ir īsta subalpinā ainava, kas nolaižas līdz pašai jūrai. Nolaižas? No kurienes tad?

Jāatceras, ka vairāk uz dienvidiem, Japanā, augšējā (subal- pina) mežu josla sasniedz pat divu un trīs tūkstošu metru augstumu, taču uz ziemeļiem tā pamazām slīd uz leju (Austrum- azijas salas taču stiepjas no dienvidu uz ziemeļu platumiem, no siltā uz auksto klimatu). Tepat gluži blakus, Chokaido salā, augšējā mežu josla atrodas četru līdz piecu simtu metru lielā augstumā virs jūras līmeņa. Uz Kūriju pusi tā taisa strauju lēcienu lejā. Šīs noslīdēšanas iemesls ir tā pati Ojasio straumes , atvēsinošā ietekme.

Uzjājam kalna korē. Tā noklāta ar kādu skujainu krūmāju zemu mudžekli, kurš ar visiem saviem zariņiem cieši kļaujas pie zemes. Vai

tiešām te ir zvilnājs? Jā, tas ir gan zvilnājs, taču atšķirībā no visām pārējām Kuriļu salām tas nav ciedru zvilnājs, un ar to jau viss ir pateikts. Jāt pa to nepavisam nav grūti. Tas ir paegļu zvilnājs. Tam nav ne lielu, lokanu stumbru, ne slaidu zaru. Tas nav zvilnājs, bet pītu paklāju laukumiņi.

Jājam bez kāda ceļa tieši pa paegļiem, ar tādu pašu sajūsmu mīdīdami tos ar savu zirgu pakaviem, kā auļojot pa bambusu. Nu mēs uz visiem laikiem, esam pārliecinājušies, ka Šikotana tiešām ir «labākā vieta», vienīgā tāda veida sala, ko nevar salīdzināt ar pārējām Kuriļu salām.

«Nogrimušās» upes

Viens par otru skaistāki lejā pie kājām stiepjas lieliskie Šikotanas jūras līči: gan mirdzoši spoguli, gan tirkiza trauki, gan malachita upes — ar ko vēl tos lai salīdzina?

Visvairāk tie atgādina ezerus: tie ir tik gari un līkumoti, ka krastu pagriezieni un izciļņi pilnīgi noslēpj skatienam izeju no līča jūrā. Ja iepriekš nezina, ka Šikotanā ezeru nav, tad kuru katru no šiem līčiem negribot uzskatīs par ezeru.

Varbūt tie ir fjordi? Nē. Gan ļoti līdzīgi, tomēr nav. Norvēģijas, Čiles, Jaunzēlandes un jebkuri citi fjordi radušies senu šļūdoņu iespaidā. Tur jūra ielauzās kalnu aizās un upju ielejās, ko senie ledāji bija nogludinājuši un noslīpējuši.

Bet te? Te nav ne mazāko seno ledāju pazīmju. Tādu te nav bijis un, iespējams, ka nemaz nav varējis būt. Ledus laikmetā droši vien no ūdens rēgojās tikai niecīgas tagadējās Šikotanas virsotņu daļiņas.

Kā tad šie līči radušies? Arī te jūra ir ieplūdusi upju ielejās. Tās ir īstas upju ielejas, jūra tādas nevarēja izgrauzt. Aiz ielejas, ko aizpilda jūras līcis, kalnos aizstiepjas upes ieleja, un tās nogāzes nekādi neatšķiras no «jūras» ielejas. Tieši šādi gadījumi aprakstīti ģeomorfoloģijas mācības grāmatās.

Tomēr gribētos redzēt vēl neapstrīdamākus pierādījumus tam, ka šo līču vietā kādreiz tecējušas upes. Bet kā lai tos samekle? Terases ar upju sanesām līču krastos nav saglabājušās, bet ielejas dibenu ir applūdinājusi jūra. Lai jūras līča dibenā varētu sameklēt senās upes pēdas, jākļūst par ūdenslīdēju. Tā dažas ekspedicijas arī rīkojas, kas speciāli apgādātas ar ierīcēm krastu pētīšanai. Bet ko lai iesāk, ja šāda ūdenslīdēja tērpa nav.

Uzjājam nelielā kalnu grēdiņas atzarojumā: lejā mums pie kājām izplešas jūras līcis. Norietošā saule virs gludā ūdens līmeņa rada purpursarkanus atspīdumus.

Gluži blakus zem mums ir līča gals. Ūdens ir brīnišķīgi dzidrs, un seklajā līča augšgalā pat no tālienes var saskatīt ūdens applūdināto ielejas dibenu. Pa līča dibenu starp plakaniem zemūdens līdzenumiem līkloču aizvijas dziļa rene. Un tā aizvijas tieši tāpat kā sauszemes upīte, kas tepat blakus ietek jūras līcī.

Urā! Te taču redzams tieši tas, par ko es nupat domāju. Es taču cauri ūdenim redzu jūras applūdinātu upes gultni, redzu to nevis mācības grāmatas attēlā, bet tieši dabā. Šādus līkumus, kas pavīd cauri jūras ūdenim, varēja radīt tikai upes ūdens un tikai uz sauszemes. Katrā līkumā viens krasts ir stāvs, izskalots.

otrs lēzens, ūdens sanestu smilšu izliekts: tā mēdz būt tikai sauszemes upēm.

Cik nesen te iegrimusi sauszeme, ja līcis vēl nav paguvis aizskalot, noslēpt un aizpildīt ar sanesām senās upes pēdas? Man liekas, it kā es redzētu savu acu priekšā noslīdam salas krastu, iesmeļam jūras ūdeni, un tas kā caurspīdīgs plīvurs pārklāj vēl tikko pa līkumoto gultni burbuļojošo upīti .. .

Pēc pāris dienām man vēlreiz laimējās. Mūsu rokās nonāca šā līča fotouzņēmums, kas izdarīts no lidmašinas. Viss tas, kas mani bija sajūsmināj is dabā, apbrīnojami precizi saredzams arī fotouzņēmumā. Taču uzņēmumā izdodas saskatīt vēl vairāk — detaļas, kas tajā vakarā mums nebija saredzamas (traucēja saulrieta atspīdums, un bez tam mēs skatījāmies ūdenī ne tieši no augšas, bet iesānis, no krasta).

Uzņēmumā varēja saskatīt arī visus jūras pārklātos galvenās upes līkumus un tajā kādreiz ieplūdušo strautu gultnes, tāpat arī krasta terases pakāpienus. Tas nav vienkārši uzņēmums, bet īsta, dabiska jūrā iegrimuša reljefa karte!

Šikotanas noslēpumi

Jājam tālāk pa mīkstiem paegļu zvilnāju paklājiem un brīnišķīgām bambusa un dažādu zāļu pļavām. Visa sala ir mūsu priekšā. Pavisam blakus ir stāvi krasti, kas pēkšņi izbeidzas pie Dienvidkuriļu jūras šauruma, bet otrā pusē zaļajai, pļavai- najai plakankalnei, ko vainago divu senu vulkānu paliekas, ir gaiši zila siena: tā no augšas izskatās bezgalīgie Klusā okeana ūdens plašumi.

Kāda brīnišķīga sajūta — redzēt dabu kā milzīgu dabiska lieluma karti!

Ar katru dienu vairāk acu priekšā paveras Šikotanas ainavu noslēpumi. Noskaidrojas, kā senie, jūras bangu nogludinātie līdzenumi varēja pacelties divus trīs simtus metru virs okeana; kā pie tam noliekušās aizvēsturiskās vulkāniskās un slānekļu kārtas; kā strauti cītīgi izskalojuši salu, kas cēlās uz augšu, un kā tie ar savām ielejām sašķēluši to atbilstoši slāņu slīpumam nesimetriskās, greizās kalnu grēdās. Cik paņēmienos noticis šis pacēlums? Salas pacēlumam apstājoties, katrreiz kalnu nogāzēs palika pēdas. Tās ir līmenisku laukumiņu joslas, ko vairākos paņēmienos izdobis krītošais jūras līmenis.

Sevišķi iespaidīgi ir salas dienvidu un rietumu krasti. Jūras terase, kas ir vairākus desmitus metru augsta, izveido vienlaidu apmali, ko aizņem spilgti zaļas pļavas. Te būtu lielisks piekrastes prospekts, ja tajā dziļi neiespiestos neskaitāmie līči ar pilnīgi stāvām nogāzēm.

Sie līči tik ļoti sagraiza terasi, ka tā sadalās atsevišķās pussalās ar plakanām virsotnēm un stāvām nogāzēm, bet, lai pa šo krastu varētu iet, tad jālec pāri līčiem no vienas pussalas uz otru. Katrs zemesrags līdzīgs nepieejamam cietoksnim — it sevišķi, ja skatās no jūras.

Interesants ir vēl viens Šikotanas noslēpums. Krasta terasē mežu nav, bet augstāk nogāzēs, pat tādās, kurām tiek klāt vējš, kur vien iespējams, aug meži — citur kroplīgi, bet citur pavisam īsti.

Acīm redzot tas izskaidrojams ar to, ka salas pakājes piekļaujas Ojasio straumes aukstajiem ūdeņiem un tās ļoti ilgi, pat vissiltākajā gadalaikā, apņem auksta gaisa vēsmas. Augstākā salas daļa izslien savas nogāzes augšējos, vēl neatdzisušos gaisa slāņos, kas atplūduši no dienvidiem. Spilgtā un bagātīgā Šikotanas mežu daba it kā peld siltā gaisa slānī virs aukstās Ojasio straumes, bet piekrastes purvainās, mežiem neapaugu- šās pļaviņas, kas pastāvīgi nīkst aukstumā un miglā, gandrīz atgādina Kuriļu grēdas ziemeļu daļas tundrveidīgās pļavas.

Izrādās, ka arī Šikotanā ne vienmēr «mirdz gaisma neredzēta». Divas lietainas diennaktis pavadu rietumu krastā kādā caurā, pamestā šķūnī.

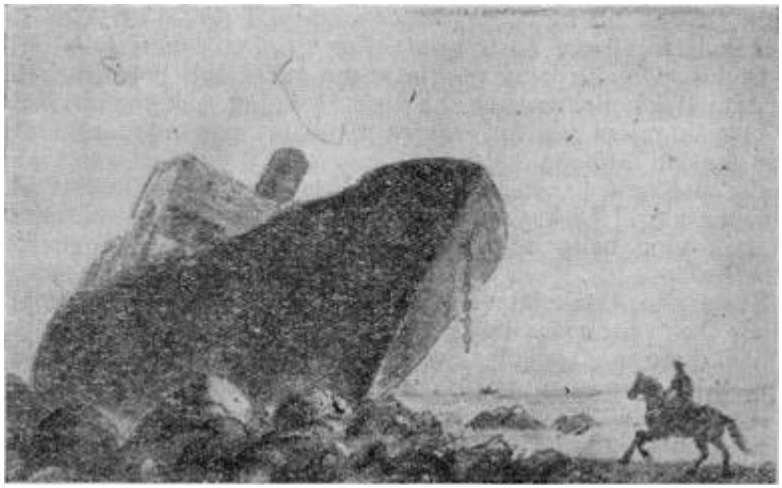

No jauna sāk plosīties viesuļvētra, ko šoreiz pavada ilga lietusgāze. Okeāns plosās un rēc, bet no debesīm gāžas zemē otrs okeāns — neizsīkstošas lietus strūklas, kas blīvā sienā cieši spiežas cita pie citas.

Negribot nāk prātā nesen pārdzīvotā vētra, un es no visas sirds jūtu līdzi tiem, kas pašlaik atrodas jūrā. Cik daudzi kuģi šajās dienās devās pārlaist vētru un «drasēt viļņos» tālu projām no krastiem! Cik daudz ir kapteiņu, kuri, ieķērušies tiltiņa margās, stāv slapjos vaskadrānas apmetņos, pagriezuši sejas pret lietu un brāzmām un, kuģim šūpojoties, turas ar rokām un kājām, paturot prātā tikai vienu domu — izglābt savus kuģus kārtējā vētrā no bojā ejas! Kaut kur viļņos šūpojas arī mans pēdējais kuteris ar harmoniju uz tiltiņa .. .

Jājot gar Kuriļu krastiem, bieži var sastapt drūmus pieminekļus — milzīgus bojā gājušu kuģu skeletus. Nezin kur un kad gājuši bojā, tie atskaloti pie krasta, izmesti piekrastes bangu joslā, un viļņi tos apdriskājuši. Sevišķi baigas šādas paliekas izskatās, jājot miglā, kad tās pēkšņi dažu soļu attālumā iznirst tavā priekšā kā kāds rēgs …

Jajiens bez takas

Lietusgāze un vētra ir garām. Konovalovs aizbrauca dienu pirms viesuļvētras, un tagad es viens pats došos viņam pakaļ.

Piekrastes ciematā man paskaidro, pa kuru ceļu jāt. Man loti negribas mest lielo līkumu, lai izj.ātu uz norādītā ceļa. Bet, kā būtu, ja mēģinātu jāt taisni pāri kalniem, bez ceļa? Reljefs te ir tik līdzens un mežs tik rets, ka var jāt, kur vien tīk. Ciemata iedzīvotāji arī apstiprina: «Kur gribi, tur vari jāt!»

Dodos ceļā. Zirdziņš nogriežas no takas ļoti neuzticīgi, bet pēc tam it kā piekrizdams, ka tieši tā vajag, sāk mundri soļot pa brīnišķīgajām pļavām, arvien tīkodams pakampt ar zobiem kādu kušķīti sulīgās zāles.

Cik patīkami ir mežonīgā un skaistā apvidū atrasties vienatnē ar zirgu! Liekas, ka arī zirgs dalās ar tevi tavā laimē: vai gan viņu neiepriecina šīs pļavas, šie strauti, šīs ēnainās baltegles?

Starp citu, tālāk jāt vairs nemaz nav tik viegli, kā domāju. Reljefs, kas no augšas izskatījās līdzens, iepazīstoties tuvāk, izrādījās diezgan šķēršļots. Sāka gadīties tādas kraujas, ka ne vienu reizi vien man nācās pašam iet kājām, bet zirgu vest aiz pavadas.

Tā vien liekas, ka mans ceļabiedrs sāk zaudēt uzticību pret mani. «Kurp tu mani ved? Vai tad tu nezini, kur taka? Uz šīm kraujām mēs nemaz neejam ganīties,» šķita sakām zirga acis, kad es to pamudinu pārvarēt kādu stāvu nogāzi.

Jūtu, ka mana ķēvīte šos kalnus pazīst labāk nekā es. Kā būtu, ja uzticētos tai? Taču viņa aizvedīs tur, kur garšīgāka zāle un kur nav pa tik stāvām takām jākāpj, bet man turpretim jānonāk uz ceļa. Nē, nepadošos vis zirga untumiem.

Varbūt esmu veltīgi iesācis te jāt? Ja nu tā nav nejaušība, ka ceļš met līkumu? Droši vien te kaut kas traucē, citādi būtu to taisījuši taisnāku. Vai gan Kaukāzā prakse mani nav pārliecinājusi, cik vilinoši, bet reizē ar to neprātīgi ir izvairīties no nepazīstamu ceļu līkumiem! Izvairīties gribas, lai saīsinātu ceļu, bet var nonākt tādā biezoknī, ka tikai veltīgi izšķiedīsi spēkus un laiku. Vai nevajadzētu jau laikus apdomāties? Vai nebūtu jāgriežas atpakaļ?

Taču pēc kraujām nāk nolaidenas nogāzes — mēs soļojam atkal mundri, un es sēžos no jauna zirgam mugurā. Tagad vēl tikai jāšķērso šī ielejiņa, aiz tās — rau, tur tā kalnu grēdiņa, vēl viena ieleja, un tad tur jābūt ceļam …

Ieleja ir klāt. Pa lēzenu pļavu aizlokās plaisa, kurā paslēpies strautiņš. Šī plaisa izskatās pēc neliela kanalīša un ir šaurāka par metru.

Piejāju un, nenolēcis no zirga, piespiezdams ar kāpšļiem,

pamudinu viņu doties pāri šķērslim. Zirgs apmulsis ošņā plaisu, bet, vēlreiz ar kāpšļiem pamudināts, izstiepjas, neveikli pā'rsviež priekškājas un atspiežas uz tām plaisas otrā pusē. Pēc tam tas lēnām pievelk pakaļkājas, taču tās abas negaidot noslīd un iebrūk plaisā, tā ka zirga krusti smagi noslīd lejup. Vai te var būt tik dziļš?

Kāda nelaime! Atri nolecu no segliem un novērtēju stāvokli. Te tev nu bija plaisa! Tā taču ir īsta tranšeja, vismaz pusotra metra dziļa! … Tad tāpēc zirgs to tik neuzticīgi apošņāja.

Lai cik šaura plaisa izskatās no augšas, taču zirga ķermenis, iegrimis vēl dziļāk, ievietojās tajā pilnīgi. Labi, ka pamanījos pie laika nolēkt. Nelaimīgais dzīvnieks iestrēdzis plaisā mazliet iešķībi, stāvēdams uz pakaļkājām, tikai galvu uzlicis uz priekškājām plaisas malā kā uz galda. Droši vien tam šādā stāvoklī ir neērti un sāpīgi, jo tas smagi elso un pa reizei iekrācas.

Plaisas dibenā tek rāms strautiņš ar ledainu ūdeni. Grunts ir mālaina, slidena. Bez panākumiem izmēģinos savu mocekli vilkt aiz pavadas. Pakaļkājas tam slīd, ķermenis saspringst un priekškājas bezpalīdzīgi mēģina aizķerties aiz kraujas malas, riskējot noslīdēt lejup.

Kāpēc man vajadzēja doties pāri šādai plaisai, nenokāpjot no zirga!… Ja vestu pie pavadas un būtu uzdūries tādam «bezdibenim», tad apietu tam apkārt; sliktākajā gadījumā būtu griezies atpakaļ … Bet ko lai tagad iesāk?

Varētu parakt plaisas malu zem priekškājām. Zirgam būtu vieglāk. Un, ja paraktu vēl dziļāk, tas, dabūjis, kur atspiesties ar priekšējām kājām, spētu arī izrāpties … Kā par spīti man šoreiz nav līdzi ne ģeologu āmuriņa, ne lāpstiņas. Kaut vai ar kabatas nazīti jārok metru dziļš grāvis! Nē, jāizgudro kaut kas cits! Nevar taču skriet uz ciematu pēc palīdzības un zirgu pamest likteņa varā tik bēdīgā un bezpalīdzīgā stāvoklī!

Man bija kauns, mokošs kauns, nevis cilvēku, bet zirga priekšā. Viņš nomierinājās, vairs nespārdījās, sastinga šajā zirgam neiedomājamā pozā — kā notupies suns — un gurdeni nolika pumu uz priekškājām. Uz mani pārmetoši noraugās liela, melna un mikla acs. Tajā ir tik daudz ciešanu, neizpratnes un lūgums pēc palīdzības …

Jūtu, ka esmu uztraucies un tieši tādēļ nevaru atrast izeju no šā stāvokļa. Te nu es patiesi jūtos «vienatnē ar zirgu pirmatnējā dabā». Daudzi ko es tagad dotu, lai nebūtu šīs vientulības!

Citas izejas nav — jāsaņemas. Izpētīju ieplaku uz augšu un uz leju gar strautu. Uz augšu tā kļūst vēl dziļāka, zirgs tajā ieies ar visu galvu. Bet lejup pa strautu — kaut arī plaisa ir tikpat dziļa, taču dziļāks kļūst pats strauts. Ar kaut ko aiz- dambējies, tas aizpilda plaisu gandrīz līdz malām.

Kā būtu, ja riskētu: ja iegrūstu plaisā arī zirga priekškājas? Viņš

tad nostāsies plaisas dibenā uz visām četrām un ies uz priekšu pa gultni. Zemāk redzama kāda vieta, kas modina cerību: pēc kādiem simt metriem plaisa kļūst seklāka, un tur es cietušo izvilkšu laukā.

Atgriežos pie zirga. Tas, nabadziņš, vēl arvien ir pussē- dus uz pakaļkājām un tāpat kā pirmīt ar lūdzošu, cerību pilnu skatienu raugās manī.

Slikti ir arī tas, ka viņš stāv mazliet greizi, iegriezies ar purnu uz ieplakas augšpusi, bet man vajag, lai viņš ietu pa to uz leju. Ja man tagad arī izdotos iegrūst tā priekškājas, viņš nostātos «ar mugurpusi uz priekšu», tas ir, ar galvu tieši uz pretējo pusi, nekā man vajadzīgs. Kā gan lai to pagriež?

Ķēros tomēr pie kabatas nazīša un rokos zem priekškājām labajā pusē. Zirgs neuzticīgi šķielē, nesaprazdams, ko gribu darīt.

Roku desmit, divdesmit, trīsdesmit minūtes… Zirgs vairākkārt sāk krampjaini raustīties, taču katrreiz ātri norimst, pārliecinājies, ka nav cerību atbrīvoties.

Beidzot darbs ir galā. Esmu izracis veselu amfiteatri, kura vidū guļ zirga galva un priekškājas. Saņemu rokās abas zirga kājas un ar spēku velku uz labo pusi, apvilkdams ar tām kā ar cirkuli veselu pusloku. Zirgs brīnās, taču pretoties nespēj. Viņš negrib, ka es tam izgrieztu kājas, tādēļ spiests man palīdzēt ar visām iespējamām ķermeņa kustībām.

Domājat, ka tas ir viegli — vienam pašam ar savām rokām pagriezt veselu zirgu vairāk nekā par deviņdesmit grādiem? Izrādās, ka tas ir gan grūti, tomēr iespējami, ar nosacījumu, ja zirgs sēž uz pakaļkājām kā guigngnma *[7]* «Gulivera ceļojuma» ilustrācijās.

Jau redzams arī rezultāts: ne tikai kājas, bet arī cietušā ķermenis, kas sākumā bija pavērsts pret ieplakas augšpusi, pagriežas ap asi, un drīz purns un ķermenis raugās jau vairāk uz lejteci. Vēl grūdiens — un priekškājas, nokrizdamas no kraujas, kopā ar grunts atlūžņiem ieveļas plaisas dibenā. Tieši tas man vajadzīgs.

Urā! Zirgs, kājas nesalauzis, nostājas spraugā uz visām četrām kājām un, galvenais, ar purnu uz grīvas pusi. Tagad tas jau stāv īstā zirga pozā, bet nevis «uz pakaļkājām» kā cirkū. Nabadziņš, ko visu viņš nav pārdzīvojis! Cik patīkami, ka viņam, kaut arī spraugas dibenā, ir vieglāk un labāk!

Noliecos pie plaisas, saņemu pavadu un pavelku to, pamudinādams zirgu turpināt ceļu. Tas neuzticīgi soļo, ar sāniem pieskardamies šaurās plaisas stāvajām malām un ar kājām uzmanīgi taustīdams slideno gultni. Segli kustas vienā līmenī ar tranšejas augšējām malām. Dzīvnieks tik labi noslēpts zemē, ka iztālēm nevar būt ne jausmas, ka tur ir zirgs.

Strauts kļūst dziļāks. Odens sniedzas zirgam jau līdz ceļiem, jau līdz krūtīm, nu jau arī segli pazūd ūdenī, un zirgs augstu izslien galvu,

lai ūdens netiktu mutē. Ko var zināt, varbūt tam vēl būs jāpeld pa strautu …

Saliecies trijos līkumos, soļoju gar strautu blakus sprauslājošā zirga galvai ar ieplestām nāsīm un nepielūdzami velku to aiz sevis.

Beidzot dziļajai vietai esam pāri — strauts atkal sniedzas līdz ceļiem. Zirgs jau jautri brien pa seklo vietu, un drīz arī plaisa kļūst platāka un lēzenāka. Te zirgs pats, vairs negaidīdams pamudinājumu, pagriežas un priecīgs atstāj apnikušo plaisu, vienā mirklī veikli izrāpdamies uz nogāzes.

Labais, saprātīgais zirgs! Liekas, ka tikai aiz sašutuma vien pret mani viņš varētu vairs neklausīt, izraut pavadu no rokām un aizauļot pa zaļajiem Šikotanas plašumiem jebkurā viņam pazīstamā virzienā, tomēr viņš pacietīgi gaida, kamēr es atkal

uzsēžos tam mugurā, un ir gatavs tāpat kā iepriekš izpildīt manas prasības.

Lai nu kā, bet piedzīvojums ir beidzies. Nu vēl tikai jāiz- kļūst uz ceļa. Pārjāju pār nelielu kalnu grēdu, nonāku pie kādas vecas takas un, nopriecājies, ka nu esmu uz īstā ceļa, pa šo taciņu aizjāju līdz nākošai ielejai.

Par agru esmu priecājies! Pa ielejas dibenu aizlokās šaura sprauga ar stāvām sienām, šoreiz tāda, ka pat prātā nenāk lēkt tai pāri. Tas ir pašas dabas izrakts grāvis, kādus četrus metrus dziļš un kādus desmit plats. Plaisai pāri ved vecs, vairs pilnīgi nelietojams tilts. Tas jau pa pusei sabrucis. Pārvest tam pāri zirgu nav ko domāt.

Stāvie krasti viscaur ir tik augsti, ka par plaisas apiešanu arī nevar būt runa. Tātad viss mans šāsdienas plāns bija aplams un uz ceļa iziet man neizdosies. Tā iet, ja vieglprātīgi atsakās no ceļa, kaut arī no tāda, kas met lielu līkumu! Tagad saprotu, kāpēc braucamais ceļš met loku. Lai izbūvētu ceļu, būtu jāpatērē daudz spēku šajā plaisā.

Ko lai iesāk? Nevar taču doties atpakaļ pāri tai pašai nejēdzīgajai plaisai!

Noskumis pagriežos un dodos tieši augšup taisnā ceļā uz kalnu grēdas augstāko daļu, uz to taku, pa kuru jau jāju.

Te tev nu bija jaukā Šikotanas sala! Te tev nu bija zaļās pļavas un jājiens bez ceļa jebkurā virzienā!

/

LĒZENAS SALAS Kosatkas *[8]*

Atlikušo ceļa daļu nojāju bez starpgadījumiem. Satiekos ar Konovalovu.

Šikotana ir izpētīta, mums laiks doties tālāk.

Auļojam uz līci. Rau, kur izplešas mūsu gaišzilais skaistulis! Tik satraucoša bija mūsu pēdējā iebraukšana tajā, tas tik viesmīlīgi uzņēma savā klēpī vētrās daudz pārcietušo kuteri, ka tagad vairs nevaru bez dziļa maiguma ne uz to noraudzīties, ne domāt par to.

Jau no kalnu grēdas varam saskatīt lielu kuteri. Uzzinu, ka tas dosies gar salu grēdu, bet tikai pavisam netālu — uz lēzenajām Mazās Kuriļu grēdas salām, kas atrodas blakus Ši- kotanai. Es tur neesmu bijis, un šīs salas ir maz pazīstamas, gandrīz neizpētītas, bet galvenais — pēc visām ziņām spriežot — ļoti savdabīgas un nelīdzinās nevienai no Lielās Kuriļu grēdas salām. Vai gan var tās neapmeklēt, atrodoties turpat blakus!

Krastmalas teltī sastopu kutera kapteini, stādos viņam priekšā un saņemu atļauju braukt. Niecīga laiviņa ved mūs uz kuteri.

Šoreiz esam nokļuvuši uz kutera, kas pieder krabju zvejas flotilei. Uz klāja sakrauti tīkli, kas tiks izlikti krabju pārvietošanās ceļos. Tepat guļ arī cementa svērtņi: nogrimuši dibenā, tie noenkuros tīkla apakšmalu. Un, rau, kur vieglie stikl;a_ un korķa pludiņi — tie pacels tīkla augšmalu, un tas aizšķērsos krabjiem ceļu. Kuteris var uzņemt ap četri tūkstoši krabju.

2ēl, ka tas pašreiz nedodas zvejā, bet vienkārši tranzita braucienā — neiznāks noskatīties, kā zvejo krabjus.

Tā nu esam uz vēl viena kutera. Uz jūras neesmu visai ilgi, bet esmu jau paguvis pierast pie biežās jūras «dzīvokļu» maiņas un uz katra jauna kutera jūtos kā mājās. Lūk, ko nozīmē admiraļa Makarova vārdi jūrniekiem: «Uz jūras — tas nozīmē mājās …»

Kutera ekipāžās ļaudis ir vienkārši un laipni. Viņi man izrāda savu

kuģi, nosauc tā atsevišķās daļas sarežģītos jūrnieku terminos, ko es drīz vien aizmirstu. Par smago krabju zvejas darbu stāsta skopi un nelabprāt: viņiem daudz vairāk gribas klausīties nekā stāstīt. Vispār pasažieris viņiem ir rets viesis, bet īsts ģeogrāfs acīm redzot viņiem nav mazāks brīnums kā man krabju zvejnieki. Tādēļ atbildēt nākas tikpat daudz, cik jautāt.

Uzkāpju uz tiltiņa. Acu priekšā slīd zaļās skaistules Šikotanas lieliskie krasti.

Blakus bortam peld kosatku bariņš — pieci melni, glumi, vārpstveidīgi ķermeņi ar baltu apakšu. Kosatka ir viens no bīstamākajiem jūras dzīvniekiem. Šī rijīgā valzivs paveida kosatka ir simtreiz mazāka par īstajiem vaļiem, taču pašam lielākajam valim piecus sešus metrus garā kosatka ir briesmīgs ienaidnieks.

Katrai kosatkai uz muguras ir «izkapts», asa muguras spura — ierocis uzbrukšanai, kura atgādina augšup izslietu zobenu.

Esmu lasījis, ka kosatkas, uzbrukdamas valim, pamanāš ar zobiem izraut tam kādu gabalu tieši no ķermeņa un pat no mēles, kad valis paver savu rīkli (viņš to dara tādēļ, lai ievilktu kārtējo ūdens šalti ar tajā peldošajiem sīkajiem dzīvnieciņiem: ūdens izkāšas cauri «sietiem», ko veido vaļa raga plāksnītes, un tādējādi nokāstie sīkie jūras dzīvnieciņi — dažādie vēzīši — ir šā milzeņa galvenā barība).

Apbrīnojama ir kosatku spēja peldēt pilnīgi taisnā ierindā, ievērojot visstingrāko līdzināšanos, pie tam peldot ar milzīgu ātrumu — vairākus desmitus kilometru stundā. Vēl vairāk pārsteidz tas, ka lēcienus gaisā tās izdara visas vienā brīdī kā pēc komandas.

Lūk, kur tās tepat blakus drāžas kā piecas spīdīgas, melnas torpēdas un neatpaliek no kutera ātrās gaitas. Bet, tāpat kā visiem valzivju paveida dzīvniekiem, tām laiku pa laikam jāizelpo pārstrādātais un jāieelpo svaigs gaiss. Tādēļ visi pieci strauji joņojošie ķermeņi pēkšņi slaidā lokā izlec no ūdens, iz- slienot uz augšu savas asās muguras «izkaptis». Viņu kustības ir tik saskaņotas, ka šķiet — šiem ķermeņiem cauri izdurts kāds stienis. Kas ir šī roka, kas paceļ šo stieni un liek dzīvniekiem tik vienlaicīgi izliekt gaisā muguras?

Gaiss ir ievilkts, un taisnā ierinda atkal drāžas pa ūdeni, neatpalikdama no kutera.

Lezenā sala

Šikotana mums jau aiz muguras. Šķērsojam jūras šaurumu, taču pat skaidrā laikā nekas salai līdzīgs priekšā nav samanāms. Kur palikusi pārējā Mazās Kuriļu grēdas daļa? Tai taču jābūt pavisam blakus.

Pie apvāršņa saskatāma šaura, tieva, pelēka zemes strēmelīte. Tādi no jūras izskatās lēzeni līdzenumu krasti. No tiltiņa tos var pamanīt tikai piecu kilometru attālumā.

Zemais ūdens līmenis neļauj mūsu kuterim piebraukt tuvu klāt pie salas. Tādēļ kuteris ilgi un griezīgi svilpj, aicinādams no krasta motorlaivu.

Tālskatī redzam, ka tā izbrauc, taču šurp virzās ar lielu līkumu. Acīm redzot gar lēzeno salu okeana dibens arī ir sekls, ar sērēm, kas bīstamas pat tādai plakandibena laiviņai.

Atvados no krabju zvejniekiem. Uz krastu motorlaiva atgriežas ar tikpat lielu līkumu. Izrādās, ka atplūdu laikā liedags te ir tik sekls, ka pat motorlaiva noenkurojas gandrīz puskilometru no sauszemes. Lai izceltu malā pasažierus, no krasta šurp dodas airu laiva. Izcelšanās malā notiek, divreiz pārsē- žoties.

Tā nu gan ir sala! Plakana kā plācenis. Nav ne pauguru, ne krasta krauju, ne krūmu. Tās vidū ir -līdzena, zaļa pļava, bet gar krastiem zvejnieku ciemati. Nav neviena šķēršļa, kas varētu aizturēt vēju, ja neskaita krabju konservu fabrikas korpusus un atsevišķās mājiņas.

Krasts tik lēzens, ka visu laiku neliek mierā doma: krasta bangas uzšļāksies augstāk, pārklās visu salu un kā laizīt nolaizīs no tās visu kustamo un nekustamo īpašumu.

Starp citu, tieši no tā nav ko baidīties. Šajā krastā spēcīgu jūras bangu nevar būt. Liedags te tik sekls, ka jūras viļņi, uzgrūdušies sēkļiem, zaudē savu spēku divus trīs kilometrus no krasta. Viļņiem sabrūkot, mutuļojošās šļakatas no krasta redzamas gandrīz pie paša apvāršņa. Līdz krastam sīkie viļņi nonāk «saputoti», rāmi un nespēcīgi.

Daļu salas apskatu, jādams uz zirga, daļu apstaigāju kājām. Izrādās, ka visa saliņa ir viena vienīga jūras terase. Kad šis Zemes garozas rajons bija atradies zemākā stāvoklī, jūra apklājusi visu salu, kas kādreiz bijusi milzīgs sēklis, uz kura jūras bangas tikpat kā ar ēveli gludinājušas ieslīpās slānekļu kārtas.

Vēlāk Zemes garoza pacēlusies augstāk, sēklis nožuvis un dienvidu daļā pat saslējies augstāk nekā ziemeļos. Pie tam te radušās lēzenās salās reti sastopamas stāvas kraujas, tā ka no šās puses saliņu par lēzenu nevar saukt.

Pārliecinos, ka Šikotanā esmu pilnīgi pareizi sapratis, kādēļ ir tāda starpība starp drūmo Šikotanas kalnu pakāju dabu un tās meža

bagātību. Lēzenās salas atrodas tik zemu, ka tās visu gadu paliek zemākajā, aukstākajā gaisa slānī — neviens paugurs te nepaceļas tam pāri un nesasniedz augšējo, silto gaisu.

Vēl var piebilst, ka šās plācenim līdzīgās salas lēzenais reljefs ir slikti drenēts un tādēļ pārpurvojies: ūdenim, kas uz saliņas nolīst kā lietus, nav nekādas iespējas aiztecēt projām. Nav ne strautu, ne upīšu, kas uzsūktu salas lieko ūdeni un novadītu to uz jūru. Tādēļ šo saliņu augu valsts arī ir tik nabadzīga un drūma: apstākļi te tādi paši kā pašās zemākajās Šikotanas terasēs.

Par roņu muzikalitāti

Uz kāda no lēzenajiem, zemajiem zemesragiem ieraugu roņus guļam krastā. Sudrabaini pelēkie roņu ķermeņi guļ uz piekrastes akmeņiem, bet, tiklīdz es tuvojos, cits pēc cita ieveļas ūdenī un aizpeld. Cik žēl! Būtu labi piezagties un nofotografēt tos no neliela attāluma.

Taču akmeņi ir tik zemi, ka aiz tiem nevar noslēpties. Es slēpjos kā varēdams, tomēr drīz vien uz visa zemesraga nav neviena dzīvnieka.

Atceros nostāstu par to, kā Cukotkā medī roņus. Roņiem it kā patīkot muziķa, un mednieki to izmantojot. Viņi ņemot uz medībām līdzi stabules un ar tām pievilinot muzikālos roņus. Tie lienot laukā no ūdens klausīties muziķu un iet bojā no mednieka rokas «aiz mīlestības uz mākslu» vārda tiešā nozīmē.

Kāds dzejnieks šādas medības apdziedājis pat dziesmās, pie tam nevis vienkāršas medības, bet tādas, kas notikušas augstā techniskā līmenī. Mednieks esot devies jūrā nevis ar stabuli, bet … ar patafonu! Plate ar tajā ieskaņoto italieša baritona balsi esot roņus apbūrusi. Kā būtu, ja es arī pamēģinātu tādu pašu joku?, Roņi diezgan patālu no krasta izbāzuši savas galvas no ūdens un noraugās, vai drīz es aizvākšos no šejienes, lai tie atkal varētu atgriezties uz piekrastes akmeņiem. Kādēļ gan tos nepievilināt pie krasta ar dziesmu?

Noslēpies, sāku dziedāt to pašu barkarolu, ko pieminētajā dziesmā roņiem skandinājis patafons. Neskan visai pārliecinoši, kaut kā bikli un pliekani, droši vien no apmulsuma. Negribot izjūtu, cik tas nejēdzīgi: kam tad es dziedu? Roņiem! Sadzirdējuši dziedāšanu, dzīvnieki visi reizē pabāž galvas zem ūdens. Te tev nu bija! Jānoslēpjas labāk: tos izbaidīja nevis dziesma, bet tas, ka tie ieraudzīja cilvēku.

Piespiežos vēl ciešāk pie akmeņiem, šķiet, pilnīgi saaugu ar tiem, nolaižos garšļaukus, pieploku zemei un apklustu. Paiet kādas piecpadsmit, bet varbūt tikai piecas minūtes (šādos gaidīšanas brīžos laiks velkas ļoti lēni). Roņu galvas parādās tuvāk krastam — viena, otra, trešā … Viļņos šūpodamies, dzīvnieki tuvojas sauszemei. Rāpjoties krastā, ronis nemaz nepiepūlas: ūdens pats to izskalo malā.

Tas paceļ ķermeni, pie- virz-a pie krasta un atplūst, nolaižot dzīvnieku uz akmeņiem.

Apmetne jau pilna. Tagad tikai jāpielien tuvāk un jānofotografē. Te es tos sajūsmināšu ar serenādi!

Sāku dziedāt, cik vien jūsmīgi spēju. Cik liela vēlēšanās patikt roņiem izskan manā balsī!

Un tomēr viss velti! Acīm redzot esmu vēl tālu no itāliešu baritona. Jau ar pirmajām dziesmas skaņām roņi kļūst piesardzīgi un, nenogaidījuši pat pirmā panta beigas, atkal sāk velties ūdenī. Kas par neatsaucīgiem un nepateicīgiem klausītājiem! Muļķīgie un pilnīgi nemuzikālie roņi! Neticu nekādām mednieku pasaciņām par jūsu mīlestību uz mākslu!

Un tomēr jūtos apkaunots. Lai kā vainoju klausītājus, tomēr arī pats jūtos vainīgs: lai nu kā — pa prātam nav bijis.

Ko lai dara, ja jau negrib — nav vajadzīgs. Man arī bez viņiem ir ko darīt, pie tam tāds darbs, kas ir diezgan trokšņains.

Mani jau sen ieinteresējuši šā zemesraga akmeņi. Kas tie par kalnu iežiem?! Visa sala sastāv no mīkstiem, viegli izskalojamiem slānekļiem un irdeniem smilšakmeniem. Tomēr šie akmeņi izturējuši bangu ārdošos uzbrukumus un palikuši kā zemesrags, ko iemīlējuši dzīvnieki, kamēr blakus esošie krasti jau sen atkāpušies jūras priekšā uz salas iekšieni.

Atskaldu paraugu. Tas nebūt nav viegli: akmeņi ir ieapaji, viļņos nogludināti — nekādi nevar atrast piemērotu izcilni. Un atskaldās nevis pats pamatiezis, bet tikai virsējais, izdēdējušais merģelis. Bruņojos ar pacietību un skaldu atkal un atkal. Roņiem šī dauzīšana patīk vēl mazāk nekā itāliešu barkarola, un tie viss bars aizpeld vairāk par simt metriem no krasta.

Beidzot paraugs atskaldīts. Palielināmā stikla man nav līdzi, taču arī ar neapbruņotu aci redzams, ka tā ir vulkāniska lava. Tātad arī lēzenajās salās ir vulkāniskie ieži? Līdz šim esmu lasījis, ka te atrodami tikai slānekļi un smilšakmeņi, kas radušies vienā laikā ar Šikotanu un Chokaido salas Nemoro pussalu. Tātad kā Lielā, tā arī Mazā Kuriļu grēda visā garumā ir pilnas ar vulkāniskajiem iežiem!

Uzrakstu etiķeti un atskaldītos paraugus rūpīgi iepakoju maisiņos, kas izgatavoti no marles saitītēm. Šo drumslu adrese — Tokarimoja zemesrags (tas ir vietējais nosaukums, kas nozīmē «roņu»). Ko lai dara, būs kaut vai šie paši paraugi par piemiņu no roņu zemesraga, ja nav izdevies nofotografēt uz tā pašus saimniekus — roņus.

Krabju pārstrādāšana

Lēzenajā salā jau dzīvo vairāki desmiti padomju cilvēku. Dažu mēnešu laikā tie atjaunojuši samuraju sagrauto konservu fabriku. Nesen atbraukuši jauni strādnieki un strādnieces, kuri strādās šajā fabrikā. Šodien viņus iepazīstina ar darbgaldiem, cechiem un visu krabju pārstrādāšanas gaitu.

Ekskursiju vada pusmūža cilvēks ar gludi skūtu seju, ģērbies pelēkos svārkos un žokejcepurē — fabrikas direktors. Viņš ilgus gadus vadījis tādu pašu fabriku Kamčatkā un nu atbraucis šurp, lai jaunajā vietā noorganizētu darbu.

Ekskursanti — meičas, kas saposušās kā svētkos, un daži puiši formas blūzēs: demobilizēti kareivji, kas palikuši strādāt Kuriļu salās. Viņi visi ir 110 kontinenta, šādā rūpniecības nozarē nekad nav strādājuši, bet daudzi no tiem krabjus nav ne redzējuši, ne ēduši. Un, ja arī redzējuši, tad tikai maziņus, ne vairāk par veršoku diametrā vai nu Melnās jūras krastos, vai arī Dienvidturkmenijas kalnu strautos.

Tikai Kuriļos tie iepazinušies ar īstiem krabjiem. Negribot bija pārsteigti, pirmoreiz ieraugot tādu krabi. Bruņas vien sasniedz divdesmit centimetru caurmērā, bet kājas, kad tās izstiepj, ir gandrīz metru garas.

Ekskursantu vidū bija arī tādi, kas krabju konservus jau nogaršojuši un labprāt ēduši, taču pilnīgi nespēja iedomāties, kāds ceļš jānoiet krabju gaļai, iekams tā nonāk glītajā skārda kārbiņā, kurā ieklāts sārtens pergaments. Pie šiem piederēju arī es.

Tā kā apzinos, ka no krabju konservēšanas neko nesaprotu, tad pievienojos šai ekskursijai, kas man atklās kaut ko jaunu, līdz šim pilnīgi nepazīstamu, kādu sarežģītu, īpatnēju un neparastu nosaukumu un ierīču pilnu pasauli.

— Šajā cechā izdarām atšķetināšanu, ar to arī sākas viss mūsu ražošanas process. Atšķetināšana. Vai tas saprotams?

Nelaime tā, ka fabrika ir gan pilnīgi sagatavota darbam, taču darbs vēl nav sākts, kādēļ ekskursantus var iepazīstināt tikai ar stāvošām mašīnām, bet ne ar pašu ražošanas procesu.

— Kas tad te jāatšķetina? — atskan izbrīnījušās balsis.

— Kā tā — «kas jāatšķetina»? Krabji taču. Kad tos te veseliem tūkstošiem pieved no krabju zvejas kuteriem, tie ar savām spīlēm un kājām ir tā sajaukušies, ka neko nevar saprast. Nekāda mašina te nevar palīdzēt. Tāpat vien ar rokām nākas tos izšķirt. Bet uz šiem «ragaiņiem» noņemam bruņas … Un nu, lūdzu, uz krabju vārītavu. Šajos toveros mūsu

mīlīši vārās jau kaili, bez bruņām. Pēc tam tie nonāk dzesētājā — nevar jau gaidīt, kamēr paši atdziest… Un nu nāciet, lūdzu, šurp! Šajā laukumiņā jums, meitenītēm, nāksies nodarboties ar kājiņu un spīļu sadalīšanu. Pārstrādāta tiek tikai labā spīle, bet kreisā neder — par mazu … Bet te, meitenītes, notiks «rozīšu» izgriešana.

Direktors to pasacīja bez smaida kā kaut ko ikdienišķu un parastu, taču meičas viņa vārdus saprata kā joku un sāka smaidīt.

Direktors mazliet apmulst:

— Piedodiet, aizmirsu jūs brīdināt. Krabja gaļu sadala vairākos veidos. Ievērojiet: katrā atsevišķā konservu kārbā ir dažāda gaļa. Vienā ir spīles, otrā — ceļgaliņš, trešajā — smalka un biezā gaļa, atsevišķi ir «rozīte», un, beidzot, dažādi smalkumi — «nūdeles». Un uz šā galda tad nu ar šķērēm tiek izgrieztas «rozītes».

Meičas jūtas mazliet vīlušās, tomēr ir apmierinātas:

— Labi vismaz, ka nosaukums patīkams! Neskan tik briesmīgi kā kaut kāda zarnu izgriešana.

— Nu ko jūs — «zarnas»! Tās ir īstas «rozītes»: kuplas, sārtas, maigas, kā konfektes. Tā ir pati labākā krabja daļa. Iesim pie nākošā galda! Te cirtēja ar nazi atdala loceklīšus, bet te sadalītāja dala gaļu pa šķirnēm un svērāja to izsver. Te jāievēro, ka krabja gaļa jāsargā no trim lietām: saules, vēja un saldūdens. No saules un vēja tā jābēdzina, bet jāskalo katrā ziņā jūras ūdenī. Jūsu priekšā ir mazgātava. Te mazgātājas gaļu noskalo, pie tam katru gabaliņu divos ūdeņos, bet ūdens tiek pumpēts tieši no jūras.

— Kādam nolūkam šie plaukti?

— Lai pēc skalošanas no gaļas notecētu ūdens. No turienes gaļu ņem šķirotājas un jau galīgi saliek pa šķirnēm, bet griezējas biezo gaļu sagriež gabaliņos. Un tad jau liek gaļu kārbās, bet tikai tā, lai iznāktu vienāds svars. To veic komplektētājas un vēl viena svērāja. Bet te griež

pergamentu, kurā ietīt gaļu, lai tā nepieskartos skārdam.

Es vairs nespēju saskaitīt dažādās operācijās, caur kurām iziet krabju gaļa. Kas gan spētu iedomāties, ka tās ceļš no krabju spīlēm līdz konservu kārbai ir tik sarežģīts un garš un ka no dažādu, nedzirdētu profesiju uzskaitījuma var sākt sāpēļ galva? Sadalītājas, skalotājas, cirtējas …

Direktors mūs ved uz nākošo cechu. Kārbas šajā fabrikā neizgatavos, tās vedīs no Vladivostokas (tur notiek kārbu piegriešana, izliekšana un lakošana).

— Iegaumējiet, ka nepieciešams arī īpašs skārds un pergaments: pergamentam jābūt bez smakas un krāsvielām, bet skārdam — pārklātam ar īpašu laku. No parastā skārda un papīra krabji kļūst melni. Senāk kārbas pirkām no Japanas vai Amerikas, jo paši nezinājām lakas izgatavošanas noslēpumu. Kā japaņus, tā amerikaņus mēs jau sen esam pārspējuši ar savu konservu labumu, tādēļ viņi sāka mums atriebties ar bundžām, kaitēt. Japaņi, piemēram, pārdeva bundžas no nelietojama skārda. Konservi kļuva melni. Arī amerikaņu emalja uz bundžām bija nederīga: tā plaisāja un piegružoja gaļu. Tagad mūsu profesori ir izgatavojuši savu, padomju laku un mūsu krabjiem vairs nedraud nekādas intrigas. Arī nepieciešamo pergamentu esam iemācījušies izgatavot.

Šajā cechā nonāk atvestās kārbas. Cechu nez kādēļ sauc par ostas skalotavu. Pergamenta licēja ieklāj sagriezto pergamentu kārbās, un pildītāja saliek tajā gaļu.

Bet tagad papriecājieties par mechanizaciju! Te, lūk, ir mūsu dzimtenē ražotā mašina! Senāk bija japaņu grabaža — to izsviedām laukā. Šī mašina apliek kārbai papīru. Blakus ir va- kuumaparats, to lieto gaisa izsūknēšanai. Šo mašinu japaņi atstāja pa pusei «izģērbtu»: visas vērtīgākās daļas bija aizvestas. Mēs to no jauna ietērpām un pat vēl uzlabojām un varam tagad pilnā mērā uzskatīt par savu.

— Biedri direktor, atjaujiet jautāt, — atskan kādas samulsušās meičas balss. — Kādēļ mašinas sākas tikai šeit, bet līdz šim viss bija jādara ar rokām un šķērēm? Vai tad tos ee- chus nevar mechanizēt?

— Protams, biedri, ka var, un mēs to arī darīsim. Taču saprotiet, ka pagaidām mums ir darīšana ar japaņu mantojumu, bet to visn uzreiz nevar pārkārtot. Japaņu kapitalistam bija izdevīgi šajos cechos izmantot lēto roku darbu, tādēļ viņš tur neieveda mechanizaciju. Kamčatkā mēs jau sen esam daudz ko no tā mechanizējuši. Izdarīsim to arī šeit, tikai laiks vajadzīgs. Uz pavasara pusi pienāks jauns mašinu sūtījums. Bet pagaidām nāksies pastrādāt pa japaņu modei, ko lai dara! Iesim nu tālāk! Te ir vēl viena mašina. Šo japaņi pirkuši Amerikā. Arī to drīz nomainīsim ar mūsējo, uzlaboto. Šeit kārba tiek hermetiski noslēgta — tātad gaiss vairs netiek klāt. Un nu pienācis laiks likt tās tādā kā krāsnī — autoklavā, lai sterilizētu. Sterilizēt

nozīmē ar karstumu, ar augstu temperaturu nogalināt kārbās iekļuvušās baktērijas. Tieši tās pasargā konservēto gaļu no bojāšanās.

Pēc autoklava un dzesējamās vannas gandrīz gatavās kārbiņas tiek visādi pārbaudītas. Brāķētāji izklauvē kārbas no visām pusēm un klausās skaņu, viņi skatās, vai nav izspiedušies kārbu dibeni, klausās, vai nav dzirdama guldzēšana, pārbauda svaru.

— Mēs, biedri, centīsimies, lai šim brāķētajam iespējami mazāk kārbu būtu jāsviež, rau, šajā kastē… — Viņš norāda uz kasti, kas domāta izbrāķētajām kārbām. — Atcerieties, ka jums jāražo krabju konservi, nevis brāķis, — direktors nobeidz šo savas runas pamācošo daļu.

— Vai domājat, ka tas ir viss? Nē, izlaist kārbu tirgū nebūt nav tik vienkārši. To gaida vēl viena pārbaude. Kārbas tiek sakrautas īpašā termostatiskā kamerā un turētas tur desmit dienu kā vistu olas inkubatorā patīkamā trīsdesmit piecu līdz četrdesmit grādu siltumā. Kāpēc ar krabju gaļu tik maigi jā- apietas? īstenībā te nav svarīga gaļa, bet tās baktērijas, kas varēja nejauši palikt dzīvas pēc kārbu karsēšanas auto- klavā.

Tagad tiek mēģināts konservus mākslīgi sabojāt, pareizāk sakot — tiek darīts viss, lai tie varētu ātrāk sabojāties. Lieta tāda, ka trīsdesmit pieci, četrdesmit grādi — vispiemērotākā temperatūra baktēriju vairošanai, kuras var sabojāt konservus. Tādēļ, ja vien baktērija palikusi dzīva, tā katrā ziņā atžirgst, sāk iedarboties uz gaļu, vairoties, un beidzot sākas gaJas bojāšanās. No gāzēm, kas pie tam izdalās, kārba desmit dienu laikā piepūšas. Bet, ja kārba pa šīm desmit dienām, nepiepūšas, — tas nozīmē, ka nekādu baktēriju tajā nav un šādu preci nav jākaunas laist tirgū: gan tepat dzimtenē, gan eksportam aiz robežām …

Vai zināt, biedri, ka kapitalisti par krabjiem mums maksā zelta naudā? Un pie tam dārgi maksā! Padomju Savienībā iegūst trīs ceturtdaļas no visas pasaules krabju nozvejas. Pie tam mūsu krabji ir labākie pasaulē! Tādējādi, ķerdami krabjus, mēs savu tautu apgādājam ar garšīgu produktu un padarām bagātākas mūsu zemes zelta rezerves! …

Direktors parāda vēl vienu cechu, kurā kārbas saliek kastēs, elektrostaciju, tvaika dzinēju un vēl kādas noliktavas…

— Kas tad vēl aizkavē darbu?

— Pagaidām kavē paši krabji. Mums vēl jāiemanās tos ķert Kuriļu ūdeņos. Pie Kamčatkas mēs tos jau lieliski pazīstam, bet te vēl jāizpētī apstākļi. Iedomājieties, kā tas notiek, — direktors stāsta, — šie paši krabji klaiņo pa jūras dibenu milzīgos baros, simtiem tūkstošu, aprij visu dzīvo, kas gadās ceļā, taču ilgi vienā vietā nekad neuzkavējas. Tātad jāpazīst viņu ceļi un ceļošanas laiks. Bet šejienes jūru mēs vēl pilnīgi nepazīstam. Tādēļ arī zvejojam uz labu laimi un

bieži neveiksmīgi. Tāpēc reizēm fabrikai nākas stāvēt. Reiz ķērām, taču noķērām tikai mātītes, bet rūpniecībai noder vienīgi tēviņi: krabju mātītes nav garšīgas, tās ēšanai neder. Bez tam arī strādnieki pašreiz veic neatliekamus darbus: beidz iekārtas

remontu un ierīko apkuri japaņu celtajās mājiņās. Kad to pabeigsim, tad laidīsim vaļā pa īstam …

Kopā ar pārējiem ekskursantiem pateicos direktoram par interesanto stāstījumu. Tagad saprotu, ko nozīmē krabju konservu fabrika; zinu, kāda technika ir Kuriļos un cik bezgalīgi plašs darba lauks te gaida arvien jaunus un jaunus strādniekus un strādnieces, meistarus un mechaniķus, techniķus un inženierus, okeanologus un hidrobiologus.

Ar kādu izpratni un maigumu es tagad veru vaļā krabju konservus un protu izšķirt tur smalko un biezo gaļu, spīli, ce]- galiņu un, apskatīdams uz šķīvja krabju «nūdeles», sameklēju man sevišķi iepatikušos «rozīti»!

Atkal nokļūstu Šikotanā, kur zvejniekiem sācies pats karstākais darba laiks — rudens zvejas periods.

Kuteris pēc kutera pieved piestātnē veselām tonnām drebošu, valgi dzeltenīgu sudrabu. Tur lēkā un sitas jūrā sazvejotās Tālo Austrumu sardines. Japaņi šīs zivtiņas sauc par «ivasiem». Šo vārdu kā svešvārdu un pie tam nezinot, pie kuras dzimtes un skaitļa tas pieder, nevajadzētu locīt. Taču tas tiek pieņemts par daudzskaitli un locīts: ivasr, iva.su, ivasiem, ivasus … Arī pats nosaukums liekas tāds mīlīgs, it kā pamazināmais vārdiņš no Ivana. Atceros, Gogoļa darbos esmu sastapis Ivasa vārdu …

Vasaru nozvejas plāns netika izpildīts — zivis «nenāca», un nebija zināms, kur šajos ūdeņos tās meklēt. Bet tad sāka nākt ivasi un tik lielos daudzumos, ka šikotanieši pa radio pieprasīja palīgus. No visām kaimiņu salām sabrauca palīgā kuteri un ļaudis: kunaširieši, iturupieši un Mazās Kuriļu grēdas lēzeno salu iedzīvotāji.

Ar triju dienu lomu bija izpildīta puse no gada plāna. Nu tikai jāpaspēj laikā iesālīt visu sazvejoto — lūk, kur nepieciešams sevišķi daudz darba roku. Nepietiek taču tikai ar to, ka zivis izzvejotas, vajag tās arī saglabāt, neļaut sabojāties simtiem tūkstošu tonnu zivju.

Mūs pacienā ar svaigi žāvētiem ivasiem. Šo zivtiņu maigā gaļa mutē tieši «kūst».

PĒDĒJĀS DIENAS KURIĻOS
Jāšus pari straujai upei

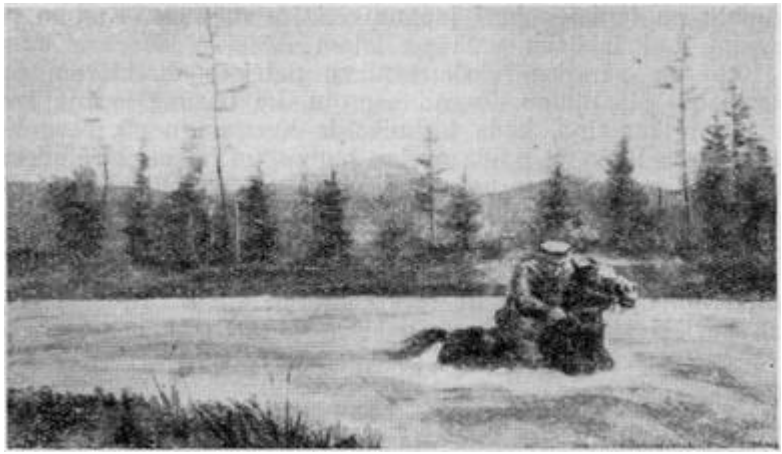

Kunaširā daudz kas atgādina Iturupas dienvidus: slaidie egļu un baltegļu meži, liānām līdzīgās hortenzijas, kas vijas ap baltegļu stumbriem, mežu vīnogulāji ēnainajās ieplakās un bambuss, kas par laimi ir zemāks un retāks nekā Iturupā.

Sākumā šajos krastos nekā daudz jauna neatrodu — tos pašus vulkāniskos tufus un pelnus, tādas pašas terases. Vēl vairāk pārliecinos, ika Kuriļu ainavas līdzinās subalpinajām. Tāpat kā Šikotanā, arī Kunaširā augšējā mežu josla ir tuvu jūras līmenim. Zēl tikai, ka te mazāk pļavu un to vietā augstāk nogāzēs mežu nomaina ciedru zvilnāja biezokņi. Vecos paziņas — bambusu un zvilnāju Mazajā Kuriļu grēdā ar prieku esmu paguvis jau aizmirst, sevišķi lieliskajā Šikotanā.

Gar piekrasti stiepjas brīnišķas terases, no kurām gāžas ūdenskritumi. Katra terase ir šā salas krasta pacēluma lieciniece, bet ūdenskritumi norāda, ka pacēlums noticis nesen. Kādreiz upītes, kas tagad gāžas lejup pa terašu pakāpieniem, ietecējušas jūrā tieši tagadējā terašu laukumiņa līmenī. Te noticis sauszemes pacēlums. Tas noticis tik ātri un tik nesen, ka kopš tā laika upītes vēl nav paguvušas ar savām straumēm izgrauzt gultņu ieteku vietas, kas paceltas uz augšu kopā ar terasēm.

Upju grīvas ir it kā pakārušās gaisā, un ūdenim jālec kā no tramplīna. Šis lēkājošais ūdens tad ari izveido ūdenskritumus.

Ne velti ģeomorfologi šādas ielejas sauc — karājošās ielejas.

* * *

Rudens lietus pārplūdinājis Kuriļu upes. Vasarā, kad arī bieži līst, tām bez pūlēm pāri var pārbrist zirgs un pārbraukt automašina. Taču

tagad mūsu priekšā savus ūdeņus veļ tik varenas straumes, ka zirgi ilgi un stūrgalvīgi negrib pat mēģināt tās pārbrist.

Mūsu priekšā brāžas viena no šādām upēm, kas kā par spīti tikko no šejienes aiznesusi tiltu. Nu pāri var tikt vienīgi brišus.

Piejājam pie krasta un uzmanīgi izmeklējam braslu. Jāizvēlas vietas, kur upe ir platāka un seklāka, tas ir, tās vietas, kur straume savu spēku izšķiedusi, plešoties platumā. Tādēļ dažreiz nākas virzīties līkloču, laipojot pa atsevišķām seklākām vietām. Zirgi pretojas šādai līkumošanai, uztraucas, cenšas, cik iespējams, drīzāk pa īsāko ceļu sasniegt krastu, bet mēs tos velkam sāņus un pie tam vēl cenšamies galvu pagriezt pret straumi.

— Nē, draudziņ, vēl, vēl pa kreisi, nelaidīšu uz krastu, neļaušu iekļūt šajā straumē, kas nogāzīs tevi gar zemi.

Kādā vietā tomēr nākas šķērsot dziļumu. Lai kā arī cenšos zirgu noturēt ar galvu pret straumi un ieturēt virzienu ieslīpi pret krastu, zirgs tomēr ar rāvienu sagriežas pa labi, nostājas šķērsām straumei, un es jūtu, ka tā sāk viņu gāzt gar zemi. Pārāk Liels ūdens spiediens no sāniem. Zirgs instinktīvi novirzās vēl vairāk pa labi. Tagad straume to dzen vēl ātrāk, bet dziļums sniedzas tam pāri vēderam, tā ka mani zābaki jau pilni ūdens.

Zirgs tikko pagūst cilāt kājas — tik stipri to grūž straume. Vēl - mirklis, un mūs abus var aiznest jūrā.

No visa spēka velku kreiso pavadu — zirgs krāc, raustās, kaut kur atsperas ar priekškājām, pūlēdamies turēties pretī straumes spiedienam, tad pēkšņi nostājas uz pakaļkājām, it kā cenzdamies izslieties stāvus, ar priekškājām šajā mirklī sagriežas pa kreisi un ar briesmīgu piepūli izraujas no dziļās gultnes uz akmeņainas sēres. Cik gudrs, veikls un attapīgs lopiņš!

Nu viss ir kārtībā — esam uz cieta pamata. Apmēram tas pats notiek arī ar manu ceļabiedru. Viņš jāj kādus simt metrus augstāk par mani, bet viņu straume sagrābj vēl ātrāk un aizrauj kādus piecdesmit metrus zemāk nekā mani. Taču arī viņš laimīgi izglābjas.

Nokļuvuši pretējā krastā, savedam sevi kārtībā: izlejami ūdeni no zābakiem, izgriežam zeķes un bikses zem ceļgaliem. Pa to laiku pie pārcelšanās vietas tajā krastā, no kura mēs pārjājām šurp, piejāj vēl kāds jātnieks. Viņš ilgi neapmierināts jādelē gar krastu, meklēdams braslu. Cenšamies tam uzsaukt un dot padomus ar mājieniem, taču viņš neliekas saprotam.

Jātnieks, redzams, nepiedzīvojis, jo viņš izvēlas nevis visplatāko, bet gan visšaurāko vietu, kur ūdens joņo dziļā un ātrā straumē. Sagriezt zirgu ar galvu pret straumi viņam neienāk prātā.

Tiklīdz zirgs iekļūst straumē, tā sāk viņu nest un sagriež ar galvu pret ieteku. Zirgu rauj pa upi uz jūras pusi. Pagriezt zirgu atkal šķērsām straumei jātnieks mēģina tik dziļā vietā (jādomā, ka zirgs tur

jau peld), ka varenā straume sagrābj dzīvnieku un kā spalviņu nogāž to uz sāniem. Var redzēt, kā jātnieks cenšas atbrīvot kājas no kāpšļiem, tad atgrūžas no sāņus sasvērtā zirga un, par laimi izrādīdamies labs peldētājs, ar dažiem vēzieniem šķērso ātro straumi, kaut arī tam kājās bija zābaki un mugurā smagi formas svārki. Tālāk vairs briesmas nedraud: jāiet pa akmeņainu gultni, kur ūdens ir zemāk par ceļgaliem. Vēl pēc mirkļa viņš jau ir uz krasta un izmisis noskatās, kurp trakojošais ūdens aiznes viņa nelaimīgo zirgu.

Zirgs vairs sen nevēro krastu, nemēģina nekur nogriezties, bet cenšas acīm redzot vienīgi turēties peldus, saglabājot līdzsvaru un neaizrijoties ar ūdeni. Mēs redzam tikai tā galvu. Nu jau viņš drīz būs pie grīvas.

Pēkšņi zirgs strauji izslienas no ūdens. Viņš sasniedzis grīvas krāci — «baru»; tā sauc sēres, ko ietekās izveidojušas upju sanesas, kurām pretī veļas jūras krasta bangas. Straumes spēks samazinās; tikai te zirgs stingri nostājas uz kājām. Ko nu viņš darīs tālāk?

Līdz ādai izmirkušais jātnieks, nepaspējis vēl izspaidīt drēbes, skrien uz upes ieteku un sāk saukt zirgu, lietodams pie tam gan labus, gan ļaunus vārdus. Tomēr viss velti. Zirgs sākumā stāv, apstulbis noraudzīdamies jūras bangās, kas sabrūk viņam turpat blakus, pēc tam dodas gar baru, paiet garām straumes vietai un pagriezies pārliecināti dodas uz krastu, tikai … ne uz mūsu krastu.

Vēl pēc brīža viņš jau izkāpj pretējā krastā, atstādams savu saimnieku šajā pusē viscaur slapju, nosalušu, smieklīgā un muļķīgi bezpalīdzīgā stāvoklī.

Zirga īpašnieks vairs nezina, kā izlīdzēties, un, protams, tam nav ne mazākās vēlēšanās vēlreiz doties peldus pāri šai trakajai upei. Bet zirgs kā izsmiedams mierīgi staigā pa pretējo krastu un plūc zāli.

Vai palīdzēt cietušajam ar mūsu zirgiem? Bet kā var galvot, ka arī ar tiem nenotiks kaut kas līdzīgs? Labāk jāaprunājas ar tuvējā ciemata iedzīvotājiem. Aicinām cietušo sev līdzi. Viņam vispirms nepieciešams izģērbties, izžāvēties un sasildīties ar kārtīgu porciju spirta.

Nākamā dienā ciemata iedzīvotāji, kas labāk par mums pazīst šās upes braslus, atved aizklīdušo zirgu, kurš veselu dienu ganījies ar visiem segliem.

Zelta kalni

Šodien mēs šķērsosim salu pāri kalnu pārejai un nonāksim apvidū, kur japaņi, kā stāsta, esot ieguvuši zeltu. Jānoskaidro, vai tā ir patiesība, un, ja ir, tad kāds zelts tur atrodams — zelta smiltis vai zelta ieži, tā saucamā «zelta rūda». Zelta smiltis kopā ar parasto smilti varētu būt atplūdinājušas kādas senas upes, kad sala vēl bija savienota ar Chokaido un pašas Ja- panas salas bijušas tikai kontinenta daļa. Bet, ja tā ir «zelta rūda», tas nozīmē, ka te virspusē iznācis ilgi meklētais zem- vulkaniskais Kuriju grēdas cokols. Tas nozīmē, ka te jābūt ne tikai zeltam vien!

Ceļš uz kalnu pāreju nav viegls. Jau stipri manāms oktobra iespaids. Rudens lieti pārplūdinājuši visus strautus, daudzi no tiem pat izkāpuši no krastiem. Tikai dažu kilometru noietajā ceļā mums bija jāpārvar septiņpadsmit braslas. To starpā dažas bija arī bīstamas, bet par veiksmīgu pārkļūšanu mums visvairāk jāpateicas mūsu krietnajiem, dūšīgajiem zirgiem.

Kalnu pārejā pūš negants vējš un pēkšņi brāzieniem uznāk lietus. Visapkārt pelēks plīvurs. Cik ļoti gribētos no liela augstuma paskatīties uz Mazās Kuriļu grēdas pusi un ieraudzīt no šejienes jauko Šikotanu!

Izrādās, ka ceļš lejup ir daudz stāvāks nekā augšup. Daudzās vietās taku sev par gultni izvēlējušies strauti, kas noklīduši no sava īstā ceļa. Zirgiem jāiet uz labu laimi, jo baltajās straumes putās taka nemaz nav redzama. Bet uz tās ir asi akmeņi, celmi un nogriezta bambusa kāti. Mēs jau sen ejam kājām un aiz pavadām velkam sev nopakaļus zirgus, kas atsperas un negrib nākt.

Viens no zirgiem paklūp un nevar vars piecelties. Tam iesprūdusi kāja plaisā starp akmeņiem. Zirgs sāk raustīties, bet tūlīt aprimst, acīm redzot aiz sāpēm.

Piesmeldams pilnus zābakus, brienu līdz ceļgaliem ūdenī un no mugurpuses pieeju zirgam. Aptaustu iesprūdušo kāju un, ar spēku atstūmis sāņus akmeņus, palīdzu zirgam atbrīvoties. Kā

pateicību saņemu spērienu pa sāniem, kas par laimi nav pārāk spēcīgs.

Grūtais ceļš lejup ir galā. Mēs esam izmirkuši un nosaluši. Zirgiem kājas asiņainas. Ciemata zvejnieki ierāda mums naktsguļai plašu šķūni. Sakuram lielu ugunskuru, sildāmies un žāvējamies.

Apjautājos par raktuvēm. Ciemata iedzīvotāji apstiprina, ka netālu atrodas kalnraktuves, akmeņu drupinātāji un ierīces zelta skalošanai.

Raktuves vairs sen neizmanto. Aizbraukdami no šejienes, japaņi centušies iestāstīt, ka zelta krājumi te esot izsmelti. Par to jāpaziņo mūsu ģeologiem, lai pārbauda.

No rīta dodos tālāk. Ceļš ved gar krastu. Aiz Kunaširas jūras šauruma kā uz delnas saskatāma Japana. Tā ir Siretoko pussala, pats tālākais Chokaido salas ziemeļaustrumu izcilnis.

Uz šās pussalas redzamas dīvainas drupas — tas ir vulkāns Siretoko-Josan (šis jauktais ainu-japaņu nosaukums nozīmē «pussalas lielā izciļņa sēra kalns»). Šim vulkanam ir dīvains raksturs. Laiku pa laikam no tā izplūst tīrs sērs. Jā, tieši no kratera un vulkānā plaisām iztek izkususi upe — tīra, šķidra tīrradņa sēra upe. Tūkstošiem kubikmetru gatavas produkcijas!

Pēdējo reizi šāda upe izplūdusi 1936. gadā. Interesanti, vai pie mums Kunaširā arī nesāks darboties vulkāns ar tikpat patīkamām īpašībām? Kas gan tur būtu liels •— kaimiņos vien ir!…

Starp citu, mūsu krastam arī ir savas bagātības.

Šajās vietās sala pie Kunaširas jūras šauruma nobeidzas ar īsti titāniskām kraujām. Taciņa, kas vijas pa dzegām, tikko kļaujas pie klintīm gar briesmīgajām kraujām un pēkšņi atduras pret plaisu. Ko tas nozīmē — vai tas būtu strupceļš? Nē — plaisa ir pietiekami plaša, lai pa to saliecies varētu iet. Tā izved cauri piekrastes klinšu izcilnim. Taka caur tuneli!

Vienu pēc otra atdauzu kalnu iežu paraugus — tas ir gra- nits! Granits Kuriļos! Gaiši pelēks, lauzuma vietā mazliet sudrabains granits! Tas ir liela dziļuma iezis, kas droši vien veidojies agrāk nekā visa samērā jaunā Kuriļu grēdas vulkāniskā «virsbūve». Te ir Kuriļu senās zemes dzīles, šurp jābrauc ģeologiem, lai atrisinātu galvenos Kuriļu archipelaga vēstures un dabas bagātību jautājumus!

Ņemu paraugus, lai tos vēlāk precizāk noteiktu. Vēroju, kā sagulušies granita slāņi, un rakstu sīkas etiķetes.

Un kas tur tik balts spīd pat no attāluma? Pieeju tuvāk un redzu: pa pelēko granita sienu kā zibens šautra stiepjas žilbinoši balta, lauzta līnija. Tā ir kvarca dzīsla, ko radījuši senie karstie ūdeņi, kuros kopā ar kvarcu varēja izkristalizēties arī visvērtīgākās rūdas.

Atceros, kā ģeologi priecājās, atraduši Iturupā vienu vienīgu kvarca šķembiņu. Šķembiņu, kas te bija atklīduši nez no kurienes, bet kas tomēr bija svarīga, jo apliecināja, ka kaut kur netālu atrodas kvarca dzīslas. Kā gan tie priecātos, ieraudzījuši citu aiz citas desmitiem un simtiem kvarca dzīslu, nevis šķem- biņas, bet visīstākos pamatslāņus, kas stiepjas cauri senām zemvulkaniskām granita masām!

Atdauzu ar āmuriņu kvarca gabalus un aplūkoju tos. Viegli var saskatīt ļoti sīkus, zelta vizulīšus un zeltaini mirdzošu klucīšu čemuriņus. Tas, protams, nav zelts, bet viens no tā parastajiem pavadoņiem kvarca dzīslās — sēra pirits. Bet, ja ir šādas dzīslas, kurās atrodas metāls, tas nozīmē, ka te var būt arī citas rūdas, vajag tikai sīkāk un uzmanīgāk papētīt.

Apskatu raktuves. Te var redzēt, kā japaņi rakņājušies mūsu salas zelta dzīlēs. Kādā ielejā atrodu iežu gabalus, kas satur nepārprotamas vara rūdas pazīmes — chalkopiritu. Arī to japaņi ir centušies izmantot. Veselas kaudzes neizvestas rūdas sagāztas atradnei tuvākā līcīša krastā.

Tad, lūk, kādas ir Kuriļu zemes dzīles! Lūk, ko glabā zem savu pelnu slāņiem, zem lavas un tufa bruņām Kuriļu vulkāni! Cik vienkārši, schematiski un kļūdaini Kuriļu salu dabu iedomājas tie, kas uzskata, ka salu dzīles sastāv tikai no tukšiem vulkāniskiem «izdedžiem» un ka labākajā gadījumā te var iegūt tikai sēru. Tas nav tiesa!

Ir vērts rakties Kuriļu zemes dzīlēs, tajās ir ko meklēt! Tagad, biedri ģeologi, jums savs vārds sakāms!

«Šķērslis»

Vēl vienu piekrastes dalu pārvaram jāšus. Apjautājamies iedzīvotājiem, vai varēsim jāt tieši gar krastu pa liedagu, bez takas. Atbild, ka varēšot gan, taču kādā vietā zirgiem būšot «šķērslis», tas ir, zirgiem tur būšot grūti iet.

Jājam pa lielisku, platu liedagu un tikai reizēm sūrojamies par pārāk staignajām smiltīm. Krasta kraujas paceļas vairākus desmitus metru nost no viļņu joslas, un tā vēl daudzus kilorņetrus uz priekšu. Aizjājam līdz nākošajam zemesragam, aiz kura slēpjas tālākā krasta daļa, un ar interesi gaidām, ko vēl ieraudzīsim. Taču arī tālāk ir tāds pats plašs, smilšains liedags — prospekts, ko nekas neaizšķērso un ko apskalo baltās krasta bangu putas. Kur tad būs tas daudzinātais «šķērslis»?

Jau jājam ap pēdējo zemesragu, kas šķir mūs no šāsdienas ceļa mērķa — neliela jūras līča. Un nekāda «šķēršļa» nav!

Tātad veltīgi mūs baidījuši. Vēl tikai jāšķērso nelielā, akmeņainā grēda, kas nav augstāka par metru un kas slienas no sauszemes uz liedaga pusi, — tad būsim pie mērķa.

Piejājam pie šās akmeņu grēdiņas. Jāpārkāpj tikai tai pāri, un tad jau tur var redzēt šķūnīti, kurā ēdīsim vakariņas un pārgulēsim nakti.

Oho, šai grēdai nemaz nevar pāri tikt! Kaut gan tā ir tikai metru augsta, taču stāva un šķautnaina, tā ka zirgam nav kur kāju nolikt. Būs jāapiet tai no jūras puses.

Uz jūras pusi grēdiņa kļūst zemāka, taču šķautnes paliek. Krasta viļņi apšļāc tās robaino pusi, un ūdens plūst atpakaļ uz jūru pa spraugām šķautņu starpā, izveidodams vairākus strautus, kas plūst līdztekus viens otram. Te tev nu bija! Droši vien arī te nevarēs atrast vietu, kur pārvest zirgu. Tad šī ir tā gaidītā vieta!

Ko nu lai iesāk? Nevar taču griezties atpakaļ! Paraudzīsimies, kas notiek dziļākā vietā. Tāpat ar zābakiem kājās dodos tieši pa braslu uz krasta bangu joslai, cerēdams tikt akmeņiem pāri pa to laiku, kamēr vilnis atplūst. Bet man paslīd kāja, aizkavējos grēdas vidū, un mani līdz jostas vietai apšļāc nākošais vilnis. Zābaki piesmeļas ar ūdeni, un bikses samirkst. Nu vairs nav ko sargāties, var vērīgāk palūkoties, kur te varētu pārvest zirgus.

Pēc visa spriežot, pašlaik ir bēgums un jūras līmenis vairs zemāk nekritīsies. Bet paisuma laikā ūdens paceļas par veselu metru augstāk un bangas piekļūst visai klinšainās grēdiņas virsmai līdz pat krasta kraujai. Tas nozīmē, ka jāizmanto bēgums un nekavējoties jāpārved zirgi.

Ar zābakiem sataustu trasi, kas liekas piemērota zirgam. Saucu zirgu aiz sevis, bet tas atsperas, negrib nākt, baidās no bangu

triecieniem. Tad ņemu aiz pavadas un velku ar spēku. Akmeņi ir slideni, tā tikai skaties, ka zirgs nogāzīsies. Pa ūdeni tas soļo nedroši, kājas dreb, bez tam vēl viens pēc otra gāžas bangojošie viļņi, un no katra viļņa tam nodreb viss ķermenis. Man pakaļ savu zirgu velk jūrā arī Konovalovs.

Cik bezpalīdzīgs kļūst zirgs jūras stichijas priekšā! Un tas ir tas pats zirgs, kas tik veikli nesa cilvēkus pāri visbīstamākajām braslām un neapmulsa trakojošu straumju vidū! Bet te jūra sniedzas tikai līdz ceļiem, un tomēr tāds uztraukums!

Ejam pāri pašai šķautnainākajai akmeņainās grēdas daļai. Šķautnes ir stāvas un asas, tām jākāpj pāri katrai atsevišķi, augstu cilājot kājas. Bet zirgam ir bail, jo kuru katru mirkli var uzgāzties jauns bangojošs vilnis un notriekt to no kājām, tādēļ jāturas uz visām četrām. Un tad dzīvnieka nervi vairs neiztur. Zirgs iecērtas un negrib iet ne soli tālāk.

Bangas apšļāc un gāž gar zemi arī cilvēkus, taču mēs vēl mēģinām izkustināt no vietas streikojošos zirgus. Kaut tikai nesāktos paisums, tad bangas mūs samals pret šo grēdiņu.

Pieeju zirgam no sāniem un pieliecos. Sādā stāvoklī bangas apšļāc mani līdz pat pleciem. Saņemu rokās labo priekšāju un ar spēku piespiežu zirgu pacelt to pāri kārtējai šķautnei. Tāpat rīkojos arī ar kreiso kāju: paceļu un pārvietoju to kā ķegli.

Liekas, ka zirgam pašam vajadzētu parūpēties par to, lai tiktu pārceltas pakaļkājas, taču izrādās, ka tā nav. Zirgs ir tik ļoti demoralizēts un varbūt arī nobijies no mākslīgās kāju pārcelšanas, ka nemaz nedomā kustināt pakaļkājas.

Neko darīt, būs jāpārceļ arī pakaļkājas. Tas vairs nemaz nav patīkami. Taču citādi te nekas nav līdzams.

Par laimi zirgs nepretojas un nesper. Tikpat pasivi, tāpat drebēdams pie visām miesām, tas paklausa un padevīgi atļauj vienu kāju pēc otras pārcelt spraugās starp slidenajām grēdas šķautnēm. Vai tiešām viņš nogāzīsies un ar visu savu svaru piespiedīs mani pie šiem slapjajiem akmeņiem?

Nē, tomēr nenogāžas. «Nu, vēl solīti uz ļpriekšu! Ar šo kāju! Un nu ar šo!» pierunāju to kā bērnu, kas mācās staigāt.

Nu pats grūtākais jau garām. Tagad var vest arī aiz pavadas. Konovalovs iegājis mazliet dziļāk, taču arī laimīgi izved savu zirgu. Cik labi sokas iet pa cietu zemi pēc tādas pārcelšanās! Toties tagad mēs no pašu piedzīvojumiem zinām, ko nozīmē «šķērslis»!

Par piedzīvojumiem

Kad es bērnībā lasīju par ceļojumiem, tad likās pilnīgi nepieciešams, lai ceļojumi būtu ar piedzīvojumiem, protams, interesantiem, bet beigām jābūt laimīgām.: nevar taču sapņot pats par savu bojā eju vai sakropļošanu! Likās — kāda gan jēga ceļot bez piedzīvojumiem?

Bet jau vīra gados, kad kļuvu par ģeogrāfu un profesionālu ceļotāju, man pilnīgi izmainījās uzskats par piedzīvojumu nepieciešamību.

Ģeografam ceļojums vai ekspedicija nav izklaidēšanās, bet darbs — spraigs, parasts ikdienas darbs, kas dažreiz ir pat garlaicīgs. Piedzīvojumi tikai jauc darbu, pārtrauc to un apdraud tā paveikšanu. Tie vai nu ietekmē veselību, vai arī rada piederumu, rīku vai produktu zaudējumus. Sevišķi briesmīgi un nepatīkami tie ir, ja iet zudumā vai sabojājas piezīmes, skices, fotogrāfijās vai kolekcijas.

«Piedzīvojumi» bieži beidzas ar to, ka samirkst dienasgrāmata, saplīst vērtīgs trausla ieža paraugs, gaisma sabojā fotofilmu vai arī pazūd piezīmju grāmatiņa. Pazaudēt piezīmju grāmatiņu nozīmē pazaudēt visus pētījumu rezultātus, kuri iegūti tieši uz lauka un kuru dēļ, patiesību sakot, ekspedicija vispār rīkota. Gadās, ka otrreiz tajā pašā vietā vairs neiznāk nokļūt — nav ne laika, ne spēku, ne līdzekļu. Ekspedicijas taču izmaksā ļoti dārgi.

Tāpēc nav brīnums, ka pētnieks uz grāmatiņas vāka katram gadījumam arvien uzraksta: «Atradēju lūdzu katrā ziņā pret atlīdzību nosūtīt pēc šādas adreses . ..» — un paziņo, uz kurieni. Ja ekspedicija izmaksā piecdesmit tūkstošu rubļu un ceļotājs ekspedicijas beigās, kaut arī pēc visinteresantākā piedzīvojuma, pazaudē piezīmju grāmatiņu, tas ir tāpat, kā kad viņš būtu pazaudējis piecdesmit tūkstošu rubļu valsts naudas. Lūk, kāda vērtība var būt vienkāršai pētnieka piezīmju grāmatiņai!

Bet tādas neveiksmes kā nomaldīšanās, neprasme izvēlēties vai atrast ceļu un aprēķināt ceļā nepieciešamos spēkus un kustības ātrumu — tas visbiežāk rodas, ja pasākums slikti noorganizēts vai arī ja ceļotājs ir nepiedzīvojis vai izdara kļūdas. Arī šādi piedzīvojumi rada nepieļaujamus zaudējumus, vispirms — tiek zaudēts laiks, kas ir tik ļoti dārgs.

Vienreiz dzīvē radusies iespēja nokļūt uz kāda vulkānā, kur iespējams pavadīt tikai vienu vienīgu dienu. Vai gan piedodami izšķiest šo dienu maldoties?

Labi noorganizētai ekspedīcijai jānoris bez piedzīvojumiem. Tās dalībniekiem var ieteikt uzņemties sociālistiskās sacensības saistības: nepieļaut piedzīvojumus, tāpat kā uzņēmumu stacha- novieši apsolās

strādāt bez brāķa.

Taču tajā pašā laikā jāuzmanās, jābūt gatavībā, ka var atgadīties neparedzētas grūtības. Tas tāpēc, ka piedzīvojumi bieži atgadās tieši negaidīti, sevišķi apvidos ar īpatnēju un nepierastu dabu. Jebkuru brīdi var sākties stiehiskas dabas katastrofas: plūdi, zemestrīce, sniegputenis … Citreiz varam pievilties pieredzes trūkuma dēļ (tāds bija, piemēram, gadījums, kad mans zirgs iebruka plaisā Šikotanas salā) un, beidzot, kāda gluži neparedzēta gadījuma dēļ.

Mans ceļojums jau iet uz beigām, un viss ir pilnīgā kārtībā. Bet, atklāti sakot, reizēm es ar skumjām nodomāju, ka laikam gan būtu bijis interesantāk, ja būtu gadījies kaut viens īsts piedzīvojums.

Protams, sapņots tiek arvien par tādiem piedzīvojumiem, kuros varētu parādīt savu vīrišķību, attapību, drosmi. Bet tad kā sods par šiem nepieticīgajiem sapņiem pēkšņi notiek kaut kas muļķīgs, pie kam šis sapņotājs varonis ne tikai nedabū izrādīt savu varonību, bet nonāk pat smieklīgā un bezpalīdzīgā stāvoklī.

Vai tad nav smieklīgi, ka šā samērā veiksmīgā ceļojuma pašās beigās šo rindiņu autoru tikko nepakāra bērza zarā … viņa paša zirgs?

Mēs jājām gar Ochotskas jūras piekrasti. Man apnika jāt pa staigno, irdeno smilti, nolēmu izmēģināt tikko manāmo taku, kas gāja līdztekus krastam un aizlocījās starp krastmalas kokiem un krūmiem. Šādas taciņas parasti jātniekam ir ļoti neērtas. Tām pāri liecas zari, zem kuriem jājot jāmanās laikā pieliekties un dažkārt pat nokāpt no zirga un vest to aiz pavadas apkārt šķēršļiem un aizsprostojumiem.

Kad devāmies ceļā, lija lietus, tādēļ ietināmies teltenēs un uzmaucām kapuces, sasienot to auklas zem zoda. Pēc pusstundas lietus pārstāja līt, un mēs, protams, atsviedām neērtās, sagriezušās kapuces uz muguras, neatsējuši mezglus. Lietus ik mirkli varēja uznākt no jauna, tādēļ negribējās noņemties ar mezglu raisīšanu.

Gribu tikai atgādināt, ka mūsu apmetņi ne velti saucas par teltcnēm. Tie varēja kalpot gan par apmetņiem, gan par telte- nēm, tādēļ tiem malās bija īpaši caurumi. Šie caurumi bija domāti teltenes auklu nostiprināšanai pie mietiem. Šādi caurumi. bija ātī mana apmetņa malās.

Sēdēdams savā zirdziņā, jāju cauri biezam krūmu un koku pudurim. Zirgs soļoja viegli un mundri.

Pēkšņi kaut kas mani asi parauj aiz kakla, savelkot no mugurpuses apmetni, un ar sasieto auklu tik stipri sažņaudz kaklu, ka aizraujas elpa.

Savelku pavadas, atkāpinādams zirgu. Pārsteigtais zirgs sāk raustīties un saslienas pakaļkājās, bet šajā mirklī es jau esmu aiz kakla izcelts no segliem un jūtu tikai, ka mani plēš pušu divi spēki: uz vienu pusi tieku vilkts aiz kakla, uz otru — aiz kājām. Nolāpīts! Labās kājas zābaks iesprūdis kāpslī. Ja zirgs būtu untumains, būtu satrūcies, rāvies

uz priekšu un nesis mani līdzi — es būtu saraustīts gabalos vai nožņaugts. Kāda laime, ka saprātīgais zirgs, sajutis kaut ko nelabu, palika uz vietas kā pārakmeņojies!

Gārgdams un kaklā iegriezušās cilpas smacēts, es gāžos no segliem kaut kur lejā. Labās puses kāpslis pārsviežas pāri seglu lokam un iestrēgusī kāja karājas zirgam kreisajā pusē. Esmu pakāries gaisā: aiz kājas seglu kāpslī un aiz kakla — teltenes auklā. Saņēmis spēkus, saliecos, ar kreiso kāju atbrīvoju labo no kāpšļa un gāžos zemē, aizvien vēl karādamies aiz auklas. Ar rokām sagrābstu virs galvas apmetni un pievel- kos — tikai tagad pēc mokošās smakšanas varu atgūt elpu. Kaklā jūtu trulas, smeldzošas sāpes: ir tāda sajūta, it kā būtu aizrijies ar kaulu un tas vēl atrastos turpat rīklē. Galva reibst.

Kas tad te galu galā noticis? Nu jau varu apskatīties un izpētīt, kādēļ notikusi šī nelaime.

Pilnīgi skaidrs! Mana apmetņa mala bijusi aizķērusies aiz resna bērza zara un uzmaukusies uz tā tik dziļi un pamatīgi, ka manam kaklam nav bijis pa spēkam nolauzt šo zaru. Zirgs pa šo laiku mierīgi gājis uz priekšu. Ap kaklu sasietais apmetnis, aizķēries aiz zara, izstiepies un «izcēlis» jātnieku no segliem. Kā par spīti Konovalovs šajā brīdī jāja kādus simts metrus aiz manis un piejājis ilgi nevarēja saprast, kas te īsti noticis.

Nē, tiešām nav ko noskumt, ja ceļojuma laikā negadās piedzīvojumi!

Saruna ar dienvidkuriliešiem

Esmu Južnokuriļskā. Tas ir ātri augošs ciemats, kurā strauji aug jaunas, padomju celtnes. Te ir Dienvidkuriļu rajona centrs, kam padota arī visa Kunašira un Mazā grēda. Ciematā jau sen pilnā sparā darbojas rūpniecības uzņēmumi, administratīvās un saimnieciskās pārvaldes un pa daļai arī Dienvidkuriļu zvejnieku galvenais štābs — zivju rūpniecības trests.

Ieejot šo trestu un kombinātu kantoros, rajona vadītāju kancelejās un kabinetos, fabriku cechos un klubos, liekas, ka tur nav nekā sevišķa: parastā rosīgā dzīve, plāni, atskaites, sociālistiskās sacensības saistības, ziņojumi par uzdevumu izpildīšanu, sienas avīzes, goda plāksnes, paziņojumi par partijas, komjaunatnes un arodbiedrības sapulcēm, afišas par pionieru pašdarbības vakariem un nākošo futbola sacīksti — viss tas, kas šķiet parasts un dabisks mūsu — padomju dzīves veidam, bet kur viss tas notiek? Kuriļu grēdas salā Kunaširā, kur vēl nesen saimniekoja japaņi. Piecu kilometru attālumā no kūpoša vulkānā. Vienā no pašiem tālākajiem Padomju zemes robežapgabaliem.

Aprunājos ar iedzīvotājiem. Norādu uz neveikli ieplētušos kukuli — kalnu, ko var saskatīt aiz logiem, kurš dažās kartēs saucas par Raušu, bet citās — par Simanobori. Stāstu viņiem, ka tas ir darbīgs, kūpošs vulkāns un izvirdis pirms sešdesmit trīs gadiem … Visi par to brīnās.

— Biedri, jums jāizrāda lielāka zinātkāre! Vulkāns atrodas blakus, tieši tik tālu, lai uz to varētu sarīkot patīkamu svētdienas pastaigu: jau nākošās svētdienas rītā dodieties ceļā un ap pusdienas laiku būsiet atpakaļ — tad jūs zināsiet, kāds ir vul- kans. Tādēļ brauc uz šejieni pat no Maskavas, bet, jūs, dzīvodami blakus, par to neesat paintеresējušies!

Mūsu saruna ieilgst. Dienvidkuriliešus daudz kas interesē: kādi augi, kādi dzīvnieki sastopami salā, kur var atrast magnolijas, vai bieži notiek zemestrīces un kādi dārzāji aug netālajā japaņu Chokaido salā.

Apsolu iespējami vairāk uzrakstīt par Kuriļu salām, par to vēsturi un bagātībām. Nav taču labi, ka cilvēki dzīvo un strādā salās, nepazīdami tās.

Karstais liedags

Saņemu radiogramu, ka man jāizbeidz lauka darbi Kuriļos. Tuvākajās dienās jāpienāk kuģim, kas nogādās mani Sachalinā. Tālus maršrutus vairs nav ko uzsākt. Jāveltī šīs dienas Južno- kuriļskas tuvākās apkārtnes apskatīšanai.

Šejienes ievērības cienīgākā vieta, protams, ir Karstais liedags, par kuru es jau sen esmu dzirdējis no visiem, kas bijuši Kunaširā.

Liedags kā jau liedags — plats, smilšains, kas bēguma laikā, jūrai atkāpjoties, kļūst vēl platāks. Taču jau iztālēm redzams, ka šā liedaga vidū ceļas savādi mutuļi — ne īsti dūmi, ne tvaiki. Reizēm tie ir biezi un balti, reizēm — plāna pelēcīga strūkliņa. Pieejam tuvāk. Palūkojam smiltis — karstas. Tvaiki arī karsti. Nekādas smakas nav, tā ka sēra fumarola tā nevar būt. Tomēr ir pilnīgi skaidrs, ka tieši liedaga vidū caur smiltīm dveš vulkāniski spēki.

No tuvākās mājas iznāk sieviete un dodas pie blakus esošā tvaiku staba. Viņa noliecas pie smiltīm, parakņājas tajās ar skaidiņu un izceļ no turienes… katliņu! Jā, katliņu ar zupu. Kā lai noturas, neapjautājies, kas tie par brīnumiem?

Sieviete atbild:

— No rīta izvārīju un ierušināju smiltīs, lai neatdziest. Tā var saglabāt siltu līdz pusdienām.

Labu gabalu tālāk smiltīs ņemas daži zēni.

— Ko jūs te darāt?

— Krabjus cepam.

— Kā — tieši smiltīs?

— Nu jā. Te smiltis tik karstas, ka var noplaucēties. Piecpadsmit minūtēs krabis izsūt ne sliktāk kā katlā.

Zēni tiešām ar mazu koka lāpstiņu izrušina no smiltīm pilnīgi izcepušu, lielu krabi.

Uz pedeja vulkānā

Mūsu ceļš ved cauri slaidu egļu un baltegļu mežam. Mežs negaidot pašķiras, un mūsu priekšā paveras milzīga grava, izraibināta tikpat spilgtām, baltām, rudām un sarkanām krāsām kā Mačechas briesmīgā vulkāniskā ieleja. Nu vulkāns mūsu priekšā ir kā uz delnas. No gravas dibena paceļas vesela virkne karsta tvaika stabu — acīm redzot tur arī izplūst spēcīgi karstie avoti. Pa talvegu strauji plūst silts, neskaidri blāvs strauts, kura ūdenim ir asa sēra smaka un riebīga garša.

Pieejam pie pussabrukušas sēra rūpnīcas ēkas: japaņi daudzus gadus izmantojuši šās ielejas sēra slāņus. Dodamies uz blakus plūstošo strautu iztekām. Jau pa lielu gabalu sākam prātot, kādēļ strauti ir dažādā krāsā. Mēģinām nogaršot: vienā no tiem tek dzeršanai derīgs ūdens, bet divos pārējos tas ir ar asu, katrā gluži citādu piegaršu, bez tam smaka arī katram citāda. Bez ķīmiskas analizēs visu to nav iespējams noskaidrot.

Mēs ievērojam, ka gravas apkārtnē aug tikai jauns mežs, kas acīm redzot izaudzis pēc pašas pēdējās vulkāniskās katastrofas.

Nu ir laiks doties pie fumarolām. No šā vulkānā karstās gāzes izplūst pa visu gravu, bet sevišķi tās sablīvējušās vulkānā

virsotnē. Noraugoties iztālēm uz galveno fumarolu puduri, paveras brīnišķīga ainava.

Iedomājieties, ka esat teātrī, bet uz skatuves — fantastisks balets, kurā dejo vieglas, gaisīgas fejas ar viegliem plīvuriem. Plīvuri sakļaujas, savijas kopā, atkal attinas garās, vijīgās strēlēs, noplok un tad atkal pasitas gaisā. Cik to ir? Desmitiem, simtiem, tūkstošiem brīnišķīgu, dejojošu feju!

Un nu iedomājieties, ka fejas noslēpušās un turpina dejot pazemē, bet virszemē joprojām vijas tikai viņu gaisīgie plīvuri. Vēl vienmēr savijas, plandās, attinas un atkal šaujas augšup …

Fumarolas tik rosīgi papildina sēra krājumus gruntī, ka drīz arī te varēs atjaunot sēra ieguvi.

Tas tikai ir vulkāns! Kā lai nosaucam šo dabas ķīmisko laboratoriju?

Ar salas partijas un padomju darbiniekiem jau esam vienojušies, ka virknei jauno nosaukumu Kunaširā jāpadara nemirstīgi izcilu krievu zinātnieku vārdi. Esam nolēmuši Kunaširas kartē pa daļai fiksēt ievērojamāko augsnes pētnieku vārdus. Manā projektā jau atzīmēta Dokučajeva kalnu grēda un zemesrags, Viljamsa kalns, Sibirceva, Gļinkas, Gedroica un daudzu lielisku krievu zinātnieku vārdos nosaukti vulkāni. Bet kur tad vēl lielais ķīmiķis, kas, starp citu, diezgan daudz nodarbojies arī ar ģeogrāfiju un kā vārds līdz šim nav nekur kartē atzīmēts — Mendeļejevs? Cik labi tas skanēs: Mendeļejeva vulkāns!

Kunaširieši ar prieku atbalsta šo priekšlikumu, un tagad Mendeļejeva vulkāns jau parādījies kartēs.

Atvadīšanās no Kuriļiem

Dodamies pēdējā ceļojumā no Južnokuriļskas. Taka iet pa zemu, pārpurvojušos zemes šaurumu, pa purva rāvā šļakstošām, gareniski izliktām kārtīm.

Taisot purvā ceļu, kārtis parasti liek šķērsām tāpat kā dzelzceļa gulšņus; bet japaņi bija kārtis likuši gareniski, un, ejot pa tām, slīdēja kājas un bija neērti, bet zirgam tās bija tīrās mocības — kājas visu laiku muka iekšā. Patiesībā iznāca iet līdz ceļiem pa purvu starp kārtīm.

Pēc tam nāca mūžamežs, ko pie Ochotskas krasta, kas ir siltāks, nomaina rets ozolu mežs ar zaļiem, jaukiem klajumiem. Te ir arī skaisti lagunu ezeri.

Kad jāšķiras no vietas, kas kļuvusi mīļa, un kad ir skaidrs, ka ilgus gadus vai varbūt pat nekad vairs te neiznāks būt, kļūst

skumji, kā šķiroties no drauga. Pat parastas, ikdienišķas ainavas šķiroties liekas aizkustinoši tuvas un mīļas.

No rīta jau esmu uz kuģa. Iztālēm tīksminos par Kunaširas krastu krāšņumu. Šajā piekrastē tagad pazīstu katru līcīti.

Braucam pa Katrīnas jūras šaurumu. Lieliski var saskatīt Iturupas dienvidrietumu malējo vulkānu — Berutarube. Vasaru šis vulkāns vēl klusēja, bet nesen kļuvis darbīgs un sācis izlaist gāzes. No jūras šauruma var skaidri saskatīt divus milzīgus karsta tvaika stabus.

Nu jau esam izbraukuši cauri jūras šaurumam. Tieši šajā pašā vietā es pirmoreiz ieraudzīju Kuriļu salas un tepat no tām arī šķiros. Tomēr šodien redzamība daudz labāka nekā toreiz. Lielisks ir majestatiskais Tjatja, kas savam augšējam konusam uzlicis svaigu vēla rudens sniega apmetni. Tālē zilgmo Atso- nupuri, šā «pretī stāvošā kalna» konuss, aiz kura mēs slēpāmies no negantās vētras. Un, rau, kur Akmens Lauva un Lauvas Rīkles pussalas … Palieciet sveiki, Kuriļi!

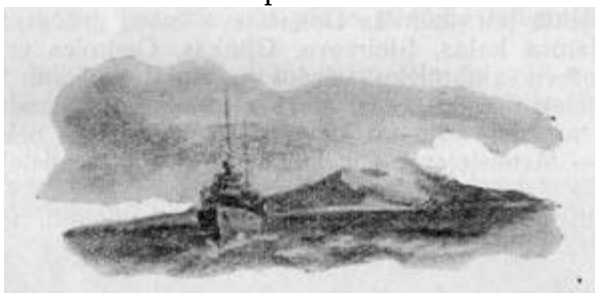

SARICEVA VULKĀNA IZVIRDUMS
ziņas no Matua

Jau divas nedēļas esmu Sachalinā. Jautri un līksmi pagāja Oktobra svētki. Uz salas ir daudz kas jauns. Ievērojami palielinājies padomju iedzīvotāju skaits. Vasaras sākumā ielās vairāk redzēja japaņu apģērbus, bet tagad jau vairāk krievu apģērbu.

Izmainījies daudzu ēku ārējais izskats: tās ir izremontētas, tagad apkurināmas, nav vairs neparasto, caur sienām izbāzto skursteņu, kādi bija japaņiem.

Man Sachalinā vēl ir darbs kādam mēnesim, taču galvenokārt pārvaldēs un bibliotēkās. Ar lauka maršrutiem nav vaļas nodarboties un nav arī īstais laiks — Sachalinas novembris ir jau ziemas sākums.

Iedams pJ ielu, nejauši noklausos divu man pilnīgu svešu cilvēku sarunu. Viens no tiem saka otram:

— Vai esat dzirdējis? Stāsta, ka Kuriļos vesela sala esot no gājusi dibenā.

— Kā tā — nogājusi dibenā?

— Gluži vienkārši — nogājusil Tā stāsta cilvēki, kas atbraukuši uz Sachalinu …

Nevaru nociesties neiejaucies: nav iespējams klausīties tādās pasakās.

— Piedodiet, ka iejaucos, bet kur jūs, pilsoni, ņēmāt tādas ziņas?

Stāstītājs noskatās manī augstprātīgi un ar izsmieklu: sak, redz, kas par aizstāvi! Bet sala tomēr ir nogrimusi! Viņš it kā pats esot runājis ar atbraucējiem no turienes.

Ieeju vietējā laikraksta redakcijā un jautāju darbiniekiem, kas tās par baumām, kas izplatījušās pilsētā. Atbildes vietā man jautā:

— Kā, vai tad jūs vēl neesat dzirdējis?

— Nē, kas tad ir?

— Matua salā notiek ļoti spēcīgs Saričeva vulkānā izvirdums. Ļaudis aizvesti projām, upuru nav, izvirdums turpinās.

Man pasniedz tikko iznākušu avīzi, kurā izlasu:

«SEVEROKURIĻSKA, 15. novembrī (Novada TASS). No 10. līdz 14. novembrim kada no Kuriļu grēdas salām notika spēcīgs vulkānā izvirdums … Izdevies iegūt tuvākas ziņas par šo izvirdumu…»

Un tālāk divās slejās tiek stāstīts par pazemes grūdieniem, par pelnu stabu un sakaitētām vulkāniskām bumbām un par palīdzību, ko garām braucošie kuģi snieguši salas iedzīvotājiem.

Stāstīts arī par to, ka daļa sauszemes iegrimusi jūrā, un par to, ka šā izvirduma pelni, ko aiznesis vējš, nobiruši Kamčatkā astoņi simti kilometru no salas, Petropavlovskas apkārtnē. Tālāk korespondents sniedz jau acīm redzami kļūdainas ziņas par to, ka šis vulkāns it kā jau kopš pagājušā gadsimta 60-tiem gadiem neesot darbojies. Patiesībā tā priekšpēdējie izvirdumi notika 1927. un 1930. gadā.

Acīm redzot rakstiņš sacerēts steigā.

Saričeva vulkāns! Tas pats, kura pakājēs es pirms divarpus mēnešiem biju rakņājies pa lavas un pelnu noslāņojumiem! Cik tur nu trūka, ka es būtu nokavējies par šiem divi mēnešiem, vai arī vulkāns varēja sākt izvirst ātrāk. Cik daudz esmu pazaudējis! Aizbraukt no Kuriļiem un neredzēt izvirdumus tāpēc, ka to nav bijis, — ir viena lieta, bet atrasties blakus vulkanam, kas pašreiz darbojas, un neredzēt to — ir pavisam kas cits.

Steidzīgi uzzinu, kas ir atbraukuši no Matua uz Sachalinu, tūlīt dodos uz norādīto adresi un sāku iztaujāt atbraukušos. Pēc tam salīdzinu visu pierakstīto un apvienoju to vienā kopīgā ainā, kas attēlo Matua salā notikušo katastrofu.

Izvirduma sakums

Bija līksmas un rosmes pilnas dienas — gatavošanās Oktobra svētkiem. Matua salas iedzīvotāji gatavojās otro reizi sagaidīt Oktobra gadadienu Kuriļos. Tas notika 1946. gada ceturtajā novembrī. Diena bija skaidra, un pāri Cerības jūras šaurumam varēja labi saskatīt blakus saliņu — Rasšua.

Šajā dienā Matua salas iedzīvotāji sāka vērīgi ielūkoties prāvajos dūmu stabos, kas parādījās Rasšua salas virsotnē. Nez kādēļ pēkšņi sākusi kūpēt sopka, kas parasti kūpēja tikko manāmi?

Matuā salā nokļuvušajiem vecajiem kamčatkiešiem, kas jau redzējuši izvirdumus, bija skaidrs, ka Rasšua sala nav sākusi kūpēt bez iemesla un ka darbības pastiprināšanās neapdzīvotajā blakus saliņā var atsaukties arī uz pašu Matua. Bieži vien kaimiņu vulkāni, kas «barojas» no kopēja magmatiskā avota, sāk darboties saskaņoti, it kā pēc norunas.

— Kad tik mūsu «vecais» nesarīko uz svētkiem «salutu»!

«Vecais» — tas ir Saričeva vulkāns, lielisks konuss, ap pusotra kilometra augsts, kas, patiesību sakot, aizņem viens pats turpat vai visu salu. Tas ir viens no negantākajiem Kuriļu grēdas vulkāniem. Sotņiks Černijs to vēl 18. gadsimtā aprakstīja tā:

«Uz tās (uz salas. — Autors) atrodas sopka, kas, pēc kuriliešu izteicieniem, nedaudz gadu atpakaļ briesmīgi degusi, tā ka pa visu salu akmeņi lidojuši tādā daudzumā, ka pat gaisā skrejoši putni tikuši lielā skaitā ar tiem nosisti.»

Šim vulkanam nosaukumu pirms pusotra simta gadiem devis pazīstamais krievu jūras braucējs Kruzenšterns par godu citam slavenam jūras braucējam — Saričevam, kas vēl 19. gadsmita beigās izpētīja daļu Kūriju salu un Klusā okeana ziemeļu krastus.

Japaņi Saričeva vulkānu pārdēvēja par Fujē, kas ir vienlīdzīgs japaņu nosaukumam Fudži. Tāpat kā līdzīgajā gadījumā ar Urupas Fudži, šis nosaukums noteikti izsaka japaņu «cieņu» gan pret šās sopkas skaistumu, gan biežo, draudīgo rosību. Tagad atmests arī šis japaņu kompliments un konusu sauc atkal vecajā krievu vārdā. Ciematu sauc par Saričevu.

«Vecais» nepievīla, it kā negribēdams aptumšot svētkus. Ne septītajā, ne astotajā novembrī tas nekādi neizrādīja tās pārmaiņas, kas jau bija nobriedušas tā dzīlēs. Iedzīvotāji bezrūpīgi un jautri nosvinēja revolūcijas gadasvētkus un pie reizes arī tādu notikumu kā jauna salinieka piedzimšanu. Jaundzimušais bija izvēlējies sev reti izdevīgā dzimšanas dienu — septīto novembri.

Pienāca devītā novembra vakars, salinieki pārsteigti ievēroja, ka parastais baltais karsto gāzu stabs, kas arvien stāvēja virs kratera,

kļuvis draudīgi melns un smags kā «vilnaini dūmi». Likās, ka gaisā paliek karājamies milzīgs melnu pakulu mākonis. Tā jau bija īsta izvirduma pazīme: kopā ar sēra tvaikiem vulkāns sāka izgrūst pelnus. Kad satumsa, virs kratera parādījās blāzma — kalns sāka izvirst uguni. Atskanēja dobja apakšzemes dunoņa.

Ne tikai jaunie iedzīvotāji, bet arī kamčatkieši, kas jau bija lietpratēji un gadu pirms tam bija redzējuši nopietno Avačin- skas sopkas izvirdumu, šajā naktī ilgi nevarēja aizmigt. Lieliskā redzamība atļāva visā krāšņumā novērot drūmo milzīgā, nošķeltā konusa siluetu un melnos dūmu mākoņus, kas no tā izplūda. Šie mākoņi augšā saplūda ar naksnīgajām debesīm, taču no apakšas tos apmirdzēja velnišķīga gaisma, kādu senāk zīmēja tikai bildēs, kas attēlo atvērtu pazemi.

Salas saimnieki, protams, nesamierinājās tikai ar jūsmo- šanu vien. Bija jāsāk par daudz ko rūpēties. Kā notiks izvirdums? Kur kritīs vulkāniskās bumbas? Kur iztecēs un kurp plūdīs lava? Par šiem jautājumiem iedzīvotājiem nācās domāt gribot negribot, jo sala, no kuras trīs ceturtdaļas aizņem šis kalns, kas nupat pamodies, ir pavisam vienpadsmit kilometru gara un nepilnu sešu kilometru plata.

Te cilvēkiem nav kur atkāpties, nav jau Kamčatkas plašumi, kur var jūsmot par vulkānu izvirdumiem no desmitiem kilometru attāluma. Te saliņas austrumos veļ savus viļņus bezgalīgais Klusais okeāns, bet rietumos skalojas Ochotskas jūra. No neapdzīvotajām blakus saliņām Matua salu atdala plati, nemierīgi jūras šaurumi.

Par izvirduma sākumu un par iespējamām briesmām paziņoja uz Lielo zemi. Pelnu mākoņus bija pamanījuši ari kuģi, ķas brauca turpat netālu. No tuvākajām ostām devās okeana tvaikoņi, lai sniegtu palīdzību saričeviešiem. Viens pēc otra tie parādījās pie apvāršņa un noenkurojās kā dzīvs Dzimtenes pierādījums tam, ka neatstās tālās Kuriļu grēdas apgūšanas pionierus nelaimē.

Nu iedzīvotāji zināja, ka gadījumā, ja apstākļi pasliktināsies, viņus aizvedīs projām no salas. Tika nolemts pagaidām nesteigties uz piebraukušajiem tvaikoņiem. Gribējās ticēt, ka viss vēl būs labi. Nolēma braukt projām tikai tad, kad būs jau pilnīgi skaidrs, ka draud briesmas.

Bez tam arī migla, it kā nomierinādama satrauktos iedzīvotājus, uz ilgu laiku ietina salas satraucošās ainas savā plīvurā, pilnīgi neļaudama sekot tam, kas notiek kalna virsotnē. Tikai brīžiem dobja dārdoņa, gan kļūdama stiprāka, gan

mīdāmās ar trokšņiem, kas līdzinājās artilērijas zalvēm, atgādināja, ka biezajā miglā turpina darboties ellišķā pazemes virtuve.

Nemitīgais rietumu vējš izmestos pelnus nesa projām uz austrumiem. Tas vēl vairāk nostiprināja pārliecību, ka salinieki ir tikai šā notikuma skatītāji, bet ne līdzdalībnieki. Tikai desmitajā novembrī

uz mirkli izmainījies vējš pagrieza pelnu mākoni uz dienvidiem un tas skāra ciematus. Tūdaļ kļuva tumšs, gaisā izplatījās dīvaina karstu kaļķu smaka, un uz jumtiem un zemes nogulās plāna, tikai puscentimetru bieza baltu, miltainu putekļu kārtiņa. Tie bija vulkāniskie pelni. Savādi, ka tie ir tik gaiši, bet mākonis no tiem tumšs, brūngani melns.

Visu dienu vienpadsmitajā novembrī līdz pat divpadsmitā datuma vakaram migla traucēja novērot izvirdumu. Par to, ka vulkāns darbojas, atgādināja «klusā» dunoņa, kas arvien vēl turpinājās. Salas dzīles ārēji izturējās mierīgi. Tikai visvērīgākie aculiecinieki pamanīja apakšzemes satricinājumus un arī ne pašus grūdienus, bet to sekas — durvju atvēršanos un stiklu trīcēšanu, kas likās notiekam pašas no sevis.

Koncerts

Ko darīja iedzīvotāji? Sākumā, protams, uztraucās, gaidīja kaut ko jaunu, bīstamu. Taču izvirdums turpinājās tik vienmuļi, ka kļuva garlaicīgs. Trīs dienas gaidīt, trīs dienas viena un tā pati dunoņa — tas jau sāka apnikt. Uz vulkānu sāka raudzīties nevis kā uz briesmīgu caurumu, pa kuru draud izlauzties laukā nezināma apakšzemes stichija, bet kā uz lielu, vienmērīgi dunošu un uz ilgu laiku iedarbinātu mašinu.

Jau otrajā izvirduma dienā iedzīvotāji nolēma turpināt darbu. Kā gan citādi? Vai tad būtu jāsaliek rokas un jānoraugās uz saniknoto kalnu? Darba jau tādēļ nav kļuvis mazāk, ka vulkāns zaudējis līdzsvaru!

Un tā dzīve turpinājās savā parastajā gaitā, it kā nekas sevišķs nebūtu noticis. Jūrnieki drīvēja kuteri, namdari beidza nostiprināt nedrošu japaņu celtni un ierīkot tajā krievu parauga apkuri, blakus sagatavoja kurināmo, bet bērni rotaļājās. Radists laiku pa laikam noraidīja uz kontinetu savus «operativos ziņojumus», kuros jau desmito reizi atkārtojās: «Būtisku pārmaiņu nav.» Reidā dežurējošo tvaikoņu radisti pa eteri apmainījās ar viņu dažādiem jokiem.

Kluba "vadītāji atcerējās, ka nav nobeigts svētku grafikā paredzētais koncertu cikls. Bija palicis vēl viens nenosvinēts vakars — salinieku pašdarbības koncerts. Kad lai to sarīko?

Vulkānu jau nevarēs sagaidīt! Kas zina, cik ilgi tas vēl darbosies? Pie tam, ja jau var strādāt kā parasti, kādēj gan tad nepamēģināt izvirduma laikā arī uzjautrināties un atpūsties kā parasti?,

Partijas vadošie darbinieki dedzīgi atbalstīja ierosinātājus, un dalībnieki ar sevišķu aizrautību ķērās pie vakara sarīkošanas.

Neviens un nekad vēl nav piedalījies tādā koncertā nelielā saliņā pašā pasaules malā okeana viļņu vidū un pie tam vēl — īsta izvirduma laikā!

Kora dziesmas un bajana muziķu reizēm pārtrauca dobja dunoņa. Bijušie frontinieki atcerējās, kā pie viņiem uz fronti brauca mākslinieki un kā norisinājās koncerti pašjis priekšējās līnijās …

— Tur bija tāpat: — te spēlē, bet blakus dārd. Un nekas, klausījāmies, kaut gan brīžiem kļuva tā kā baigi …

Dejotājiem, kas piesita kājas, uzsauca:

— Ei, lēnāk, vulkānu sakustināsiet!

Koncerts izdevās lieliski. Ļaudis izklīda pa mājām, apspriezdami aktieru tēlojumu un dejotāju veiklību. Kāds pat atzina, ka konferansjē savos jokos nav pietiekami izmantojis vulkānu — būtu varējis pamatīgāk izzobot. Taču nav jau vērts! Jautrā brīdī daudziem par vulkānu negribējās ne domāt.

Šajā mirklī, kā tas jūras piekrastēs un kalnos mēdz notikt, miglas plīvurs pēkšņi it kā pacēlās gaisā, it kā pašķīrās, un uz zvaigžņotā debess fona atkal parādījās melnais konuss oranžsarkanas atblāzmas oreolā. «Izrāde» turpinājās.

Visi negribot apklusa, ielūkodamies, vai ar kalnu nov noticis kas jauns pa to laiku, kamēr tas slēpās miglā.

Virsotnes apveidi nebija lāpā saredzam*1* '. Daļu no tās vēl arvien aizsedza melns, mutuļojošs pelnu mākonis.

Taču no tās puses, ko apgaismoja atblāzma, pulsējoši dunēdamas, šāvās laukā nokaitētu šļakatu strūklas un gāzās atkal atpakaļ krāterī.

«Kamčatkieši» paskaidroja jaunaiiem iedzīvotājiem:

— Redzi, mētā tādas kā ogles! Tās ir bumbas. Tieši tā tās sauc — bumbas, tikai tās ir vulkāniskās. Tie ir tādi karsti akmeņi. Dzi, kā nu rībina!

Iedzīvotāji saprata, ka viņi nav pietiekami novērtējuši vulkānā varenību. Tāds ar pliku roku nav ņemams. Pa šīm dienām, kamēr viņi bija «spēlējuši paslēpšanos», tas ne tikai nebija nomierinājies, bet sācis vēl skaļāk un biežāk rūkt, un dūmi no tā mutuļoja laukā arvien biezāki un arvien biežāk. Un šis bumbu lietus — ko tas nozīmē? Tāds taču agrāk nebija!

Ļaudis ilgi stāvēja laukā un priecājās par šo draudīgo ainu, un tomēr vēl arvien bija pārliecināti, ka viss beigsies labi. Tas, ka draudošās briesmas vēl nebija mazinājušās, koncerta dalībniekos radīja tādu kā lepnumu: viņi taču bija uzjautrinājušies vārda tiešā nozīmē «par spīti stichijai».

Vējš kļuva dzestrāks, sāka celties vētras viļņi. Piekrastes bangu rēkoņa jaucās ar kratera dārdoņu.

Salinieki izklīda pa mājām un vēl ilgi nevarēja aizmigt. Daudzi tieši pa logiem visā baigā krāšņumā varēja redzēt konusu, kas dvesa svelmi un svieda gaisā uguns liesmas.

Tie, kuri līdz pusnaktij neaizmiga, šajā naktī vairs nedabūja aizmigt.

Krize

Divos naktī atskanēja apdullinošs, satricinošs sprādziens. Kas bija jau paguvuši apgulties, apģērbās un izsteidzās laukā. Atklājās aina, kas pārsteidza ar savu varenumu un briesmīgajām izmaiņām.

Labi pazīstamais konuss likās sakņupis un niecīgs zem milzīgā liesmu un melno dūmu staba.

Ko gan nozīmē tāds pusotra kilometra augsts pauguriņš, salīdzinot ar sarkani melnajiem pelniem un gāzēm, kas tika uzsviesti piecu kilometru augstumā!

Krāteris kaukdams grūda laukā veselu gūzmu mirdzošu akmeņu. Tagad tie uzlidoja daudz augstāk nekā agrāk, vējš tos novirzīja uz vienu pusi, un tic pazuda pelnu mākonī, krizdami kaut kur aiz vulkānā

uz tā austrumu nogāzēm..

Ciemati vēl arvien palika neapdraudēti, tādēļ pirmais uztraukums ātri norima. Cilvēki devās pēc padomiem un rīkojumiem pie partijas organizāciju vadītājiem un salas priekšniecības. Kā izturēties? Ko darīt?

Priekšniecība jau atradās pie radistiem un veda sarunas ar tvaikoņiem. Par vulkānu vairs nevarēja galvot. Neliela vēja pārmaiņa varēja novirzīt bumbu trajektoriju uz ciemata pusi.

Taču arī uz okeana nebija mierīgi. Plosījās vētra. Pat vairāk aizsargātajā jūras šaurumā starp Matua un Alkas saliņu plosījās lieli viļņi. No tvaikoņiem jautāja, vai stipri viļņo piekrastes bangas, vai neapgāzīs laivas. Ko gan lai atbild?

— Nekas, viļņo diezgan pamatīgi. Taču mēs palīdzēsim piebraukt malā. Paši savos salas kuteros un laivās jau sēdinām cilvēkus. Vispirms sievietes un bērnus.

Apziņa, ka šis mirklis prasa lielu atbildību, palīdzēia ieturēt stingru kārtību un vienotību. Bija dzirdami tikai īsi rīkojumi:

— Neļaujiet pārāk daudz cilvēku sēdināt laivās!

— Nepieļaut paniku!

Pēdējais rīkojums bija lieks.

Uz rīta pusi vulkāns mazliet apklusa, kaut arī nu vairs neviens šim miera stāvoklim neticēja.

Trīspadsmitajā novembrī septiņos no rīta no jauna atskanēja apdullinošs sprādziens. Sala nodrebēja, māju sienas salīgojās, taču nesabruka. Veselas desmit minūtes turpinājās neaprakstāma dārdoņa. Frontinieki sprieda, ka tā ar savu skaļumu pārspēj pašu spēcīgāko artilērijas sagatavošanas uguns ka- nonadi.

Pēc pusstundas notika trešais sprādziens, kam sekoja divdesmit minūtes ilga dārdoņa. Vēl pēc pusstundas iedārdējās ceturtais sprādziens. Pēc tam jau visu pusstundu turpinājās nerimstoša dārdoņa. Vulkāns it kā iešūpojās un saņēma spēkus arvien skaļākiem un skaļākiem sprādzieniem. «Klepus» lēkmes pēc sprādzieniem turpinājās

arvien ilgāk.

Desmitos no rīta atskanēja pēc skaita piektais sprādziens, pēc kura dārdoņa un neskaitāma daudzuma akmeņu izgrūšana turpinājās bez pārtraukuma visu dienu. Saliņa ne vienreiz vien nodrebēja no sevišķi spēcīgiem sprādzieniem. Nebija saprotams, no kādiem neizsmeļamiem krājumiem kalns ņem šos tūkstošus tonnu nokaitēto akmeņu un šos pelnu mākoņu un degošu gāzu kubikkilometrus.

Diena bija skaidra, varēja labi saredzēt, kā pelni un bumbas, ko vējš novirzīja uz austrumiem, bira okeānā un uz Alkas salas, kas atrodas blakus Matua salai. Šī saliņa, kas parasti mudžēja no putniem — alkām, pašreiz bija briesmīga. Uz tās bira nokaitētu akmeņu krusa.

Kāda no vēja brāzmām atkal pagriezās uz ciematiem un nokaisīja klubu, stadionu, piestātnes un māju jumtus ar plānu pelnu kārtu. Šoreiz pelni bija tumšāki — brūnganā krāsā. Šajā pašā laikā gaisā skaidri kļuva manāma sēra smaka.

Akmeņi sāka birt vairāk uz dienvidiem. Viena ciemata nomalē jau aizdegās tukšs šķūnis, kam bija trāpījis nokaitēts akmens.

Iedzīvotājiem draudēja arvien lielākas briesmas. Visa salas kuteru un laivu «flotile», visas airu un motorlaivas no kuģiem tika nosūtītas cilvēku pārvadāšanai. Jūrniekiem nācās krietni pastrādāt. Prāvie viļņi kā rotaļādamies gāza kuģīšus uz sāniem, krasta bangas draudēja tos sadauzīt drumslās pret rifiem un piestātņu malām.

Katra cilvēka pārcelšana bija savdabīgs cirkus triks. Palīdzēja gan tas, ka Kuriļos šādas izsēdināšanas un iesēdināji nas arī bez izvirduma nav nekāds retums.

Daži ielēca laivās paši, citus, mazāk veiklus, iesēdina ja, bērnus uzķēra gaisā kā bumbiņas. Kārtējais piekrastes bangu vilnis apšļāea braucējus ar nejauki aukstu novembra ūdeni. Pie dienvidu piestātnes salasījās uzreiz vairāki kuģīši, jo ziemeļu piestātne vairs nebija pieejama: tās apkārtnē bira bumbas. Taču pārcelšana noritēja pilnīgā kārtībā.

— Vai visas sievietes jau projām?

— Visas, izņemot divas.

— Kas tās par divām?

— Viena pēc dzemdībām vēl ļoti vārga, viņai ir grūti. Negrib riskēt, kamēr vēl nedraud tiešas briesmas. Sagatavojām nestuves. Ja notiks nelaime, tūdaļ aiznesīsim.

— Un ko bērns dara?

— Kas tad tam? Guļ mierīgi.

— Paturiet acīs šo māju! Ja draud nelaime, nekavējoties palīdziet! Bet ko tā otra?

— Otra — sieviete ar kazu.

— Ko nozīmē — ar kazu?

— Bez kazas negrib braukt, lien barkasā ar kazu, bet jūrnieki

neņem: saka, ka vispirms jāglābj cilvēki.

— Un tā arī palika krastā?

— Palika. Izbārās un aizgāja. Viņa teica: «Nekur nebraukšu projām no salas, neatstāšu kazu tādās briesmās.»

— Tā tik ir braša tante! Pievāksim ar pēdējo kuteri, tad varēs arī kazu paķert līdzi. Tikai pasakiet viņai, lai nevaino nevienu, jo mēs no šejienes varbūt vēl ilgi nebrauksim projām. Trauksmes komanda paliks uz salas. Ja kas aizdegsies — apdzēsīsim. Nevar taču atstāt salu žurkām vienām pašām!

— Varbūt vispār neiesim projām no salas? Neatkāpsimies?

— Tas ļoti var būt.

— Bet jūrniekiem palūgsim, lai kazu ieskaita uzturā!

Sala aug

Tajā pašā rītā vulkānā nogāzēs parādījās ātri lejup plūstoši biezu tvaiku mutuļi. Bijušo izvirdumu aculiecinieki jau zināja, ka iztālēm tieši tāda izskatās izplūstoša lava.

Daudziem tas likās sevišķi šausmīgi, taču zinātāji tos nomierināja: tā bija pirmā pazīme, ka izvirduma gaitā notiek lūzums.

No kratera vairākas reizes izšļācās ugunīgas mēles, un katra no tām līda lejup, slēpdamās biezos degošas gāzes mākoņos. Kurp tad lava virzās?

Pirmās straumes sastinga pašās augšējās vulkānā nogāzēs un neapdraudēja ciematus. Ap vienpadsmitiem no rīta vulkānā rietumu nogāzē parādījās milzīga plaisa, un caur šo plaisu sākās patstāvīgi gāzu, pelnu un bumbu izvirdumi. Drīz ari te- izlauzās lava. Tā plūda pa lielu ieplaku, nāca arvien zemāk un zemāk un beidzot ar visu savu kvēlojošo masu ieplūda aukstajā, viļņojošajā jūrā. Tvaiku mākoņi, kas cēlās no verdošā ūdens savienošanās ar gāzēm, ko izdala lava, visu tālāko noslēpa no cilvēku acīm kā aizkars.

Tikai pēc vairākām dienām no tvaikoņiem varēja saskatīt, ka vulkāns te manāmi pārveidojis salas ģeogrāfiju. To līcīšu vietā, ar ko izbeidzās ieplakas, ko lavas straumes bija izmantojušas par gultnēm, bija radušies trīs jauni zemesragi.

Radio no tvaikoņiem ziņoja uztraucošu vēsti: viens kuteris un viens kungass (liela laiva), kas no salas bija nosūtīti uz tvaikoņiem, līdz tvaikonim nav nokļuvuši. Acīm redzot vētra tos kaut kur aizdzinusi. Kungasā atradās piecdesmit cilvēku. Taču pazudušie drīz atradās. Kungass bija aizdzīts pie salas vismazāk apdraudētās dienvidrietumu malas un uzdzīts uz rifiem. Visi piecdesmit cilvēki bija izglābušies un aizbraukuši no salas ar kuteri, kas piesteidzies palīgā. Vēl pēc stundas pie krasta ieradās arī pirmais kuteris, kam bija bojāta stūre.

Trīspadsmitā novembra vakarā ainava bija sevišķi fantastiska. Vulkānā virsotni apspīdēja tāda gaisma, ka virsotne šķita sarkani nokaitēta. Kanonade ne mirkli neapklusa. Gaisā lidoja nepārtraukta ugunīgu bumbu virkne. Krizdamas uz vulkānā nogāzēm, tās lēkāja tur kā kvēlojošas lodes. Daudzās vietās nogāzē plandījās spēcīgas liesmu mēles — dega alkšņu biezokņi. Pelnu un gāzu mākoņus ik mirkli pāršķēla zibens šautras, un dunoņa saplūda ar vulkānā rēcieniem.

Visu dienu četrpadsmitā novembrī vulkāns turpināja dārdēt. Lavas straumes izplūda vēl dažos virzienos, taču ciematus neskāra. Gandrīz visi iedzīvotāji jau bija uz tvaikoņiem. Palikušie- turpināja apsargāt ciematus. Viņi tagad krāva kuteros pašu vērtīgāko inventāru.

Uz salas vēl bija palicis arī pats jaunākais kuriīietis — viņš bija

septiņas dienas vecs. Par vinu apvaicājās, rūpējās, lepojās ar viņu. Ar savu klātbūtni vien bērns iedvesa cilvēkiem paļāvību un cerību. Cilvēki nebeidza cerēt. Arī pats jūras šaurums, kas piekļaujas salai, jau kopš .senajiem Kruzenšterna brauciena laikiem saucas par Cerības šaurumu. ˆ Nakti uz piecpadsmito novembri sāka līt lietus, bet no rīta uzkrita sniegs. Krizdams uz vēl neatdzisušajiem akmeņiem, tas tūlīt izkusa.

Daļa tvaikoņu jau brauca uz Sachalinu, Vladivostoku un Kamčatku. Citi turpināja nogaidīt pie salas, gatavi uzņemt atlikušos cilvēkus, ja stāvoklis pasliktināsies, vai arī izcelt braucējus atpakaļ salā, ja apstākļi mainīsies uz labo pusi.

Piecpadsmitajā novembrī vulkāns sāka zaudēt spēku. Izbeidzās apdullinošā dārdoņa. Bumbas vairs nebira tik nikni. Vairs neparādījās jaunas lavas straumes, tikai kūpēdamas atdzisa vecās. Arvien retāk izplūda melnie pelnu mutuļi. Vulkāns sāka norimt.

Uz palikušajiem kuģiem manāma rosība. Pa falrepēm kāpa lejā cilvēki un sēdās laivās. Jau no jūras varēja redzēt, ka ciemata mājiņas nav cietušas. Cik patīkami pēc svaidīšanas un šūpošanas kuģa kravas telpās atkal atgriezties uz cietzemes, pie tam vēl savā ierastajā vietiņā!

Ir tāda sajūta, it kā dzīve sāktos no jauna, it kā garām būtu aiztraucies negaidīts un nevajadzīgs melns mākonis un ka pie visa tā vēl trūkst tikai diktora Levitana balss, kura paziņotu:

«Izvirduma briesmas vairs nedraud. Trauksme beigusies.»

Un tad jau sākas izkāpšana krastā, sastapšanās ar tiem, kas bija palikuši sardzē uz salas, un jautājumi cits citam:

— Nu, kā jums te klājās?

— Bet kā jums pašiem?

— Vai bumbas netraucēja?

— Vai viļņos krietni izšūpojāties?,

Noskaidrojas pārpratumi. Uz viena no kuģiem klīda baumas, ka viena daja salas esot iegrimusi, bet otru daļu it kā esot noskalojis kāds briesmīgs vilnis. Kāds jau paspējis šos jaunumus izpļāpāt arī uz kontinenta, un tieši tie arī 'bija par iemeslu tām runām par veselas salas nogrimšanu, ko es dzirdēju Sachalinā. Salinieki smejas, uzzinājuši šīs pasaciņas.

— Vai mūsu sala būtu tā, kas nogrimusi? Kur nu nogrimusi! Tieši otrādi: paraugieties, kādi jauni zemesragi izauguši! Mūsu zeme aug!

— Kā klājas jaundzimušajam?

— Lieliski! No tā tik izaugs cilvēks — Oktobra gada dienā piedzima un tūdaļ saņēma tādas ugunskristības!

— Rau, kur klubs! Gluži kā bijis! Nu jāsarīko koncerts par godu uzvarai pār vulkānu.

Pa zemi gluži tāpat kā pirms izvirduma nekaunīgi šaudās pelēki dzīvnieciņi.

— Skaties tikai! Ak tu nolāpītās! Žurkas vēl tomēr palikušas dzīvas! Viņām pat izvirdums neko nav kaitējis. Mēdz teikt, ka no grimstoša kuģa pat žurkas bēg. Bet šīs ir netaisās bēgt.

Dzīve turpinās

Paiet vairākas dienas. Dzīve salā atkal rit parastajā gaitā. Vēl gan jūtami nelieli grūdieni, taču arī tie neko nesagāž. Liekas, ka vulkāns pēc trakuma lēkmes nomierinājies, tikai turpina vēl grozīties, ierīkodamies uz ilgu guļu kā lācis migā — ik brīdi noskurinādamies . . .

Pelni, ko izvirdums bija uzsviedis augstu atmosfērā, ir izkliedēti tālu jūrā un gar Kūriju grēdu. Kopā ar sniegu tie krita zemē Kamčatkas pilsētā Petropavlovskā. Šos pelnus vējš bija atdzinis no Matua salas. Daudz pelnu nokrita Simuširas salā. Pašā Matua salā no pelnu blāķiem, vulkāniskajām smiltīm un bumbām izveidojušies vairāki līdz piecus metrus augsti blāķi. Bet tajā pašā laikā ciemati pie vulkānā pakājes apbira tikai ar kādu centimetru biezu pelnu kārtiņu.

To kuģu kapteiņi, kas šajā laikā brauca garām salai, atveda uz klāja nobirušos Saričevas pelnus un rādīja tos Sa- chalinas un Vladivostokas iedzīvotājiem:

— Papriecājieties! Tie nāk no pašas elles! īsti, neviltoti, no pašas svelmes!

Uz Sachalinu aizvestie salinieki lūdza tos ātrāk nosūtīt atpakaļ uz Matua:

—• Līdz šim nebaidījāmies, bet nu pavisam vairs nav baigi. Vai nu viņš katru gadu izvirdīs! Rau, cik daudz izgāzis ārā no savām iekšām …

Oficialajā ziņojumā par izvirduma rezultātiem teikts: «Visa izvirduma laikā vējš iedzīvotājiem bija labvēlīgs, novirzīja pelnus un bumbas uz austrumiem … Upuru nebija … Ir tikai tādi, kas, braucot laivās, samirkuši ledainajā ūdenī un saaukstējušies . ..

Vulkānu pētnieki jau plāno ekspediciju, lai izpētītu vulkānā izvirduma sekas.

Bērni tagad izdomājuši īstu vulkānā spēli. Mazais izvirduma laika brēkulis mātes piena vietā jau dzer kazas pienu. Alkas atgriezušās savā sabumbotajā salā un ierīkojušas jaunas ligzdas. Cerības šauruma viļņi kā senāk apskalo salas krastus. Dzīve rit tālāk.

Pēcvārds

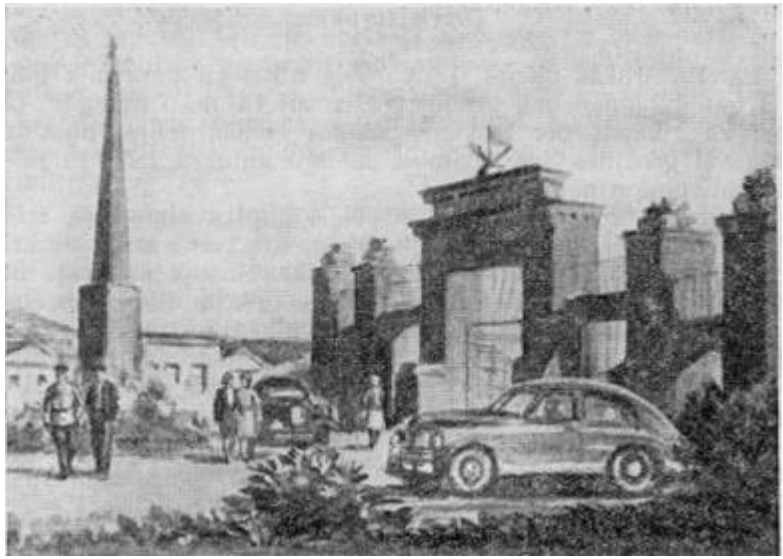

Ekspedīcija beigusies, taču vēl jāatgriežas Maskavā, jāapstrādā savāktie materiali, jāsagatavo atskaites.

Vilciens ved mani atpakaļ pa Lielo Sibīrijas ceļu. Logus apklāj blīvs ledus plīvurs, tā ka no jūsmošanas par Aizbaikala ainavām nekas neiznāk. Jau ir janvaris, un mēs braucam caur paša negantākā sala joslu. Citā izkāpju no vagona — elpa aizraujas no asā, svelmaini aukstā gaisa. Piecdesmit četri grādi zem nulles!

Maskavā uzkavējos tikai vienu dienu, lai tūdaļ dotos uz Ļcņingradu, uz Vissavienības Ģeogrāfu kongresu, kur notiks lieliskā visas mūsu zemes ģeogrāfu panākumu skate. Te sastopu arī lielāko daļu ekspedīcijas biedru no Vladivostokas.

Ģeogrāfu kongresa dalībnieki noklausās mūsu atskaites. Tiek izskatīti mūsu iesniegumi par seno krievu nosaukumu atjaunošanu Sachalinā un Kūriju salās. Labākie Tā*o Austrumu pazinēji — ģeogrāfi un ģeologi, kartografi un bibliogrāfi, vul- kanolog? un okeanoloˆi, topogrāfi un jūrnieki — piedalās atjaunojamo un izlabojamo nosaukumu apspriešanā. Vēlreiz tiek

pāršķirstītas vecās kartes un atlanti, vienbalsīgi tiek atjaunoti īstie krievu un senie Kuriļu nosaukumi. Ģeogrāfu biedrības prezidijs ar savu prezidentu akadēmiķi Ļevu Semjonoviču Bergu priekšgalā, mazliet izlabojot, apstiprina mūsu projektus.

Pēc dažiem mēnešiem jau lasām KPFSR Augstākās Padomes Prezidija dekretu par Sachalinas un Kuriļu pilsētu un ciematu nosaukumu galīgo apstiprinājumu. Drīz pēc tam parādās arī jaunas kartes, kurās katrai upei, zemesragam, sopkai un līcim ir krievu vai

kuriliešu nosaukums.

Redzot, ka ģeogrāfijā ievesta kārtība, redzot atjaunotas, pareizas kartes un apzinoties, ka tas daļēji ir arī mans darbs, izjūtu dziļu apmierinājumu.

Ekspedicijas savākto materialu apstrādāšana ilgst vairākus gadus. Gala rezultātā jārodas nopietnām, ar faktiem un secinājumiem bagātām grāmatām.

Kad esi apmeklējis tik interesantu, tik īpatnēju zemi, tad vairs nav iespējams būt vienaldzīgam pret to. Ar kādu satraukumu tagad lasu par turpmākajiem panākumiem Kuriļu grēdas apgūšanā! Par to, ka sākušas darbu jaunas valzivju pārstrādāšanas un konservu fabrikas, elektrostacijas un kuģu būvētavas, par jaunām skolām un klubiem, kūrortiem un stadioniem .. .

Jau 1946. gadā mēs dienvidu salās redzējām labus sakņu dārzus. Tagad to platība vairākkārt palielinājusies. Traktori te aparuši tūkstošiem hektāru bambusa līdumu. Kuriļos jau slaveni kļuvuši Kunaširas un Šikotanas dārzkopji. Te brīnišķajās ielejās nogatavojas gan kartupeļi, gan kāposti, gan kāļi. Tagad salās vairs nav retums pašiem savas pupas, burkāni, sīpoli, ķiploki, gurķi un tomāti. Rūpīgākie dienvidu zemkopji izaudzē pat arbuzus un melones.

Ir 1952. gada rudens. Atveru 29. oktobra «Pravdu». Korespondence no Kuriļskas it kā aiznes mani uz pazīstamām vietām. Tajā rakstīts:

«Pār Kuriļu salām klājas rudens miglas. Gar klinšainajiem krastiem gandrīz nepārtraukti plosās vētras. Cīnīdamies ar šo stiehiju, drosmīgie jūras zvejnieki rāda darba varonības, drosmes un izturības paraugu .. .

— …Komunistiskā partija un Padomju valdība, — saka valzivju kombinātā «Kasatka» pirmrindas cecha priekšnieks biedrs Kopilovs, — ir devušas mums, Kuriļu salu darbaļaudīm, visu, kas nenieciešams laimīgai dzīvei un sekmīgam, ražīgam darbam. Vietās, kas senāk bija pamestas, izauguši ciemati ar visām labierīcībām, atvērti klubi un bibliotēkas, skolas un bērnudārzi. Uzņēmumi un zvejnieku arteļi apgādāti ar visjaunāko padomju techniku. Nākamajā piecgadē vēl vairāk nostiprināsies

un vēl krāšņāk uzziedēs padomju Kuriļi. Mēs netaupīsim spēkus un darbu, lai visas mūsu salu bagātības pilnīgi tiktu izmantotas Dzimtenes labā.

«Lielu darba uzvaru izcīnījis bāzes «Dižais» zivju cecha kolektivs, kas pabeidzis izpildīt četru gadu uzdevumu,» nobeigumā ziņo korespondents.

Atceros sanāksmi, kurā Dižais ciemats dabūja savu nosaukumu. Braši, biedri iedzīvotāji, neesat apkaunojuši krietno nosaukumu, esat apstiprinājuši ciemata tiesības saukties par Dižo!

Es vienmēr jutīšu vēlēšanos vēlreiz apmeklēt Kuriļu salas.

SATURS

Priekšvārdā vietā..... 5
Berline — Sachalina
Tālo Austrumu plašums ... 7
Daudzstāvu pilsēta 10
Sachalina..... 12
Ko stāsta celtnes?..... 14
Pagātnes atgādinājums ... 16
Nosaukumu slāņi..... 23
Kuriļu loks iztālēm
Zemūdens Himalaji 27
«Milža cirkulis»..... 28
Krokas galdautā..... 29
Uguns loks..... 30
Pasaka par Alaidu..... 33
Patiesība par Alaidu 35
Paisumi un jūras šaurumi . 37
Kuriļu dārgumi..... 41
Sachalina — Kuriļi
Tjatja vulkāns..... 43
Pirmā sastapšanās 47
Iepazīšanās ar Iturupu
Bumbu pludmale..... 49
Par reālistiem un lapeglēm . 52
Karakums ar puķu dobēm . . 53
Spoguļpludmale..... 54
Dienvidi ziemeļos..... 57
Kuriļu odisejas..... 58
Dūrainis uz staba..... 60
Par zvejniekiem un zivtiņu . . 61
Iturupas džungļos
Meldri kalnos..... 66
Bambusa biezokņu mocekļi . 68
Ceļojums pa zvilnāju ... 71
Ceļojums krātiņā..... 72
Ziloņu lomā..... 74
Vai te bijis jūras šaurums? . 75
Ģeogrāfs uz lauka 77
Nopūtu tilts..... 80
Pumeka krasts..... 82
Sofijas līcis..... 85
Pieci tūkstoši jaunu nosaukumu 88 Kudrjavija vulkāns

Milzīgais ūdenskritums … 90
Salūts lācim…… 92
Kāpiens Kudrjavija vulkānā . 94
Pa kūpošiem krāteriem … 96
Lejup kāpjam nakti …. 100
Kur te radies automobilis?. . 102
Pie Ivana Bargā
Uzņēmums no gaisa …. 105
Atklājumi un aizklājumi . . 107
Jauns vulkāns…… 109
Zeme par šauru…… 111
Vēl uz viena vulkānā . . . 113
Cauri mūdžu mākonim … 117
Mīklainu ezeru ieleja …. 118-
Ivana Bargā dārgums … 123
Kur viņi palikuši?…….. 125
Urupā
Caur Frīža jūras šaurumu . 129
Lasis vai žurka?…….. 131
Kas būvējis šos ceļus? . . . 134
Sacensība ar kuteri 136
Pa Viduskuriļiem
Ceļojums «neklātienē» . . . 139
Matua salā…… 144
Putnu ferma jūras šaurumā . 147
Vētru nedēļa
Pie Melnajiem Brāļiem . . . 150
Viesos pie Čirpoja Brāļa . . 152 Vai pie ugunskura ir divi vai četri?…….. 156
«Sevrjugas» bojā eja …. 158-
Vulkānā aizsardzībā …. 161
Vētra pie Lauvas rīkles . . 161
Šikotanas sala
Harmonijs uz tiltiņa …. 167
Par priedēm…….. 169
Labākā vieta…… 170
Subalpi…….. 171
«Nogrimušās» upes ……. 173
Šikotanas noslēpumi …. 174
Jājiens bez takas…….. 176
Lēzenās salas
Kasatkas…… 131
Lēzenā sala…… 183
Par roņu muzikalitāti . . . 184 Krabju pārstrādāšana …. 186

Pēdējās dienas Kuriļos
.Jāšus pāri straujai upei . . . 192
:Ze!ta kalni..... 195
Lpp.
«Šķērslis»..... 197
Par piedzīvojumiem 199
Saruna ar dienvidkuri!iešiem . 202
Karstais liedags..... 203
Uz pēdējā vulkānā , . . . 204
Atvadīšanās no Kuriļiem . . 205
Saričeva vulkānā izvirdums
Ziņas no Matua..... 207
Izvirduma sākums..... 209
Koncerts..... 211
Krize..... 213
Sala aug..... 216
Dzīve turpinās..... 219
Lpp.
Pēcvārds..... 220

Ilustrējis B. BERENDIICFS. Vāku un titulu zīmējis A. TOROPINS. ' Redaktore L. Hiļimonoka. Māksln. red. A. Beļukins. Techn. redaktore D. Pastare. Korektore L. Tilla.

Nodota salikšanai 1954. g. 9. aprilī. Parakstīta iespiešanai 1954. g. 23. jūnijā. Papīra formāts 60X92*1* /ks. 14 fakt. 1.. 14 uzsk. iespiedi., .14,10 izdevn. i. Metiens 10 000 eks. JT 28157. Maksā 5 rbļ. 25 kap. LATVIJAS VALSTS IZDEVNIECĪBA, Rīgā, Padomju bulvāri 24. Izdevn. Nr. 6638-JG97. Iespiesta LPRRT 3. tipogrāfijā, Rīgā, Ļeņina ielā Nr. 137/139. Pašūt. Nr. 798.

1 Par sopkām Sibirijā tin Tālajos Austrumos sauc vulkāniskus kalnus. (Tulk.) - '

9 — Kurl|u salu virkne

[1] Ķupet — krieviski kypntbc5i.

[3] talvegs — ielejas pati dziļākā līnija.

[4] zemestrīcei 5 balles ir samērā niecīgs spēks. Zemestrīču spēku mēro ar skalu, kas var rādīt 12 balles. Zemestrīce, ko 1948. gadā pārdzīvoja Aščhabada, bija 9 balles stipra.

[5] topjunafi — degošā (kriev.).

[6] krievu valodā — cpetlhhh — vidējais. (tulk.)

[6] HēpHbiH — melns.

[7] tā dž. svifts savā grāmatā nosaucis zirgus.

[8] kosatkas — klusajā okeānā sastopama valzivs pasuga (zobenvalis).

[9] Ķoca — krieviski izkapts.

s Kacama — krieviski iauku bezdelīga. (Tulk.)